

СВ. ЈОВАН ЛЕСТВИЧНИК: ЛЕСТВИЦА

СВЕТИ ЈОВАН
ЛЕСТВИЧНИК

ЛЕСТВИЦА

БЕОГРАД 1963

СВЕТИ ЈОВАН
ЛЕСТВИЧНИК

ЛЕСТВИЦА

БЕОГРАД 1963

МАЛА РЕЛИГИОЗНА БИБЛИОТЕКА

Свеска

22

*Издање Свештог архијерејског синода
Српске православне цркве*

Са грчког оригинала превео
ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ

Штампарија „Сава Михаић” — Земун

*Свети Јован Лествичник
— фреска из Нове Нав-
лице на Ибру, 1398. год.
(Према копији која се
налази у Галерији
фресака у Београду)*

*Вера све може да учини, све да швори.
Наду милости Божја ограђује и чини је
непосидном. А љубав никад не пада, не
застаје и не да мира ономе који је занеш
њеним блаженим одушевљењем.*

(Лествица, Паука XXX)

ПРЕДГОВОР

О животу св. Јована Лествичника, писца Лествице, не зна се много. Обично се узима да је рођен 525. године, вероватно у Цариграду, у побожној породици богатих и знаменитих цариградских племића св. Ксенофонта и Марије. Према ономе што о њему пише монах Данило, св. Јован је дошао у Синајски манастир када му је било шеснаест година. Синајски манастир, од IX в. познат под називом Св. Катарине, саградио је византијски цар Јустинијан 527. године у северном подножју једног од главних синајских врхова, Џебел Мусе, на Синајском полуострву. Манастир је убрзо постао средиште духовног живота и стециште монаха из Египта и Палестине, па чак и из других, даљих земаља. Ту долази и св. Јован, и живи под руководством светога старца Мартирија све до старчеве смрти, пуних деветнаест година. Тада се повлачи у једну пећину у синајским врлетима, на месту званом Тола, и живи тамо пуних четрдесет година у веома строгом подвигу, и то прво потпуно сам, а потом са једним учеником, Мојсијем. Његови подвизи и светост почињу да привлаче људе, монахе, који му долазе ради савета, утехе, исцељења. Изгледа да се после четрдесет година проведених у Толи вратио у манастир да настави са општежитељним подвигом, можда и на тражење браће. Тек, сигурно је да га братство Синајског манастира бира за игумана. Тај избор се догодио вероватно почетком 600. године, јер је с јесени те године сачувано једно писмо св. Григорија Великог, папе римског, упућено св. Јовану као игуману синајском. Колико је св. Јован после тога провео на положају игумана није могућно утврдити, али се зна да је за живота напустио тај положај, уступивши га рођеном брату, Георгију, и повукао се у своју испосницу у Толи, где је вероватно и умро. Ако је тачно предање, да је умро у осамдесет трећој години старости, онда би година његове смрти могла бити 608.

Св. Јован је био веома образован човек. То се види из његовог дела, Лествице, у коме се може установити широко познавање не само светоотачке литературе и Светог писма него и класичне философије, па чак и извесних лаичких наука, као нпр. медицине или војне вештине. Тиме се потврђују речи његовог биографа, да је Јован био човек „са општим образовањем“, а под општим (енциклопедијским) образовањем подразумевало се у то доба темељно познавање граматике, поетике, реторике, философије, математике и других дисциплина. Његово име било је познато широм културног света већ за време његова живота, што недвосмислено доказује његова лична веза и преписка са римским папом, св. Григо-

ријем Великим, као и многобројне везе са разним подвижницима и светитељима Блиског Истока. На основу података у самој Лествици, може се закључити да је он и путовао, и обилазио чувене центре, посебно у Египту, као што су Каноп, Филаки (Тамница) код Александрије и други. Колико је био цењен као духовник и посвећеник божанских тајни, најбоље сведочи писмо св. Јована, игумана једнога другог синајског манастира, Раиту, удаљеног од манастира Св. Катарине око 30 км. Јован Раитски моли да му игуман синајски напише и пошаље књигу посвећену монашком животу, монашкој философији. Тако и настаје Лествица, или Рајска лествица, главно дело св. Јована, по коме он и носи назив Лествичник. То је спис састављен из тридесет поука: као што је потребно да човек проживи тридесет година од свога рођења како би постао зрео — по мерилима онога доба, — тако је и монаху потребно да прође тридесет ступњева у своме подвигу, да достигне духовно савршенство. Идеја Лествице, тог ступњевитог узрастања у духовном савршенству, узета је из познатог сна старозаветног праоца Јакова (1 Мојс. 28, 12—13). Символички, Јаковљева лествица, која стоји на земљи а врхом дотиче небо, по којој се анђели Божји пењу и силазе, и на чијем се врху налази сам Господ, — треба да означи човеков пут ка висинама божанског савршенства, везу између земље и неба, пут на коме човека прате анђели Божји и који има сасвим одређен циљ: самога Господа, Бога. Монашки подвиг треба да буде такав пут, којим се душа поступно ослобађа од земаљског и уздиже ка небеском. Отуда симболички назив Лествица.

Уз Лествицу, св. Јован Лествичник је написао, посебно за раитског игумана, спис под називом Поука пастиру, у коме се дају практични савети манастирском старешини (настојатељу) у погледу духовног руковођења братством. Осим тога, сматра се да је св. Јован написао и коментаре еванђеља по Матеју и Луки, као и изван број писама монасима, али су и коментари и писма изгубљени. Изгубљено је и његово писмо св. Григорију Великом.

Лествицу, као и Поуку пастиру, уз преписку св. Јована са Јованом Раитским, и остале биографске списе о Лествичнику, превео сам са грчког оригинала објављеног у Мињовој Патрологији (S. G. 88, 583 — 1248), а поредио сам уз то и најновије издање тога дела у *Corona Patrum Salesiana, Ser. Gr., VIII/IX, Torino, 1941*, као и грчко издање Софрониа Еримита, Константинопољ, 1883. Приликом превођења сам имао у виду и извесне постојеће преводе, као: латински, руски, италијански. Да би се омогућило лакше сналажење, проверавање или цитирање према оригиналу, полуцрним цифрама у загради на почетку одговарајућег реда обележио сам бројеве колумни у издању Миња.

Београд, 1961.

Димитрије Богдановић

УВОД

(596) Кратко житије аве Јована, званог Схоластик, игумана свете Синајске горе и правога свеца, које је саставио Данило, монах раитски, частан и добродетељан човек.

Нисам у стању да сасвим тачно кажем где се родио и у коме се чувеном граду васпитао овај велики човек пре него што се одао монашком подвигу. Али, у коме се граду дивни отац сада налази и где се божанском храном части, то сасвим поуздано знам. Јер и он сада пребива у ономе граду о коме на једном месту говори милозвучни Павле, ускликнувши: Наше је живљење на небесима (Флп. 3, 20), те у невештастеном осећају храни свој дух оним чега никада није доста, ужива у призору бесмртне духовне лепоте и духом се радује духовном. Он прими награду достојну свога зноја и почаст за неуморни труд, добивши вечно наслеђе и придруживши се за свагда онима чија нога стоји на (597) правом путу (Пс. 25, 12), постајући са њима једно.

На који начин је овај човек од крви и меса достигао бестелесна бића, изложићу што је могуће јасније.

У својој шеснаестој години (по духовном узрасту, међутим, хиљаду година стар), блажени предаде себе Великом Свештенику као чисту и добровољну жртву. Телом се попе на Синајску а душом на небеску гору, у намери, мислим, да му баш то видљиво место послужи као најбољи путовођа ка гори невидљивој. Пресекавши срамну бестидност туђиновањем, тим одличним средством да се успостави надзор над својим страстима, он достиже и дубоко смиреноумље, те већ у самом почетку подвига сасвим паметно прогна варалицу самоугађања и самопоуздања: погнуо је главу и поверио се једном одличном укротитељу младости, како би, вођен његовом сигурном руком, без опасности прешао дубоко море живота. Тако је потпуно умртно себе: имао је душу као без разума и без воље, лишену чак и природног својства¹). Што је још чудније, он, човек са општим образовањем²), постаје у-

¹ Лишену чак и природног својства: према старим коментаторима, мисли се управо на способност воље — хтети ово или оно. Услед потпуне послушности и самоодрицања, св. Јован као да више није имао ни природну способност хтења и бирања. Ове речи, дакле, указују на највиши степен самоодрицања (в. примедбу f у Уводу Матије Радера, col. 597, према схолији Илије Критског).

² Човек са општим образовањем: опште („енциклопедијско“) образовање тога доба, у које је улазила граматика, поети-

ченик небеске простоте, сматрајући охолост философије за нешто најбесмисленије и сасвим туђе смирењу.

После деветнаест година, пославши свог васпитача небеском цару као неког посланика и заступника, излази и сам на поприште безмолвија, држећи у рукама молитве свог великог оца као оружје за разарање непријатељских тврђава. Пронашавши место згодно за усамљени подвиг, удаљено од (600) цркве око пет стадија (то место се зваше Тола), проведе тамо четрдесет година у истрајним подвизима, свагда пламтећи ватреном љубављу Божјом.

Ко може речима да опише и приповедањем да ода достојно признање подвизима што их је он тамо извео! И како да се открије сваки труд његов, у тајности сејан! Ипак, макар и само по неким од главних подвига, моћи ћемо добити извесну представу о свесветом богатству трисветога.

Јео је од сваке врсте хране која се без приговора допушта монасима, али врло мало. Тим путем, како ми изгледа, премудро сломи рог таштине и таквом уздржљивошћу сузби господарицу што много извољева, претећи јој оскудицом: Умукни! престани! Усамљеношћу и избегавањем сусрета са људима угасио је пламен ове пећи (тј. тела — прим. прев.), претворио га сасвим у пепео и потпуно стишао. Путем милостиње и оскудице у животним потребама, овај јунак је храбро избегао обожавање идола (уп. Кол. 3, 5). Подизао је душу из свакодневне самрти и клонулости³), боцкајући је сећањем на смрт као иглом. Кљупче пристрашћа и сваковрсних чулних уживања размотао је служећи се светом тугом. Тиранију гнева убио је мачем послушности већ пре тога, а пијавицу науколике таштине усмртио је тиме што се ретко јављао међу људима, и још ређе говорио.

А шта тек да се каже о победи коју је тај дивни посвећеник извојевао над осмом страшћу⁴)? шта онда о највећем ступњу очишћења што га је овај Веселеило (уп. 2 Мојс. 31.

ка, реторика, философија, математика „и свака вештина и наука“. Илија Критски види нарочито смиреноумље св. Јована у томе што се он, тако образован и културан, предаје на васпитање човеку простом и неуким, и што је потом и сам живео као да никаквог образовања није имао. Мотив за то Илија Критски налази у смиреној мисли св. Јована да је Бог изабрао оно што је у свету лудо да посрами оно што је мудро (col. 598, у примедби).

³ Свакодневне самрти и клонулости: по тумачењу Илије Критског, под тим треба разумети униније, тј. стање клонулости и чамотиње, депресије и извесног огорчења које кочи сваку добру делатност у самом корену (col. 601, примедба п; в. и Речник на крају овог издања!).

⁴ О победи над осмом страшћу: мисли се на гордост, коју је св. Јован победио достигнувши највиши ступањ очишћења од страсти, тј. бестрашће. Бестрашће се, међутим, постиже послушношћу и доласком Светог Духа у душу (Илија Критски, схолија у примедби р, col. 601—602).

⁵ Веселеило послушности: Веселеило је био син Урије (и Марије, сестре Мојсијеве, из племена Јудина), кога је Бог изабрао

и д.) послушности⁵) започео, а Господ небеског Јерусалима довршио Својим доласком? Без послушности се, наиме, не могу победити ђаво и дружина његова. На које место у овоме венцу да ставим извор његових суза (нешто што се не среће (601) тако често), чија скривена радионица постоји још и сад: једна врло мала пештера у подножју планине, удаљена од његове и свачије келије таман толико да се не створи повод за славољубље? Но, та пећина је била блиска небу по тужним јауцима и дозивању у помоћ, који су се разлегали из ње са снагом коју обично испоље они што су прободени мачем или они којима усијаним железом боду и ваде очи.

Предавао се сну искључиво толико колико је потребно да природа ума не буде озлеђена неспавањем. А пред спавање би се много молио и састављао књиге: то му бејаше јединствено средство против унинија. Па и сав живот му беше једна непрекидна молитва и неизмерна љубав према Богу. Посматрајући Бога, дању и ноћу, у чистоти своје светости као у огледалу, он није хтео, или, још тачније речено, није могао да се засати.

Поводећи се за његовим примером, неки монах Мојсије га је упорно молио да га прими за ученика и да га упозна са правом философијом. Покренуо је чак и неке старце да оду великоме Јовану, и захваљујући њиховим молбама Јован пристаде да га прими. Једнога дана Јован нареди Мојсију да оде у градину и тамо наспе земље која би била згодна за обделавање и неговање поврћа. Стигавши на одређено место, Мојсије вредно приону на посао који му је заповеђен. Но, када дође подне и освоји највећа припека (тада бејаше месец август), Мојсије се склони у сенку једнога огромног камена, леже и заспа. А Господ, који неће ничим да ожалости Своје слуге, по обичају Своме предухитри опасност. Велики старац, који је у својој келији седео и размишљао о себи и (604) о Богу, паде у неки лагани сан, у коме виде једног свештеноликог човека како га буди и кори га због његовог сна, и говори: „Јоване, како можеш да спаваш без бриге док се Мојсије налази у опасности?!“ Јован нагло скочи и наоружа се молитвом за свог ученика. И када се предвече Мојсије вратио у келију, упита га Јован, да му се није десило штогод неочекивано и непријатно. А овај одговори: „Огромна стена би ме сигурно згњечила док сам у подне спавао под њом, да ми се није причуло како ме зовеш, те сам у једном скоку био далеко од тог места“. А Јован, истински смиреноуман, ништа не рече о своме виђењу, него скривеним уздасима и силином љубави слављаше благога Бога.

Бејаше он узор врлине и лекар невидљивих рана. Тако, на пример, један човек, по имену Исакије, снажно обузет те-

и обдарио посебним талентом да начини скинију. Узима се као образац послушности (в. 2 Мојс. 31 и д.).

шким демоном телољубља и већ клонуо духом, притече брзо овоме великом подвижнику и откри му, јецајући, своју страшну борбу. Задивљен његовом вером, божанствени Јован му рече: „Пријатељу, да станемо обојица на молитву!“ И тек што су завршили мољење, док је измучени Исакије још лежао ницице на земљи, Бог испуни жељу слуге Свог (како не би испало да Давид лаже, в. Пс. 144, 19), и змија утече под ударцима истинске молитве. А болесник, осетивши да се излечио, бејаше сав изван себе, па захвали и ономе што се молио за њега и Ономе који је овога услишио.

Неки, пак, подбадани завишћу, назваше светог Јована брбљивцем и наклапалом. А он их делом поучи, показавши свима да све може у Христу који му за све даје (605) моћ (Флп. 4, 12): ћутао је читавих годину дана, тако да су се подсмевачи његови претворили у молителе, који говораху: „Затворили смо извор из кога нам је вечито текла корист, и нашкодрили смо спасењу свих!“ А он, не волећи да се објашњава, послуша их и настави са својим пређашњим начином живота као да се ништа није десило.

После тога, у знак признања за све његове врлине, уздиглоше га једногласно, и против његове воље, као некога новопојављеног Мојсија, на положај игумана у братству. Поставивши свећу на свењак старешинства, добри бирачи не погрешеше: Јовану то бејаше повод да се и сам приближи гори Синајској; попевши се духовним лествама, он уђе и у тајанствено светиште невидљивог храма, те у виђењу прими богописано законодавство. Речју Божјом отвори уста своја и надахну се Духом, и речи почеше да навиру из богате ризнице његова срца. И достиже крај свог видљивог живота водећи Израилце, монахе, разликујући се од Мојсија само по једној ствари: по томе што уђе у горњи Јерусалим. Јер Мојсије, због чега — не знам, није ушао у доњи Јерусалим⁶).

Дух Свети је говорио кроз његова уста. То сведоче многи који се преко њега спасоше или се још и сада спасавају. Најбољи сведок његове спасоносне мудрости је онај нови Давид⁷). Сведок је био и добри Јован, наш преподобни пастир, који је убедио овога новог боговидца да ради користи пастве сиће својим духом са горе Синаја и да нам покаже своје богописане таблице, које садрже споља — практичне савете, а изнутра — упутства за созерцање.

(608) Покушао сам да у неколико речи изложим много: и међу риторима се највише цени краткоћа излагања.

⁶ Није ушао у доњи (Јерусалим): обично се мисли да је то последица Мојсијевог маловерја, што га је испољио кад му је Господ наредио да изведе воду из стене једним ударом штапа (в. 4Мојс. 20, 11).

⁷ Онај нови Давид: сигурно мисли на Исакија, кога горе спомиње, јер силином свог покајања Исакије као да подсећа на покајника цара Давида.

О истоме ави Јовану, игуману Синајске Горе, то јест Лествичнику⁸)

Ава Мартирије дође једног дана са авом Јованом к великом Анастасију. Када их угледа, овај рече ави Мартирију: „Речи, ава Мартирије, одакле је овај дечко? и ко га је постригао?“ А овај му одговори: „Твој је слуга, оче, а постригао сам га ја“. И рече му Анастасије: „Где, ава Мартирије, ко би рекао да си игумана синајског постригао!“ И не превари се свети Анастасије: после четрдесет година, Јован заиста постаде наш игуман.

Другом приликом, опет, поведе Јована са собом његов учитељ, ава Мартирије, у посету великоме Јовану Саваиту, који тад живљаше у пустињи Гуда. Када их виде, старац устаде, нали воде и опра ноге ави Јовану, па га пољуби у руку; ави Мартирију не опра ноге. И када га ученик његов, Стефан, упита зашто је тако урадио, рече му: „Веруј ми, чедо: ко је тај дечак — ја не знам, али ја игумана синајског приших и игуманове ноге опрах“.

Па и ава Стратигије, на дан када је ава Јован пострижен у његовој двадесетој години, прорече за њега да ће велика звезда постати.

Истога оног дана када је ава Јован постао наш игуман, и када се том приликом окупило негде око шест стотина гостију, док су они седели и јели, ава Јован спази некога човека кратке косе, одевена на јеврејски начин у синдон, како трчи амо-тамо и заповеднички издаје наређења куварима, економима, келаритима и осталим служитељима. Када се народ разиђе и слуге седоше да једу, потражише онога што је све обилазио и издавао наредбе, али га не нађоше. Тада им слуга Божји, преподобни отац наш Јован, рече: „Пустите га! Господин Мојсије није ништа необично учинио тиме што је послужио на своме месту“.

Када је једном у палестинској области настала суша, на молбу тамошњих становника помоли се ава Јован и паде обилна киша. Није ни невероватно: јер ће Господ учинити по жељи оних који Га се боје, и услишиће молитву њихову (Пс. 144, 19).

(609) Треба да се зна да је Јован Лествичник имао рођеног брата, чудесног аву Георгија, кога он још за живота свог постави за игумана синајског, а сам се предаде безмолвију, које овај мудрац од почетка изабра себи за невесту. Када је дошао час да овај наш нови Мојсије, најсветији игуман Јован, оде Господу, стајаше пред њим плачући ава Георгије, брат његов рођени, говорећи: „Ето, остављаш ме и одлазиш? Мољдио сам се стално да ти мене испратиш: јер ја нисам ни спо-

⁸ О истоме ави Јовану: додатак Кратком житију, који је по свој прилици написао неки анонимни синајски монах у исто време када је Данило Раитски писао Кратко житије.

собан да без тебе управљам манастиром, о, мој господине! А ето, сада ја тебе испраћам!...“ Рече му ава Јован: „Не тугуј, и не брини! Ако стекнем слободу код Господа, нећу те оставити да напуниш ни годину дана после моје смрти“. Тако се и збило: после десет месеци оде и Георгије Господу.

(624) Писмо светог Јована, игумана раитског

**Веома поштованом Јовану,
игуману Синајске горе**

Изузетном и равноанђелском оцу отаца и превасходном учитељу, грешни игуман раитски шаље поздрав у Господу.

Пошто је нама, убогима, позната твоја у Господу непротивречива у свему и сваком врлином украшена послушност, нарочито тамо где је потребно да се умножи талант што ти га Бог даде, решили смо да ти пишемо, макар колико убоге и јадне биле наше речи, имајући на уму оно што је речено: Упитај оца свог, и објасниће ти; старије твоје, и рећи ће ти (5 Мојс. 32, 7).

Стога те, круно врлина, овим писмом молимо као заједничког оца свију нас и учитеља најбољег, по свему старијег у подвижништву и духовној мудрости, да нама неукима пошаљеш оно што си видео у боговиђењу као древни Мојсије, на истој тој гори, и да као богописане таблице саставиш једну драгоцену књигу и пошаљеш је нама, ради поуке новог Израиља, који тек што је изишао из духовног Египта и прешао море светског живота. И као што си на мору, уз помоћ Божју, богонадахнутим језиком својим уместо палицом начинио чудо, тако и сада не презри нашу молбу, него без оклевања напиши разговетно све што је потребно за монашки живот и што у Господу одговара нашем спасењу, јер си истински велики учитељ свих који су изабрали такав анђелски живот.

(625) И не мисли да је ово што кажем неко ласкање или улагивање. Ти добро знаш, свети оче, да нам је то туђе и да оно што о теби овде кажемо говоре и сви остали. Стога се надамо у Господу да ћемо брзо примити и целивати твоје скупоцене речи, написане у књизи коју очекујемо и која ће свим правим следбеницима Христовим послужити као поуздани водич и као лествица која се пење све до небеских двери и узноси оне који желе да дођу до неба, да би, читави и неозлеђени, слободно прошли мимо духова зла, и управитеља таме, и господара у ваздуху. Јер ако је Јаков, један обичан пастир, имао тако страшно виђење на лествици, колико тек пастир духовних оваца може делима и истином показати свима не само виђење него и непогрешно узлажење ка Богу!

Буди ми здрав у Господу, часни оче!

Јован поздравља Јована

Примио сам твоје цењено писмо, достојно твог узишеног и бестрасног живота, и твога чистог и смерног срца, које си послао нама ништима и убогима у врлинама, писмо које у ствари представља наредбу и заповест која превазилази наше моћи. Заиста, теби, само теби и твојој светој души приличи да реч поуке и опомене тражиш од нас, који смо толико неупућени и неуки, како у речи тако и у делу. Твоја светост нам увек служи за пример смиреноумља. Уосталом, рећи ћу и ја сада: када не бисмо стрепили од велике опасности којој бисмо се изложили збацујући са себе јарам свете послушности, мајке свих врлина, не бисмо се тако неразборито упустили у оно што је изнад наших способности. Требало би, дивни оче, када се већ распитујеш о тим стварима, требало би да се о њима обавестиш код оних који их добро познају. Јер ми се још налазимо у разреду оних који су тек пошли у школу.

Али, пошто богоносни оци наши, посвећени у тајне истинитог сазнања, уче да се послушност састоји у томе што се без двоумљења покорава старијима и онда када нам нареде нешто што превазилази наше снаге, то и ми презресмо своју неспособност, па се побожно и смерно прихватисмо посла, у страху да не заслужимо вечну смрт због непослушности, а не због тога што бисмо мислили да то теби нешто користи или да ћемо тиме објаснити нешто што и ти, свети оче, знаш не **(628)** мање од нас. Уверен сам, наиме, не само ја већ, мислим, и сви који здрав разум имају, да је око твојега разума чисто од свега земљаног и да га не замрачује никаква страст, те да без икакве сметње упире поглед у божанску светлост и обасјава се њоме.

Покренут тако на послушање, приступих извршењу твога пресветог налога са страхом али и из љубави, као паметан послушник и некорисни слуга племенитог живописца. При својој оскудној знању и муцавом изражавању једнолико написах живе речи, мастилом само, а теби, начелниче и предводниче учитеља, препуштам да украсиш и разјасниш ову књигу, те да; као извршитељ божанских таблица и закона духовног, допуниш оно што недостаје.

И не шаљем ја теби овај наш рад (сачувај Боже, то би био знак крајње лудости!), јер ти си способан да у Господу не само друге него и нас саме научиш божанственом реду и науци, него га шаљем богозваној обитељи која се заједно с нама учи од тебе, о, најбољи међу најбољим учитељима! По њиховим молитвама, као и твојим, рађа се у нама нека нада која покрива наше незнање, те разапињемо једно на броду нашега пера и крму наше речи предајемо у руке нашем добром сатруднику, са молбом: Ако некоме у овоме делу ишта буде од користи, нека плод тога припише, као паметан, нашем пле-

менитом учитељу. А нама нека измоли од Бога награду за добру вољу нашу, не гледајући на оно што је написано (јер је заиста лоше и пуно сваког незнања), него узимајући у обзир расположење с којим то чинимо, као што је наградио и удовицу за лепту од срца принету. Господ узвраћа наградом не према количини дарова и приноса, него по величини жртве сразмерно нашим могућностима.

**ПОДВИЖНИЧКЕ ПОУКЕ АВЕ ЈОВАНА,
ИГУМАНА МОНАХА СИНАЈСКЕ ГОРЕ,
УПУЂЕНЕ АВИ ЈОВАНУ, ИГУМАНУ РАИТСКОМ,
КОЈИ ГА ЈЕ И ПОДСТАКАО ДА ИХ САСТАВИ**

(632) Предговор књизи „Духовне таблице“

Када се говори слугама Божјим, с Богом треба и започети.

Наш Бог и цар, добар, предобар и сведобар, створио је сва разумна бића и обдарио их достојанством слободe. Једни су, зато, пријатељи Његови, а други истинске слуге, неки су Му слуге некорисне, други су се сасвим отуђили, а неки су Му противници иако Му ништа не могу.

Пријатељи Божји, како то ми у својој ограничениости сматрамо, честити оче, јесу у ствари духовна и бестелесна бића око Њега. Истинске слуге јесу сви који су неуморно и одушевљено чинили и увек чине само оно што је по Његовој вољи. Бескорисне слуге су они што се сматрају крштенима, а завет учињен на крштењу нису испунили како треба. Што се тиче отуђених од Бога и непријатеља Божјих, мислимо да су то они што у Бога не верују или они што верују криво. Богоборци су, пак, они који не само што су сами прекршили и одбацили заповест Господњу већ се свом снагом боре и против оних који је извршују.

Свака од споменутих врста изискује посебну и пригодну књигу. Но, нама неученима у овом случају не би могло користити опширно излагање о томе. Хајде, стога, пожуримо сад, пружимо покорно и без поговора своју недостојну руку к истинским слугама Божјим што нас својим наредбама побожно примораше и љубазно присилише да пишемо, од њихова знања позајмимо трску за писање, умочимо је у тамно мастило светлог смиреноумља, па је онда као на неку хартију **(633)** (или боље — као на духовну таблицу) спустимо на њихово углађено и чисто срце, и записујући божанске речи као да божанско семе сејемо, да почнемо овако:

(633)

Поука I

О ОДРИЦАЊУ ОД СВЕТСКОГ ЖИВОТА

Бог је живот и спас свих који су обдарени слободом: верних и неверних, праведних и неправедних, побожних и безбожних, бестрасних и страсних, монаха и мирјана, паметних и глупих, здравих и болесних, младих и старих, као што су за сваког без разлике — светлост, сунце, ваздух. Бог не гледа ко је ко (Римљ. 2, 11; уп. Еф. 6, 9).

Безбожник је смртно биће које има разум, а својевољно бежи од правога живота, и за свог Творца, који вечно постоји, мисли да не постоји. Преступник је онај што закон Божји тумачи по своје злоумљу и сматра да верује, и поред тога што је обузет богопротивним мишљењем. Хришћанин је сушта слика Христова, колико је могуће човеку, у речима, делима и мисли, са правом и непогрешном вером у Свету Тројицу. Богољубац је онај који учествује у свему што је природно и безгрешно, и који не пропушта да према својим могућностима чини добра дела. Уздржљивац је онај који се посред искушења, замки и метежа упиње из све снаге да подражава Онога који је далеко од свега тога.

Монах, то је анђелски чин и анђелски живот, који се остварује у материјалном и прљавом телу. Монах је човек који се држи само Божјих заповести и речи, у свако време, на сваком месту, у сваком послу. Монах, то је непрестано приморавање природе и неуморно бдење над својим чулима. Монах, то је посвећено тело, то су очишћена уста и просвећен ум. Монах је преболна душа, стално обузета сећањем на смрт, било да бди или да спава. Одвајање од света јесте хотимична мржња на оно што људи у свету хвале, и порицање природе ради постигнућа оног што је натприродно.

Сви који су спремно одбацили оно што припада овом животу, свакако су то учинили или ради будућег царства, или због обиља грехова, или, пак, из љубави према Богу. Ако се ниједним од споменутих циљева нису руководили, њихово је напуштање света бесмислено. Само, и у том случају, добри наш судија очекује да види какав ће бити крај њиховог животног пута.

Ко напусти свет да би збацио са себе бремене грехова, нека се угледа на оне што седе на гробљу ван града. И нека

не зауставља вреле и горке своје сузе, ни нечујни лелек срца, док и он сам не угледа Исуса где долази да одвали стену окорелости са срца и ослободи наш ум од веза грехова — као што је Лазара ослободио (в. Јн. 11, 44) — заповедајући својим послушним анђелима: Раздрешите га од страсти, и пустите га да иде к блаженом бестрашћу! Иначе, нема никакве користи од напуштања света.

Свима нама што хоћемо да изађемо из Египта и побегнемо од фараона, безусловно је потребан неки Мојсије, посредник између нас и Бога, ка Богу, који би, ревносан у (636) делању и созерцању, пружао за нас руке к Богу, да бисмо под његовим вођством прешли море грехова и Амалика страсти натерали у бекство¹). Стога се преварише неки који су, уздајући се у своје сопствене снаге, мислили да им никакав вођа није потребан. Јер они који су изашли из Египта добили су за вођу Мојсија, а они што побегоше из Содоме имали су анђела (в. 1 Мојс. 19, 1 и д.). Први лице на људе који се препуштају нези лекара да би излечили болести своје душе: то су они што изађоше из Египта. А други лице на оне људе који жарко желе да свуку са себе нечистоту гаднога тела: зато им је и потребан анђеол, или, да тако кажем, помоћник раван анђелу. Уколико су нам теже ране, утолико нам је потребнији вешт лекар.

Људима који су се подухватили да се са телом попну на небо, потребан је заиста крајњи напор, праћен безграничном патњом (нарочито у почетку њихова одрицања), док се сластољубива наша нарав и неосетљиво срце помоћу правога плача не претворе у богољубље и чистоту. Јер су кајање, дубоко кајање, и велика, невидљива горчина неизбежни у овом подухвату, а највише онима који живе површно, све док наш ум, то бесно и халапљиво псето, кроз простоту, дубоку кротост и марљиви труд не постане будан стража чистоте. Но, будимо храбри, сви страсни и немоћни, и непоколебљивом вером, као десницом, принесемо и признајмо Христу немоћ и слабост своје душе. Он ће нам неизоставно помоћи чак и више него што заслужујемо, само ако се непрестано држимо дубоког смиреноумља.

Нека знају сви који приступају овом дивном, суровом и тескобном, али и лаком подвигу, да су дошли да се баце у огањ — уколико само желе да се огањ духовни усели у

¹ И Амалика страсти натерали у бекство: омиљено поређење са догађајима из библијске историје, у вези изласка Јевреја из Египта. Све је у алегорији: Египат је овај свет, фараон је ђаво, Мојсије — духовник, Црвено Море је море грехова у које смо огрезли, Амалик — народ који се испречио на путу јеврејског народа за Ханан — симболише страсти које се испречују на путу човекове душе ка царству Божјем. Најзад, чак и у самом дизању руку Мојсија, св. Јован види слику молитвеног подвига духовника, захваљујући коме наша душа побеђује страсти и савлађује све препреке, као некада изабрани народ Божји (в. 2Мојс. 17 и д.).

њих. Зато нека сваки испита себе па тек онда нека једе од хлеба монашког живота, умешеног са горким зељем, и пије из те чаше, испуњене сузама, да се не би борио на сопствену осуду. Кад се ни сваки крштени не спасава — остало боље да пређутим!...

Они који започињу овај подвиг, да би поставили сигуран темељ, треба свега да се одрекну, треба све да презру, све да исмеју, све да одбаце. Чврст, троструки и тростубни темељ чине: безазленост, пост, целомудреност. Сва деца у Христу нека почињу са овим врлинама, узевши за пример праву децу: у деци нема нимало зла; неће се у њих никада наћи поквареност, ни глад незајажљива и трбух ненасити, ни тело распаљено похотом. (Уосталом, можда се те страсти развијају са човековим узрастом, распирујући у нама огањ).

Заиста је мрско, а и опасно, да рвач малакше тек што је ступио у борбу, јер ће свако видети у томе предзнак његова пораза. У сваком случају, одлучан почетак биће нам од користи и кад потом наступи малаксалост: храбру душу, сузалау у подвигу, подстиче сећање на првобитну ревност као (637) бодило. Неки су се, захваљујући томе, често подизали.

Када душа, издајући саму себе, изгуби блажену и милу топлину, нека брижљиво испита из каквог узрока се је лишила, па нека свом снагом и ревношћу настоји да га отклони. Ту топлину је немогуће вратити кроз друга врата осим кроз она на која је и изашла.

Човек који се покренут страхом одрекао света, личи на упаљени тамњан, који најпре замирише а потом заврши димом. Онај, пак, који је то учинио ради награде, подсећа на млински камен који се свагда једнолично окреће. А човек који из божанске љубави напушта свет, одмах у почетку стиче огањ; а овај, као да је у неку шуму бачен, за трен ока израсте у огромну буктињу.

Има људи који граде на каменом темељу; други, без икаква темеља, на голој земљи подижу стубове; а има и таквих којима се, пошто пропешаче један мали део пута, загреју жиле и зглобови, те хитрије корачају. Ко је паметан, разумеће симболичну поуку²).

Свесрдно потрчимо на позив Бога и Цара! Иначе, како смо кратка века, могло би се десити да за дан смрти останемо без икаква плода, те да скончамо од глади.

² Разумеће симболичну поуку: то се односи на оне који се одричу од света. Они који граде на каменом темељу, јесу они који ступе у општежиће, и брзо достигну велике врлине, али без подвига послушности духовном оцу; због тога им се цела зграда врлина лако сруши, јер су неискусни и без духовног руководиоца, те не умеју одржати оно што постигну. Они који на голој земљи без икаква темеља подижу стубове, јесу они који се одмах по одрицању од света одају отшелничком (пустињачком) начину живота, у коме брзо пропадају, јер нису поставили темељ у виду послушности и сличних подвига. А последњи (то јест, они којима се загреју жиле и

Угодимо Господу као што војници угађају цару: од самог ступања у војну службу тражи се од нас да савесно служимо.

Бојмо се Господа макар и толико колико се плашимо од звери. Видех људе који су кренули у пљачку, не бојећи се Бога; а кад су на томе месту чули лавез паса — одмах се вратише. Оно што страх од Бога није могао да учини, учинио је страх од звери.

Заволимо Господа макар и онолико колико волимо своје пријатеље. Често сам виђао људе који су Бога увредили и нимало се због тога нису секирали; а када ти људи неком ситуацијом увреде своје пријатеље — употребљавају сва средства, домишљају се на сваки начин, све трпе, за све се извињавају, и лично, и преко рођака, и поклонима, — само да се обнови првобитна љубав.

У самим почецима подвига одрицања од света, врлине се, свакако, стичу трудом и муком. Напредујући даље, постајемо неосетљиви за тешкоће, или их осећамо још само мало. А када ревност потпуно обузме и освоји нашу телесну природу, тада стичемо врлине потпуно прожети радношћу, чежњом и божанским пламом. Колико су за похвалу они људи који одмах у почетку радосно и свесрдно извршавају заповести Божје, толико су јадни они који читав свој век провели у подвигу извршавајући заповести — али још са муком.

Ни одрицања која су проузрокована спољним околностима нису за потцењивање и осуду. Знам за неке који су се, бежећи, неочекивано срили с царем, прикључили се његовој свити, ушли у дворац и били посађени за царску трпезу. Видех семе, случајно пало у земљу, како доноси напредан и обилан род. Разуме се, могуће је и обрнуто. Видео сам и човека који је дошао у болницу по некаквом другом послу, а не да се лечи; међутим, био је освојен љубазношћу лекара, спао му је (640) мрак са очију и он се задржао на лечењу. Тако је оно што се некима десило против њихове воље, вредело и значило више него оно што други хотимично чине.

Нико не би требало да се назива недостојним монашког позива, под изговором да има много тешких грехова, и потцењујући себе због сластољубивости, измишљајући изговоре за грехе (уп. Пс. 140, 4). Где је много гноја, тамо је потребно замашно лечење, да би се нечистоћа уклонила. Здравни не допадају болнице.

Кад би нас овоземаљски цар позвао, у намери да нас прими у своју личну службу, ми не бисмо оклевали, не бисмо се изговарали, него бисмо спремно оставили све и похитали к њему. Пазимо, зато, када нас Цар над царевима, Господар

зглобови у току пешачења), јесу они монаси који живе под духовним руководством стараца, без трунке надутости, и који услед тога постају искусни и непобедиви борци (в. Схолију Илије Критског, 17, col. 649 АВ, а такође и тумачење св. Јована Раитског, Scholia in Clitacum, cap. I, Migne, P. G., 88, 1214 CD).

над господарима и Бог над боговима позове у овај небески чин, да тај позив по својој лености и лакомислености не одбијемо, те да на великом суду не останемо без оправдања.

Може ићи и човек који је спутан ланцима светских послова и брига, али тешко; и они којима су ноге оковане често морају ходати, али се стално спотичу и задобијају ране. Нежењен човек, везан за свет искључиво пословима, личи на онога коме су само руке везане (јер кад зажели да крене путем монашког живота, те везе га не спречавају). А ожењени личи на роба коме су и руке и ноге оковане.

Неки од оних што воде довршан живот у свету, поставили су ми следеће питање: „Како се можемо приближити монашком животу и поред својих жена и пословних брига?“ Одговорио сам им: „Свако добро дело које можете учинити, учините. Никога немојте ружити. Никога не пљачкајте. Никога немојте мрзети. Често посећујте цркву. Будите милосрдни према сиротињи. Никога не саблажњавајте. Туђе се жене не дотичите: нека вам буде довољна ваша. Ако тако будете (641) поступали, нећете бити далеко од царства небеског“.

Кренимо са радошћу и страхом Божјим на овај дивни подвиг, не плашећи се наших непријатеља. Јер они, мада невидљиви, пажљиво посматрају лице наше душе, па кад га виде да се променило од страха, тада се још жешће окове на нас, јер опажају, лукави, да смо се препали. Спремимо се храбро за борбу с њима: нико не сме да се супротстави ономе који се својски бори.

Господ је по Своме промислу олакшао почетницима такву борбу, да се они у самом почетку не би вратили у свет. Зато се свагда радујте у Господу, све слуге Божје, пошто се у томе види први знак љубави Господње према нама, као и то да нас је Он сам позвао.

Уосталом, зна се да Бог чини и овако: кад види одважну душу, Он је одмах уводи у битку, јер жели да је брзо увенча славом. Сакрио је Господ од оних у свету неугодност овог попришта (иако је то, у ствари, угодност); кад би се знало за то, нико се не би одрекао од света.

Усрдно посвећуј Христу напоре своје младости, па ћеш се у старости радовати богатству добротe. Оно што се у младости стекне, крепи и теши изнемогле од старости. Прегнимо, момци, са одушевљењем, и живимо трезвено, јер је тренутак смрти неизвесан. Заиста зле и опаке, препредене и подмукле, моћне и будне, бестелесне и невидљиве непријатеље имамо; непријатеље којима је ватра у рукама и који желе да спале храм Божји управо оним огњем који у њему гори³).

³ Баш оним огњем који у њему гори: пламеном својих сопствених страсти, и то страсти које се корене у разним телесним нагонима, као што су нагон исхране (глад) и сексуални нагон (пожуда) (в. Додатак руском преводу из 1891, стр. 23, у примедби).

Нико од младих не сме да слуша своје непријатеље, демоне, који саветују: „Немој исцрпљивати своје тело, да те не спопадну невоље и болести“. Нарочито у наше време, тешко да ће се наћи неко ко би се решио да умртви своје тело, мада се по неко и лишава обилне и укусне хране. Демон у том случају хоће да већ ступање наше на подвиг начини млитавим и површним, рачунајући да ће крај бити као и почетак.

Они који су решили да озбиљно служе Христу, пре свега треба да се постарају како би уз помоћ духовних отаца и на основу свога сопственог сазнања изабрали себи одговарајуће место, начин подвига и занимање. Није за сваког општежиће, нарочито не за оне који су склони сластољубљу. Нити је за сваког испосница, јер испоснички усамљени живот садржи много повода за гнев. Сваки треба да размисли који му начин живота најбоље одговара.

На три најглавније врсте подвига своди се читав монашки живот: на подвижничко напуштање света и самоћу, на подвиг безмолвија с једним или највише са двојицом, и најзад, на трпељиво живљење у општежићу. Не скрећи, каже Еклезијаст, ни на десно ни на лево (Приче, 4, 27), већ иди царским путем. И стварно, средњи од споменутих путева многима одговара. Тешко усамљеноме, каже, јер нема никога од људи да га подигне када падне у (644) униније, или поспаност, или леност, или очајање (Екл. 4, 10). А где су двоје или троје скупљени у моје име, тамо сам и ја међу њима, рече Господ (Мт. 18, 20).

Који је монах, онда, веран и паметан? Онај који је сачувао своју ватреност, и који свакога дана, до краја свог живота, није пропуштао да дода пламен на пламен, жар на жар, ревност на ревност, и чежњи за Богом богочежњивост.

Ко се учврстио на овом ступњу, нека се не осврће на оно што је за њим.

(653)

Поука II

О НЕПРИСТРАШЉУ
ТО ЈЕСТ НЕГУОВАЊУ ЗА СВЕТОМ

Човек који одиста воли Господа и стварно иште будуће царство, човек који заиста пати због својих грехова и кога су стварно испуниле мисли о муци и суду вечном, човек који озбиљно страхује при помисли на своју смрт, — више није у стању да води рачуна о имовини, новцу и слави овога света, о родитељима, пријатељима, браћи, нити о било чему земаљском. Преставши сасвим да се брине о томе, омрзнувши сваку помисао на то, па чак и своје сопствено тело, слободан од свега тога, безбрижан, одважно иде он за Христом и стално гледа у небо, очекујући оданде помоћ, по речима светог: Припила се душа моја уз тебе. (Пс. 62, 9), као што рече и други незаборавни: а ја се не уморих пратећи те, и не зажелех дана нити одмора људског, Господе (Јерем. 17, 16).

За нас је највећа срамота да мислимо на нешто што нам у часу невоље, то јест смрти, не може добра донети, када смо већ све поменуто оставили на позив којим нас је Господ а не човек позвао. То је баш оно што рече Господ: освртати се за собом, и не бити достојним царства небеског (Лк. 9, 62). Господ наш зна да ми, почетници, лако паднемо, и да се, живећи и сретајући се с мирјанима, лако враћамо у свет. Зато је ономе што му рече Допусти ми да одем и сахраним оца, одговорио: Остави, нека мртви укопавају своје мртваце (Мт. 8, 22).

(656) Пошто смо се одрекли од света, демони нам саветују да милосрдне и састрадалне мирјане хвалимо, а себе да жалимо, као да смо се својим одрицањем од света лишили тих врлина. Циљ је, пак, наших непријатеља, да нас путем лажне смирености врате у свет, или, ако останемо у монаштву, да нас сурвају у очајање. Једна је ствар, када се они што живе у свету омаловажавају из уображености; но сасвим је друго, мислити о њима лоше пошто смо већ отишли од њих, како би се избегло очајање и стекла спасоносна нада.

Да чујемо, зато, шта је Господ рекао ономе младићу који је скоро све заповести извршио: Једно ти недостаје — продаш све и раздаш сиромасима (Лк. 18, 22; Мт. 19, 21),

те да сам постанеш сиромас који прима милостињу. Ми, који чезнемо за усрдним и ватреним подвигом, треба пажљиво да размотримо како је Господ све који пребивају и живе у свету назвао мртвима, рекавши некоме: Остави духовне мртваце, мирјане, нека они укопавају телесне мртваце. Томе младићу богатство није нимало сметало да приступи крштењу, те нема основа кад неки мисле да му је то ради крштења Господ наредио да прода богатство. Нама, пак, монасима, нека такво спедочанство послужи као најбољи доказ највеће славе нашег позива.

Треба испитати, због чега људи који живе у свету и пребивају у бдењу и посту, у напору и злопаћењу, не настављају са својим пређашњим подвигом, патвореним и лажним, када напусте свет и ступе у монаштво, као на попрште где треба да се види колико ко стварно вреди. Видео сам многе и врло различите изданке врлина које су такви људи засадили у свету, заливали прљавом водом таштине, окопавали разметањем и ђубрили гнојивом похвала, како су се брзо осушили, пресађени у земљу пуну, где мирјани немају приступа, без смрдљиве воде сујете. Нажалост, тако је: биљке којима треба таква влага не могу доносити плода на сухом, безводном тлу монаштва.

Ко је омрзнуо свет, умакао је од туге. А ко је остао прирженим било чему видљивом, још се од туге није избавио. Како и да се не растужи — када се лишио онога што му је толико прирасло за срце! У свему треба да будемо веома трезвени, али у односу на то ми треба нарочито да будемо разборити. Видео сам у свету многе људе који су се захваљујући бригама, многобројним обавезама и неспавању, спасли од беснила сопственог тела; ступивши у монаштво, ослобођени од свих пређашњих брига и дужности, они су се на најжалоснији начин, кретњама тела, прљали.

Припазимо, да се не нађемо у заблуди говорећи како идемо узаним и тесним путем а у ствари идемо по путу широком и пространом. Узани пут се препознаје по морењу стомака, свеноћном стајању, ограниченом узимању воде, оскудевању у хлебу, очишћавајућем пићу срамоте, подсмеха, поруге и грдње, одсецању својих прохтева, трпљењу увреда, подношењу презира без роптања; препознаје се по томе — ако се не срдих када те клеветају, ако се не љутиш када те понижавају, ако си смиран када те осуђују.

Благо онима што иду путем који је овде показан, јер је њихово царство небеско! Нико неће ући у небеску ложницу увенчан славом, ако се не одрекне првим, и другим, и трећим одрицањем. Мислим на одрицање, прво, од свих ствари, људи, родитеља; друго, од своје воље; и треће, од уображености која прати послушност. Изиђите од њих и одвојте се, и нечистоте света не дотичите се, говори Господ (Ис. 52, 11). Јер, ко је од њих икада учинио какво чудо? Ко је од њих мртве вас-

крсноу? ко демоне истерао? — Нико! Све су то трофеји монаха, које свет не може да прими. Када би могао — чему онда подвиг, чему одлажење из света?!

Када демони по одрицању нашем од света започну да распаљују наше срце успоменом на родитеље и браћу нашу, припремимо се за борбу против њих молитвом, и распалимо у себи сећање на вечни огањ, да бисмо сећањем на тај огањ угасили ватру нашега срца, запаљену у невреме. Потпуно се вара онај који мисли да није привржен ни према чему — а растужи му се срце када нешто изгуби.

Кад млади, склони телесној љубави и облапорности, захеле да ступе у монаштво, треба да се уче трезвености и молитви, и да се колико год више могу клоне сваке насладе и свакога зла, да им потоње не буде горе од првог.

У луци се може наћи спасење, али и пропаст. То добро знају они који плове по духовном мору. Жалостан је то призор, када у самој луци претрпи бродолом онај који се са пучине већ био спасао.

Друга степеница. Ко је успео да је достигне, нека настави да трчи по лествици угледајући се на Лота, а не на жену његову.

(664)

Поука III

О ТУЋИНОВАЊУ

Туђиновање је неповратно напуштање свега у нашем завичају што се супротставља нашој тежњи да достигнемо идеал побожности. То је скромно понашање, скривена мудрост, памет која не труби о себи, сакривен живот, невидљиви циљ, немо размишљање, скромност у прохтевима, жудња за мучењем, подлога богочежњивости, обиље љубави, порицање таштине, дубина ћутања.

Љубитеље Господње у почетку обично стално, без прекида, као неки божански пламен, обузима и таква мисао: да се удаље од својих ради живота у оскудици и тескоби. Та мисао нарочито подстиче љубитеље таквога добра. Међутим, тај подвиг захтева велику обазривост, ма колико он иначе био велик и достојан похвале. Јер није свако туђиновање добро, поготову не оно које је учињено у тренутном расположењу. Ако је сваки пророк без части у своме завичају, како вели Господ (Мт. 13, 57), онда се треба чувати да нам туђиновање не пружи повода за уображеност. Јер, туђиновање је одвајање од свега да би се мисли начиниле нераздвајним од Бога. Туђиновање је љубитељ и делатељ ненаситог плача. Туђинује онај који избегава сваку везу са својима или другима.

Хитајући ка туђиновању, не чекај на душе које воле свет, јер лопов долази неочекивано: многи који су покушали да спасу са собом млаке и колебљиве, пропали су и сами заједно с њима, када се, поред ових, пламен њихове ревности током времена угасио. Осетиш ли у себи пламен, трчи! Ти не знаш када ће се он угасити и оставити те у мраку. Нећемо сви одговорати за спасење других. Божанствени апостол каже: Тако, дакле, браћо, сваки ће од нас за себе положити рачун Богу (Рм. 14, 12). И даље, опет: Учећи другога — себе не учиш (Рм. 2, 21)? — као да каже: Дали ћемо за друге одговорати — ја не знам; али ћемо за себе, свакако, сви одговорати.

Удаљавајући се од света, причувај се сластољубивог демона скитања: туђиновање му пружа прилику да нас куша. Дивна је ствар — непристрашће; туђиновање је његова мајка. Када се удаљиш од света ради Господа, не треба више да одржаваш никакве везе са светом, како не би испало да се потуцаш ради задовољења својих страсти. Кад си се одвојио од

(665) света, не дотичи га се више, јер се страсти лако враћају. Ева је против своје воље истерана из раја, а монах добровољно напушта свој завичај. Она би да поново окуси од дрвета непослушности, а овај би се неминовно подвргао искушењу од сродника по телу. Бежи од прилике за грех као од бича: плод који се не види — толико се и не жели. Немој заборављати да ови лукави лопови примењују и ово средство да нас одврате од туђиновања: саветују нам да се не одвајамо од мирјана, и кажу нам да ћемо заслужити велику награду ако се будемо савладали и поред тога што гледамо жене. Не треба их послушати, већ радити управо обратном.

Кад ми, по протеклу извесног краћег или дужег времена од како смо напустили своје, стекнемо извесну малу побожност, умилност, уздржљивост, тада сујетне мисли приступају и налажу нам да се вратимо у свој завичај, ради поуке, кажу, ради примера и духовне користи многих људи који су видели наша безаконна дела. Ако смо уз то богати и даром говорништва, а имамо и понешто духовног знања, ђаволи нам тада већ саветују да се као учитељи и спасиоци душа вратимо у сам свет, како бисмо на пучини растурили на своју пропаст оно што смо срећно били прикупили у луци. Потрудимо се да будемо као Лот, а не као жена његова (в. 1 Мојс. 9, 26). Јер душа која се врати тамо одакле је изашла, постаће као она која је изгубила свој укус (Мт. 5, 13), и остаће и даље неспособна да напредује.

Бежи из Египта главом без обзира! Срца која су се тамо вратила, не угледаше Јерусалим, земљу бестрашћа.

Неки који су се још недорасли били одвојили од својих, и сасвим се очистили, враћају се к њима с намером да им користе па да их можда и спасу, пошто су себе спасли. Но чак и Мојсије, који је Бога видео, кога је, уосталом, сам Бог био послао ради спасења његових сународника, поднео је многе невоље у Египту, тј. многе мрачне часове у свету¹.

Боље је нанети бол родитељима, него Господу: Он нас је створио и спасао, а родитељи су своју вољу децу често упропашћивали и предавали их на вечне муке.

Туђинује човек који као странац пребива међу људима чијим језиком не говори, али који тај језик врло добро разуме. Ми се од наших ближњих, или са извесних места, одвајамо не из мржње (сачувај Боже!), него да бисмо избегли штету коју бисмо с њима, или на тим местима, могли претрпети. Као у свему што је добро, тако и у овоме, учитељ нам је Христос.

¹ Мрачне часове у свету: тиме Лествичник, уз благу иронију, одвраћа монахе од искушења да се врате у свет „ради (тобожње) користи ближњих“. Када ни Мојсије није могао да избегне тешка искушења у свету, вративши се са Хорива (2Мојс. 3 и д.) како ће таква, па и гора зла избећи монах који је и напустио свет због тога што се сматра савршено неспособним да у свету одоли стратима?

Видимо да и Он често оставља своје родитеље по телу; и када је од неких чуо: Мати твоја и браћа твоја траже те, добри наш Господ и учитељ одмах показа бестрасну мржњу на њих, рекавши: Мати моја и браћа моја су они који творе вољу Оца мојега који је на небесима (Мт. 12, 46—50).

Нека ти отац буде човек који може и хоће да се помучи с тобом, како би се растеретио бремена својих грехова. А мати нека ти буде — умилење, које те може опрати од нечистоте. Брат нека ти је сатрудник и саревнитељ на стази која се пење горе, ка ономе што је на небу. За нераздвојну другарицу узми сећање на смрт. А деца твоја мила нека ти буду (668) уздисаји срца. Роб нека ти буде твоје тело, а пријатељи — свете небеске силе, које ти могу користити у часу исхода душе ако ти постану пријатељи. Такав је род оних који траже Господа (Пс. 23, 6).

Чежња за Богом гаси чежњу за родитељима. Онај ко тврди да има и једно и друго — налази се у заблуди. Речено је: Нико не може служити два господара, и тако даље (Мт. 6, 24). Не дођох, каже Господ, да донесем на земљу мир, тј. мир између родитеља и синова и браће који хоће да ми служе, него борбу и мач (Мт. 10, 34), да одвоји богољубиве од оних што воле свет, телесне од духовних, славољубиве од смиреноумних. Јер Господ се радује када до сукоба и раздвајања долази због љубави према Њему.

Пази, много пази, да те не преплави наклоност према твојим драгим сродницима, и да не пропаднеш у потоку љубави према овоме свету. Немој дозволити да те гану сузе родитеља и пријатеља, иначе ћеш вечно плакати. Када те твоји окруже као пчеле (боље рећи осиге), и стану да те оплакују, тад оком своје душе погледај одмах на смрт и на дела за која ће ти бити суђено, те се и не осврћи на своје, како би тугу могао одбити тугом. Ови наши — не наши — обећавају нам лукаво да ће нам учинити све што волимо; њихов је циљ да нас зауставе на нашем добром путу, а онда би нас већ потпуно придобили за своје планове.

Удаљавајући се од света, треба да изаберемо најскромније место, у коме нема ничега што би нас тешило или наводило на гордост. Иначе, ми носимо са собом и своје страсти.

Не говори о своме племству, ако си био племић, и не хвали се својим угледом, да не би био један на речима а други на делу.

Нико није у толикој мери туђиновао као онај велики, који је чуо: Изађи из земље своје, и из племена свога, и из дома оца свог (1 Мојс. 12, 1), премда је био позван у туђу и варварску земљу. Понекад Господ још и више прослави оне који се угледају на тога великог туђино-

ватеља. Ипак, иако је ова слава од Бога, добро је чувати се од ње штитом смирености.

Када нас демони, а и људи, буду хвалили због туђиновања као због великог подвига, помислимо на Онога који је нас ради постао туђинац, сишавши са неба на земљу, па ћемо наћи да за то не можемо платити ни ва век векова.

Веома је опасна ствар наклоност према било коме од сродника или других људи, јер она може, мало по мало, да нас привуче к свету и потпуно угаси пламен нашег умилења. Као што је немогуће гледати једним оком на небо а другим на земљу, тако ни онај који се душом и телом није потпуно одвојио од свих сродника и несродника не може а да душу своју не изложи великој опасности.

С великим трудом и подвигом стиче се поштена и срећена нарав, и оно што је с великом муком стечено може се изгубити у једном магновењу. Јер, зли разговори кваре (669) добре обичаје (1 Кор. 15, 33), разговори светски и непристојни. Ко се по одрицању од света среће са мирским људима, или живи у њиховој непосредној близини, он или мора да се заплете у њихове мреже, или прља своје срце мислећи на њих, или, ако се непосредно и не прља, онда, осуђује оне који су прљави, па се тако, посредним путем, с њима прља и сам.

О сновиђењима која имају почетници

Не може се сакрити да је моћ нашег разума сасвим мала, и да смо ми пуни сваког незнања. Јер, као што грло разликује укус хране, тако и слух распознаје мисли кроз речи; као што сунце открива слабост наших очију, тако и речи испољавају незнање, душе. Ипак, закон љубави нас присиљава и на оно што превазилази наше моћи. Стога ми се чини (не тврдим то), да би после поуке о туђиновању, па чак и у њој самој, требало нешто рећи о сновиђењима, како не бисмо били неупућени и у ово лукавство препредених демона.

Сновиђење је кретање ума при непокретности тела. Машта је обмана очију док свест спава. Машта је вансебност ума док је тело будно; она је посматрање онога што не постоји.

Узрок због којег смо решили да после претходне поуке говоримо о сновима је сасвим јасан: када се ми, оставивши ради Господа свој дом и своје сроднике, предајемо туђиновању из љубави према Богу, тада демони пробају да нас уземуре, представљајући нам наше сроднике како тугују, или како умиру, или како их због нас затварају и пљачкају. Стога, онај који верује сновима личи на човека који трчи за својом сенком, настојећи да је ухвати.

Демони сујете су пророци у сну. Пошто они, у својој препредности, по извесним знацима закључују шта ће се десити, јављају нам то унапред, да бисмо се ми дивили када се та

виђења у сну испуне на јави, те да бисмо почели о себи високо (672) мислити — као да смо већ близу дара прозорљивости. Такав човек често постаје пророк у очима оних који верују демону; за оне који демона презиру, такав је увек лажљивац. Као дух, демон види шта се дешава у ваздушном простору, и кад приметити да неко, на пример, умире, он то лаковернима предсказује у сну. Демони, међутим, ништа не знају о будућности по предзнању. Уосталом, и лекари су у стању да нам предскажу смрт!

Често се демони преображавају у анђела светла и узимају лик мученика, те нам у сну представљају као да долазимо к овима (тј. к анђелима или мученицима — прим. прев.); када се пробудимо, испуњавају нас радошћу и поносом. То нека ти послужи као знак преваре. Јер анђели, када се јаве, показују вечне муке, и страшни суд, и прогнање из царства Божјег; оне који су се пробудили од таквог сна, испуњавају дрхтањем и снуженошћу.

Ако почнемо да се покоравимо демонима у сну, тада ће нам се они и у будном стању ругати. Човек који верује сновиђењима, потпуно је неискусан. Философ је, пак, онај који им уопште не верује. Веруј само оним сновиђењима која ти објављују муку и суд. Али, ако те доводе до очајања, онда су и ти снови од демона,

Трећа степеница, по броју једнака Тројици. Онај који се попео, нека се не обазире ни на десно ни на лево.

(677)

Поука IV

О БЛАЖЕНОЈ И НЕЗАБОРАВНОЈ ПОСЛУШНОСТИ

Сада је на реду излагање о борцима и атлетама Христовим: свакоме плоду претходи цвет, а свакој послушности — туђиновање, без обзира да ли је та послушност изражена само у спољашњим дејствима или и у дубини душе. Овим двома врлинама, као на златним крилима, света послушност брзо узлеће на небо. Можда је о њој онај духоносац певао: Ко ће ми дати крила као у голуба, да полетим делом, и да се одморим (Пс. 54, 7) у созерцању и смирености?

Нећемо пропустити, ако је по вољи, да откријемо и сам начин борбе ових храбрих ратника: како они држе штит вере у Бога и свог духовног руководиоца, одбијајући тим штитом, да тако кажемо, сваку помисао на неверство духовном оцу и одсељење на друго место; откријемо и то, како ти духовни ратници убијају сваку личну жељу која им се приближава, машући стално духовним мачем, и како, одевени у гвоздени оклоп кротости и послушности, одбијају њиме сваку погрду и увреду, и уопште сваку стрелу; молитвени покров духовног оца служи им као спасоносни шлем; а стоје не сасвим састављених ногу: једна им је увек спремна за служење, а друга (680) је непомично на молитви.

Послушност је потпуно одрицање од своје душе, које се испољава у телесним дејствима. Или обратно: послушност је умртвљење удова при живом разуму. Послушност је вршење дужности без испитивања. То је добровољна смрт, живот без радозналости, без бриге у опасности, неприпремљена одбрана пред Богом, одсуство страха од смрти, безопасна пловидба, ходање у сну. Послушност је гроб воље а ускрснуће смерности. Послушник, као да је мртав, не одговара нити размишља, било да се ради о добрим стварима или о нечему што изгледа зло, јер ће за све одговарати онај који је побожно умртвио његову душу. Послушност је одустајање од расуђивања при богатству расуђивања.

Почетак умртвљавања, било да се ради о вољи или о нашим удима, мучан је; средина је понекад тешка, а понекад није; а крај је потпуна неосетљивост за бол и одсуство сваког мучног осећања. Овај блажени живи мртавац осети тугу и бол

у срцу само кад види себе где врши своју вољу, јер он се и плаши једино одговорности за сопствени суд.

Ви који се спремате за попреште духовног исповедништва; ви који хоћете да на свој врат ставите јарам Христов; ви који од сада настојите да сопствено бреме пребаците на туђа плећа; ви који се журите да драговољно, сами себе продате у ропство, да бисте у замену добили праву слободу; ви који пливате подржавани рукама других, како бисте прешли преко ове бескрајне пучине, — знајте да сте крочили на пут кратак и каменит, на коме вреба само једна заблуда: она се зове самовоља. Онај који се самовоље потпуно одрекао, чак и у стварима које му изгледају добре, духовне, богоугодне, стигао је на циљ пре него што је и коракнуо. Јер, послушност је неверовање себи у свакоме добру, до краја живота.

Када, покренути смиреноумљем, хоћемо да сагнемо главу и да своје спасење у Господу потпуно поверимо другоме, треба још пре него што ступимо на тај подвиг, ако поседујемо ноле проициљивости и разборитости, да просудимо, испитамо и (да се тако изразим) искушамо свог духовног крманаоша, како не бисмо допали у руке морнара уместо крманаоша, болесника уместо лекара, страсника уместо бестрасника, и како се, уместо у пристаништу, не бисмо нашли на пучини и тако претрпели бродолом. Но када већ уђемо на то попреште благочешћа и покорности, не смемо ни за што више судити нашем добром наставнику, макар у њему, као човеку, можда и видели извесне мале погрешке. Иначе, судећи, никакву корист од покорности нећемо имати.

Когод хоће да остане непоколебљив у своје поверењу према духовном оцу, обавезно треба да у сталној успомени неизбрисиво чува у срцу свом његове врлине, да бисмо том успоменом запушили уста демонима кад стану сејати у нас (681) неповерење према њему. Сразмерно повећању поверења у срцу, и само тело постаје марљивије у вршењу своје службе. А кад се спотакне о камен неповерења, паде! Јер, свакако, штогод није од вере — грех је (Рм. 14, 23).

Када ти помисао предлаже да испиташ или осудиш свог духовног оца, одскочи од ње као од блуда, и уопште не дај тој змији ни најмање слободе, ни места, ни приступа, ни почетка. Викни на гују: „Варалице једна! Нисам ја над својим оцем, већ је он нада мном добио право суђења. Нисам ја њему, већ је он мени постављен за судију“.

Оци дефинишу појање псалама као оружје, молитву као бедем, а непорочне сузе као умиваоник. Блажену послушност схватају као исповедање, без којег нико од страсника неће видети Господа¹).

¹ Послушност без које нико неће видети Господа: Треба испитати, каже Илија Критски, како то да без послуш-

Послушник самоме себи изриче пресуду: ако се савршено покорава ради Господа, ослобађа се од сопствене кривице чак и када не мисли да је савршено послушан; но ако у било чему изврши своју вољу, сам сноси одговорност чак и кад мисли да је послушан. Уосталом, било би корисно да духовник не престане да га кори; ако би и он заћутао, ја не бих знао шта још о томе да кажем.

Они који се у својој простодушности покоравају ради Господа, срећно стижу на циљ свог пута, јер не навлаче на себе лукавство демона тиме што би критиковали духовника.

Пре свега, исповедимо се нашем добром судији, не само насамо него и пред свима, ако заповеди. Ране које се открију, не само што се не погоршавају него се лакше и лече.

По доласку у општежиће доброг судије и пастира²⁾, присуствовао сам једном страшном суђењу.

Догодило се, наиме, док сам се тамо налазио, да је неки разбојник дошао да се посвети монашком животу. Онај одлични пастир и лекар заповеди да тај разбојник седам дана ужива потпуни одмор, те да само гледа како се у тој обитељи живи. Када је тих седам дана прошло, пастир га позва насамо и упита, да ли му се свиђа да живи с њима. И пошто виде да се он сасвим искрено сложио с тим, поново га упита, шта је грешно починио у свету. Разбојник одмах, до танчина, исповеди све, а пастир, видећи то, рече му опет, да га искуша: „Хоћу да то исповедиш јавно, пред читавим братством“. А овај, истински омрзнувши свој грех и презрев сваки стид, обећа то не колебајући се, и рече: „Ако хоћеш, и посред града Александрије!“.

Тад пастир сабра у цркву све своје овце, њих три стотине тридесет, и за време божанствене литургије (бејаше недеља), (684) а после читања Еванђеља, нареди да се уведе тај непорочни осуђеник, којег су, са рукама везаним позади, одевена у врећу од длаке и посута по глави пепелом, нека браћа вукла и с времена на време ударала. Пред тим призором, сви су устукнули и сместа бризнули у плач, јер нико није знао шта се то у ствари дешава. И кад се разбојник приближи црквеним дверима, повика к њему она свештена и човекољубива глава громким гласом: „Стој! Недостојан си да уђеш

ности нико неће видети Бога. Шта? Зар Марија Египћанка, и неки други који никоме нису били потчињени, неће видети Господа? Мислимо да Лествичник не говори само о телесној послушности, него и о послушности духовној. Јер, нећемо наћи ниједнога светог који није покорио тело духу, из чега јасно произлази да Господа неће видети нико ко уз телесну послушност не спроводи и ову послушност (тела духу). Многи који се покоравају својим телесним очевима живе као робови сласти, па им таква послушност ништа не користи (Схол. 14, col. 732 D).

² То је вероватно један манастир у Тиваиди, близу Александрије (тачније речено, у предграђу Александрије званом Каноп, данас Абукир). На основу података из Лествице могло би се закључити да

овамо!“ Уплашен гласом пастира који му је долазио из олтарара (јер му се учинило, како нас после под заклетвом увераваше, да чује гром, а не глас људски), разбојник у тај мах паде ничице, тресући се од страха сав сметен. Док је лежао тако на земљи и кропио тле сузама, поново му нареди чудесни лекар (који то све чињаше за његово спасење, показујући свима како се спасава и шта је то делатна смиреност), да пред свима подробно каже све шта је починио. И он с трепетом исповеди, један по један, све своје грехе, саблажњиве и за ухо: не само природне и противприродне телесне грехе, са људским бићима и са животињама, него чак и врачања, убиства и друге злочине о којима није ред ни слушати ни писати. Одмах после те исповести, нареди пастир да се разбојник постриже и прими у братство.

А ја, дивећи се мудрости овога преподобног, упитах га насамо, ради чега је употребио један тако необичан начин лечења. А прави лекар рече: „Из два разлога: прво, да самог покајника путем садашње срамоте изабавим од будуће. То се и збило, јер он не устаде са пода, брате Јоване, док није добио опроштај свих грехова. Не сумњај у то. Један брат, који се ту налазио, уверавао ме, говорећи: Видех некога страшного човека где држи исписану хартију и перо; и како би који грех покајник изговорио, тако би га он пером одмах прецртао. А и право је: Рекох, исповедићу безакоње моје Господу, и ти си опростио неваљалство срца мојега (Пс. 31, 5). А друго, пошто у манастиру имам и неке који не исповедају све грехе, хтео сам да их тиме побудим на исповедање, без којег нико неће добити опроштај“.

Видео сам код тога незаборавног пастира и у његовој пастви и много других ствари достојних дивљења и вечите успомене, од којих ћу већину покушати да вам прикажем. Остао сам код њих не мало времена, пажљиво пратећи њихов начин живота, ван себе од чуђења — како да земни људи тако подражавају небеским бићима!

(685) Љубав је међу њима била одиста неразрешива свеза. Што је још лепше, она је била лишена сваке непристојности у изражавању и сваког наклапања. А пре свега тога, учили су се да ничим не повреду савест свог брата. Ако би се гдегод појавио неки који би мрзео другога, тога би пастир као пре-

је тај манастир имао под собом још две обитељи: лавру, уређену за безмолвнике, и манастир покајника, који се у Лествици назива Тамница. У Канопу је стварно постојао манастир, који спомиње и бл. Јероним у своме предговору Правилима св. Пахомија Великог, и који се према тим подацима називао Метанија (Покајање) (в. Transl. lat. Reg. Scti Pachomii, Praef., 1, MPL, 23, 65). Уколико је Тамница (Филаки) заиста тај манастир у Канопу, о коме је бл. Јероним слушао од једног светог презвитера из Александрије, Силуана, онда то значи да је Тамница врло старог датума, и да је постојала бар две стотине година пре но што је Лествичник посетио ту необичну обитељ.

ступника истерао у одвојен манастир. Једном приликом, неки брат оклевета пред њим ближњег, а овај преподобни сместа нареди да се клеветник истера, говорећи да у манастиру не могу заједно опстати и видљиви и невидљиви ђаво.

Видео сам код ових преподобних заиста корисне и дивљења достојне ствари: братство које је Господ сабрао и повеао, богато у чудесним делима и созерцању. Јер, они су сами тако упражњавали и увежбавали божанске врлине, да им скоро нису биле ни потребне опомене настојатеља, него су по својој сопственој побуди подстицали један другога на божанствену будност.

Бејаху, наиме, код њих одређени, уобичајени и утврђени извесни свештени и божанствени обичаји. На пример, ако се догодило да неко од њих, у одсуству настојатеља, почне да клевета, или да осуђује, или уопште да празнослови, неки други брат би га неприметним мигом опомињао и умиривао. Ако овај то можда не би приметио, брат који га је опоменуо, учинивши метаније, одлазио би. Кад би се показало да треба нешто говорити, сећање на смрт и помисао на вечни суд бејаху им непрестани и вечити предмет разговора.

Нећу пропустити да вам опишем изванредну врлину тамошњег куvara. Приметивши да он за време своје службе непрестано размишља и плаче, замолих га да ми открије како се удостојио такве благодати. Присиљен мојом молбом, одговорио ми је: „Никад нисам помислио да служим људима, већ Богу. Уз то сам дошао до закључка да нисам достојан подвига безмолвија, те ми је довољно да само погледам у ватру па да замислим будући, вечни огањ“.

Да чујемо нешто и о другој реткој врлини њиховој. Они ни за време самог обеда нису престајали да се баве умном делатношћу. На изванредан утврђени начин и једва приметним знацима, ови блажени оци су подсећали један другога на умну молитву. И чинили су то не само за време обеда него и при сваком свом сусрету и скупу. Ако би неко од њих кадгод учинио неки преступ, браћа су га преклињала да њима препусти бригу о одговорности пред пастирем и о казни. Отуда је велики пастир, знајући за тај обичај својих ученика, одређивао и лакше епитимије, сигуран да кажњеник није кривац. Ставише, он нији ни вршио истрагу о томе ко је у ствари начинио преступ.

Међу њима никада није могло бити ни помена о празнословљу или шали. Ако би неко и започињао распру са ближњим, други, који би се ту десио, метанишући би стишао (688) гнев. А кад би приметио да су злопамтљиви, извештавао би о томе настојатеља, да би их овај убедио да се помире пре него што сунце зађе. Ако су, пак, остајали упорни у својој тврдоглавости, онда би им било забрањено да узимају храну док се не помире, или би били избачени из манастира. Ова похвална строгост код њих није била примењивана узалуд,

већ је доносила и показивала обилан плод, јер су се многи од ових преподобних монаха прославили као подвижници и прозорљивци, као разборити и смиреноеумни.

Код њих се могла видети и страшна, но анђелолика појава: часни седи и свети старци, како трче на послушање као да су деца, старине којима је највећа похвала у смерности. Видех тамо и људе који се налазе у послушности око педесет година. Молио сам их да ме поуче, какав су успех постигли толиким трудом. Једни су на то говорили да су се спустили у бездан смиреноеумља, којим је свака борба за свагда прекинута. Други су причали да су стекли савршену неосетљивост и безболност за грдње и увреде.

Видех и друге међу овим незаборавним оцима, украшене белином као да су анђели, који су доспели до стања најдубље незлобивости и премудре простоте, остварене свесно, уз Божју помоћ. Јер, док је рђав човек двострук — један споља а други изнутра, једноставан човек није двојствен, већ представља нешто јединствено. Та њихова простота није била безумна и бесмислена као код оних старих људи у свету што их често називају излапелим. По спољашњости су били савсвим пријатни, привлачни, ведри. У говору и понашању били су природни, неизвештачени, непатворени (ствар која се не среће у многих). А унутра, у души, они су као безазлена деца били свим својим бићем одани своме Богу и настојатељу, модрећи смелим и чврстим духовним оком на демоне и на страсти.

Ни читав живот неће ми бити довољан, часни оче и богољубиви зборе, да опишем добродетел и небочежњиво живљење тих блажених људи. Но ипак је боље да овај наш спис украсимо описом њихових напорних подвига, и да тиме у вама подстакнемо богољубиву ревност, него да га испунимо сопственим саветима. Ван сваког је спора да се оно што је горе улепшава једино оном што је боље. Но, замолио бих вас још нешто: немојте мислити да је било шта од онога што је овде написано измишљено. Јер, неповерењем се обично упропашћује свака корист.

Но, вратимо се свом приповедању.

(689) Неки човек, по имену Исидор, који је припадао племићком staleжу града Александрије, повукао се пре извесног времена у споменути општежитељни манастир. Тамо сам га још и ја затекао. Примивши га, преподобни пастир примети да је то скроз покварен, груб, opak и обестан човек. Премудри онда реши да људским лукавством надмудри лукавог демона, па рече Исидору: „Ако си стварно решио да понесеш јарам Христов, хоћу да се пре свега извешбаш у послушности“. А овај рече: „Као гвожђе ковачу, тако се и ја, свети оче, предајем теби на послушање“. А велики отац, умирен овим поређењем, одмах одреди подвиг гвоздењем Исидору, и

рече: „Хоћу да ти, рођени мој, стојиш крај капије манастирске, и да се сваком ко улази или излази поклониш до земље, говорећи: Моли се за мене, оче, јер сам падавичар“. А овај га послуша као анђео Господа.

Пошто је он тако провео седам година и дошао до најдубље смерности и умилења, славни отац одлучи да га, после беспримерно храбро поднете прописане седмогодишње пробе, као више него достојна, прими у братство и удостоји рукоположења. Али је Исидор, како преко других, тако и преко мене немоћног, преклињао пастира да му дозволи да на истом месту свој подвиг заврши, некако загонетно наговештавајући тим речима свој крај и позив на онај свет, што се и збило. Јер, када га учитељ остави на истом месту, он после десет дана оде Господу, кроз понижење у славу, узевши са собом недељу дана касније и вратара манастирског. Јер блажени бејаше рекао вратару: „Ако стекнем слободу код Господа, бићеш убрзо и тамо са мном нераздвојан“. То се и десило, као највећи доказ његове непостидне послушности и богоподржавајуће смерности.

Упитах тога великог Исидора, док је још био међу живима, чиме се његов ум бавио за време стајања испред капије. И незаборавни подвижник не сакри то од мене, желећи да ми то буде од користи. „У почетку сам замишљао да сам продат као роб за грехе своје, те сам са много горчине, напора и снаге метанисао. После годину дана, срце ми више није осећало бол, очекујући од самог Бога награду за трпљење. Када је прошло још годину дана, осетио сам свим срцем да нисам достојан да живим у манастиру, да виђам оце и разговарам с њима и да их у лице гледам, и да се причешћујем светим тајнама. И од стида оборивши очи к земљи, а мисли још ниже, ја сам већ искрено преклињао оне који су улазили и излазили да се помоле за мене Богу“.

(692) Једном приликом, када сам седео за трпезом са великим настојатељем, наслони он своја света уста на моје ухо, и рече ми: „Хоћеш да ти покажем божанску мудрост у најдубљој старости?“ И кад сам га ја за то замолио, дозове он са друге трпезе једног монаха, по имену Лаврентија, који је у манастиру дотле провео око четрдесет осам година и био други по чину свештенослужитељ. Он дође, и поклонивши се игуману до земље, узедо од њега благослов. Но, кад је устао, игуман му ништа не рече, него га остави да стоји крај трпезе, без јела. Ручак тек што је био почео. Тако је он стајао добар сат, или чак и два, да ме је већ било стид и погледати у лице тог подвижника: бејаше то старац осамдесетих година, сав сед. Остао је тако, без одговора од стране игумана, све до завршетка обода. А кад смо устали, преподобни га посла к поменутоме великом Исидору, да му изрецитује почетак тридесет деветог псалма.

А ја, најлукавији, не пропустих прилику да испитам старца. И кад сам га упитао, на шта је мислио док је стајао крај трпезе, одговорио ми је: „Замишљајући да уместо пастира гледам лик Христов, ја ни за тренутак нисам помислио да добијам наређење од њега као човека, него од Бога. Стога сам и стајао, оче Јоване, не као пред људском трпезом, него као пред жртвеником Божјим, и молио сам се Богу без икакве рђаве мисли о пастиру, с поверењем и пун љубави према њему. Јер, неко рече да љубав не мисли зло (1 Кор. 13, 5). Уосталом, знај и то, оче: ко се преда простоти и драговољном незнању зла, за нечастивога у томе човеку више ни на тренутак нема места“.

Какав је био, уз помоћ Божју, тај пастир духовних оваца, таквога му и манастирског економа посла праведни Господ. Тај човек бејаше честит као нико други и кротак као ретко ко. Једном приликом, ради користи осталих, велики старац се као наљути на њега, очевидно без икаква разлога, и нареди да се истера из цркве пре завршетка богослужења. А ја, знајући да човек није крив за оно за што га пастир бејаше оптужио, кад остадох насамом с великим, узедох економа у заштиту. Но, мудрац ми рече: „И ја знам, оче! Али, као што би било неправедно и жалосно отети хлеб из уста гладноме детету, тако и васпитач душа чини неправду и себи и подвижнику када му не пружа прилику да задобије лаворов венац, а зна да у сваком тренутку он може заслужити тај венац (693) подношењем увреда, презира, ниподаштавања, подсмеха. То доводи до троструке и веома значајне штете: прво, сам настојатељ се лишава награде за изрицање епитимије; друго, настојатељ је могао да врлину једнога употреби на корист осталих, а то није учинио; треће, и најтеже, чак и они који изгледају чврсти и стрпљиви, занемарени извесно време тобож као добродетељни, без опомена и без укора од стране настојатеља, често се лишавају стечене користи и трпљења. Јер, ма колико земља била добра, плодна и масна, недостатак воде понижења чини да она подивља и да из ње никне трње надутости, блуда и незнања за страх Божји. Знајући за то, онај велики апостол је и писао Тимотију: Настој, укори, запрети им у време и у невреме (2 Тим. 4, 2).

А кад сам се ја томе успротивио, указујући ономе истинском путовођи на слабост нашег нараштаја, као и на то, да се због безразложног каогод и оправданог прекоревања од стране пастира, можда, многи могу одбити од стада, тај ми човек, пун мудрости, рече: „Душа која се Христа ради љубављу и поверењем везала за пастира, не одступа од њега до последње капи крви, нарочито ако је његовом помоћи излечила ране, сећајући се онога који рече: Ни анђели, ни власти, ни силе, нити било каква друга твар не може нас раздвојити од љубави Христове (Рм. 8, 38. 39). А ако се душа није

на такав начин везала, учврстила и привила уз пастира, онда се ја чудим да такав човек на томе месту не проводи време узалуд, везан за пастира лажном и привидном покорношћу“.

И стварно, велики се није преварио. Напротив, задржао је овце у своме стаду, васпитао их и усавршио, и принео Христу као жртву без мане. Да чујемо, и да се дивимо премудрости Божијој која се налази у земљаним сасудима!

Налазећи се тамо, дивио сам се вери и трпљењу неких почетника, и несавладљивој чврстости с којом су подносили строгост не само настојатеља него и извесних монаха много нижих од њега. Да бих се нечему научио, обратих се једноме од те браће, који је провео у манастиру већ петнаест година, по имену Авакиру; њега су највише, приметио сам, скоро сви злостављали: трпезари су га готово сваки дан истеривали из трпезарије, пошто тај брат по природи бејаше на језику помало неузддржљив. И рекох му: „Брате Авакире, зашто то видим да те сваког дана избацују из трпезарије, па често и на спавање одеш без вечере?“ А он ми одговори: „Веруј ми, оче, кушају ме оци, да виде јесам ли ја прави монах; они то не чине одистински. Те тако и ја подносим све лако, пошто ми је познат циљ великога оца и свих осталих. И ево, петнаест (696) година живим с том мишљу. Уосталом, и они сами су ми рекли приликом ступања у обитељ, да оне који су се одрекли од света испитују све док се не наврши тридесет година. И право је, оче Јоване: злато не може бити чисто доклегод се не претопи у огњу“. Поживевши још две године после мог доласка у тај манастир, овај честити Авакир отпутова ка Господу, рекавши оцима на самрти, пре него што испусти душу, ово: „Хвала, хвала Господу и вама! Зато што сте ме, ради мојега спаса, кушали ви, ево већ седамнаест година како ме не куша демон!“ Пастир, као праведни судија, с правом нареди да се Авакир сахрани као исповедник, са светима који почивају тамо.

Учинио бих неправду свима који теже ка добру, када бих у гроб ћутања закопао врлину и подвиг Македонија, првог међу тамошњим ђаконима. Једном, када се приближавао празник Светог Богојављења, овај свети подвижник, потпуно предан Господу, испроси од пастира одобрење, два дана пред празник, да оде неким својим послом у град Александрију. Уз то, наравно, обећа да ће се најбрже вратити из града, због близине празника и потребних припрема. Добромрзац, пак, ђаво омете архиђакона, којег с благословом бејаше отпустио игуман, да стигне у манастир за свети празник о року који му настојатељ бејаше одредио. Пошто је стигао дан касније, забрани му пастир да служи и одреди му место међу последњим почетницима. Добри је ђакон трпљења и архиђакон постојаности примио заповест очеву, и то тако мирно као да је кажњен неко други, а не он. Пошто је у таквом положају про-

вео четрдесет дана, мудри пастир га врати у пређашњи његов чин. Но, тек што је прошао један дан, архиђакон га стави понизно молити да остане под епитимијом и првобитном казном губитка части, говорећи му да је „у граду починио један неопростиви грех“. Преподобни је знао да он не говори истину, али зато што је то тражио ради смирења, учини по праведној жељи подвижника. Имало је шта и да се види: часна старина стоји у реду почетника и свакога искрено преклиње да се моли за њега. „Пао сам“, вели, „у блуд непослушности“. А мени, бедноме, овај велики Македоније повери разлог, због чега се добровољно вратио на последње место: „Никада нисам осетио у себи такво олакшање од сваке борбе и такву власт божанствене светлости, као сад. Анђелима је“, каже, „својствено да не падају (неки чак мисле да уопште не могу ни пасти); људско је — пасти, и што је брже могуће устати, ма колико пута се то догоди; а демонима, и само њима, својствено је да када падну више никада не устану“.

(697) Манастирски економ поверио ми је следеће: „Кад сам био млад и чувао стоку, догодило се да сам пао најтежим падом душе. Но како сам навикнуо да змију никада не кријем на дну свога срца, то сам и ову змију ухватио за реп и показао је лекару. (Под репом подразумевам крај злодела). А он ме, с осмехом на лицу, лако потапша по образу, и рече ми: Буди спокојан, чедо моје! врши своју службу као и до сад и ничега се не плаши! — А ја примих то с ватреном вером, и кроз свега неколико дана уверих се да сам излечен, те наставих пут свој с радошћу и страхом“.

Сва створена бића, како неки сматрају, створена су тако да се разликују једно од другог. Тако су и у томе братству постојале разлике у ступњу оствареног напретка и сазнања. Стога, када би онај лекар приметио да нека браћа воле да се праве важни приликом посете мирских људи манастиру, обасипао би их баш у присуству тих људи најтежим погрдама и одређивао би им најниже послове, тако да су после хитро бежали када би само видели да неко из света долази у госте. Бејаше занимљиво видети како таштина прогони саму себе и од људи се крије!

Недељу дана пре мог одласка из тога светог места, Господ узеше к себи једнога преподобног оца, не желећи да ме лиши његове молитве. То је био један диван човек, по имену Мина, други по чину иза настојатеља, који је педесет девет година живео у томе општежићу и прошао кроз све дужности. Трећег дана после његове смрти, док сам вршио уобичајено правило поводом упокојења преподобнога, одједном се читаво место где је преподобни био положен испуни дивним мирисом. Велики нареди да отворимо ковчег у коме је лежало тело преподобнога. И када то учинисмо, угледасмо сви како из његових часних стопала, као из два извора, истиче миомирисно миро. Тада учитељ рече свима: „Видите? Гле, зној

његових мука и напора принет је Богу као миро!“ Да, управо тако!

Оци из тога места причали су нам и о многим другим врлинама овога преподобног Мине, између осталог и ово: Једном науми настојатељ да испроба његово богодаровано трпљење. И када је Мина дошао у игуманску келију и направио вечерње метаније пред игуманом, молећи га, по обичају, за правило, игуман га остави да лежи тако на земљи све до јутарњег богослужења. Тада га благослови и подиже, пошто га претходно изгрди као уображена и нетрпељива човека. Преподобни је знао да ће он то храбро поднети, па је због тога (700) то и извео, на поуку свима. Ученик преподобног Мине уверљиво нам је испричао и ову појединост о своме учитељу: „Радознало сам га испитивао, није ли га спопадао сан док је лежао тако ничице пред игуманом. А он ми откри да је цео Псалтир напамет прочитао док је на земљи лежао“.

Нећу пропустити да венац поуке украсим и једним правим смарагдом.

Са неким од тих најчеститијих старца повео сам једном приликом разговор о безмолвију. Љубазно и са осмехом на лицу, они ми духовито рекоше: „Оче Јоване, ми смо од тела, па водимо и живот који одговара телу, јер смо унапред оценили да према мери наше слабости треба и врсту борбе изабрати. Рачунамо, тако, да је боље борити се с људима (који се покатакд наљуће, али се умеју и покајати због тога) него с демонима, који су свагда бесни и спремни да нас нападну“.

А један други старац, гајећи према мени велику љубав божанску и присан у опхођењу са мном, рече ми љубазно: „Ако ти, мудрији од свих људи, поседујеш у дубини своје душе енергију онога који је казао: Све могу у Христу који ми моћ даје (Флп. 4, 13); ако те је Дух Свети окропио росом чистоте као што је окропио Деву; ако те је сила Вишњега, сила трпљења, осенила, — опаши се као Христос Богочовек, опаши бедра своја убрусом послушности, и уставши са вечере безмолвија, са скрушеним духом опери ноге браћи. Боље речено, баци се са понизним духом пред ноге братства. На врата свог срца постави строге и недремљиве стражаре. Нека ти у непостојаном телу ум буде постојан. Вежбај умно безмолвије и поред тога што осећаш кретње и немир у удовима. Што је најтеже од свега, остани спокојан у души и посред највећег метежа. Завежи брзи језик, који помамно хоће да противречи; бори се са овим деспотом седамдесет пута по седам на дан. Ум прикуј на крст душе као што се наковањ причвршћује на пањ, да би се, тучен честим ударцем чекића поруге, грдње, исмевања и увреде, одржао нимало сломљен или клонуо него потпуно гладак и нетакнут. Свуци са себе своју вољу као срамну одећу, и тако обнажен уђи у борбу. Учини оно што се ретко чини и што се не среће лако: обуци се у оклоп вере који се не може разбити нити пробити невере-

њем према духовнику; уздом целомудрености укроћуј чуло пипања, које се бестидно пропиње. Размишљањем о смрти обуздавај очи, које би да се сваки час загледају у лепоту и величину земаљску. Љубопитљиви ум, који би радо да осуђује брата као немарног, умири бригом о самој себи, искрено волећи ближње и потпуно саосећајући с њима. Сви ће, (701) драги оче, по том збиља познати да си Христов ученик, ако у заједници влада међусобна љубав. Хајде, хајде (поново рече мој добри пријатељ), хајде, настани се код нас! Сваког тренутка пиј од воде понижења као да је вода жива, пошто и Давид, окусивши од сваке сласти под небом, после свега, као у некој недоумици рече: Гле, шта је добро, и шта је најбоље? Ништа друго до када браћа живе заједно (Пс. 132, 1). Па, ако се још и не удостојисмо блага таквога трпљења и послушности, добро је и то ако, познавши своју немоћ и живећи у самоћи далеко од подвижничког попришта, славимо подвижнике и молимо се да им Бог подари трпљење“.

Речи тога доброг оца и одличног учитеља, који је на еванђелски и пророчки, или још тачније — на пријатељски начин расправљао с нама, потпуно су ме победиле, те смо се сложили да без икакве сумње првенство припада послушности.

Подсетивши се још једне корисне врлине ових блажених отаца, као да сам из раја изашао, опет ћу вам предложити свој нелепи и некорисни трновити говор.

Блажени пастир је често примећивао, док смо стајали на молитви, да се неки разговарају. Такве је он кажњавао да стоје пред црквом по недељу дана, наредивши им да метанишу свима који улазе и излазе из цркве. Што је још необичније, он је тако кажњавао чак и клирике, тј. презвитере!

Приметио сам да један брат за време богослужења стоји са много више осећања у срцу него многи други, и да се нарочито у почетку појања по извесним особитим кретњама и изразу лица могло приметити као да разговара с неким. Запитах га за разлог његова блаженог обичаја. А он разумеле да ће бити корисно ако не сакрије своју тајну, и рече: „Навикао сам, оче Јоване, да од самог почетка сабирем своје помисли и ум са душом, и да их, прикупљајући, позивам: Хајде да се поклонимо и паднемо пред Христа, Цара и Бога нашег!“

Мотрећи на трпезара, ухватио сам га да чини ово: видећи да му за појасом виси мала свешчица, дознао сам да он сваки дан записује своје помисли, и све то онда исповеда пастиру. И не само њега, него сам и многе друге тамо видео да то чине. Чуо сам да је то установљено по заповести самог великог пастира.

Једном је тај пастир истерао из манастира некога брата који је оклеветао пред њим свог ближњег назвавши овога (704) зановеталом и брбљивцем. Истерани је издржао седам

дана стојећи пред манастирском капијом, молећи понизно да му се опрости и одобри поновни улазак. Када је човекољубиви игуман за то сазнао и известио се да истерани није ништа окусио читавих шест дана, саопштио му је: „Ако баш хоћеш да живиш у манастиру, одредићу ти место међу онима што се кају“. И пошто покајник то врло радо прими, пастир нареди да га одведу у посебан манастир за оне што оплакују своје грехе, што је одмах било и извршено.

А пошто смо се сетили поменутог манастира, рећи ћемо укратко нешто и о њему.

На један стадиј од великог манастира бејаше место, звано Тамница, начињено без икакве удобности. Тамо никада ни-си могао видети ватре, ни вина, ни уља за јело, нити било чега другог осим хлеба и нешто поврћа. Тамо је игуман затварао оне који су се после ступања у монаштво поново заплели у страсти — без права на излазак, и то не заједно, већ свакога засебно и одвојено, или највише по двојицу, све док од Бога не би о свакоме био извештен. Поставио им је и намесника великог, по имену Исака, који је од свих што су му предати захтевао скоро непрестану молитву. За растеривање уни-нија имали су велику количину зелених гранчица за плетење корпи.

Такав је био начин живота, такво уређење, такав подвиг оних који стварно ишту лице Бога Јаковљева (в. Пс. 23, 6). Добра је ствар дивити се мукама ових светаца; још боље је следити њихов пут спасења; но, штети одједанпут достићи њихов свети живот, ствар је безумна и немогућа.

Подстицани грижом савести, дођимо к себи, док Господ, видевши колико се напрежемо и отимамо к Њему, не избрише грехове наше и бол који нам раздире срце не претвори у радост. Јер по мноштву болова мојих у срцу мојему, утехе Твоје развеселише душу моју (Пс. 93, 19). У одговарајуће време, не заборавимо ни онога који говори Господу: Коликогод велике и страшне биле муке моје, Ти си ми се вратио и оживео ме, и из понора земаљског по мојем паду поново подигао ме (Пс. 70, 20). Благо ономе који ради Бога сваки дан трпи грдњу и понижење, и успе да се савлада! Тај ће ликовати с мученицима и слободно ће разговарати с анђелима. Благо монаху који у сваком тренутку сматра да је заслужио сваки презир и поругу! Благо ономе ко је своју вољу до краја умртвио и сву бригу о себи пренео на свог учитеља у Господу, јер ће стати с десне стране Распетога!

Ко одбацује од себе праведан или неправедан укор, тај (705) одбија своје спасење; а онај који га прима, с болом или без бола, брзо ће примити опроштај својих грехова.

Веру и љубав према свом оцу показуј Богу духовно, а Бог ће тајанственим путем то открити твоме оцу, и он ће ти, осетивши твоју приврженост, одати признање и постати пријатељ.

Ко открива сваку змију свом духовном оцу, показује тиме да стварно има поверење у њега; а ко сакрива било шта, тај још лута по беспућу.

Сваки од нас препознаће у себи братољубље и праву љубав тек онда када види себе где плаче због пораза брата и где се искрено весели његовим успесима и благодатним даровима.

Ко у разговору с другим људима упорно настоји да наметне своје мишљење, макар оно било и тачно, нека схвати да болује од болести ђавола. Ако то чини у разговору са себи равнима, можда га још може излечити казна старијих; но ако се тако понаша и пред старијим и паметнијим од себе, онда ту болест људи не могу излечити.

Ко није послушан на речима, сигурно није послушан ни на делу. Јер онај који је неверан у маломе (тј. на речима), тај је и на делу непоправљив; он се узалуд труди, јер од свете покорности не добија ништа осим сопствене осуде.

Ко је своју савест кроз покорност духовном оцу до највеће мере смирио, тај онда из дана у дан ишчекује смрт као сан, или боље — као живот, и не плаши се, јер сигурно зна да се неће од њега, већ од његовог духовника тражити да положи рачун, у часу одласка његова из овог света.

Ко је у Господу добровољно примио на себе какву дужност од свог оца, па се неочекивано спотакне, нека не приписује кривицу ономе ко је дао оружје, већ ономе који је оружје примио, — јер оно му је дато да се бори с непријатељем, а не да га окрене против самога себе. А ко се присилио ради Господа, и скренуо пажњу свом духовном оцу на своју неспособност, нека буде без бриге, јер ако и падне неће погинути.

Пријатељи моји, пропустио сам да изнесем пред вас још једну посланицу врлине: видео сам, наиме, и такве послушнике у Господу који су сами себе вређали и понижавали Бога ради, да би били спремни да приме увреде са стране, навикнути да се не плаше понижења.

Душу која стално мисли на исповест, исповест као уздом спречава да не греша, јер грехове које не исповедамо ми чинимо већ без икакве бојазни.

Шта је то права послушност, схватили смо заиста тек онда, када у одсуству духовника, замишљајући лик његов, мислимо да је он пред нама и клонимо се сваког разговора, или речи, или јела, или сна, или било чега другог што би му, по нашем мишљењу, могло бити непријатно. Јер, неправи ученици радују се одсуству учитеља, а прави сматрају то за губитак.

Упитах једном једнога од најискуснијих подвижника, да ми објасни на који се начин у послушности стиче смиреност. (708) А он рече: „Разборит послушник, када би чак и мртве васкрсавао, и дар суза стекао, и ослобођење од духовне бор-

бе достигао, у сваком случају сматра да је то молитва духовног оца учинила, те му је сујетна уображеност туђа и далека. Како би се и могао уобразити због онога што је, како и сам мисли, учинио уз помоћ другог а не својим сопственим снагама? Безмолвник, међутим, нема на располагању такву смирену мисао. Уображеност налази пред њим оправдање, уливајући му у главу да је све ове успехе постигао својом сопственом заслугом.

Када избегне две заблуде, онај који се налази у послушности остаје тада вечито послушним слугом Христовим.

Демон се труди да послушнике понекад испрља нечистоћама тела и да их начини хладним и преко обичаја узнемирљивим. Понекад их начини некако сухим и жаловим, немарним према молитви, сањивим и натмуреним, како би их навео да дигну руке од подвига, јер тобож никакву корист нису видели од послушности, него чак иду уназад. Он им не допушта да схвате да промислитељско одузимање од нас онога што нам изгледа као добро често бива повод за најдубље смирену умље. Неки су, често, трпљењем одбијали поменутог варалицу. Но, овај још није ни престао да говори, а други гласник убрзо за тим стаје пред нас и покушава да нас на други начин превари. Знао сам послушнике који су захваљујући бризи духовног оца постали пуни умилења, тако мили, уздржљиви, марљиви, мирни, ватрени. Демони, међутим, приступише к њима и посејаше у њихову душу мисао — као да су већ зрели за безмолвије и способни да у томе подвигу достигну највиши ступањ савршенства и бестрашћа. И они, прелашћени, отиснуше се из луке на пучину. И када их изненади бура, они се, без крманаша, кукавно изложише бедној пропасти у томе прљавом и сланом мору.

Неопходно је да се море узбурка и да подивља, да би онда поново на земљу био избачен сав муљ, травуљина и свака трулеж коју су реке страсти нанеле у њега. Погледајмо добро: наћи ћемо да после буре настаје на мору велика тишина.

Ко некад слуша а некад не слуша оца, личи на човека који на своје око поставља — час лековиту маст, час — негашени креч. Јер, један је који зида, а други који руши; каква је од тога корист осим самога рада (Сирах, 34, 23)?

О, послушни сине Господњи, нека те не прелести дух гордости: немој казивати своје грехове учитељу као у трећем лицу. Јер, без срамоте се од срама не може ослободити. Покажи слободно своју озледу лекару. Не стиди се, реци: „Моја је то рана, оче. Мој је то ожиљак. Није га нико други направио него моја сопствена лакоумност. Нико други није крив — ни човек, ни дух, ни тело, нити шта друго — већ једино мој немар“.

На исповести буди и по спољашњем изгледу и у дубини (709) душе као осуђеник: ником поникни и ако је могуће ороси сузама ноге судије и лекара као да су Христове. Демони

често имају обичај да нам саветују или да се уопште не исповедамо, или да то чинимо у трећем лицу, или да кривицу за свој сопствени грех пребацујемо на друге.

Ако све зависи од навике и за њом се поводи, то утолико више важи за врлине, које Бога имају за свог великог сарадника. Ако се од самог почетка свом душом предаш сваковршним понижењима, нећеш се, сине, дуго времена трудити да осетиш у себи блажени мир. Не устручавај се да грехе своје исповедаш оцу који ти помаже да се спасеш, као Богу, са најдубљом понизношћу. Видео сам како осуђеници држањем које изазива сажалење, одрешитим признањем и молбом на коленима ублажавају строгост судије, и гнев његов преображавају у милосрђе. Због тога је и Јован Претеча од оних што су му долазили тражио да се пре крштења исповеде (в. Мт. 3, 6; Мр. 1, 5), не зато што би то њему самоме било потребно, већ зато што му је стало до спасења тих људи. Не треба да нас чуди ако се и после исповести нађемо у борби: боље је борити се с нечистоћама него са гордошћу.

Не заноси се и не поводи се за причама о оцима безмолвницима и отшелницима, јер ти корачаш у војсци Првомученика³). Чак и кад паднеш, не бежи с попршта: баш тада нам је лекар највише и потребан. Онај који се и поред помоћи путовође саплете о камен, тај би се без његове помоћи, свакако, не само саплео него би и погинуо.

Када нас искушење савлада, одмах приступају демони, и ухвативши се за то као за згодан (у ствари потпуно неприкладан) повод, саветују нам да се одамо безмолвију. Циљ је наших непријатеља да нашем паду додаду још једну рану.

Када се лекар изговори неспособношћу да нас излечи, тада треба отићи другоме. Јер без лекара се ретко ко излечио. Ко ме ће онда пасти на ум да нам противречи кад тврдимо да би брод који је и са искусним крманашем претрпео бродолом, без крманаша у сваком случају морао пропасти?

Од послушности — смирење, од смирења — бестрашће. Ако нас се баш у смирењу нашем опоменуо Господ и избавио нас од непријатеља наших (Пс. 135, 23, 24), ништа нас не спречава да кажемо да се кроз послушност долази до бестрашћа, у коме смирење постиже своју сврху. Јер, са смирењем почиње бестрашће као год што са Мојсијем почиње Закон. И кћер посвећује мајку као Марија синагогу⁴).

³ У војсци Првомученика: Матија Радер схвата ту реч као надимак првога хришћанског мученика, св. архиђакона Стефана (в. col. 710 С: in Stephani protomartyris exercitū meres). Исто тако и поменути руски превод (стр. 63, т. 68). У италијанском салезијанском издању, израз је схваћен као да се односи на самога Христа: Ступај напред као и ученици Христи, који нису били усамљеници, већ су живели у заједници (I, 165, nota 3).

⁴ Као Марија синагогу: уз оно што је речено у col. 700, то је све што Лествичник каже о пресветој Богородици. Овде се мисли на Ваведене, тј. уношење мале Деве Марије у јеврејски храм.

Сваку казну заслужују од Бога болесници који после проведеног лечења од стране лекара, и пошто су осетили побољшање, ценећи више другог лекара остављају првога пре коначног исцељења. Немој бежати из руку онога који те је привео Господу. Јер, у току целог живота свог, никога другог (712) не треба толико да поштујеш као њега.

Није безопасно за неискуснога војника да се одваја од масе бораца и упушта у појединачну борбу. Није без опасности ни за монаха да одлази на подвиг безмолвија пре него што прође темељну обуку и стекне велико искуство у борби против душевних страсти. Онај први се излаже телесним, а овај други душевним опасностима. Боље је бити удвоје, каже Писмо, него сам (Екл. 4, 9); то јест, добро је за сина да се заједно са својим оцем бори против својих страсти, уз садејство Духа божанског. Ко слепцу ускрати водича, и стаду пастира, и залуталоме спроводника, и детету његовог оца, и болеснику лекара, и броду крманоша, — излаже их све скупа опасности. А ко се без помоћи упушта у борбу са злим дусима, постаје њихова жртва.

Они који први пут долазе у лечилиште, нека кажу шта их боли. А они који су се посветили послушности, нека испоље одговарајуће смирење. Поуздан знак оздрављења јесте, код првих, стишавање болова, а код других, као ништа друго, повећање самоосуђивања. Нека ти савест буде огледало послушности, и то ће ти бити довољно.

Они који подвиг безмолвија проводе у послушности духовном оцу, имају за противнике демоне, и само демоне. А они који се налазе у заједници, морају се борити не само са демонима него и са људима. Први, с обзиром на то да су стално пред учитељевим очима, брижљивије извршавају његове заповести; а други, често, у одсуству учитеља помало и нарушавају његове заповести. Међутим, ако су неки од њих марљиви и трудољубиви, трпљењем злостављања више него довољно надокнађују недостатак и добијају двоструки венац.

Живећи у братству, обратимо на своје спасење сву могућу пажњу. Јер када је пристаниште пуно бродова, ови се лако могу сударити, а на првом месту они које гнев, као неки црв, потајно нагриза.

Треба настојати да се у присуству духовника понашамо тако као да ништа не знамо, и да будемо крајње ћутљиви. Јер, ћутљив је човек син философије, који на сваком кораку, куд год се окрене, стиче велико знање. Видео сам послушника који прекида приповедање свог духовника, и очајавао сам над његовом послушношћу, гледајући како од те послушности постаје надмен а не смеран.

С највећом пажњом и будношћу треба да проценимо када и како дужност да претпоставимо молитви. Свакако, човек се не може растргнути на све стране.

Пази на себе када се налазиш с браћом, и никако немој настојати да било по чему изгледаш праведнији од њих. Иначе ћеш направити два зла: њих ћеш озледити својом извештаченом и лажном ревношћу, а самоме себи ћеш на сваки начин (713) пружити повод за гордост.

Буди ревностан у души својој, а никако не испољавајући то телом, нити изгледом, нити речју, нити каквим загонетним понашањем. Па и то чини тек пошто си престао да потцењујеш ближњег. Ако си, пак, у том погледу неуздржљив, буди у свему сличан браћи својој, и не издвајај се ни у чему својом ображеношћу.

Видео сам неискусног ученика како се пред неким људима хвали врлинама свога учитеља. Мислећи да туђом славом постане и сам славан, изложио се уместо тога срамоти када му сви рекоше: „Па, како да једно тако плодно дрво има на себи једну тако јалову грану?!“

Трпељивима се можемо сматрати не када храбро подносимо грдњу само од оца, већ када од сваког човека трпимо понижење и увреду. Јер од оца ми све подносимо из поштовања, и зато што се осећамо његовим дужницима.

Жудно испијај подсмех као воду живота, од сваког човека који хоће да те напоји тим леком који чисти од блуда, јер ће се тада у твојој души родити сунце дубоке чистоте, и светлост Божја неће напуштати твоје срце.

Ко би видео да се братство смирује захваљујући њему, нека се тиме не хвали у својој души, јер лопови су свуда око нас. Урежи дубоко у сећање Онога који рече: Кад учините све што вам је заповеђено, реците: Непотребне смо ми слуге, јер учинисмо што смо били дужни чинити (Лк. 17, 10). Суд о нашим делима сазнаћемо у часу смрти.

Општежиће је небо на земљи. Стога, као што Господу служе анђели, тако и ми своје срце треба да настројимо. Они који се налазе на овом небу покатакд имају срце као од камена; понекад, опет, теши их умилење, тако да и гордост избегну и сузама ублаже своје муке.

Мала ватра смекша велику количину воска. Тако и мала увреда која нам се често наноси, сву суровост, безосећајност и окорелост срца одједанпут омекша, заслађује и сасвим искорени.

Видео сам једном два човека где, сакривени, мотре на муке и ослушкују уздахе подвижника. Но, један је то чинио да би се угледао на подвижнике, а други — да у згодном тренутку то с прекором обелодани и тако Божјег делатеља одбије од његове добродетељи.

Немој бити неразборито ћутљив и тиме доводити друге у пометњу и огорчење. Не буди ни млитав у понашању и ходу када ти је наређено да пожуриш. Иначе, бићеш гори од лудих и поремећених. Видео сам не једанпут душе које су

боловале од такве млитавости по природи, а неке намештено; и зачудих се, рече Јов, како је разноврсна људска поквареност (уп. Јов, 22, 5).

Онај који живи у заједници неће моћи да има толико користи од појања псалмама колико од молитве: јер, настане ли нека забуна — готово је са псалмом.

Непрекидно се бори са мислима: кад почну да лутају прибори их к себи. Јер Бог и не захтева од послушника потпуно прибрану молитву. Не буди стога нерасположен када се осетиш покраденим, али се плаши ако вечито мораш призивати ум к себи⁵).

(716) Ко је у дубини душе решио да борбу не напушта до последњег даха, и да макар по цену хиљада смрти тела и душе не узмакне, тај ни у једно ни у друго неће лако пасти. Јер двоумица у срцу и неповерење према одређеном месту подвига увек доводе до саплитања и несрећа. Онима који су склони да се селе из једног манастира у други, ни у једноме не може бити добро, јер ништа толико не чини душу бесплодном као нестрпљивост.

Ако си дошао непознатом лекару и у непознату болницу, буди као пролазник, а тајно проматрај искуство свих који се тамо налазе; па кад осетиш да за твоје болести имаш користи од ових мајстора и њихових помоћника, а нарочито оно што је потребно за субијање разметљивости, тада им већ и приступи и продај се за злато смирења, на хартији послушности и задужници служења, те у присуству анђела као сведока исцепај пред њима хартију своје воље. Јер ако прелазиш из манастира у манастир може ти се десити да ти пропадне цена којом те је Христос искупио. Нека ти манастир у који си ступио буде гробница пре гроба: из гроба нико не излази пре свеопштег васкрсења; уколико су неки и изашли — размисли: они су пре тога ипак били умрли. Помолимо се Господу од свег срца да се и у то зло не увалимо.

Када се немарнијим монасима учини да су дужности послушања тешке, тада се они изговарају да је боље молити се. А ако су те дужности лакше, беже од молитве као од ватре.

Деси се да неко, обављајући посао којим је задужен, на молбу другог брата и ради његовог умирења препушта овоме тај посао. Догађа се, пак, да неко уступи своју дужност другоме и из лености, или пак из славољубља, или из ревности.

Ако си обећао да ћеш живети у извесној обитељи, па видиш да ти ту нема баш никаква напретка, не устручавај се да одеш одатле. Уосталом, искусни је монах свуда искусан, и обратно.

⁵ Ако вечито мораш призивати ум к себи: вероватно је смисао овај: немој се плашити ни подавати очајању ако ти мисли одлутају па се опет врате; брини се тек ако ти је ум стално одсутан, и то по сопственом интересовању за земаљске ствари.

Погрде су у свету проузроковале многа раздвајања и несугласице, а угађање стомаку је у манастирима узрок сваког пада и гађења монашких завета. Ако ову господарицу савладаш, свако ће ти место бити угодно да постигнеш бестрашће. А када она влада, на сваком месту, осим у гробу, бићеш изложен сваковрсним опасностима.

Господ отвара очи послушницима да виде врлине учитеља, а затвара их за његове мане. Добромрзац (ђаво — прим. прев.) чини супротно.

Образац савршене послушности, драги пријатељу, нека нам буде жива: ако је и мешамо са другим супстанцама, она (717) остаје увек чиста од било какве стране материје.

Ревносни највише треба да пазе на себе, да не би због тога што осуђују површине били више од њих осуђени. Смаграм да се Лот управо тиме и оправдао, што, живећи међу онаквим људима, те људе није никада осуђивао.

Увек, а највише за време појања на богослужењу, треба сачувати мир и тишину; циљ је демона да изазивањем нереди упропасте молитву. Онима који служе приличи да у молитви досежу својим умом до небеса док телом стоје пред људима.

Уврете, потцењивања и сличне ствари у души подвижника могу да се упореде са горчином пелена. Похвале, почаст и разне друге љубазности, попут меда, код сладострасних рађају сваку сласт. Расмотримо, стога, природу и једног и другог: пелен чисти у нама сваку нечистоћу, а мед обично изазива поремећај жучи.

Треба имати пуно поверење у оне који су у Господу преузели на себе старање о нама, макар они заповедали и нешто што је супротно нашем мишљењу и што се на изглед противи нашем спасењу. Тада се, као у ватри смирења, куца наше поверење у њих. У томе и јесте знак потпуног и правог поверења, да се без двоумљења покоравамо својим претпостављеним и онда када видимо да су њихове наредбе супротне нашим очекивањима.

Од послушности — смирење, као што смо већ у претходном излагању рекли; од смирења — расуђивање, као што то велики Касијан у својој књизи „О расуђивању“ тако лепо и узвишено учи⁶). Од расуђивања — прозорљивост, а од овога — предвиђање.

⁶ Велики Касијан: то је св. Јован Касијан († око 435), знаменити подвижник и хришћански писац. Не зна се одакле је ни када се родио, али је познато да је живео аскетски у једном манастиру крај Витлејема (Палестина). Обилазио је египатске манастире, а у Цариграду га св. Јован Златоусти рукоположи за ђакона. После смрти Златоустог одлази на Запад, и настањује се у јужној Галији, где оснива два манастира (околина Масилије = Марсеља). Писао је догматска и аскетска дела, међу којима и *Collationes Patrum in Scythica eremo*. У томе спису он вели да се истинско расуђивање стиче са-

Па ко онда да не крене тим дивним путем послушности, кад види каквим све добрима тај пут не води! О тој великој врлини рече онај дивни псалмопевац: Припремио си по својој доброту сиротом послушнику, Боже, твоју посету срцу његову (Пс. 67, 11).

Читаваог живота се сећај оног великог подвижника, који од духовника у току велих осамнаест година није чуо телесним ушима ни „Спасивај се!“, а унутрашњим слухом сваки дан слушао од Господа — не „Спасавај се!“ (што изражава само жељу чије остварење није извесно), него „Спасен си“ (што је одређено и несумњиво).

Нису свесни они послушници који, приметивши попустљивост и снисходљивост духовника, траже од њега да им одреди дужности по њиховим сопственим жељама. Када их добију, нека знају да су се потпуно лишили исповедничког венана. Јер послушност је туђа сваком лицемерству и личним жељама.

Има их који примајући наредбу схвате да извршење исте наредбодавцу у ствари не би било пријатно, те одбију да је изврше. А има и таквих који то осете, али и поред тога послушају без двоумљења. Треба испитати ко је од њих поступио благочестивије.

Немогућа је ствар да се ђаво супротставља својој сопственој вољи. Нека ти као доказ послуже они који живе (720) немарно, без обзира на то што су стално у једној те истој испосници или у једном те истом општежићу. Нека ти борба при преласку с једног места на друго буде знак да смо на првобитном месту могли најбоље угађати Богу, јер таква је борба знак да смо је ми изазвали.

Не бих желео да будем неправедни скривач и нечовечни лихвар, ћутећи о ономе што није право задржати за себе. Славни Јован Саваит⁷⁾ испричао ми је занимљиве ствари, — а да је то један бестрасан човек, чист од сваке лаж и злог дела и речи, знаш из сопственог искуства, преподобни оче. Он ми је испричао следеће:

мо истинским смирењем, а први је знак овога потпуно исповедање духовнику, дакле и исповедање помисли (в. Coll. II, 12, Migne, P. L., 49, 542 АВ)

⁷⁾ Славни Јован Саваит: Познати светитељ, рођен 454. год. у Никопољу Јерменском, у породици једнога војводе, хришћанина. У осамнаестој години постаје монах, убрзо затим и игуман једнога малог братства, а у двадесет осмој години живота хиротонисан је за епископа Колоније, малог града у византијској Јерменији. На катедри остаје пуних десет година, али га тешко стање у цркви побуди да напусти Колонију и оде у Јерусалим, инкогнито, као просяк. Коначно се смести у лавру преподобног Саве Освећеног, који је тада још био жив. Вршио је послушно све манастирске послове, а када открију ко је, повуче се у келију, те остатак живота проведе у потпуном безмолвију, због чега се још зове и св. Јован Молчалник. Умро је 558. године. (в. Житије 3. децембра).

„У моме манастиру у Азији (јер оданде дође овај праведник) бејаше неки старац, кроз немаран и распусан. Говорим то не да бих га осудио, већ за љубав истине. Како — не знам, тек он доби једнога млађег ученика, по имену Акакија, младића пристодушне нарави али обдарена природном намећу, који толико поднесе од овог старца, да ће се то можда многим учинити невероватно. Старац га је сваког дана кињо не само вређањем и погрдама него и батинама. Али трпљење његово не бејаше неразумно. Гледајући га, дакле, како се сваки дан страшно мучи као да је купљени роб, ја сам му често говорио, када бисмо се срели: Шта је, брате Акакије? како данас? — А он би ми на то показивао: сад помодре-ло око, сад модрице по врату а понекад и озлеђену главу. Знајући га као подвижника, говорио сам му: Одлично! Тако и треба! Трпи, и то ће ти користити! — И пошто се намучи код тога немилостивог старца око девет година, Акакије отиде Господу. Пошто Акакије би сахрањен у гробљу отаца, пет дана након тога његов старац оде једноме од великих старца који тамо живе, и рече му: Оче, брат Акакије умре! — А тај старац, када то чу, рече: Веруј ми, старче, сумњам у то! — А овај му рече: Дођи и види! — Тад ти се старац хитро подиже, и стиже на гробље са учитељем блаженог борца. И рече, позвавши као живога онога који је стварно и у смрти жив: Брате Акакије, јеси ли умро?! — А благоразумни послушник, показујући и после смрти пример послушности, одговори великоме: Оче, како би могао да умре човек-трудбеник послушности? — Тад старац, његов бивши учитељ, паде на земљу (721) са сузама, обузет страхом, и испросивши од игумана Лавре келију близу гроба, проживе тамо остатак свог живота честито, говорећи увек оцима: Извршио сам убиство!“

Мени се чини, оче Јоване, да је онај старац који је с мртвцем разговарао био сам велики Јован Саваит. Јер ми је блажена његова душа још нешто испричала као о некоме другом лицу — а био је то он сам, како сам после могао тачно дознати.

„У истоме азијском манастиру“, прича он, „неки други човек постаде ученик једнога кротког, благог и тихог монаха. Видећи да га старац поштује и не дира, правилно закључи да то многим бива на штету, те замоли старца да га отпусти. Старац имађаше и другог ученика, па му то не паде одвећ тешко. Отишавши од њега, уз помоћ његове препоруке, смести се у једном од општежића што се налазе у Понту. Прве ноћи по ступању у општежиће, види у сну како неки траже од њега да положи рачун, и као да после тог ужасног мучења он ипак остаде дужан сто фунти злата. Пробудивши се, размисли о сну и рече: Кукавни Антиоше (то му бејаше име), заиста си још много дужан!“

„Остадох у том општежићу — причао је даље Антиох — три године у беспоговорној послушности, понижаван и угње-

таван од свих као туђинац, јер тамо нису ни имали некога другог монаха странца. И видим опет у сну једнога како ми даје признаницу о исплати десет фунти мојега дуга. Пробудивши се, разумедох виђење, и рекох: Тек десет! па, колико ће ми бити потребно да исплатим све?! — Тада рекох у себи: Сироти Антиоше, потребан је још већи труд и још дубље понижење!... Од тада започех да се правим сулуд; али ипак нисам сасвим занемарио своје дужности. Када ме немилости-ви оци видеше у таквом стању, но ипак усрдна на послу, налагаху на мене све тешке манастирске послове. Пошто сам у таквом подвигу провео тринаест година, видех како ми опет дођоше они што су ми се раније јављали, те ми писмено потврдише да сам у потпуности исплатио свој дуг. Када би ме, дакле, у било чему злостављали оци тог манастира, сећао бих се свог дуга и храбро подносио све“.

То ми је свемудри Јован, оче Јоване, испричао у трећем лицу. Зато и себе назва Антиохом. А у ствари он бејаше тај подвижник који трпљењем исцепа списак својих дугова.

Но, да чујемо како је мудар постао преподобни (Јован Савант — прим. прев.) захваљујући својој крајњој послушности.

Док се налазио у манастиру Светог Саве, дођоше три млада монаха, у жељи да му буду ученици. Примивши их, он (724) их одмах угости, старајући се из свег срца да се одморе од напорна пута. После три дана, каже њима старац: „Браћо, ја сам по природи блудник, и не могу да примим ни једнога од вас“. А они се не саблазнише, јер им је било познато подвижништво старчево. Када га, пак, никаквим молбама не могадоше убедити, бацише му се пред ноге и замолише га да им бар да правило како и где треба да живе. Старац пристаде, и видевши да ће његову поуку примити смерно и послушно, рече једноме: „Господ хоће, сине, да живиш повучено са духовним оцем у подвигу послушности“. А другоме рече: „Иди, продај жеље своје и дај их Богу, па узми крст свој и трпи у манастиру заједно са браћом: свакако ћеш имати благо на небесима“. А онда рече и трећем: „Са сваким дахом својим сећај се речи Христове: Ко претрпи до краја, тај ће се спасти (Мт. 10, 22). Иди, и ако је могуће пронађи за себе по природи што суровијег и строжег човека. Остани непоколебљив и пиј сваки дан исмевање и поругу као мед и млеко“. А брат рече великоме Јовану: „А шта да радим, оче, ако он живи немарно?“ А старац ће на то: „Када би га видео чак и да блуднички, не напуштај га, већ реци у себи: Друже, ради чега си овде? — Тада ћеш видети како из тебе ишчезава надутост и како се пламен похоте гаси“.

Сви ми који желимо да стекнемо страх Божји, треба да се свим силама боримо како не биемо у овој школи врлине постали рђави и зли људи, пуни лукавства и злобе, препредекости и гнева. То се дешава, а није ни чудо: све док је човек

прост, на пример лађар или земљорадник, непријатељи цара се толико и не спремају за борбу против њега; а када га виде да је узео царски стег и штит, бодож, и мач, и лук, и да је навукао војничку униформу⁸), тада и они зашкргућу на њега зубима, и свим средствима покушавају да га униште. Не дремајмо, стога! Видео сам безазлену и најбољу децу која су дошла у школу да се науче мудрости, да буду васпитана и уопште да виде неку корист од школе. А ничему се тамо нису научила осим лукавству и злу, захваљујући дружењу са осталима. Ко има памети, разумеће!

Немогуће је да они које прилежно уче неку вештину не напредују сваког дана у њој; али једни препознају то напредовање, а други, по промислу Божјем, тога нису свесни. Добар банкар сваке вечери неизоставно прави обрачун дневне зараде или губитка; али он не може имати јасну слику о кретању свог новца ако на нарочиту плочицу сваког часа не убељава одређене податке. Свакочасовно полагање рачуна омогућава да се састави свакодневни обрачун.

Кад неразборитог монаха грде и осуђују, он се осећа увређеним и покушава да одговара, или, пак, одмах метанише (725) пред оним што га грди, и то не из смерности, него у жељи да прекрати грдњу. А ти, када те туку — ћути, и примај тај бол као најбоље средство да ти душа постане светла и чиста. Када лекар престане да те грди, тада затражи од њега опроштај; он, можда, у љутини не би ни примио твоје кајање.

Ми који живимо у манастирима, треба да се у сваком тренутку боримо против свих страсти, али нарочито против ове две: против обланорности и против гневљивости. Јер, где је велики број браће, тамо увек има доста повода за избијање тих страсти.

Код послушника ђаво изазива жељу да стекну врлине које не могу достићи, као што и онима који живе у безмолвију саветује да теже за оним што није за њих. Завири у душу неискусних послушника, и наћи ћеш тамо погрешну мисао: чежњу за безмолвијем, за крајњим постом и сабраном молитвом, за потпуним одсуством таштине, за незаборављивим сећањем на смрт и непрестаним умилењем, за савршеном безгневљивошћу, за дубоким ћутањем, за натприродном чистотом. Пошто им те врлине по промислу Божјем нису дате у почетку њихова подвига, они непромишљено прескачу неопходне ступњеве подвига, преварени од стране ђавола, који их подстрекава да те врлине траже пре времена, те да не издр-

⁸ Илија Критски даје алегоријско тумачење ових предмета. Царски стег је симбол крштења или покајања, које испрљаног човека чини поново чистим; штит — бекство од света праћено непристрашћем; бодож — поверење у пастира; мач — одрицање од жеља; лук — молитва, којом се демони обарају; војничка униформа — огр-тач врлина (Схол. 93, col. 760).

же и не добију их ни онда када би иначе био тренутак за то. Пред безмолвницима, међутим, тај обмањивач хвали гостољубље послушника, њихово служење, братољубље, заједнички живот, неговање болесника; и њих, као и прве, та варалица хоће да начини непостојанима.

Ретки су они који заиста живе по идеалу безмолвија. То могу само они којима Бог помаже у борби и који су примили божанску утеху, јер само та утеха може да им олакша муке.

Према својствима наших страсти треба и да проценимо коме би облику послушности требало да се посветимо, те да изаберемо одговарајући облик. Ако видиш да си неуздржљив и веома склон похоти, нека ти учитељем буде подвижник, неумољив по питању хране, а не чудотворац, нити неко ко је спреман да свакога прими и угости. Ако си охол, нека ти духовни отац буде суров и непопустљив, а не кротак и човекољубив подвижник. Не треба да тражимо пророке нити прозорљивце, већ пре свега сасвим смиреноумне подвижнике, чији би начин и место подвига одговарали нашој болести.

Нека ти за послушност, по угледу на горе споменутог праведника Авакира, послужи и овај добри обичај: вечито мислити да те духовник куша. У том случају, никада нећеш погрешити. Када и поред непрестаног злостављања од стране свог духовног оца осетиш да су твоје поверење и љубав према њему све већи, то се Дух Свети невидљиво уселио у твоју душу, и сила Вишњег осенила те је, знај! Ипак, не хвали се нити се радуј кад храбро подносиш грдњу и понижење; напротив, плачи због тога што си уопште урадио нешто што заслужује прекор, и што си душу свог оца узрујао против себе. Немој се (728) чудити када ти кажем (јер се Мојсије слаже са мном⁹): боље је огрешити се о Бога, него о свог духовног оца! Јер, када Бога наљутимо, наш вођа може да Га помири с нама. Но када свог духовног оца огорчимо против нас, тад више никога немамо ко би се за нас пред Богом заузео. Мислим, уосталом, да оба греха у крајњој линији имају исту тежину.

Размислимо, просудимо и пазимо: када смо дужни да захвално и ћутке трпимо укор пастира, а када да се објашњавамо с њим. Мени се чини да треба ћутати у свим оним случајевима када се грдња односи на нас, јер то је тренутак за награду. А када се то односи на друго лице, тада се треба бранити, ради свезе љубави и непомућеног мира.

Они који су отпали од послушности, они ће те и обавестити о томе каква је корист од ње: тек тада су управо и сазнали на каквом су небу стајали.

⁹ Свакако мисли на буну Корејеву против Мојсија (в. 4 Мојс. 16). Бог кажњава у ствари строже за грех према Мојсију него за грех према Себи (уп. 2 Мојс. 32).

Онај који стреми бестрашћу и Богу, сматра потпуно изгубљеним сваки онај дан у који га нико не би грдио.

Као што дрвеће које тресе ветар пушта свој корен дубоко у земљу, тако и они који се налазе у послушности стичу јаку и непоколебљиву душу.

Ко год је, живећи у безмолвију, осетио своју немоћ, па дошавши у манастир продао себе на послушност, прогледао је за Христа без муке мада је био слеп.

Држ'те се, држ'те се, и опет кажем: држ'те се, тркачи, браћо подвижници, слушајући онога премудрог човека који о вама говори: Као злато у калионици — или боље, у општежићу — испробао их је Господ, и као жртву паљеницу примио их је у недра своја (Прем. Солом. 3, 6). Њему слава и власт вечна са беспочетним Оцем и Духом Светим и обожаваним. Амин.

Степен по реду једнак броју еванђелиста. Држи се, подвижнице, трчи без страха! Једном је Јован стигао пре Петра (в. Јн. 20, 4), а овде је послушност стављена испред покајања. Апостол који први стиже до гроба Христа представља послушност, а други — покајање.

(764)

Поука V

О БРИЖЉИВОМ И СТВАРНОМ ПОКАЈАЊУ,
О ЖИВОТУ СВЕТИХ ОСУЂЕНИКА И О ТАМНИЦИ¹)

Покајање је обнова крштења. Покајање је завет с Богом да ће се водити један нови живот. Покајање је извор смирености. Покајање је неопозиво одрицање од сваке жеље за телесним добрима. Покајање је самосудна мисао и брига о себи без бриге о спољним стварима. Покајање је кћер наде, и прицање безнадежности. Покајник је осуђеник који није лишен части. Покајање је помирење с Господом путем вршења добрих дела супротних пређашњим гресима. Покајање је очишћење савести. Покајање — добровољно трпљење свих мука. Покајник је човек који самоме себи изриче казну. Покајање је јако изнуравање стомака и шибане душе силним осећањем.

Скупите се и приђите, дођите и чујте, и рећи ћу вам нешто! Сви ви који сте Бога наљутили, скупите се и видите шта ми је Бог показао ради назиданја душе моје! На прво место ставићемо излагање о презреним подвижницима, достојним сваког поштовања. Чујмо, запамтимо и учинимо оно што ти људи чине, сви ми који смо год пали у какав неприкладан грех. Устаните и стојте, ви који сте оборени гресима. Обратите пажњу, браћо моја, на ову моју поуку; нагните ухо своје, ви који хоћете да се поново помирите с Богом истинским обраћањем.

Много сам слушао о једном узвишеном и необичном подвигу и смирењу оних што живе у посебном манастиру, званом Тамница, који се налазио под управом поменутога оног светилника над свима светилима. И док сам се још налазио

¹ Тамница: о идентитету тога манастира в. Поуку IV, примедбу 2). Са својим површним и бледим осећањем греха, савремени човек није у стању да схвати натчовечанске подвиге чудних покајника Тамнице. Међутим, објашњење лежи управо у томе: у потпуно богочежњивој савести, сваки грех постаје ужасна стварност богоостављености. И никакав подвиг више није тежак ако се њиме васпоставља јединство са Богом, нарушено грехом. У томе свом бескрајно снажном осећању грешности, у тој својој неутољивој жудњи за светим, божански лепим животом духа, тиваидски покајник је велика опомена лаодикијски млакоме хришћанину, а посебно монаху XX века. Треба се озбиљно замислити над тим.

у његовом манастиру, замолих праведника за одобрење да посетим ту издвојену обитељ. Велики, не желећи ничим да растужи моју немоћну душу, допусти ми то.

Када сам приспео у манастир покајника, ту праву земљу (765) плачућих, видео сам заиста (ако није дрско рећи) оно што око немарна човека не виде, и ухо лакоумисленог не прима, и на срце ленога не дође (уп. 1 Кор. 2, 9), — дела и речи који су у стању да победе чак и самога Бога, живот и подвиге који сместа изазивају Божје човекољубље.

Међу тим кривцима без кривице, видео сам неке како по сву ноћ, до раног јутра, стоје под ведрим небом, не померајући ноге. Сан их снагом природе жалосно обара, али они и поред тога не дају себи ни најмањег одмора, него прекоривају сами себе и расањују се увредама и грдњом. Други су укочено гледали у небо, и уз ридане и вапаје дозивали оданде помоћ. Неки су стајали на молитви, везавши себи руке на леђима као да су осуђеници, смрачена погледа упртог у земљу, сматрајући се недостојнима да гледају у небо, нити да кажу штогод, нити да пусте гласа од себе, нити да се моле Богу.

Веома мучени својим тужним мислима и грижом савести, не налазећи ни како или одакле да почну молитву, само су збуњену душу и занемели ум представљали Богу, испуњени мраком и тананим очајањем. Неки су седели на земљи, на врећи и пепелу, сакривали лице међу колена, и ударали челом о тле. Други су се стално тукли у прса, позивајући своју душу и свој ранији живот да се врате.

Једни су међу њима натапали земљу сузама. А други, не могавши ни да плачу, тукли су сами себе. Једни су нарицали над својом душом као да је мртва, не могући да поднесу патњу у своме срцу. Други би у себи заурлали, али им се глас замрзавао на уснама; понекад, када се већ не би могли савладати, изненада би крикнули.

Видео сам тамо неке који су од силне туге били као ван себе, неке који су постали глухи и неми од своје несреће, потпуно смрачени и као неосетљиви за све што се односи на овај живот; они су умом сишли у бездан смирења и огњем својег га бола исушили сузе у својим очима. Други су седели замишљени, сагињући се к земљи и климајући стално главом, те као лавови рикали из дубине срца и ноктима гребли тле под собом.

Неки су међу њима, пуни наде, тражили и молили за потпуни опроштај; а други су се у своме бескрајном смирењу сматрали недостојнима опроштаја, и говорили с тугом да се не могу оправдати пред Богом. Неки су, пак, преклињали (768) Господа да овде буду кажњени а тамо помиловани; други, мучени тешком грижом савести, молили су од свега ср-

ца Господа да их не казни, али да их не удостоји ни Царства, говорећи: „То би нам било довољно“²).

Видео сам тамо душе толико понизне и скрушене, и тако притиснуте тежином греховног бремена, да би и сам камен могли разнежити својим речима и вапајима упућеним Богу. Јер говораху, лежећи ничице на земљи: „Знамо, знамо да смо заслужили сваку казну и муку, и то је праведно: чак и када бисмо сву васељену позвали да плаче с нама, немамо довољно да отплатимо наше огромне дугове. Но, само то тражимо, само за то молимо и преклињемо: Да нас у јарости својој не окривиш, нити да нас у гневу свом не казниш (Пс. 6, 2)! За нас је довољно да се ослободимо од велике Твоје претње и тајних мука које се не могу именувати. Тражити потпуни опроштај — не усуђујемо се. Како бисмо и могли то да тражимо, кад не одржасмо своје обећање, већ га нарушисмо и поред тога што смо већ осетили Твоје човекољубље и добили опроштај за своје грехе?“

Тамо се могло видети практично остварење Давидових речи: могли су се видети намучени људи, савијени до краја свог живота, који по цео дан иду тужни (в. Пс. 37, 7), са усмрделим и загнојеним ранама по телу, за које се и не брину; људи који заборављају да једу хлеб свој, а воду са сузама пију помешану, прах и пепео уместо хлеба једу; људи којима је кожа прилепљена уз кост, исушени као сено (Пс. 101, 5. 10. 12).

Међу њима се ништа друго није могло чути осим оваквих речи: „Јао, јао! Авај, авај! Право је, право! Поштеди, поштеди, Господе!“ Неки говораху: „Смилуј се, смилуј!“ а други, још жалосније: „Опрости, Господе, опрости, ако је могуће!“ Међу њима су се могли видети језици запаљени и исплажени као у паса; једни су кажњавали себе врућином, а други хладноћом. Неки би окусили мало воде па одмах престајали да пију, тек да не умру од жеђи; други би окусили мало хлеба, па би га руком бацали далеко од себе, говорећи да су недостојни људске хране, пошто су чинили ствари које животиње чине.

Где би се код њих могао приметити смех? где празнословље? где љутина? где гнев? (Они нису знали да гнев уопште и постоји у људима, јер је плач потпуно уништио у њима свако осећање гнева). Где одговарање? где празник? где бестидан језик? где неговање тела? где макар траг славољубља? где рачунање на раскош? где помисао на вино? где кушање воћа? где спремање хране? где наслађивање грла? Брига о свему томе у садашњем животу из њих је потпуно ишчезла.

² Да их не казни, али да их не удостоји ни Царства: у своме безмерном смирењу, канопски покајник као да превиђа једну духовну чињеницу: ко је ван Царства, налази се у мукама, јер нема средине између врлине и зла (в. Схол. 7, col. 784 D).

Где би се међу њима могло срести старање о било чему земаљском? где осуђивање било ког човека? Нигде! Њихове речи и вапаји Господу бејаху стално такви. Једни се снажно лупаху у груди, као да стоје пред небеским дверима, и говораху Богу: „Отвори нам, Судијо, отвори нам, јер смо их гресима затворили пред собом! Отвори нам!“ А други говораху: „Покажи само лице Своје и бићемо спасени!“ (Пс. 79, 20). Други, опет: „Покажи се несрећнима што седе у таму и сенци смрти (Лк. 1, 79). Неки, пак: Нека нас што пре сустигну милости Твоје, Господе, јер смо изгубљени и очајни, и осиротесмо веома (Пс. 78, 8)!“

Једни говораху: „Хоће ли нам се уопште Господ показати?“ А други: Да ли пређе душа наша немирну воду грехова (Пс. 123, 5)? Неки, опет: „Хоће ли се Господ најзад смиловати на нас? Хоћемо ли Га чути где каже нама који смо спутани везама неразрешљивим: Изиђите! — и онима у аду покајања: Опрштено вам је?! Да ли је јаук наш доспео до ушију Господњих?“ Сви су они вичито имали пред очима смрт, и говорили: „Шта ће бити с нама? каква ће бити пресуда? каква ће нам крај бити? хоће ли нас позвати на траг? има ли опроштаја за мрачне, јадне, осуђене? да ли је мољење наше стигло пред Господа? или је, по правди, одбијено, на наше понижење и срамоту? Ако ли је стигло, колико Га је благонаклоним учинило? с каквим успехом? с коликом коришћу? с каквим дејством? Јер оно од нечистих уста и телеса би упућено, и нема велику вредност. Да ли је у потпуности, или само делимично, умирило Судију? макар за половину (нашега дуга — прим. прев.)? Јер су заиста велике те ране, и њихово лечење изискује много зноја и труда. Да ли нам се приближише чувари наши (анђели — прим. прев.), или се још налазе далеко од нас? Јер док нам се они не приближе сваки је наш труд бескорисан и узалудан: молитва наша нема снаге да се слободно обрати Богу, нити крила чистоте на којима би узлетела ка Господу, сем ако се анђели наши не приближе к нама, не узму је и не принесу Господу“. Понављајући често ове речи, говорили су са недоумицом један другоме: „Да ли уопште напредујемо, браћо? добијемо ли оно што тражимо? прима ли нас опет Господ? отвара ли нам двери милосрђа?“ А други су на то одговарали: „Ко зна (као што рекоше браћа наша Ниневљани), неће ли се још предомислити Господ (Јона, 3, 9), и избавити нас макар од оне највеће казне! Ми ћемо, у сваком случају, учинити што је до нас. И ако отвори — добро је и лепо! Ако не — нека је и тада благословен Господ Бог, који их је пред нама праведно затворио! Ипак, наставићемо да куцамо и даље, до краја живота свог. Можда ће нам отворити због велике наше дрскости“.

Зато су и подстрекавали један другога, говорећи: „Потрчимо, браћо, потрчимо! Потребно је да трчимо, јер заостадосмо за лепим нашим друштвом. Трчимо не штетећи ово прлаво и слабо тело, него га умртвимо као што и оно нас уби, како су чинили и они блажени кривци који су пре нас били овде“.

(772) У њих су се могла видети колена усахнула од многобројних метанија; очи замагљене и негде у дубину лобање упале; без трепавица, са образима израђављеним и упаљеним од обилног проливања врелих суза; лица увенула и бледа, која се ни по чему не разликују од мртваца; прса болна од удараца и умрљана крвљу испљуваном услед удараца у груди. Где тамо бејаше спремање постеље? где чишћење или крпљење одеће? У свих је одећа била поцепана и прљава, покривена вашима. Шта је према томе страдање бесомучних? шта патња оних који над мртвима плачу? шта муке оних који се у прогонству налазе? или оних што су због убиства осуђени? Заиста, принудно мучење и казна свих тих људи није ништа према добровољном страдању ових светих покајника.

И немојте помислити да причамо бајке, молим вас, браћо! Често су молили онога великог судију (мислим на пастира, тог анђела међу људима) и убеђивали га да им стави гвозђе и окове на руке и на врат, а ноге да им сапне у класе као кажњеним робовима, и да их не ослободи одатле све док их гроб не прими. Уосталом, неки ни гроб нису хтели.

Не, не могу да затајим ни ово заиста достојно смиловања смирење тих блажених људи, и њихову скрушену љубав и покајање: када су ти дивни грађани земље покајања имали да иду Господу, како би се појавили на Његовом неподмитљивом суду, тада би онај који осети да му се ближи крај преко настојатеља молио и заклињао великога аву (= оца — прим. прев.) да га не удостоји људскога гроба, већ да га као мрцину баци у реку или у поље, зверима. Светилник расуђивања би то често и услышио, заповедивши да их изнесу без икаквог опела или почести.

Но, какав се страхан и жалан призор указивао при њиховом последњем часу! Јер кад би осуђеници осетили да се неко од њих пре осталих спрема да умре, окруживали би га док је још при свести, па би горко плачући на најжалоснији начин и тужним гласом, климајући главом, запиткивали умирућег. Пламтећи саосећањем к њему, говораху: „Шта је, брате и саосуђениче? Како је? Шта кажеш? Чему се надаш? Шта мислиш? Јеси ли постигао оно што си са муком тражио, или не? Јеси ли отворио врата милосрђа, или си још крив? Јеси ли постигао циљ, или не? Да ли си примио неку потврду о својем спасењу, или ти је нада још несигурна? Јеси ли добио слободу, или се твоја мисао још колеба и двоуми? Да ли си у срцу осетио неко просветљење, или ти је срце још покривено мраком и срамотом? Да ли ти се јавио неки глас,

који би у теби говорио: Ето, сад си здрав (Јн. 5, 14), или Опроштени су ти греси (Мт. 9, 2), или: Вера те твоја спасла (Лк. 18, 42); или, пак, и даље слушах онај глас који говори: Нека се врате грешници у (773) ад (Пс. 9, 18), и: Вежите му руке и ноге (Мт. 22, 13), и: Нека се уклони безбожник, да не види славу Господњу (Ис. 26, 10). Шта кажеш, просто, брате? Реци нам, преклињемо те, да и ми знамо шта нас чека! Јер, твоје је време закључено, и другога већ нећеш имати до века“.

На то су неки од самртника одговарали: Благословен Господ који не одби молитву моју и милост своју од мене. (Пс. 65, 20). А други, опет: Благословен Господ који нас не даде као плен зубима њиховим (Пс. 123, 6). А неки с болом говораху: „Да ли нам душа прође усколебану воду духова у ваздуху?“ А говорили су тако зато што још нису имали слободе, него су издалека гледали оно што се збива на томе суђењу. А други су с још више бола одговарали, те говораху: „Тешко души која не сачува свој завет без прекора; у овај, и само овај час она ће видети шта јој се спрема“.

А ја, гледајући и слушајући све то међу њима, умало да не паднем у очајање, познајући своју равнодушност и поредећи ту равнодушност са њиховим страдањем.

Па, какво је још било уређење самога тог места, какви услови за становање! Све мрачно, све смрадно, све прљаво и запуштено! То место је с правом и названо Тамницом и затвором за издржавање осуде. Самим својим изгледом, оно је најбољи учитељ покајања и плача. Ипак, оно што је за друге незгодно и непријатно, јесте згодно и сасвим прихватљиво за оне који су пали са висина врлине и духовног богатства. Јер када се душа лиши пређашње смелости пред Богом, кад изгуби наду да ће постићи бестрашће и сломије печат невиности, када допусти да њена ризница благодати буде опљачкана и када се отуђи од божанске утехе, кад Закон Божји наруши и угаси лепо пламен душевних суза, — тада она, узнемиравана и болно пробадана сећањем на све то, ако се само задржао у њој макар и траг од искре љубави или страха Господњег, не само што се свим срцем предаје горе споменутим мукама него се труди да и саму себе побожно уништи-подвигом.

Заиста, такви су били ови блажени. Јер, размишљајући о томе и сећајући се висине са које су пали, они говораху: Сетимо се старих дана (Пс. 142, 5) и оног пламена наше ревности! Други су дозивали Бога: Где су милости Твоје негдашње, Господе, које си показао души нашој у истини Твојој? Обрати пажњу на понижење и муку слугу Твојих (Пс. 88, 50. 51)! Други: Ко ће ме начинити онаквим какав сам био пре, када ме чуваше Бог, када је блистао

свећњак светлости Његове над главом срца мог (Јов, 29, 2)?

И како би им у сећање долазиле њихове пређашње врлине; тако би и почињали плакати над њима као мала деца, (776) и говорити: „Где је чистота молитве? где њена смелост? где су слатке сузе наместо горких? где нада савршене невиности и очишћења? где очекивање блаженог бестрашћа? где поверење у пастира? где благотворно дејство молитве његове у нама? Све то пропаде, и као да никад није ни постојало — ишчезе; као да га никад није ни било — прође и нестает!...“ Говорећи тако и плачући, неки се мољаху да полуде; други преклињаху Господа да их спопадне света болест (падавица — прим. прев.); неки су желели да буду лишени вида те да гако изазову сажалење код људи; а други, да постану одузети, само да не буду подвргнути вечним мукама. А ја, о пријатељи моји, заборавих на себе гледајући њихов плач. Био сам сав ван себе, не могући да се уздржим.

Но, да се вратимо на ствар!

Пошто сам, дакле, провео у Тамници око тридесет дана, не могавши више да издржим, вратих се у велико општежиће, великоме оцу. А он, свемудри, видевши да сам се сав променио, као да нисам при себи, осети у чему је разлог моје промене, и рече: „Шта је, оче Јоване? Јеси ли видео подвиге тих јадника?“ — А ја рекох: „Видео сам, оче, и задивио сам се, па сам одао признање палим и плачућима више него онима који нису пали и не плачу над собом. Јер кроз свој пад они васкрснуше таквим васкрсењем, да им никаква опасност више не прети“. А он рече: „Заиста је тако“, па ми нелажним устима својим исприча следеће:

„Пре десет година“, каже, „имао сам овде брата веома ревносна и вредна, и то тако ревносна, да сам, видећи га да тако духом гори, дрхтао над њим у страху од завидности ђавола, да се у своје време брзо напредовању некако не спотакне о камен, што се често догађа онима који журно корачају. Тако се и догодило. Касно увече, долази он к мени и показује обнажену рану. Веома узнемирен, тражи лек, моли да му се рана спали. Видећи да лекар хоће да примени не сасвим оштар захват, јер бејаше достојан самилости, он се баца на земљу, ухвати се за ноге лекара, зали их обилним сузама и затражи да буде осуђен на Тамницу, коју си видео: Немогуће ми је, јаукаше он, да не одем тамо! Најзад успева да убеди лекара да своје милосрђе претвори у строгост, што се од оболелих заиста ретко може очекивати. Он одмах хита ка тим покајницима и постаје њихов друг и сапатник. Рањен у срце тугом љубави Божје, као мачем, осмог дана оде ка Господу, тражећи да га не сахрањују. Но, ја га прецесох овамо и сахрањих га са оцима као достојног такве почести. Јер, пошто је издржао недељу дана као роб, он је осмога дана био разрешен као слободан. А неко је тачно дознао да се он од прља-

вих и бедних мојих ногу није подигао пре но што је Бога умилостивио. Није ни чудо: примивши у срце веру оне блуднице (в. Лк. 7, 36 и д.), он са истим таквим поуздањем обли (777) сузама моје смерне ноге. Све је могуће ономе који верује, рекао је Господ (Мр. 9, 23). Ја сам видео нечисте душе које су просто помахнитале од телесних пожузда; покајавши се, оне су своју нечисту љубав претвориле у страсну љубав према Господу, и не марећи више ни за какав страх, оне су се ненасито предале љубави Божјој. Због тога и Господ за ону целомудрену блудницу не каже да се плашила, већ да је волела много (Лк. 7, 47), те да је зато и била у стању да љубављу лако одбије љубав“.

Знам, браћо моја дивна, да ће подвизи о којима сам приповедао једнима изгледати невероватни, другима такви да превазилазе наду, трећима, опет, да бацају у очајање. Но, храбар човек, када чује за такве подвиге, дирнут у срце, устаје и одлази са стрелом пламене ревности у души. Онај који је слабији од њега, упознаје своју немоћ, и прекоревајући самога себе одмах стиче смиреноумље, те полази за првим, само не знам да ли га може и стићи. А човек лен нека се и не дотиче тога што је овде изнето, да не би пао у очајање и упропастио и оно што чини; тада би се испунила на њему еванђелска изрека: Од онога који нема ревности, и оно што му се чини да има — узеве се од њега (Мт. 25, 29).

Када паднемо у јаму безакоња, ми се не можемо извући из ње на други начин до да се спустимо у дубину покајничке смирености. Једна је ствар сетно смирење покајника; друго је грижа савести оних који још греше; а друго је, опет, она блажена и богата смиреност која по дејству Божјем улази у савршене. Ми нећемо ни покушавати да речима објаснимо у чему је суштина ове треће врсте смирења, јер бисмо се само узалуд трудили. Знак друге врсте смирења јесте свецело трпљење срамоте. Навика често тирански мучи и оне који плачу због својих грехова.

Није ни чудо: наука о суду и паду је веома тајанствена. Ниједан разум људски није у стању да схвати, какви се греси догађају с нама због нашега нехата, какви по божанском промислу, а какви због тога што нас Бог препушта самима себи. Уосталом, неко ми је и то причао: када падамо у грех по промислу Божјем, онда се брзо и спасавамо од тога греха; Онај који је допустио да паднемо, не дозвољава да дуго будемо обузети демоном туге. Ако смо пали у грех, онда пре свега треба да се боримо против тог демона; јер он, долазећи пред нас за време молитве наше и подсећајући нас на ранију слободу пред Богом, хоће да нас одврати од молитве.

Немој се плашити ни када сваки дан падаш, и не престани да се молиш, већ стој храбро. Анђео који те чува, без сумње, одаће признање твоме трпљењу. Док је још свежа и

запаљена, рана се лако лечи; но застареле, нелечене и запуштене ране тешко се лече: да би се исцелиле, потребно је већ много рада и свестраног заузимања лекара. Многе ране с временом постају и неизлечиве. Али, у Бога је све могуће (в. Мт. 19, 26). Пре него што паднемо у грех, демони нам говоре да (780) је Бог човекољубив. А пошто паднемо, они Га представљају престрогим. Не веруј ономе који ти по паду твоме говори о твоме греху као малој погрешки: „Само то и то немој ти да учиниш, а ово — па то није ништа!“ Често су, наиме, и мали поклони велики гнев судије стишавали.

Човек који истински полаже рачуна својој савести, сматра изгубљеним сваки онај дан у који није плакао, макар учинио тог дана не знам каква добра дела.

Нека нико од оних што плачу не очекује да ће у часу своје смрти добити потврду о томе да му је опроштено; оно што није јасно, није ни сигурно. Ослободи ме страха доказом да ми је опроштено, да се одморим пре но што одем одавде без потврде да ми је опроштено (Пс. 38, 14).

Где је Дух Господњи, тамо се раскидају окови. Где је најдубља смиреност — и тамо се окови раскидају. А онај који је и без једног и без другог, нека се не вара: окован је!

Они који живе у свету, не добијају такве потврде. Нарочито не ону прву. Уосталом, неки који чине милостињу, у часу свог одласка из овог света сазнаће колико им је та милостиња користила.

Онај који плаче над собом, не види плач, и пад, и грижу савести код другог. Пас кога уједе звер, још више се на њу разјари и од бола што га осећа у рани лаје без престанка.

Пазимо, да савест наша није престала да нас гризе не услед чистоте наше, него због тога што се, на известан начин, уморила. Знак разрешења од греха је у томе што човек увек сматра себе дужником.

Нема ничега равног Божјој милости, нема ничега већег од ње. Зато онај који очајава — врши самоубиство.

Знак приљезног покајања је у томе што човек сматра да заслужује сваку видљиву и невидљиву невољу која му се догоди, па чак и нешто теже.

Пошто је видео Бога у купини, Мојсије се поново вратио у Египат, тј. у сумрак, да прави цреп, можда, духовног фараона. Али, опет се враћа купини, и не само купини него и Гори. Ко разуме ову поуку, никада не очајава због себе. Велики Јов пада у беду, но затим постаје двоструко богатији него пре.

Падови лењивих после ступања у монаштво јесу врло тешки, јер им одузимају наду да ће достићи бестрашће и усађују у њих мисао да је за блаженство довољно тек устати из јаме. Пази, ми се никако не враћамо оним путем којим смо залутали, него другим, краћим.

Видео сам двојицу монаха који су на исти начин и у исто време гредили ка Господу. Један је од њих био стар, и предњачио у подвизима. Други је био ученик. Па ипак, ученик претрча стазу брже од старца и стиже први до гробнице смирења (уп. Јн. 20, 4).

Сви, а нарочито пали у грех, треба да пазимо да нам се у срце не увуче болест безбожног Оригена³). Његово погано учење о Божјем човекољубљу веома је прихватљиво за људе који воле уживања. У поуци мојој, а највише у покајању моме, разгорева се огањ молитве, који спаљује шуму греха (Пс. 38, 4). Нека ти белега, образац, узор и пример покајања буду горе поменути свети осуђеници па ти целога живота неће бити потребна никаква књига, док те не (781) обасја Христос, Син Божји и Бог, у васкрсењу истинског покајања. Амин.

На пету степеницу попео си се, покајниче, јер си покајањем очистио пет чула, и преузимањем на себе добровољних мука избегао си муке вечне.

³ Болест безбожног Оригена: Ориген (185—254), велики хришћански писац, родом Египћанин, ученик Пантена и Климента Александријског. Веома даровит из малена, Ориген још у раној младости држи предавања у александријској катихетској школи, а затим у Кесарији Палестинској. Био је под јаким утицајем неоплатонизма и класичне философије уопште, те је заступао и извесне ставове које је црква касније прогласила за јерес и осудила (коначно на V Васељенском сабору, 553, што потврђују и следећи васељенски сабори). Нарочито је познато његово учење о апокатастази, тј. о успостављању првобитног стања, према коме свет нужно пролази кроз зло као привремену фазу свог вечито кружног кретања, тако да ће сав свет, сада зао, поново постати добар; чак ће и зли дуси, а камоли тек зли људи, бити враћени у јединство са Богом и тако спасени, по нужности самога кружног кретања космоса. Отуда је ово учење могло послужити као изговор за живот у гресима и непокајању, па су му зато највећи противници и били монаси, као год што су му монаси бивали и најватренији поборници. У Египту и на Синају, борба око Оригенових идеја између оригениста и противоригениста била је веома жестока и достигла је свој врхунац са протеривањем оригенистичких монаха из Египта, 401. године. Занимљиво је, ипак, да оригенистички монаси налазе уточиште код св. Јована Злаутоустог, архиепископа цариградског (344—407).

(793)

Поука VI

О СЕЋАЊУ НА СМРТ

Свакој речи претходи мисао. А сећање на смрт и на грехе претходи плачу и риданју. Стога сећање на смрт према логичком реду и стављамо на ово место.

Сећање на смрт јесте свакодневна смрт; сећање на крај живота — непрестано уздисање.

Страх од смрти јесте својство природе, које произлази од непослушности, а дрхтање пред смрћу јесте знак неокајаних грехова. Христос се плаши смрти, али не дрхти, да јасно испољи својства две природе¹).

Као што је хлеб потребнији од сваке друге хране, тако је и сећање на смрт потребније од свакога другог подвига. Сећање на смрт подстиче монахе који живе у заједници на труд и дубоко размишљање, па штавише и на радосно подношење увреда. А код оних који живе у безмолвију, оно доводи до престанка бриге о било чему земаљском, до непрекидне молитве и чувања ума. Те врлине су и мати и кћи сећања на смрт.

Као што се калај разликује од сребра иако на изглед личи на сребро²), тако је и разлика између природног и противприродног страха од смрти јасна и очевидна за оне који умеју да расуђују.

Први знак да се човек у дубини свог срца сећа смрти, јесте хотимично непристрашће према свему што је створено, и свецело одрицање од своје воље. Искусан је онај који сваки дан са сигурношћу очекује смрт, а свет је онај који је у сваком тренутку жели.

Није свака жеља смрти добра. Има људи које моћ навике стално наводи на грех, па се моле за смрт по смирењу. А има их, даље, који више и не желе да се покају (јер мисле да

¹ Да јасно испољи својства две природе: природе божанске и природе човечанске; као истинити човек, Христос осећа страх од смрти, али као Бог, и као Богочовек (услед испостасног јединства двеју природа), Он не дрхти, то јест не подаје се ефекту страха и ужаса, јер је изнад свега тога.

² Калај и сребро: Калај (Sn, stannum, коситар), хемијски елеменат под ред. бр. 50 у Менделеевевом систему. Једна његова карактеристична особина јесте и то што је на обичној температури сребрно бео.

им је то немогуће), те дозивају смрт из очајања. Неки се смрти не боје зато што у својој надмености мисле да су постали бестрасни. А има и таквих људи (уколико се данас уопште могу наћи), који по дејству Духа Светог чезну за својом смрћу.

Неки истражују и постављају питање, зашто је Бог сакрио од нас тренутак смрти — када је помисао на смрт толико благотворна за нас? Они, међутим, не знају да Бог у право кроз то на чудесан начин изводи наше спасење. Јер (796) ниједан човек коме би час смрти за дуго унапред био познат, не би журио да прими крштење или да се посвети монашком животу; читав свој живот проводио би у безаконијама, а крштењу и покајању приступао би тек на самрти.

Кад плачеш, немој никада веровати оном псу који ти шапуће да је Бог човекољубив (јер је његов циљ да ишчупа из тебе плач и страх неплашљиви), осим кад видиш да се рушиш у дубину очајања.

Онај који хоће стално да држи у себи помисао на смрт и на суд Божји, а предаје се бригама и пословима земаљским, личи на човека који би хтео да плива а да и не покреће руке.

Делатно сећање на смрт пресеца неузддржање у храни. А када је ово пресечено са смирењем, заједно с тим се одсецају и друге страсти. Неосетљивост срца ослепљује ум, а велика количина хране пресушује изворе суза. Жеђ и бдење притискају срце, а када је срце потиштено, читаве реке суза навиру из нас. То што кажем, непријатно је за прождрљивце, невероватно за лењивце. Но, човек од дела усрдно ће то испитати. Онај који је то открио на своме личном искуству, радоће се томе. А онај који још тражи, биће још несрећнији.

Као што оци тврде да савршена љубав не може пасти, тако и ја мислим да је савршено осећање смрти слободно од страха.

Многе су делатности практичног ума: мисао љубави према Богу, сећање на смрт, сећање на Бога, сећање на царство небеско, на ревност светих мученика, сећање на свудаприсутност самога Бога (према ономе: Видех Господа пред собом — Пс. 15, 8), сећање на одлазак из тела, на суђење, на муке, на пресуду. (Почесмо од великих ствари, а завршисмо са онима које нас спречавају да паднемо у грех).

Неки египатски монах причао ми је једном приликом следеће: „Кад се сећање на смрт учврстило у осећању мојега срца, хтео сам једном, осетивши потребу, да дам извесну утеху овоме благу, али ми је сећање на смрт, као неки судија, забранило да то учиним. И, што је још чудније, иако сам то хтео — нисам га могао отерати од себе!“

Неки други монах, који је становао близу нас на месту званом Толо, често је од те помисли доспевао у стање екстазе, те су га браћа која би се ту задесила односила скоро пот-

пуно обамрлог, као да је сасвим одузет или оборен падавицом.

Нећу пропустити да ти саопштим и повест о једном безмолвнику са горе Хорив³). Он је раније стално живео у потпуном нехату, не бринући се нимало за душу своју. Најзад се разболе, и бејаше као мртав у току једнога сата. Дошавши к себи, замоли све нас да се одмах удаљимо од њега. И зазидавши врата на својој келији, проведе унутра дванаест година, не проговоривши уопште ни са ким ни малу ни велику (797) реч, и не окусивши ништа друго до хлеба и воде. Само је седео и са ужасом размишљао о ономе што виде у својој екстази, не мењајући уопште свој начин живота пред Господом. Стално је био као ван себе, не престајући да тихо пролива вреле сузе. А када је требало да сконча, ми развалисмо врата и уђосмо у његову келију. На многе наше молбе, чули смо од њега само то, и ништа више: „Опростите! Ниједан човек који је стекао сећање на смрт, никада неће бити у стању да згреши“. А ми се задивисмо, знајући како је раније био немаран према своме спасењу, и видећи какав је неочекивани и блажени преображај доживео. Пошто смо га са свима почастима сахранили у гробљу које се налази близу Кастра, потражисмо после извесног времена његове свете мошти, и не нађосмо, јер Господ и тиме хтеде да посведочи његово усрдно и похвално покајање, и да нас поучи да Он прима и све оне који и после дуготрајног немара хоће да се поправе.

Као што неки замишљају бездан бесконачним (већ на основу самог назива), тако и помисао на смрт чини да наша чистота и подвиг постану бесмртни. То потврђује и преподобни о коме смо сад говорили. Такви људи непрестано додају страх на страх, и не престају с тим све док и самим костима не понестане снаге.

Треба да знамо да је и сећање на смрт, као и свако друго добро, дар Божји. Ми често остајемо без суза, опори, чак и када се налазимо крај самих гробова, а веома често се разлижимо и онда кад немамо пред собом такав призор.

Смрти се сећа само онај који је умро за све што је земаљско. А онај коме је до нечега још стало, не може ни да се навикне на мисао да му предстоји смрт, јер својим жељама самога себе спутава.

Немој хтети да сваког човека речима увериш у своју љубав према њему, већ боље тражи од Бога да му Он открије твоју љубав без речи. Иначе, нећеш имати довољно времена и за изјављивање љубави и за покајање.

³ Хорив: Хорив је планина која је у геоморфолошкој вези са планином Синај, на Синајском полуострву, мада се Хоривом у ширем смислу речи назива и читав планински масив на коме је Синај највиши врх (2602 м).

Не варај се, неразумни подвижнице, мислећи да ћеш лако надокнадити изгубљено време: ни читав један дан није ти довољан да отплатиш Господу оно што си му само тог дана згрешио.

Човеку је немогуће, рекао је неко, немогуће је да побожно проведе данашњи дан, ако не буде мислио да је то последњи дан његова живота. Заиста је чудно, да су и Хелени изrekli нешто слично, јер они су философију дефинисали као размишљање о смрти⁴).

(800) Шести ступањ: онај који се попео, никада више неће згрешити. Сећај се последњих тренутака својих, и нећеш никада сагрешити (Сирах, 7, 36).

⁴ Хелени и дефиниција философије: та дефиниција налази се код Платона, у дијалогу Федон, IX, где се каже да „сви они који на прави начин негују философију ни за чим другим не теже него да умиру и да буду мртви“ (прев. М. Ђурића, Београд, 1937, 15).

(801)

Поука VII

О ПЛАЧУ КОЈИ ДОНОСИ РАДОСТ

Плач по Богу јесте туговање душе и такво расположење болнога срца, у коме срце махнито тражи оно за чиме жуди; не налазећи то што тражи, оно са патњом лута и због тога горко плаче. Другим речима, плач је за душу златни жалац, који је стално опомиње и ослобађа од сваке привржености и страсти, забоден у срце светом тугом.

Умилење је непрестано мучење савести, које унутрашњим (804) исповедањем расхлађује ватру срца. Исповест је самозаборав природе, као што неко заборави да једе хлеб свој (в. Пс. 101, 5). Покајање је лако одрицање од сваког телесног задовољства.

Својство оних који у блаженом плачу још напредују јесте уздржање и ћутање уста; оних који су већ напредовали — безгневље и непамћење зла; а савршених (у плачу — прим. прев.) — смиреноумље, жеђ за понижавањем, добровољна глад за невољним мукама, неосуђивање оних који греше, натприродна самилост. Док се првима мора дати одобрење, други су за сваку похвалу; но, блажени су они који су гладни мука и жедни понижавања, јер ће се они наситити храном које никада није доста.

Ако си достигао плач, чувај га свом снагом. Он се врло лако губи пре него што се у потпуности не усвоји, и као што се восак топи на пламену, тако и њега лако упропашћују немилост, телесне бриге и разузданост, а нарочито многоговорљивост и лакрдијашење.

Извор суза после крштења већи је и од крштења, ма колико ове речи, донекле, изгледале и дрске. Крштење нас чисти од оних грехова који су се догодили пре крштења, а сузе нас чисте од онога што смо после крштења учинили. Оно смо примили као деца, и сви смо га оскрnavили. А сузама и само крштење поново чистимо. И да човекољубље Божје није људима даровало сузе, стварно би били ретки, и тешко да би се и могли наћи они који се спасавају.

Уздаси и туга вапију пред Богом. Сузе које произлазе из страха заузимају се за нас. А оне сузе које проистичу из пресвете љубави, јављају нам да је молитва наша примљена.

Ако смиреноумљу ништа не одговара тако као плач, онда му без сумње ништа није тако супротно као смех.

Чувај, пажљиво чувај блажену радосну тугу светог умилења. И немој престати да је негујеш у себи, доклегод те она не подигне одавде и чистога не приведе Христу.

Немој престати да замишљаш и да истражујеш бездан тамнога огња, и нежалостиве слуге, неосетљивог и неумољивог Судију, бескрајни хаос подземне ватре, и страшно место под земљом, и силазак у тесне поноре, и уопште све то, да би похотљивост која се у нашој души налази била потиснута великим страхом, и да би се душа сјединила са непролазном чистотом и примила у себе сјај невештаствене светлости која блиста јаче од било каквог пламена.

На молитви стој са трепетом, као окривљеник пред судијом, да и спољашњим изгледом и унутрашњим настројењем угасиш гнев праведнога Судије. Он неће презрети душу-удовицу, која стоји пред њим у дубокој тузи и својим молбама замара Онога који се заморити не може.

За онога који је стекао душевне сузе, свако је место згодно за плач. А ако плаче само телесним сузама, никада неће престати да прави разлику између места и места. Као што је сакривена ризница много мање изложена опасности да буде спљачкана него она која лежи на сред трга, тако треба разумети и ово што је напред речено.

Не буди као они што сахрањују мртваце, који час плачу за њима, а час се опијају због њих. Буди као они који су осуђени да раде у рудницима, које њихови чувари сваки час туку. Онај који понекад плаче, а понекад збија шале и живи (805) разуздано, личи на човека који пса сластољубља гађа хлебом уместо каменом, пошто га само на изглед гони а у ствари га привлачи к себи. Буди забринут дубоко у своме срцу, не испољавајући то. Демони се плаше од такве забринутости као лопови од паса.

Драги моји, нисмо ми, не, никако нисмо позвани овамо на свадбу. Онај који нас је овамо позвао, позвао нас је, заиста, да плачемо над самима собом.

Неки, кад плачу, без потребе присиљавају себе да у тим блаженим тренуцима уопште ни на шта мисле, не схватајући да је проливање суза без икакве мисли својствено неразумним, а не разумним бићима. Суза је поред мисли. А отац је мисли разум, ум.

Нека ти лежање твоје у постељи дочарава полагање у гроб, па ћеш мање спавати. Нека те седење за столом подсећа на језиву трпезу вечних црва, па ћеш мање уживати у јелу. И не заборављај на жеђ у оном вечном огњу док пијеш воду, па ћеш свакако победити своју природу.

Када смо подвргнути драгоценом понижавању, злостављању и казнама, замислимо страшну пресуду вечног Судије, па ћемо зацело, кротошћу и трпљењем, као мачем са две оштрице, одсећи бесмислену тугу и горчину, који су посејани у нас.

С временом пресушује и море, вели Јов (Јов, 14, 11). Током времена, и уз помоћ трпљења, мало по мало силазе у нас и усавршавају се у нама и све споменуте врлине.

Помисао на вечни огањ нека те свако вече прати у сан, и заједно с тобом нека се буди, па леност никад неће овладати тобом за време опште молитве.

Нека те на подвиг плача побуђује и сама одећа твоја: сви који оплакују мртве облаче се у црно.

Ако не плачеш, плачи због тога (што не може да плачеш — прим. прев.) А ако плачеш, плачи још више, због тога што си самог себе, гресима својим, свргнуо са таквога високог положаја у такву беду.

Добри и праведни наш Судија, као и код свих осталих ствари, води и код суза рачуна о нашим природним могућностима. Видео сам како неко са муком истерује мале капљице, као капљице крви. Видео сам и друге, који без муке проливају читаве потоке суза. Чак сам и ја ценио ове трудбенике више по труду него ли по сузама, па мислим да поготову Бог тако чини.

Онима који плачу не приличи бављење теологијом, јер се тиме упропашћује њихов плач. Онај који се бави теологијом изгледа као човек који седи за учитељском катедром, а онај који плаче — као неко ко живи на ђубришту, одевен у врећу (в. Јов, 2, 8). Мислим да је то разлог због чега је и Давид¹), иако учен и мудар човек, одговорио онима који су га испитивали када је једном приликом плакао: Како да запевам песму Господњу у земљи туђој (Пс. 136, 4), тј. обузет страху.

Како у стварној природи, тако и у умилењу, постоји нешто што се покреће неки другим, спољним узроком. Када је душа, и без нашег старања и настојања, склона сузама и нежна, — пожуримо! То значи, наиме, да је Господ и без нашег (808) позива дошао и дао нам сунђер богољубиве туге и свежу воду благочестивих суза за брисање хартије наших грехова. Чувај тај плач као зеницу ока, докле год те он сам неосетно не напусти, јер је велика моћ тог плача, већа од моћи онога плача који је плод наше сопствене бриге и жеље.

Савршенство плача није достигао онај који плаче кад хоће, него онај који плаче о чему хоће. Па чак ни тај који плаче о чему хоће, него онај који плаче о чему Бог хоће.

С плачем по Богу често се меша најгнуснија суза, суза сујете. А то ћемо опитно и побожно осетити кад видимо себе где плачемо а у исто време чинимо зло.

Право је умилење душевни јад без икакве гордости, бол душе која ни у чему не угађа себи, него у сваком тренутку за-

¹ Давид: име које стари писци најчешће употребљавају за псалмопевца уопште; у ствари, писац овог псалма није цар Давид (живео у X в. пре Хр.), већ непознат песник из знатно каснијег доба (Вавилонско ропство, 587—457. год. пре Хр.).

мишља своју смрт, и од Бога, који теши смирене монахе, очекује утеху као жедан хладну воду.

Они који плачу из дубине душе, омрзнули су и сам живот свој, а од тела се свога окрећу као од непријатеља.

Када код оних који мисле да плачу по Богу видимо гнев и охолост, њихове сузе треба сматрати неправилним. Јер, шта има заједничко светлост са тамошном (2 Кор. 6, 14)? Плод лажног умилења је уображеност, а плод правога — утеха.

Као што ватра прождире сламу, тако и чиста суза сагорева сваку прљавштину, видљиву и невидљиву.

Многи оци сматрају да је порекло суза нејасно и неразумљиво, нарочито код почетника, јер сузе могу бити последица многих и различитих узрока: природе, Бога, неправилне туге као год и туге похвалне, таштине, блуда, љубави, сећања на смрт и многих других узрока.

Испитавши уз помоћ страха Божјег све ове побуде плача, постарајмо се да добијемо оне чисте и необманљиве сузе које се рађају у размишљању о нашем одвајању од тела, јер у тим сузама нема ни крађе, ни охолости, већ оне, напротив, доводе до очишћења и напретка у љубави према Богу, до окајања грехова и ослобођења од страсти.

Није необично да се плач почне са добрим сузама а заврши са лошим. Али је похвално када се од неправилних или од природних суза пређе на сузе духовне. То питање разумеју они који су склони славољубљу.

Не веруј сузама пре него што се потпуно не очистиш, јер не треба имати поверења у вино које се сипа у чашу непоследно из каце у којој се правило.

Нико не пориче да су све наше сузе по Богу корисне. Но, у чему се заправо састоји та корист, видећемо у часу своје смрти.

Ко стално плаче по Богу, томе је сваки дан духовни празник. А ко не престаје да празнује телесно, тога очекује плач вечни.

Нема радости за осуђенике у тамници. Нема празника на земљи ни за праве монахе. Због тога можда и рече са уздахом онај који је толико волео да плаче: Изведи из тамнице душу моју (Пс. 141, 8), да се обрадује на неизрецивој светлости Твојој.

Буди као цар у срцу свом, посађен на узвишени престо (809) смирења, заповедајући смеху: Иди, и иде, — и плачу слатком: Дођи, и долази, — и телу, робу и тиранину нашем: Уради то, и ради (в. Мт. 8, 9).

Човек који се обукао у блажени и благодатни плач као у свадбену хаљину, упознао је духовни смех душе.

Има ли таквог монаха који би цело своје време у монаштву провео тако побожно, да ни дана, ни часа, ни једног јединог тренутка никад не изгуби, него да све своје време по-

свети Господу, имајући на уму да се у овом животу не може доживети два пута један те исти дан?

Блажен је монах који је у стању да очима душе јасно гледа умне силе (анђеле — прим. прев.). Али је од пада заиста сачуван само онај монах који, размишљајући о смрти и гресима, стално роси своје образе живим сузама својих телесних очију.

Тешко бих могао поверовати, да први ступањ може наступити без другог. Виђао сам молнице и дрске просјаче, како извесним духовитим речима одмах освајају срце и самих царева, изазивајући њихову самилост. А виђао сам и људе убоге и сироте у врлинама, како неким, не духовитим, већ напротив смиреним, нејасним и сметеним речима из дубине очајнога срца без срама, упорно вапију ка небескоме Цару, и тиме као да присиљавају на милост Онога чија се природа не може присилити.

Ко се у души поноси својим сузама и осуђује у себи људе који не плачу, личи на човека који од цара измоли оружје за борбу против непријатеља свог, а употреби га против самога себе.

Богу није потребно, нити Он жели, браћо, да човек плаче од бола свога срца. Напротив, Он жели да се од љубави према Њему радујемо душевним весељем. Одузми грех, па ће очима твојим бити сувишне сузе бола: када нема ране, није ни завој потребан. У Адама, пре пада, није било суза; као што их више неће бити ни после васкрсења, кад греха нестане, јер тада ће побећи и бол, и туга и уздах.

Видео сам код неких људи плач, и видео сам код других да плачу због тога што немају плача: мада га у ствари имају, мисле да немају плача, и у овоме добром незнању остају безбедни од преваре. То су управо они за које је речено: Господ води слепе (Пс. 145, 8).

Често се дешава да површне људе чак и сузе њихове понесу. Зато се неким а оне и не дају. Такви људи, старајући се да их заслуже, самима себи задају бол, сами себе осуђују и муче уздасима, патњом и јадом душевним, дубоком сетом и жалашћу. Мада они сматрају да им то уопште не користи, то им све на један безопасан начин замењује сузе.

Ако добро погледамо, видећемо да демони често терају шегу с нама: кад се наједом, изазивају у нама умилење; када постимо, чине нас окорелим. Они то чине да бисмо се, (812) преварени лажним сузама, предали мајци свих страсти — обилној храни. Њима се зато не треба покоравати, него чинити управо оно што је супротно томе.

Размишљајући, пак, о самој својству умилења, ја се чудим, како то плач и такозвана туга садрже у себи, као и саће мед — радост и весеље! Чему нас то учи? Томе, да је такво умилење заиста Господњи дар. Нема тад у души варљивих

сласти, пошто Бог на тајанствени начин теши скрушене у срцу (правом, а не привидном утехом — прим. прев.).

Да бисмо показали шта је то прави плач и каква је корист од такве патње, да чујемо једну за душу веома корисну и дирљиву повест.

Бејаше овде неки Стефан, који је волео пустињачки и безмолвни живот, и провео много година у монашким подвизима, богато украшен многим добрим одликама, а нарочито постом и сузама. Он је раније имао келију на једном обронку оне свете планине на којој је некада био и свети боговидац Илија²). У намери да се посвети најделатнијем, најсуровијем и најстрожем подвигу покајања, овај славни човек се пресели на једно место где су се обично настањивали отшелници, звано Сидин, и тамо у најстрожем и најсуровијем подвигу проведе неколико година (пошто то место бејаше без икакве удобности, сасвим неприступачно, удаљено око седамдесет миља од Кастра). Пред крај свог живота, старац се вратио у своју келију на светоме врху. Имађаше тамо и два ученика Палестинца, веома побожна, који су и чували келију старчебу за време његовог одсуства. Само неколико дана касније, старац се разболи и од те болести умре. Дан уочи своје смрти, он паде у екстазу, и осврташе се отворених очију час десно час лево од постеље. И као да га неко мучи, говорио је с времена на време, пред свима који су ту били окупљени: „Да, стварно, истина! Али сам зато због тога толико година постио!“ Онда опет: „Не, стварно лажете! То не учиних!“ И опет: „Да, заиста је тако, да! Али сам плакао због тога, и служио сам браћи“. И поново: „Не, све је то клевета!“ А понекад је одговарао: „Да, заиста, да! И шта да кажем на то — не знам!... Али, у Бога је милост!“

Бејаше то заиста грозан и страشان призор: то невидљиво суђење на коме нема милости. Што је још страшније, окривљавали су га и за оно што није учинио. Авај! један такав безмолвник и отшелник говораше о неким од својих грехова: „Шта на то да кажем — не знам!“ А провео је у монаштву око четрдесет година, имао и дар суза! Тешко мени! Тешко мени! Где бејаше тад глас Језекиљев, да им каже: Судићу ти за оно што нађем у теби, рече Бог (в. Језек. 33, 13)? Ништа слично томе он не могаде рећи. Због чега? Слава Јединоме који зна! А неки су ми као пред Господом причали да је Стефан и леопарда хранио из своје руке у пустињи. И умре у току овог суђења, и остаде непознато каква је била одлука, каква завршетак, каква пресуда и какав крај тога суђења... (813) Као што удовица која је изгубила мужа а има јединца сина, једину утеху, после Господа, има у своме јединцу, тако и души која је згрешила нема друге утехе у часу изласка из тела, осим суровог поста и суза.

² То је у ствари планина Хорив (в. 4 Цар. 2).

Такви покајници никада неће прибећи тужним песмама или нарицању над собом, јер такве тужбалице заустављају плач. Ако тим средствима покушаваш да га дозовеш, још је далеко од тебе та ствар. Плач је навиком укоренењени бол ватрене душе.

Код многих је плач претеча блаженог бестрашња, који мете и украшава унапред душу и одстрањује из ње смеће греха.

Један искусан трудбеник ове врлине каже: „Често, када бих осетио да ме нешто вуче у гордост, или у гнев, или у претоваривање стомака, помисао на плач ме је изнутра опомињала и говорила: Не буди сујетан, иначе ћу те напустити! Слично и у вези са другим страстима. А ја сам јој говорио: Никада ти нећу бити непослушан, док ме не доведеш пред Христа!“

У дубини плача налази се утеха, и чисто срце прима озарење. А озарење је неисказано дејство Божје, које се сазнаје несазнајно и види невидљиво. Утеха је освежење болне душе, која, као неко малено дете, у исто време плаче и почиње ведро да се смеши. Подршка је обновљење душе која је утонула у тугу, које на чудесан начин претвара сузе бола у сузе радости.

Сузе настале при помисли на смрт, рађају страх. Када тај страх роди поуздање (у Бога — прим. прев.), заблиста радост. А када радост која не престаје дође до врхунца, тада изникне цвет свете љубави.

Руком смерности одбијај од себе радост, као да си је недостојан, да не би, преварен, примио вука уместо пастира³).

Немој тежити созерцању у време које није за созерцање. Боље нека ти оно само приђе, привучено лепотом твоје смирености, и нека те загрли и сједини се с тобом у пречистом браку занавек.

Од самог почетка, када мало детенце упозна свог оца, оно се читаво испуњава радошћу. А када овај на извесно време намерно оде, па се поново врати, дете се испуњава и радошћу и тугом: радошћу, што види оца за којим је чезнуло, а тугом, што толико времена није могло видети драги очински лик. Мати се такође крије понекад од детета, и весела је кад види како је оно тужно тражи: тако га навикава да буде стално уз њу, и развија његову љубав према мајци. Ко има уши да чује, нека чује, каже Господ (Лк. 14, 35; Мт. 13, 9).

³ Вука уместо пастира: Илија Критски упозорава на то, да неразборито созерцање носи у себи многе опасности, јер се ђаво преображава и у анђела светлог, и често vara оне који не познају своје мере; због тога и апостол Павле каже: У овом животу, ја не желим да видим Христа (Схол. 19, col. 825 АВ).

Човек који је осуђен на смрт, више не мисли на уређење позоришта. Тако и онај који одиста плаче, више не обраћа пажњу нити на чулна уживања, нити на славу, нити на гнев и љутину.

Плач је бол, укоренењен у души која се каје, у души која сваки дан додаје бол на бол као жена која у мукама рађа.

Праведан и свет је Господ: онима који разумно живе у безмолвију, Он дарује умилење; онима који разумно служе у (816) заједници, дарује сваки дан радост. А ко ни једним ни другим путем не иде како треба, тај се опростио од плача.

Отерај пса који долази у тренуцима најдубљег плача и који ти говори да је Бог немилосрдан и безосећајан. Јер, ако добро погледаш, видећеш да исти тај пас пре нашега греха говори да је Бог човекољубив, сажалјив и милостив.

Вежба рађа навик; навика се претвара у осећање; а оно што се по осећању чини, тешко се може изгубити. Колико год велике подвиге чинили ми у животу свом, ако немамо и болељиво срце — сви су ти подвизи лажни и блутава. Јер, они који су се после умивања, да тако кажем, поново испрљали, заиста треба да очисте своје руке јаким пламеном срца и уљем Божјим. Видео сам код неких људи крајњу границу плача, јер су на уста избацивали крв из болног и рањеног срца. Видећи то, подсетих се на онога који рече: Покошен бих као трава, и осуши се срце моје (Пс. 101, 5).

Сузе страха саме у себи садрже трепет и пажњу. А сузе љубави пре савршене љубави код неких, изгледа, лако нестају. Не знам, уколико само онај велики огањ, кога се увек треба сећати, не запали срце у часу кад треба делати. И чудно је то, како да оно што мање вреди испадне чвршће у своје време!

Има вештастава која пресушују изворе наших суза, а има и других вештастава која производе у њима муљ и гамад. Захваљујући првима, Лот је противзаконито општио са кћерима; захваљујући другима, ђаво је пао с неба⁴).

⁴ Лот: извршио је родоскврњење са својим кћерима у пијанству, дакле под утицајем алкохола (в. 1 Мојс. 19, 29—36). Неумереност у јелу и пићу — то су, значи, прва вештаства. Уображеност због свога плача као због неког великог подвижничког успеха, представља друга вештаства: гордост, која се из тога развија, главни је узрок Луциферовог пада са оних „небеских“ висина бића, на којима се налазио у хијерархији духовног света.

⁵ Пример Исуса: По свој прилици, име Господа Исуса је овде интерполирано, јер би то био јединствен случај у светоотачкој литератури да се Господ ставља на исти ниво и у исти ред са светима (в. Migne, col. 816 С: име Исусово стављено је у угласте заграде као интерполирано; в. такође и примедбу 1 у салезијанском издању, I, 284).

⁶ Који су се молили на само: за св. Јована Претечу в. Мт. 3, 1; 4, 12; 11, 2; Мр. 1, 4—14; 6, 14—18 и д. За св. пророка Илију в. 4 Цар. 19 и д.

Велика је злоба наших непријатеља, који од мајки врлина праве матере зла, и средства за достизање смирености претварају у извор гордости. Често и само место где живимо, и спољашњи изглед његов, позива ум наш на умилење. Можда нам као доказ може послужити пример Исуса⁵⁾, Илије и Јована, који су се молили насамо⁶⁾. Но, видео сам да и они који живе по градовима, и у метежу њихову често навиру сузе на очи, да бисмо помислили како нам градска врева не може наудити, те да бисмо се приближили свету. А то и јесте циљ лукавих демона.

Често је једна реч била довољна да заустави плач. Но, било би чудо, када би нас једна реч, исто тако, враћала плачу.

Нећемо бити окривљени; браћо, нећемо у часу смрти бити окривљени због тога што нисмо чинили чуда, што се нисмо бавили теологијом, што нисмо постали созерцатељи, — али ћемо свакако морати да одговарамо пред Богом због тога што нисмо непрестано плакали.

(817) Седми ступањ: онај који се удостојио да га достигне, нека и мени помогне. Јер, њему је самом већ дата помоћ. На седмом ступњу, са њега су спране све прљавштине овога света.

(823)**Поука VIII****О БЕЗГНЕВЉУ И КРОТОСТИ**

Као што вода, када се мало по мало сипа на ватру, потпуно угаси пламен, тако и суза истинског плача гаси сваки пламен гнева и плаховитости. Стога сад и прелазимо на безгневље, по логичком реду.

Безгневље је чежња за понижавањем, исто онако ненасита као што је код сујетних људи ненасита тежња ка похвалама. Безгневље је пораз природе, који се испољава у неосетљивости за увреду, неосетљивости која произлази из великих подвига и обилног зноја.

Кротост је непокретно стање душе, које се не мења било да трпи разноврсна понижења или да слуша похвале.

Почетак безгневља је ћутање уста када је срце узбуђено. Средина је, ћутање мисли при тананом узнемирењу душе. А врхунац, непоколебљиви мир и поред тога што дувају нечисти ветрови.

Гнев је израз потајне мржње, тј. злопамћења. Гнев је жеља да се догоди зло ономе који нас је расрдио. Плаховитост је запаљивање срца у невреме. Огорчење је непријатно осећање, које се гнезди у души. Гнев је променљиво стање нарави и ругоба душе.

Као што тама нестаје када засија светлост, тако и мирис смирења потискује сваку горчину и јарост. Неки људи, склони гневу, не брину се о лечењу и искорењивању ове страсти; они, јадници, не мисле на оно што је речено: Те ж и н а г а с р ц б е њ е г о в е о б а р а (Сирах, 1, 22).

(829) Брзо кретање једнога воденичног камена може у једном магновењу да сатре и уништи жито душе и плод дотадашњег подвига у већој мери него споро кретање другога за читав дан. Зато и треба добро да пазимо. Понекад пламен, од једном распаљен јаким ветром, спаљује и упропашћује њиву срца више но ватра која дуго гори.

Пријатељи, не бисмо ни ово смели заборавити: лукави демони понекад, у тренуцима гнева, брзо одлазе од нас, да бисмо престали да водимо рачуна о великим страстима, као да су мале, те да болест наша на крају постане неизлечива.

Као што тврд и нераван камен, када се таре и удара о друго камење, губи све своје неравнине, све неправилне и грубе облике своје, и постаје гладак и округлао, тако и душа

плаховита и груба, општећи и живећи са другим, исто тако grubим људима, постиже једно од двога: или трпљењем излечи своју болест, или се повлачи, и тако на поуздан начин сазнаје своју немоћ, која ће му се, као у огледалу, показати у његову малодушном бекству.

Срдит је човек добровољни падавичар, коме то прелази у навику, а ова га онда и против његове воље растрже и зоставља.

Ништа толико није недолично онима који се кају, као узбуђење гнева, јер обрађење захтева велико смирење, а срдитост је знак велике гордости.

Ако је знак најдубље кротости у томе, да се и у присуству онога који нас изазива сачува спокојство у срцу и љубав према том човеку, онда је свакако знак крајње гневљивости ако се човек потпуно сам са собом, речима и покретима свађа и бесни на онога који га је увредио. Ако се Дух Свети назива, и јесте, мир душе, а гнев јесте и назива се узнемирење срца, онда ништа толико не омета долазак Духа Светога у нас, као срдитост.

Познате су нам врло многобројне и рђаве последице гнева. Међутим, само једна нехотична последица његова, мада посредна, може нам бити и од користи.

Знао сам људе који су се у наступу махните јарости ослободили давнашњег злопамћења, које се у њима крило, па су се тако помоћу страсти избавили од страсти, добивши од онога који их је увредио извињење или објашњење у вези са оним што их је дуго мучило. Виђао сам, опет, и такве људе који су привидно трпели, али су неразумно, под плаштом ћутања, скривали у себи злопамћење. И дошао сам до закључка да су такви људи беднији од лудака, јер су белину голуба као неком црним прекривали.

Треба велику пажњу да обратимо на ову змију, зато што и њој, као и змији телесних прохтева, помаже сама природа. Виђао сам људе који би се расрдили и у свом огорчењу одбијали да једу, те су таквим бесмисленим уздржањем само додавали отров на отров. А виђао сам и друге људе, који су своју срцбу користили као згодан повод да се предаду ждерању, па су тако из јаме упадали у понор. Али сам и друге, (832) паметне људе виђао, који су као добри лекари здружили обе крајности, те од умереног неговања тела имали највише користи.

Када је умерено, појање понекад одлично умирује срцбу. А понекад, када је неумерено и неправовремено, погодује сластољубљу. Ово ће нам средство користити само ако водимо рачуна о тренутку.

Налазећи се неким послом близу келије људи који су се посветили безмолвију, чух како се од огорчења и беса сами у својој келији свађају као јаребице у кавезу, и како се на увредитеље своје обрецују као да су присутни. Ја сам им бла-

го саветовао да не живе усамљено, како се од људи не би начинили демонима. Виђао сам, опет, људе сладострасна и прождрљива срца, који су, међутим, били кротки и љубазни, братољубиви и љубитељи лепоте. Њих сам наговарао да се одаду безмолвном животу, као леку против сладострашћа и прождрљивости, да не би од свесних бића на најжалоснији начин постали несвесне животиње. А пошто ми неки тужно говораху да су веома подложни и једном и другом, ја сам им потпуно забранио да живе по својој вољи, а духовницима њиховим пријатељски сам саветовао да им с времена на време дозволе да воде тај или онај начин живота, покуравајући се ипак главном настојатељу у свему.

Сластољубац шкоди једино самоме себи, и можда још једноме, своме другару у телесним задовољствима. А гневљиви, као вук, често узнемирава читаво стадо и многе смирене душе унижава и вређа. Опасно је узнемирати око нашега срца јарошћу, као што је речено: Узнемири се од гнева око моје (Пс. 6, 8). Још је теже изражавати речима узрујаност душе. А ако се то чини и рукама, онда је то већ сасвим супротно и туђе монашком, том анђелском и божанском животу.

Ако хоћеш, па си чак и решио да извадиш трун из ока другог човека, немој да уместо лекарског инструмента употребиш греду. Греда — то је тешка реч и недолично понашање, а лекарски инструмент — то је блага поука и пријатељство прекореване. Укори, каже апостол, за прети, у моли (2 Т и м. 4, 2), а не и „туци“! А ако и то буде потребно, онда ретко, па и тада не твојом руком!

Обратимо пажњу, па ћемо видети да се многи гневљиви људи радо вежбају у бдењу, посту и безмолвију. Демону је циљ да им под видом плача и покајања подмеће ствари које подхрањују њихову страст.

Ако је један вук, као што смо већ рекли, у стању да узбуни цело стадо (уз помоћ демона), онда без сумње и један веома мудар брат (уз помоћ анђела) може као добра мешина пуна уља стишати валове и умирити лађу¹). И колико тешку осуду заслужује први, толико велику награду заслужује од Бога овај други, служећи свима за пример.

Први ступањ блажење трпељивости јесте у томе што се понижење подноси, макар и са горчином и болом у души. Средица је, бити у таквим околностима без туге. А крај (ако само краја има), сматрати увреду за похвалу. Нека се радује (833) први, други нека срећан буде, а трећи нека се весели, блажен у Господу!

¹ Стишати валове и умирити лађу: Лествичник, сматра Илија Критски, на алегоријски начин примењује појаве подивљалог мора на монашки живот. Под мешином, тако, он подразумева тело, под уљем — кротост, под валовима — уображеност, као и грубост, а под лађом — брата или манастирско братство.

Запазио сам код гневљивих једну жалосну појаву, која настаје у њима као последица потајне гордости: пошто се већ једном расрде, они би поново падали у јарост због свога пораза. Запрепастио сам се, гледајући како се један пад надвезује на други. И не могадох гледати без сажалења како се они самима себи грехом свете за грех. Ужаснувши се над огромним лукавством демона, умало да не почнем очајавати за своју вечну судбину.

Ако неко осети да га понос и плаховитост, злоба и лицемерство лако победе, па реши да извуче на њих мач кротости и стрпљења, нека ступи у један општежителни манастир, као у радионицу спасења, ако уопште хоће да се потпуно избави од ових страсти; да тамо, подвргнут злостављању, понижавању и досађивању од стране браће, и духовно, а понекад и телесно тучен и угњетаван, гажен и мучен, очисти хаљину душе своје од прљавштине. А да је злостављање у ствари спирање душевних страсти, нека те увери и једна народна изрека. Известни људи у свету, када неком у лице баце увреду, обично кажу, хвалишући се пред другима: „Добро сам га изрибао!“ А тако и јесте у ствари.

Једна је ствар, оно безгневље у почетника које проистиче из плача, а друго је оно потпуно спокојство у савршених. Код првих је гнев везан сузама као некаквом уздом; код других, он је умртвљен бестрашћем као змија мачем.

Видео сам тројицу монаха који су у исто време претрпели увреду исте врсте. Први се увредио, али је ојутао. Други се обрадовао себе ради, а ожалостио због онога који му је нанео увреду. А трећи, замисливши штету коју је ближњи тако само себи нанео, заплака врелим сузама. Тако су се заједно могли видети подвижник страха, награде и љубави.

Као што телесна грозница, сама по себи увек иста, има многе а не само један извор свог настанка, тако и буктање и појава гнева и осталих наших страсти има многе и различите узроке. Зато није ни могућно одредити против ових страсти један те исти лек. Такав, пак, савет дајем највише ради тога да би сваки болесник брижљивим испитивањем пронашао одговарајуће средство за своје лечење. Први је услов лечења — сазнати узрок свог обољења, да би се, када тај узрок буде пронађен, могао примити и одговарајући лек од промисла Божјег и духовних лекара.

Уђите, као у слици, ви који у Господу хоћете да заједно с нама учествујете у овом духовном суђењу, па ћемо на известан, разумео се, недовољно јасан начин испитати поменуто страсти и њихове узроке.

И тако, нека гнев, као неки тиранин, буде окован кротошћу, па тучен стрпљењем и вучен светом љубављу на овај суд разума, нека буде подвргнут саслушању.

„Реци нам, луда и нечасна страсти, име онога који те је начинио, и име оне која те родила, а такође и имена твојих

(836) поганих синова и кћери. Не само то, него нам назначи и оне који се боре против тебе и који те убијају“.

А гнев, одговарајући нам, рече: „Имам много мајки, и отац мој није један. Мајке су ми: таштина, среброљубље, стомакоугађање, а понекад и блуд. Отац ми се зове: понос. А моје кћери: злопамћење, мржња, непријатељство, самооправдавање. Моји противници, који ме сада држе окована, јесу врлине супротне овим страстима: безгневље и кротост. Мој потајни непријатељ зове се: смиреноумље. А чије је оно дете, питајте у згодном тренутку њега самог“.

На осмом ступњу лежи венац безгневља. Но, онај који га носи по самој природи, можда уопште и нема никаквог другог. А онај који га је сопственим знојем задобио, без сумње је победио свих осам страсти уједно.

(840)

Поука IX

О ЗЛОПАМЋЕЊУ

(841) Свете врлине личе на Јаковљеву лествицу, а грешне страсти на окове који су спали са Петра, врховног апостола. Јер, свете врлине, повезане једна с другом, узносе до неба онога који на небо жели да доспе, а страсти, потискујући једна другу, све заједно вуку у пропаст. Зато и каже неразумни гнев, да је злопамћење једно од његове рођене деце. Због тога ћемо, пошто је оно сад на реду, и говорити о њему.

Злопамћење је последица гнева, оно је чувар грехова, мржња на праведност, пропаст врлина, отров за душу, црв ума, посрамљење молитве¹), пресецење мољења, отуђење љубави, три забоден у душу, непријатно осећање у коме се са горком насладом ужива, грех који не престаје, вечито будан преступ закона Божјег, трајна злоба. Ова мрачна и мрска страст, страст злопамћења, јесте једна од оних страсти које су последица других страсти а да саме, са своје стране, не проузрокују (а можда и проузрокују?) ниједну другу страст. Стога и не намеравамо говорити много о њој.

Онај који је савладао гнев, уништио је и злопамћење: докле год је жив отац, дотле се и деца рађају.

Ономе који је стекао љубав постало је туђе да се гневи; а онај који гаји у себи непријатељска осећања задаје себи непотребне муке.

Трпеза без уздржљивости јесте мајка дрскости, и кроз вратанца љубави ускаче стомакоугађање.

Видео сам како мржња раскида дуготрајну везу блуда, и злопамћење које им онда на необичан начин није допуштало да се поново здруже. Чудна ствар: демон демона изгони! (А можда то и није дело демона, већ промисла Божјег?)

Веома далеком од чврсте и праве љубави, злопамћењу се лако приближава блуд, и то тако неприметно, као што понекад откривамо ваши у голубова²).

¹ Посрамљење молитве: мисли се на молитву Господњу, Оче наш. Јер, када кажемо: И опрости нам дугове наше као што и ми својим дужницима опраштамо, савест нас мора укорити ако не праштамо и ако памтимо зло (в. Схол. 2, col. 844 С).

² Као што вашка одузима голубу снагу и постепено га упропашћује, тако и блуд шкоди љубави и чини је све слабијом и слабијом (уп. Схол. 5, col. 845 А).

Ако већ хоћеш да будеш злопамтљив, буди такав према демонима. И ако хоћеш да будеш некеме непријатељ, буди непријатељ телу, и то у сваком погледу. Тело је незахвалан и неискрен пријатељ: што му се више угађа, то нам више зла наноси.

Злопамћење се представља као учитељ Светога Писма: речи Светога Духа тумачи на свој начин. Нека га посрами молитва Исусова, коју ми не можемо изговарати ако смо злопамтљиви.

Када ни после великих подвига ниси у стању да до краја ишчупаш из срца свога овај колац, извини се непријатељу, макар само на речима, да би, застидевши се свог дуготрајног лицемерства пред њим и мучен савешћу као огњем, могао савршено да га заволиш.

Дознаћеш да си се потпуно избавио од ове трулежи не када се помолиш за онога који те је увредио, не ни када му за зло узвратиш добрим или га позовеш к себи за трпезу, већ кад се, на вест да је претрпео неку душевну или телесну незгоду, растужиш и заплачеш због њега као због себе самог.

Злопамтљиви безмолвник је аспида што лежи у својој рупи, пуна смртоносног отрова.

Успомена на Исусова страдања лечи злопамћење, које се излаже силној срамоти пред Његовом трпељивошћу.

У дрвету, изнутра трулом, стварају се црви. А у онима који су само привидно кротки и безмолвни, крије се трајна срџба.

Ко избацује гнев из себе, налази опроштај. А онај који се привија уза њ, лишава се милосрђа Божјег. Да би заслужили опроштај грехова, неки су се посветили напорним (844) подвизима. Ала, човек који не памти зла стиже пре њих на циљ: Опростите то мало што су вам људи дужни, и опростиће вам се огроман дуг ваш пред Богом (Лк. 6, 37).

Непамћење зла је знак правога покајања. А ко је у срцу свом злопамтљив, и мисли да се каје, личи на човека коме се у сну причињава да трчи.

Виђао сам злопамтила који су саветовали другима да не памте зло, и који су се, застидевши се сопствених речи, ослободили и своје страсти.

Нека нико не мисли да је ова мрачна страст безначајна. Она се често увлачи и у срца духовних људи.

Девети ступањ: онај који га је достигао, нека смело тражи од Спаситеља Исуса разрешење од грехова.

(845)

Поука X

О ОГОВАРАЊУ

Нико паметан, мислим, неће спорити да мржња и злопамћење рађају оговарање. Зато га у своме излагању и стављама на ово место, одмах иза његових родитеља.

Оговарање је пород мржње. То је танана а крупна болест, скривена и подмукла пијавица, која сише и слаби крв љубави. Оговарање је лицемерство љубави, узрочник оскврњавања и оптерећења савести, уништење чистоте.

Као што неке девојке греше јавно и без срама, а друге потајно и са више стида чине још горе ствари него прве, тако се нешто може видети и код срамних страсти. Много је тајно, изнутра покварених девојака (страсти — прим. прев.): лицемерство, лукавство, грешна туга, злопамћење, оговарање у срцу. Видљиво, оне представљају једно, али унутра гледају на друго.

Када сам једном приликом чуо неке људе како оговарају, ја им запретих. А делатељи овога зла наводили су у своју одбрану — да то чине из љубави и бриге за онога који је био предмет оговарања. А ја њима рекох: Оставите ви такву „љубав“, иначе ће испасти да лаже онај који је рекао: Онога који тајно оклевета ближњег свог, тога отерах (Пс. 100, 5). Ако заиста волиш ближњег тако како кажеш, помоли се тајно, а не да исмеваш човека. То је начин који је угодан Господу. А и ово нека ти не остане непознато, па ћеш се чувати да не осудиш људе који се спотакну: док је Јуда био ученик Христов, разбојник је припадао убицама; и чудо, како да се у једном магновењу збуде са њима таква промена!...

Ко хоће да победи духа оговарања, нека приписује кривицу не ономе који је пао, већ демону који га је оборио. Јер нико баш нарочито не жели да греша против Бога, мада нико од нас не греша принудно.

Знао сам човека који је јавно згрешио а тајно се покајао. (848) И онај кога сам осудио као блудника, бејаше већ пред Богом невин, умилостививши Га искреним обраћењем.

Никада се немој устручавати пред оним који у твоје присуству оговара ближњег, него штавише реци: „Стани, брате! Ја сваки дан падам и у теже грехе; па како могу да

га осуђујем?“ Тако ћеш једним замахом начинити два добра: једним леком излечићеш и себе и ближњег.

То је један од најкраћих путева да се добије опроштај грехова: не осуђивати. Ако не судите, неће ни вама бити суђено (Лк. 6, 37). Као што се ватра противи води, тако је и осуђивање страна ономе који хоће да се покаје.

Када би видео некога човека да греша чак и на самој самрти, ни тада га немој осуђивати: суд Божји људима није познат. Неки су јавно чинили велике грехове, али су још и веће врлине чинили тајно; и они који су им се тако радо ругали, преварише се, јер од дима нису видели сунце.

Чујте ме, чујте, сви ви који строго судите туђим делима: ако је тачно (а тачно је), да каквим судом судите, таквим ће вам се и судити (Мт. 7, 2), онда ћемо свакако пасти управо у оне телесне или душевне грехе за које окривљавамо ближњег.

Строге и брижљиве судије грехова свог ближњег болују од те страсти зато што немају савршенога и трајног сећања и бриге о својим сопственим гресима. Јер онај који тачно, без плашта самољубља, види своја зла дела, ни о чему се другом од овоземаљских ствари више не брине, мислећи на то да ни за сопствени плач неће имати довољно времена, макар и сто година живео, па макар видео како из очију његових истиче и читава река суза, велика као Јордан.

Испитивао сам плач, и не нађох у њему ни трага од оговарања или осуђивања.

Демони нас наговарају или да грешимо, или, ако не грешимо, онда да осуђујемо оне који греше, како би, убице, помоћу другог испрљали прво.

Знај да се злопамтљиви и злобни људи препознају и по томе, што они, обузети духом мржње, лако и са уживањем умањују вредност учења, делатности и врлине свога ближњег. Знао сам неке људе који су тајно и скривено од света чинили најтеже грехе; међутим, сматрајући се чистима, тешко су напали оне који јавно падају у лаке грехе.

Судити, значи бестидно својатати Божје право, а осуђивати, значи упропашћавати своју душу. Као што надменост може и без друге страсти упропастити човека, тако нас и суђење само по себи може савршено упропастити. Онај фарисеј је био осуђен управо због тога (в. Лк. 18, 10 и д.).

Добар баштован бере само зреле јагоде, а незреле не. Паметан и разборит ум, исто тако, примећује само врлине и (849) говори само о њима. А безумни човек проналази само кривице и недостатке. О њему је и речено: Истражише

безакоње, ишчезоше они који су истражили истрагу (Пс. 63, 7).

Немој осуђивати ни онда када својим очима видиш да неко греша: често се и очи варају.

Степеница десета. Ко ју је савладао, по стао је делатељ љубави или плача.

(852)

Поука XI

О МНОГОГОВОРЉИВОСТИ И ЋУТАЊУ

У претходним редовима указали смо укратко на то, колико је опасно и штетно судити, боље рећи — бити осуђен и осуђен од стране сопственог језика. А то се дешава и са људима који су на изглед духовни. Због тога сада, по реду, треба прећи на истраживање узрока и врата кроз која овај порок у нас улази, или тачније — кроз која излази из нас.

Многоговорљивост је престо таштине, на коме се она радо појављује у свом блеску своје. Многоговорљивост је знак незнања, капија оговарања, руководитељ шаљења, слуга лажи, разрешење смирења, дозивач унија, претеча сна, расејање мисли, губитак опрезности, хлађење тоpline, замрачење молитве.

Разборито ћутање је мајка молитве, ослобођење од ropства, чување огња, стражар помисли, извидитељ непријатеља, стан плача, пријатељ суза, делатељ сећања на смрт, живописац мука, обузетост представом последњег суда, помоћник спасоносне потиштености, непријатељ дрскости, сапутник безмолвија, противник тежњи да друге учиш, умножавање знања, творац виђења, неосетно напредовање, скривено пењање.

Онај који је упознао своје грехе, заговорарио је и својим језиком. А онај који много прича, још не познаје себе онако као што би требало да се познаје.

Пријатељ ћутања се приближава к Богу, и разговарајући с Њим тајно, бива осветљен од Њега.

Исусово ћутање посрамило је Пилата (в. Мт. 27, 14 и д.), а ћутање побожна човека уништава таштину. Изговоривши реч, Петар је плакао горко (в. Мт. 26, 75), јер је заборавио на онога који је рекао: Рекох — пазићу на путеве своје, да не згрешим језиком својим (Пс. 38, 1), и на онога другога који је казао: Боље је на земљу пасти с висине, него с језика (Сирах, 20, 18 — наведено у оригиналу по сећању — прим. прев.).

Но, ја не желим да пишем о томе много, мада ме лукавства страсти побуђују на то.

Уосталом, једном приликом сам чуо занимљиве ствари од неког човека који је разговарао са мном о ћутљивости. Он ми је рекао да се многоговорљивост, уопште узевши, рађа од било кога међу следећим узроцима: или од једног рђавог и

необузданог живота и навика (јер језик, као природни орган тела, по навици тражи оно што је научио); или, опет, највише код подвижника, од таштине, а понекад и од прождрљивости. Стога често многи који обуздавају стомак неком силом и слабошћу, обуздавају заједно с тим и језик и многоречивост.

Ко мисли на смрт, пресекао је причање. И онај који је стекао душевни плач, бежи од многоговорљивости као од ватре.

Онај који је заволео безмолвије, затворио је уста. А онога који воли да лута, из келије изгони страст.

Ко је осетио мирис вишњега огња, избегава скупове људи као што пчеле беже од дима. Јер као што дим одгони пчелу, тако и овај не трпи велики скуп људи.

(853) Мало је њих који могу да зауставе воду без бране. Још мање је оних који могу да укроте необуздана уста.

Онај који је стигао до једанаестог ступња, једним замахом одсекао је многа зла.

(853)

Поука XII

О ЛАЖИ

Производ гвожђа и камена је ватра. Производ многоговорљивости и шале је лаж.

Лаж је ишчезнуће љубави. Кривоклетство је порицање Бога.

(856) Ниједан паметан човек не би требало да мисли да је лаж мали грех, јер нема греха против кога би Пресвети Дух изрекао тако страшну пресуду као против лажи. Ако ће Бог погубити све који говоре лаж, као што Давид каже (Пс. 5, 7), шта тек заслужују они који лаж спајају са заклетвом?

Виђао сам људе који се хвале својом лажју, и који духовитошћу и шупљим фразама изазивају смех, те код слушаца жалосно искорењују плач.

Када нас демони виде како у самом почетку покушавамо да слушање непристојних прича опасног предавача избегнемо као кужну болест, тада покушавају да нас обману помоћу две помисли: „Немој да вређаш приповедача“, шапћу нам; или „Немој се приказивати побожнијим од осталих“. Одскочи, не оклевај! Иначе, смешне мисли узнемираваће те за време молитве. И не само избегавај него и побожно растурај такво рђаво друштво, бацајући пред њих на средину помисао на смрт и последњи суд. Боље ти је да се при томе попрскаш мало и славољубљем, само да будеш узрочник опште користи.

Лицемерство је мајка лажи, а често и њен непосредни повод. Неки тврде да лицемерство није ништа друго до вежбање у лажи и творац лажи, са којом је помешано кривоклетство, достојно најтеже казне.

Ономе који је стекао страх Господњи, лаж постаје туђа, јер за неподмитљивог судију има своју савест.

Као и у свим страстима, тако и у лажи видимо различиту штету: друкчији је суд ономе који лаже у страху од мучка, а друкчији када се лаже без икакве стварне опасности. Један лаже ради увесељавања, други — ради сластољубља; један, да присутнима приреди весеље, а други, да ближњем сплете мрежу и нанесе зло.

Власти прогоне лаж под претњом тешких казни, али је много суза потпуно уништава.

Ко лаже, изговара се често околностима, и оно што је пропаст за душу сматра добрим делом. Лажљив човек се издаје за подражаваоца Рааве (в. Ис. Навин, 2, 1 и д.), и говори да сопственом пропашћу друге спасава.

Када се потпуно будемо очистили од лажи, тада је већ можемо употребити, али не без страха Божјег и не без крупног разлога.

Мало дете не зна за лаж. Не зна за њу ни душа која више у себи нема лукавства.

Онај који се развеселио вином, и против своје воље у свему говори истину. И онај који се опио умилењем, није у стању да слаже.

Дванаести ступањ: онај који се попео, стекао је корен врлина.

(857)

Поука XIII

О УНИНИЈУ

Један од честих изданака многоговорљивости (као што смо напред већ рекли), и то један од првих, јесте изданак (860) унинија. Стога му и дајемо одговарајуће место у ланцу страсти.

Униније је ослабљење душе и немоћ ума, занемаривање подвига, мржња на монашки завет, хвалитељ мирјана, клеветник Бога — као да је немилостив и нечовекољубив. Оно је клонуло у богослужењу, немоћ у молитви, оно је у служби гвоздено, у телесном раду вредно, у послушности неискусно.

Послушан човек не зна за униније, вршећи кроз видљиви рад свој основни, духовни задатак.

Општежиће је противник унинија, а човеку безмолвнику оно је вечни пратилац: до саме смрти се не повлачи и све до скончања његова не престаје да се бори против њега. Видевши келију отшелника, оно се осмехује, и приближивши му се, настањује се крај њега.

Лекар болеснике посећује изјутра, а униније подвижнике усред дана.

Гостопримство је подлога унинија, и подстиче на то да се радом сопствених руку чини милостиња. Усрдно побуђује на посећивање болесника, подсећајући на онога који каже: Болестан бејах, и дођосте к Мени (Мт. 25, 36). Саветује да се одлази к ожалошћеним и клонулим људима, и будући само малодушно — саветује нам да тешимо малодушне.

Оне који су стали на молитву, овај безумни дух подсећа на нужне послове, и употребљава свако средство како би нас под неким згодним изговором отргнуо од молитве. За време служења првог, трећег и шестог часа, демон унинија изазива у нама језу, главобољу, а понајпре грчеве у трбуху. Кад настане девети час, подиже мало главу. А када је већ и трпеза постављена за обед, скаче са постеље. И када после поново дође време за молитву, оно поново чини тело тешким. Онога који је стао на молитву, погружава у сан, и неприличним зеваном отима из уста стихове.

Сваку осталу страст потискује по једна супротна врлина. Но, униније је за монаха свеобухватна смрт. Храбра душа

васкрсава умрли ум; а униније и тромост душе растурају целокупно богатство нашег духа.

Како је овај дух један од осам предњака зла¹), и то најгори од свих, поступићемо и с њим исто онако као и са другима. Додаћемо, међутим, следеће: када нема богослужења, нема ни унинија; и чим се канон заврши — очи се отварају.

Прави подвижници се познају за време унинија. Монаху ништа толико не доноси венац као борба с унинијем. Размисли, и наћи ћеш да се униније бори с онима који су на ногама; оне који седе саветује да легну, или да погледају кроз прозор келије, или да лупају и трупкају ногама.

Онај који плаче над собом, не зна за униније.

Нека и овај тиранин буде свезан сећањем на грехе наше, и ударана телесним радом, нека га довуче по земљи помисао на будућа добра, па када стане пред нас, да га упитамо: „Реци, дакле, ти, распуштени и одрешени, ко је тај који те је тако наказно родио? Који су ти потомци? Који су то који војују с тобом? Ко је твој убица?“ А он, тиранин, одговара: „Код оних који су прави послушници, ја немам где ни главу да наслоним; а имам код оних који се налазе у безмолвију, (861) те живим с њима. Родитељке моје су многобројне: понекад неосетљивост душе, понекад заборав онога што је горе на небу, а може да буде и прекомеран рад. Моји су потомци: мени урођена манија сељакања с једног места на друго, непослушност према духовном оцу, заборав страшног суда, а понекад и напуштање завета. Моји противници (који ме сада држе везана) јесу: богослужење са телесним радом. Мој непријатељ, помисао на смрт. А оно што ме убија, то је молитва са чврстом надом да ће се добити блаженства. Ко је родио молитву — питајте њу саму!“

Тринаеста победа. Онај који ју је стварчо у свему однео, опробан је за све.

¹ Један од осам предњака зла: свака грешна мисао, тврди Илија Критски, своди се на осам главних страсти (или „помисли“), и то: стомакоугађање, и са њим блуд, среброљубље, туга, гнев, униније, славољубље, гордост. Да ли ће нашу душу ове страсти нападати или не, то не зависи од нас (Схол. 2 уз Поуку XIV. col. 872 BC). В. такође и прим. 1) уз Поуку XXII.

(864)

Поука XIV

О СТОМАКУ,
РЪАВОМ ГОСПОДАРУ КОГА ИПАК СВИ ВОЛЕ

Више него на било коме другом месту, говорећи овде о стомаку — говорим у ствари против самога себе. Чудило би ме када би се неко ослободио од ове страсти пре него што легне у гроб.

Угађање стомаку је лицемерство трбуха: иако сит, он виће да му је мало, и мада пун и претоварен, запомаже да је гладан. Угађање стомаку је проналазач посланица, непресушни извор сласти; откинеш ли му једну жилу, оно пусти другу, а ако и ту прережеш, ницањем нове доживећеш пораз. Угађање стомаку је обмана очију: оно нас подстрекава да одједном прогутамо све оно што би требало јести у одмереним залагајима.

Преједање је мајка блуда, а морење трбуха — виновник чистоте. Онај који мази лава, често успева и да га припитоми. А ко угађа телу, чини само да оно још више подивља.

Јеврејин се радује суботи и празнику; монах који угађа стомаку — суботи и недељи. Он рачуна колико још дана остаје до Ускрса (Пасхе), и данима пре празника припрема јела. Слуга трбуха рачуна с каквим ће јелима дочекати празник¹), а слуга Божји — каквим ће се благодатним даровима обогатити.

Кад наиђе гост, слугу стомака стомакоугађање свег покреће на љубав. Он мисли да гостопримство, које треба да укаже брату, разрешује и њега самог. Долазак извесних људи он сматра за прилику која и њему допушта да пије вино; и мислећи да скрива врлину, он постаје роб страсти.

Славољубље се често односи непријатељски према стомакоугађању, и ове две страсти боре се око несрећног монаха као око некога скупог роба. Стомакоугађање наводи на разрешење од поста, а славољубље наговара да се покаже сопствена врлина. Мудар монах успева да избегне и једну и (865) другу опасност, одбијајући једну страст другом у одговарајуће време.

Када се тело успали, тада у свако време и на сваком месту треба да га мучимо. А када се оно умири (што, уосталом,

¹ Дочек празника: празнике не треба прослављати у јанчењу, већ у обновљењу ума и очишћењу душе (Илија Критски, Схол. 5, col. 873 A).

не очекујем пре смрти), тада можемо скривати своју врлину пред другима.

Знао сам старе свештенике који су демонима постали предмет насмевања услед тога што су младим монасима, који се не налажаху под њиховим руководством, с благословом одобравали на гозбама да пију вино и све остало. Ако имају добро сведочанство у Господу, онда то у извесној мери и можемо себи допустити; но, ако су то неке небриге, не треба уопште да обраћамо пажњу на њихов благослов, нарочито када се још налазимо у борби са ватром телесне пожуде.

Боготривни Евагрије²⁾ уобразио је да је паметнији од свих мудрих људи, како по речитости тако и по мисаоности, али се преварио, јадник, показавши се луђим од лудака, како у многим својим мишљењима, тако и у следећем. Он каже: „Када нам душа жели различита јела, тада је треба мучити хлебом и водом“. Такав пропис изгледа као кад би се детету рекло да у једном скоку доспе на врх лествице. Стога ћемо ми рећи, побеђујући ово његово правило: „Кад нам душа жели различита јела, она тада тражи оно што је својствено природи. Зато прибегнимо лукавству против свелукавога. Иначе настаје најтежи рат, или се припрема пад“.

Прекинемо, пре свега, са храном која гоји; онда са храном која распаљује тело, и најзад са слаткишима. Ако је могуће, дај стомаку своје заситљиве и лако сварљиве хране, да бисмо ситошћу одвратили од себе његову ненаситу жељу, а брзим варењем се избавили од разбуктавања пожуде као од бича. Погледајмо добро, па ћемо наћи да многа јела која надимају у исто време изазивају и похотне осећаје.

Насмеј се демону који те после вечере наговара да убудуће вечераш касније, јер кад сутрадан наступи девети час, правило претходног дана биће нарушено³⁾.

Једна врста уздржања одговара онима који су самостални, а друга онима који се налазе под нечијим руководством. Првима похотни осећаји служе као знак, а други о-

² Боготривни Евагрије: Евагрије Понтијски (350—399), савременик и пријатељ св. Василија Великог и св. Григорија Назијанзијског; био је ђакон св. Григорија. Око 385. године одлази из Цариграда у Јерусалим, а одатле у Нитријску пустињу (Египат), где остаје до смрти у строгим подвизима и контемплацији. Био је веома образован човек, тако да га извесни писци сматрају првим интелектуалцем који се посветио отшелничком животу у египатској пустињи. Писао је доста, и то углавном о монаштву и подвижничком животу, али је мало сачувано, јер је Евагријево учење због оригенизма било осуђено на V Васељенском сабору (553). Познат је по томе што је монашкој аскези хтео да да философски основ, да је уклопи у један метафизички и антрополошки систем надахнут неоплатонизмом (в. Jean Meyendorff, St Grégoire Palamas et la mystique orthodoxe, 1959, p. 18).

³ Кад сутрадан наступи девети час: по старим монашким правилима, јело се само једанпут дневно, и то у девети час дана, тј. око 15 часова.

стају са њима све до смрти, до краја живота свог, без утехе и одмора. Први хоће да стално одржавају равнотежу духа, а други умилостивљавају Бога тиме што душевно тугују и вену.

Часови весеља и утехе за савршена човека значе безбрижност у свему. За подвижника, то је време борбе. За обузетог страстима, то је празник над празницима и светковина над светковинама.

Прождрљивац сања о јелу и пићу, а онај који плаче— о мукама и суду.

Буди господар стомака, пре него што он загосподари тобом. А тада ћеш бити присиљен да се са стидом уздржаваш. То што кажем разумеју одлично они који су на необјашњив начин пали у јаму; људи који су постали евнуси царства ради небеског нису то искусили.

Укротимо стомак представом вечног огња. Неки су људи, покуравајући се стомаку, на крају одрезали свој полни уд, и умрли двоструком смрћу.

Испитајмо, и свакако ћемо наћи да је угађање стомаку једини узрок свих наших бродолома.

(868) Ум испосника моли се бодро, а ум неуздржљивца препун је нечистих сањарија.

Ситост стомака значи пресушивање извора нашег плача. А када се сам стомак осуши, тада читави потоци суза лију из нас.

Ко служи сопственом стомаку а хоће да победи духа блуда, личи на човека који уљем хоће да угаси пожар.

Када стомак гладује, срце постаје смирено. А када се стомаку угађа, мисао постаје охолоа.

Испитуј себе око подне и око последњег сата пре јела, и схватићеш корист поста. Мисао изјутра скита, дотичући се свега по мало; кад наступи шести час, она се донекле стиша; а када сунце зађе, коначно се смири.

Мучи стомак, па ћеш и уста затворити, јер језик добија слободу од велике количине хране. Бори се против стомака и буди веома опрезан, јер чим се ти мало потрудиш, одмах ће и Господ притећи у помоћ.

Размекшане мешине се шире и примају у себе више течности. А запуштене и сухе не примају ни онолико колико су раније примале. Онај који оптерећује свој стомак, шири црева, а ко се бори против стомака, сужава и црева. А када се она сузе, неће више примати много хране, и тада ћемо већ бити испосници по природи.

Жеђ се често гаси помоћу жеђи. Но утолити глад глађу, тешко је и немогуће. Када те победи, укроти је трудом. Ако ти је то немогуће због слабости, бори се против ње бдењем. Када ти очни капци отежају, прихвати се телеснога рада. Но када те сан не напада, немој се телеснога рада прихватити,

јер је немогуће посвећивати дух и Богу и мамони, тј. и Богу и телесном раду.

Знај да демон често седи уз желудац и не да човеку да осети ситост, макар и читав Мисир појео и реку Нил попио.

Пошто смо се најели, тај нечисти дух одлази и шаље нам духа блуда, извештавајући га о томе шта се са нама збило: „Хајде“, каже, „узнемири га! Пошто му је стомак препун, савладаћеш га лако“. А овај долази, смеши се, и свезавши нам помоћу сна руке и ноге, чини са нама што му је воља, прљајући душу нечистим сањаријама и тело истечењем.

Чудновата ствар: бестелесни ум прља се и тамни дејством тела. А с друге стране, невештаствено биће очишћује се и усавршава дејством блата!

Ако си обећао Христу да ћеш ићи узаним и тесним путем, сужавај стомак. Јер ако га храниш и шириш, нећеш моћи да испуниш обећање. Обрати пажњу, и чућеш речи: Широко је и простран пут стомака, који води у пропаст блуда; и много их је који иду по њему. Како је, међутим, уска капија и тесан пут поста, који води у живот чистоте, и мало их је који по њему иду (уп. Мт. 7, 13. 14)!

Кнез демона је пали Светлоносац (Луцифер — прим. прев.). Кнез страсти је прождрљивост.

Седајући за сто на коме је изнет ручак, духовно стави на средину сећање на смрт и на суд. Па и тако ћеш једва мало укротити ову страст. Кад пијеш пиће, немој престајати да (869) мислиш на оца и жуч Господа твог, и ти ћеш се свакако уздржати, или ћеш уздахнути, или ћеш мисао своју начинити смирењом.

Не варај се: ти се нећеш ослободити од фараона, нити ћеш небеску Пасху угледати, ако не будеш увек јео горко зеље и бесквасни хлеб. Горко зеље значи: напор и труд поста. А бесквасни хлеб: мисао без надмености.

Нека се са дисањем твојим сједини реч онога који каже: А ја, када ме демони узнемираваху, обукох се у врећу и смирих постом душу своју: и молитва моје душе имађаше одјека (Пс. 34, 13).

Пост је насиље над природом и лишавање грла насладе на коју је навикло, гашење пламена телесне пожуде, одстрањење рђавих мисли, ослобођење од сновиђења, очишћење молитве, светилник душе, стражар ума, спас од огрубелости, двери умилења, смирено уздисање, ведре скрушеност, одмарање многоговорљивости, основ безмолвија, чувар послушности, олакшица сна, здравље тела, виновник бестрашћа, отпуштење грехова, врата и блаженство раја.

Упитајмо и овога нашег непријатеља, главнога међу свим страшним непријатељима нашим (јер он је капија страсти, он је Адамов пад, Исавова пропаст, погибија Израиљаца, онажење Нојево, издајство Гоморско, родоскврњење Лотово,

погубљење синова Илија свештеника, руководилац сваке поганштине): одакле се рађа, и који су му потомци? ко је тај који га сатире? ко је то који га коначно уништава? „Реци нам, о тиранине свих смртника, који си све купио златом ненасите глади, како улазиш у нас? Шта изазиваш у нама? Како излазиш из нас?“

А он, раздражен нашим упорним питањима, одговори нам тирански разгоропађен и бесан: „Што ме обасипате погрдама, када сте ми потчињени? И како можете покушавати да се раздвојите од мене? Ја сам природом везан с вама. Моја врата — то је природа саме хране. Узрок моје ненаситости јесте навика. А основа моје страсти јесте дуготрајна навика, безосећајност душе, и заборављање смрти. И како тражите да вам кажем имена мојих потомака? Избројају их, и биће их као песка на обали морској. Но ипак, чујте који су првенци и љубимци моји.

„Првенац син ми је дух блуда. Други за њим је — окамењеност срца. Трећи је — сан, та пучина нечистих помисли, са својим прљавим валовима. Дубина незнатих и неисказаних нечистота из мене произлази. Моје су кћери: леност, многоговорљивост, дрскост, смехотворство, шаљивост, расправљање, тврдоглавост, непослушност, неосетљивост, ропство духа, хвалисање, безобразност, наклоност према гиздању, на коју се надовезује нечиста молитва и тумарање мисли, а често и догађаји ненадани и неочекивани, за којима иде очајање, опасније од свега.

„Против мене војује, али ме не побеђује, сећање на своје грехе. Доследни ми је непријатељ помисао на смрт. Али, у (872) човеку нема ничега што би ме могло потпуно уништити. Ко је примио Утешитеља, моли Му се против мене, и Он, умољен, не дозвољава ми да дејствујем страсно. Они који нису Њега окусили, траже свакако да уживају у мојим сластима“.

Јуначка победа! Очеvidно је да онај који се показао јачим од ове страсти, хита ка бестрашћу и највећим висинама целомудрености.

(880)

Поука XV

О ЧИСТОТИ И ЦЕЛОМУДРЕНОСТИ,
НЕПРОЛАЗНИМ ВРЛИНАМА КОЈЕ СМРТНИЦИ
ПОСТИЖУ ТРУДОМ И ЗНОЈЕМ¹)

Чистота је усвајање бестелесне природе. Чистота је посве необично натприродно порицање природе, и заиста чудесно надметање смртног и пролазног тела са бестелесним бићима. Чист је онај човек који је љубав потиснуо љубављу, и који је огњем невештаственим угасио пламен својих страсти.

Целомудреност је свеопшти назив свих врлина. Целомудрен је човек који ни у самоме сну у своме телу нема никаквих страсних покрета. Целомудрен је човек који је за свагда (881) стекао савршену неосетљивост за разлике у полу. Мерило и врхунац савршене и потпуне чистоте јесте у томе да се има исти однос према живим бићима као и према неживим стварима, према људима као и према животињама.

Нико од оних који су се научили чистоти, нека не приписује то у заслугу себи, јер наша природа није способна да победи саму себе. Где природа претрпи пораз, тамо се препознаје долазак Онога који је изнад природе. Ван сваког спора, мање одступа пред већим.

Почетак је чистоте у неслагању са нечистом помисли, и у истечењима која се с времена на време догоде без икаквих нечистих слика. Средина је чистоте, када од обилне хране имамо природне полне прохтеве, али смо без прљавих маштарија и без истечења. А крај, то је умртвљење тела, које иде за умртвљењем помисли.

Заиста је блажен онај човек који је стекао потпуну равнодушност према свакоме телу, боји и лепоти.

¹ На крају Схолија уз Поуку XIV (col. 880 C), код Миња се налази и један краћи текст под насловом „Предговор поуке о телима и људима који у телу живе као ван тела“, чији аутор, међутим, није означен, тако да је у салезијанском издању тај текст потпуно испуштен као неаутентичан. Ипак га преводимо:

Тек што смо чули од помамног ждерања да су њен пород телесна (блудна — прим. прев.) искушења. Није ни чудо: то учи и онај наш древни праотац, Адам. Да га стомак није био победио, он у својој супрузи не би ни познао жену. Стога, они који држе прву заповест, не падају у други преступ, већ остају синови Адамови не знајући шта је био Адам (после греха), само нешто мало мањи од анђела (Пс. 8, 5). Па и то, да зло не би остало бесмртно, као што вели онај који је добио надимак Богослов.

Чист није онај човек који је ово своје блато (тело — прим. прев.) сачувао неупрљаним, већ онај који је удове његове савршено потчинио души. Велики је онај човек који остаје без икакве страсти при додиру тела, нетакнут, надвладалаши похотљиви поглед размишљањем о небеској лепоти.

Онај који пса сладострашћа молитвом тера од себе, личи на човека који се бори са лавом. Онај који га противразложима побеђа, личи на човека који је свог непријатеља већ натерао у бекство. А човек који је већ потпуно презрео нападе тога пса, устао је из гроба иако се још налази у овом животу. Ако је доказ истинске чистоте да се буде без похотљивих осећаја при нечистим сновима, онда је свакако крајњи ступањ блуда — имати истечење у будном стању од самих помисли.

Ко телесним радом и знојем води борбу са овим противником, личи на човека који је непријатеља свог везао слабом вршом. Онај који се бори с њим уздржањем и бдењем — онога који непријатеља ставља у гвоздене окове. А онај који се с тим противником бори смиренуњем, безгневљем и жеђу, на човека који је свог непријатеља убио и сакрио у песак (уп. 2 Мојс. 2, 12). Под песком подразумевај смирење; из њега не ниче храна за страсти, него је прах и пепео.

Један савлађује овог мучитеља подвизима, други смирењем, а трећи — божанским откривењем. Први је као звезда Даница, други као пун Месец, а трећи — као светло Сунце. Но, свима је заједно живљење на небесима. И као што се са зором јавља светлост, а за овом се рађа Сунце, тако и то што смо рекли треба разумети и видети како изгледа на делу.

Лисица се претвара да спава, а демон глуми целомудреност. Само, лисица то чини да превари птицу, а демон — да нам упропасти душу.

Читавог свог живота не веруј овоме блату, и не ослањај се на њега док се не сусретнеш са Христом. Немој држати за сигурно да ће те уздржавање сачувати од пада: и неко ко баш ништа окусио није, с неба је био збачен²).

Неки мудри људи су добро дефинисали одрицање, рекавши да је оно — непријатељство с телом и борба с трбухом. Почетници падају у блуд обично због хране. Средњи, осим из истог узрока због кога падају и почетници, падају још и због гордосту. А они који се приближавају савршенству, падају искључиво због осуђивања ближњег, и ни од чега другог.

(884) Неки сматрају ушкопљенике по природи срећнима, као људе који су се избавили од тираније тела. А ја сматрам да су блажени они духовни евнуси који свакога дана сами себе шкопе чистим мислима као ножем.

² С неба је био збачен: мисли се на Луцифера, који, као духовно биће, није никада окусио нити имао потребе да окуси од телесне хране, па је ипак пао — захваљујући гордосту.

Виђао сам људе који су против своје воље пали, а виђао сам и оне који су драговољно желели да падну а нису били у стању да то учине. И ја сам ове друге сматрао несрећнијим од оних који сваки дан падају. Јер, иако неспособни да греше, желе да осете смрад греха.

Јадан је онај који пада. Јаднији је, пак, онај који и другога повлачи за собом, због тога што ће понети тежину греха, и терет насладе другог човека.

Немој ни помислити да разлосима и противразлосима потучеш демона блуда, јер он увек може доказивати да је у праву, пошто се по природи бори с нама. Ко хоће да се бори са својим телом или да га победи својим сопственим снагама, узалуд се мучи, јер ако Господ не разори дом тела и не сагради дом душе, узалуд бди и пости онај који би хтео да тело своје умртви (в. Пс. 126, 1.2). Признај пред Господом немоћ своје природе, потпуно свестан своје неспособности, па ћеш неосетно добити дар целомудрености.

У сладострасним људима (као што ми је један од њих причао на основу сопственог искуства, пошто се отрезнио) постоји осећање неког неодољивог нагона за телима и дух бестидни и сурови, прикривен на дну срца, који чини да човек који је нападнут осећа телесни бол у срцу као да се пече на ужареној пећи, дух који се Бога не боји, који сећање на вечне муке не сматра ни за што, који се гади молитве. Пред мртвим телима понаша се као да је пред њим мртво камење, као да већ у стварности чини грех. То је дух који човека (подвргнута његовом дејству) чини као безумним, као ван себе, опијен вечитим нагоном разумних и неразумних бића. И када се дани кушања не би скратили, не би се спасла ниједна душа одевена у ово блато растворено крвљу и прљавом течношћу.

Зашто то? Зато што све створено ненасито тежи ка себи сродноме: крв крви, црв црву, блато блату. Зашто онда не би и тело чезнуло за телом? Ипак, ми који савлађујемо природу и чезнемо за царством небеским, покушавамо да разним лукавствима преваримо ту варалицу.

(885) Блажени су људи који нису искусили ту борбу. Молимо се Богу да нас занавек избави од таквих искушења. Јер они који су се оклизнули у споменути јаму, налазе се далеко од оних који се пењу и силазе по лествици; за такав успон потребно је да у најстрожем посту пролију много зноја.

Погледајмо, да можда и наши духовни непријатељи (као што то иначе бива у земаљском рату), у своје наступању против нас немају сваки свој посебни борбени задатак — једна чудна ствар коју сам приметих код људи када се налазе у искушењу. И видео сам грехе, један од другог теже. Ко има ум да чује, нека чује!

Демон често има обичај (нарочито код подвижника и код оних што воде монашки живот) да употреби сву своју снагу,

и бригу, и лукавство, и вештину, и препреденост, како би нас навео на противприродне грехе, а не на грехе који су у складу са људском природом. Стога често, живећи заједно са женама и не будући уопште кушани похотом нити нечистим мислима, извесни људи самима себи одају признање, а не знају, јадни, да нема потребе за мањом погибијом тамо где прети већа.

Мислим да ови најнесрећнији крвници упропашћују нас, јадне, противприродним гресима из два разлога: прво, због тога што ми у самоме себи свуда носимо могућност таквог пада, и друго, што такви греси навлаче на нас већу казну. Тога је постао свестан онај који је прво водио дивље магарце, а после на најжалоснији начин био и сам вођен и исмејан од стране паклених магараца³); и онај који се хранио небеским хлебом, потом је био лишен тога дара. Најчудније је то, што је и после његовог покајања наставник наш, Антоније, рекао са великим болом: „Велики стуб је срушен“ (Међутим, начин пада мудри Антоније је сакрио. Знао је, наиме, да постоји телесни блуд и без другог тела).

Постоји у нама нека смрт и опасност пада, коју ми увек са собом и у себи носимо, нарочито у младости. Нисам се ни усудио да о тебе нешто више ставим на хартију, јер ми је руку зауставио онај који је рекао: Јер оно што неки чине тајно, срамота је и говорити (Еф. 5, 12), и писати, и слушати! Овога мог (и не-мог) непријатеља (али и пријатеља!), тело, Павле је назвао смрћу, јер каже: Ко ће ме избавити од тела смрти ове (Рм. 7, 24)? А други један богослов назива га страсним, ропским и ноћним⁴).

Због чега, хтео бих да знам због чега су ови свети људи употребили за тело такве називе? Ако је тело — смрт, тад онај који га победи, свакако, више не умире. И ко је онда онај човек који ће живети а неће видети смрти (Пс. 88, 49) свог прљавог тела?

(888) Од свег срца молим да се испита ко је већи: онај који је умро и васкрснуо, или онај који уопште није умро. Онај који даје предност другоме — вара се: Христос је и умро и васкрснуо. А онај који даје предност првоме, самим тим учи људе који умиру, тј. падају, да се не предају очајању.

Наш нечовечни непријатељ и заступник блуда говори да је Бог човекољубив и да врло лако опрашта овој страсти као природној. Но, ако испитамо мамац демона, видећемо да по-

³ Паклених магараца: свакако, демона. О коме је то подвижнику реч, не зна се. Може се закључити само то, да је био савременик св. Антонија Великог (250—350), да је разносио храну пустињацима и отшелницима (отуда „водио дивље магарце“), и да је у своје подвигу био достигао изванредно висок ступањ савршенства.

⁴ Други један богослов: није јасно да ли св. Григорије Назијанзијски (328—390) или св. папа Григорије I Велики (540—604).

сле учињеног греха они називају Бога праведним и неумољивим судијом. Оно прво нам говоре, да нас навуку на грех; а ово друго, да нас баце у очајање. Када се туга и очајање увуку у нас, ми више нисмо ни спремни да се опет подамо истом греху. А када се очајање угаси, поново нам тиранин наш говори о човекољубљу Божјем.

Као пречист и бестелесан, Господ се весели нетакнутости и чистоти нашег тела. Демони се, како неки веле, ничему другом не радују толико као смраду блуда, нити се некој другој страсти толико веселе као прљању тела.

Чистота је богоусвојење и уподобљење Богу колико је то могуће човеку. Мајка природних красота јесте земља, натопљена росом; а мајка чистоте — безмолвије са послушношћу. Бестрашће тела стечено подвигом безмолвија, са честим одласком у свет не остаје непоколебљиво; а оно бестрашће које долази од послушности, свуда је поуздано и непоколебљиво.

Видех како гордост може да буде узрочник смиреноумља, и сетих се онога који говори: Ко ће схватити ум Господњи (Рм. 11, 34)! Јама и плод надмености јесте пад. А пад често постаје повод смиреноумља у онима који су смиреноумљу склони.

Ко хоће да прождрљивошћу и преједањем победи демона блуда, личи на човека који пожар гаси уљем. Ко покушава да стиша ову борбу уздржањем, и ничим другим осим уздржањем, личи на човека који мисли да се са отворене пучине спасе пливајући само једном руком. Споји се уздржањем смирење, јер прво без другога не доноси никакве користи.

Ко примети да га нека страст све више осваја; треба да се пре свега на њу, и само на њу обори, нарочито ако је у питању урођени непријатељ. Јер ако се та страст не савлада, ништа нам неће користити победа над осталим страстима. А ако овог Мисирца лупимо по глави (уп. 2 Мојс. 2, 11), свакако ћемо и ми у дубини смирености видети Бога.

Приликом једног искушења, осетио сам да овај вук хоће да ме превари, изазивајући у мојој души безразложну радост, и сузе, и утеху. У свом неискуству, мишљах да је то плод, а не губитак.

Ако је сваки грех који човек учини осим тела, а онај који (889) блуднички грешити своје сопственом телу (свакако услед тога што се истечењем прља сама природа тела, а то се не може догодити код било каквог другог греха — в. 1 Кор. 6, 18), — питам се ја сада, зашто ми имамо обичај да поводом свакога греха који обори човека кажемо само: „Он је згрешио“, а када чујемо да је неко извршио блуд, с болом кажемо: „Тај и тај је пао“?⁵)

⁵ Тај и тај је пао: Ко скрене с правог пута, враћа се истим путем којим је и застриано. Ко се одрекне језиком, језиком

Риба бежи од удице што брже може. Тако и сластољубива душа бежи од безмолвија.

Кад ђаво хоће да свеже два лица срамном везом, тад испробава и једну и другу страну, па тек онда почиње да распаљује пламен страсти.

Они који су склонили сладострашћу, често су саосећајни и милостиви, способни да плачу са тужнима, а и да ласкају. А они који воде рачуна о чистоти, обично немају таквих особина.

Један мудар човек поставио ми је страшно питање, рекавши: „Који је грех, изузев убиства и отпадништва од вере, тежи од свих?“ — А ја одговорих: „Пасти у јерес“. — „Па како“, каже, „васељенска црква прима јеретике кад искрено анатомишу своју јерес, и оглашава их достојним тајне причешћа, а онога који је извршио блуд, чак и када се исповеди и окане свог греха, прима с тим што га за извесно време, према одредбама апостолских канона, одлучује од пречистих тајни?“⁶) Када сам чуо овај одговор, доспео сам у велику недоумицу, те ово тешко питање остаде за мене нејасно и нерешено.

Треба да испитујемо, процењујемо и пазимо, када нам оно уживање које осећамо приликом појања на богослужењу долази од демона блуда, а када од речи Духа и оне благодати и силе који су садржани у њима.

Не заборављај се, младићу! Знао сам неке младе људе који су се од свег срца молили за оне што су им драги, покренути на то блудом, мислећи да одужују дуг успомене и закона љубави.

Може доћи до телесног оскврњења и услед самог телесног додира; ништа није опасније од овог чула (тј. чула пипања — прим. прев.). Сећај се онога који је руку своју завио у теристриј да би пренео своју престарелу мајку⁷), па се уздржи и не дотичи се руком ни откривених ни покривених делова свог или туђег тела.

Мислим да се нико не може назвати потпуно светим ако претходно ову земљу не претвори у светињу, уколико је таква преображај у овом животу могућ.

поново и исповеда веру. Ко је рукама крао, рукама може и да врати. Тако је и са другим гресима. Али, човек који згреши блудом, не враћа се путем којим је пао, већ другим: он плаче, пости, уздише. Због тога се блуд и назива падом у правом смислу речи. Нарочито монашком животу је својствено девичанство, јер то изражава и сам назив и завет монаха (= онај који живи сам, без супруге). Мо-нах, дакле, који наруши девичанство, заиста пада, погазивши оно што је обећао Богу (Схол. 24, col. 912 CD).

⁶ Одлучује од пречистих тајни: Јерес је застрањење ума изражено језиком, а стога и грех. А блуд упропашћује сва чула и силе тела и душе, и квари, унакажује боголикост и богоподобност у човеку, бацајући га у небиће, због чега се и назива падом (Схол. 26, col. 912—913 A).

⁷ Руски превод од 1891. упућује поводом овог случаја на Патерик. Слово 13-ое, али ми до тога Цатерика нисмо могли доћи.

Кад легнемо у постељу, пазимо: тада се сам ум, без тела, сукобљава са демонима. И ако је сластољубив, он радо постаје наш издајник. Нека сећање на смрт увек спава и устаје с тобом, као и непрекидна умна Исусова молитва, јер ти у сну ништа друго не може помоћи тако као то.

Неки мисле да до ове борбе и до истечења долази једино услед хране. Но, ја сам видео и људе који су били тешко болесни и најстроже постили, како су често прљани истечењем. Једном приликом, упитао сам једног од веома искусних (892) и паметних монаха, да ми каже нешто о томе, и тај славни подвижник одговори сасвим јасно: „Истечења у сну“, каже он, „могу настати услед узимања великих количина хране и услед претераног одмарања; могу настати и услед гордости, када се уобразимо због тога што извесно време нисмо имали истечења; најзад, она могу бити последица осуђивања ближњих. Из ова два последња разлога“, вели, „истечења могу имати и болесни, а претпостављам — и из сва три разлога. А ко дође до закључка да код њега није по среди ниједан од споменутих узрока, — блажен је трудбеник таквог бестрашња, јер он само због пакости демона трпи тако нешто, с времена на време, кад Бог попусти, како би помоћу једне безгрешне незгоде стекао највећу смиреност“.

Нико не би требало да у току дана машта о ономе што је сањао. И то је план демона — да нас оним што смо сањали прљају у будном стању.

Да чујемо нешто и о једном другом лукавству наших непријатеља. Као што храна, штетљива за наше тело, изазива у нама болест тек после извесног времена или дан касније, тако врло често бива и са узроцима који прљају душу. Видео сам људе који се наслађују, али не бивају сместа нападути. А видео сам и људе који су заједно са женама јели и са женама стајали, и никакву прљаву мисао нису имали у односу на њих. Но, када су се мало ослободили и постали самоуверени, помишљајући да већ имају мир и сигурност, изненада их је задесила несрећа у њиховој сопственој келији.

А каква је то несрећа која се човеку може догодити, телесно или душевно, онда када је потпуно сам, зна онај који је то искусио. Ко није искусио — не треба ни да зна. У то време нам могу добро послужити: кострет, пепео, свеноћно стајање, глад и жеђ која пали језик, гашена само по неком капи воде, посеђивање гробова, а пре свега смирење срца, и — ако је могућно — отац или добар и разборит брат, који би били у стању да нам помогну. Сматрао бих за чудо да неко потпуно сам спасе свој брод на тој бурној пучини.

Један те исти грех заслужује стотруко тежу осуду када га учини једна особа него када га изврши друга, што зависи од околности, места, духовног ступња на коме се човек налази, као и многих других чинилаца.

Неко ми је причао о необичној и најузвишенијој чистоти: „Један човек“, вели, „угледа неку веома лепу жену и од све душе прослави Творца због ње. Био је довољан само један поглед на њу, да тај човек, обузет љубављу Божјом, пролије бујницу суза. И било је чудно видети, како том човеку доноси венац небеске славе управо оно што би другога сурвало у пропаст!“⁸) Ако такав човек доживљава исто осећање и исто се (893) тако понаша у свим таквим случајевима, онда је васкрснуо из мртвих као нераспадљив још пре свеопштег васкрсења.

Истога мерила треба да се придржавамо и у погледу музике и певања. Богољубиви људи, без обзира да ли слушају светске или духовне песме, испуњавају се ведрином и љубављу, и гуше се у сузама. Код сластољубивих је обратно.

Као што смо већ рекли, неке људе ђаволи много више нападају на пустим местима. Није ни чудо: демони најрадије бораве тамо, пошто их је и Господ, на спасење наше, протерао у пустиње и у бездан. Демони блуда страшно нападају безмолвника, како би га из пустиње прогнали у свет, убедивши га да му боравак у пустињи ништа није користио. А кад се налазимо у свету, онда нас демони напуштају, како бисмо стекли уверење да нас ту неће нападати, и са тим уверењем остали с мирјанима.

Где нас непријатељ напада, тамо се без сумње и ми жестоко боримо. Онај међу нама који није нападан, јавља се и сам као пријатељ непријатеља.

Рука Господња нас чува када се налазимо у свету по некој потреби, можда често и по молитви духовног оца, да се због нас не би хулило на Господа. Понекад је то због наше неосетљивости, или због тога што смо претходно већ много искусили и заситили се онога што сада видимо и чујемо, или због тога што демони намерно одлазе од нас, остављајући

⁸ Према схолији Илије Критског, Лествичник овде спомиње у ствари св. Нона, епископа који је крстио св. Пелагију, чувену грешницу која се после свог покајања и крштења прославила светомшћу. Св. Нон је био велики подвижник у Тавенском манастиру (Египат), и због тога био изабран 448. год. прво за епископа едеског, а затим илипољског. Умро је у Едеси 471. године (в. Житије 10. новембра). Преподобна Пелагија је била прво позната грешница антиохијска, чувена по својој лепоти и богатству. Приликом доласка у Антиохију, на сабор, епископ илипољски Нон угледа Пелагију, и задивљен њеном лепотом заплака. Лепота ове многобожачке блуднице и њена брига о своме телу побудили су га на размисање о томе, како се мало ми бринемо о лепоти и украсу своје душе, невесте Христове. Уз то се молио за грешницу: „Госпode, не погуби дело руку Својих! Не дозволи да таква лепота остане у разврату, у власти демона, него је обрати Себи, да се њоме прославља име Твоје свето!“ И заиста, чудесним путевима божанског промисла, грешница чује реч Божју, покаје се и крсти, те остатак живота проведе у суровом подвигу као монахиња-отшелница на Маслиновој Гори код Јерусалима, али под мушким именом — Пелагије (в. Житије 8. октобра; св. Пелагија је умрла око 457. године).

нам демона гордости, који сам собом замењује све остале демоне.

Сви који хоћете да се научите чистоти, чујте за још једно лукавство и препреденост овог обмањивача, и чувајте се!

Причао ми је један који је био у томе искушењу, да демон тела често прикрива своје присуство у човеку, побуђујући у монаху крајњу побожност, правећи у њему, можда, чак и бујицу суза док седи или разговара са женама, наговарајући га да их учи сећању на смрт и суд, и да им говори о целомудрености, како би оне, јаднице, заведене његовим речима и привидном побожношћу, притекле томе вуку као пастиру. А он, још јаднији, ослободивши се дружењем са женама, на крају и пада с њима.

Бежимо, бежимо, да не гледамо, нити да слушамо за плод о коме смо дали обећање да га нећемо окусити!

Јер, чудим се како бисмо ми могли сматрати себе јачим од пророка Давида⁹). То је немогуће!

Слава чистоте је толико узвишена и велика, да су се неки оци усудили да је назову бестрашћем. Неки кажу да је немогуће назвати се чистим пошто се већ једном окуси телесни грех. А ја, побијајући то мишљење, рекох да је ономе који само хоће могућно и згодно од једне дивље маслине начинити питому. И да су нешто кључеви царства небеског поверени девственику по телу, можда би оно мишљење и било исправно. (896) Али, нека његове поборнике посрами онај који је имао ташту а постао чист и понео кључеве царства¹⁰).

Змија сладострашћа се јавља у много видова: неискусне наговара да само једанпут пробају, па да прекину; а оне који су то већ искусили, тај бедник наводи да се сећају свог греха, како би кроз ту успомену поново пали у грех. Многи међу првима остају мирни захваљујући свом незнању. Међу другима, због тога што су окусили од ове гадости, многи грпе узнемирење и борбу — мада се, уосталом, дешава и супротно.

Када се пробудимо чисти и мирни, онда је то по тајноме дејству светих анђела, нарочито ако смо заспали са великом молитвом и пажњом. А понекад устајемо немирни, после нечистих снова. Видех безбожника како се прави важан и велик, који подрхтава и бесни против мене као кедар ливански, и прођох мимо њега уздржањем; и где, не бејаше јарост његова као пре; и потражих га смиревши своје мисли, и не нађе му се у мени места или трага (в. Пс. 36, 35—36).

⁹ Јачим од пророка Давида: Лествичник мисли на грех Давидов са Витсавејом, женом Урије Хетејина (2 Сам. 11, 1 и д.).

¹⁰ Који је имао ташту: ово се, очигледно, односи на св. апостола Петра, који је имао ташту (Мт. 8, 14), то јест био жењен, па ипак примио кључеве царства небеског (Мт. 16, 19).

Ко је победио тело, победио је природу. А ко је природу победио, постао је, без сумње, натприродан. Такав човек је само нешто мало — да не кажем нимало — мањи од анђела (Пс. 8, 6). Није чудно ако се бестелесни бори са бестелесним. Чудо је, међутим, право чудо, што једно телесно биће, у борби са телом као са својим подмуклим непријатељем, побеђује у ствари бестелесне непријатеље¹¹).

Благи Господ показује и у томе своју велику бригу за нас, што бесрамност женског пола обуздава стидом, као неком уздом. Јер када би жене саме ишле мушкарцима, ниједан се човек не би спасао.

Према објашњењу мудрих отаца, треба разликовати: приступање, спајање, пристанак, поробљење, борбу и тзв. страст у души. Блажени оци дефинишу приступање као просту реч, или слику било чега, која се поново појављује и уноси у срце. Спајање значи, разговарати са тиме што се појавило, без обзира да ли са страшћу или бестрасно. Пристанак је сагласност душе са оним што се јавило, сједињена с уживањем. Поробљење је насилно и невољно завођење срца или трајно општење са предметом, које разара наше добро душевно здравље. Борбу дефинишу као равнотежу снага између онога који (897) напада и оног који се брани, где последњи побеђује, или бива побеђен искључиво по својој вољи. Страшћу називају порок који се током дужег времена страсно угнездио у души, и који је кроз навiku постао као њено природно својство, тако да душа већ сама, хотимично, хрли к њему.

Од свега тога, прво је безгрешно. Друго — не сасвим. Треће — већ према стању у коме се подвижник налази. Борба је узрок победничких венаца или осуде. А поробљење се друкчије цени ако је за време молитве, а друкчије у неко друго време, друкчије према безначајним стварима, а друкчије у односу на рђаве мисли. Страст подлеже код свих људи или будућем покајању или будућој муци. Према томе, ко се према приступању односи без страсти, једним ударцем одсеца и све потоње.

Најоштроумнији учени оци приметили су још једну мисао, тананију од ових о којима смо сада говорили. Неки је називају препадом на ум, пошто без трајања и без речи и слике, тренутно изазива страст у подвижнику. Међу духовима који кушају тело, нема ниједнога тако брзог, тако хитрог и подмуклог као што је тај дух, који се у једној ситној представи, без задржавања, без трајања и без речи, а код неких и мимо њихове свести, појављује у души.

Ко је, дакле, успео да плачем постигне такву истанчаност разума, тај може да нас научи, како то душа страсно блуднички само оком, и простим погледом, и додиром руке, и слушањем мелодије, без икакве мисли и помисли.

¹¹ Бестелесне непријатеље: демоне (в. Схол. 41, col. 920 А).

Неки веле да страст обузима тело захваљујући помислима срца. А неки, напротив, тврде да телесни осећаји рађају нечисте мисли. Први још кажу: када ум не би водио, не би ни тело ишло за њим. А други наводе у своју одбрану зло дејство телесне страсти, говорећи: „Често прљаве мисли улазе у срце кроз нежан поглед, или додиром руке, или преко пријатног мириса, или слушањем пријатног гласа“.

Ко је способен у Господу, нека нас научи како да решимо ово питање. Јер све је то потребно и корисно онима који свесно воде подвижнички живот. Такво објашњење уопште није потребно оним трудбеницима који проводе живот у простоти срца. Нити је за свакога знање, нити је за свакога блажена једноставност, тај оклоп који човека штити од свих искушења злих духова.

Неке страсти из душе прелазе у тело, а друге иду обратним путем. Ово друго се дешава са људима који живе у свету, а прво се збива са онима који се налазе у монаштву, пошто немају ни прилике за то. Што се мене тиче, ја бих о томе рекао ово: Тражићеш код злих памети, и нећеш наћи (Приче, 14, 6)!

(900) Када после дуге борбе са другом нашега глиненог тела, демоном, истерамо овога из нашег срца, претукавши га камењем поста и мачем смирења, тада тај бедник, попут неког црва који се увукао у наше тело, настоји да нас испрља, дражећи нас извесним неочекиваним и незгодним кретњама. Томе су највише подложни они људи који се покоравају демону славољубља, јер они се испуњавају таштином чим примете да у срцу њихову нема више блудних мисли.

А да то што кажемо није неистина, они се могу и сами уверити ако пажљиво испитају себе, пошто већ достигну извештан ступањ безмолвија. Неизоставно ће пронаћи у дубини свога срца једну помисао, која се ту крије као змија у ђубрету, а која им нашалтава да чистоту срца, постигнуту у извесној мери, припишу своје труду и ревности, а да и не помисле, јадници, на оне речи: Јер шта имаш што ниси за бадава примио (1 Кор. 4, 7) било од Бога, било уз помоћ и молитвом других људи.

Стога, нека обратe пажњу на себе и нека се свим силама постарају да великим смиренумљем умртве и избаце из свог срца споменуту змију, како би, ослобођени од ње, и они могли једном свући кожне кошуље (в. 1 Мојс. 3, 21) и запевати Господу победну химну чистоте, као што су то једном приликом учинила невина (јерусалимска — прим. прев.) деца. Тек када свуку са себе хаљине зла, показаће се сва безазленост и сва смиреност њихове природе.

Овај демон, много више од других, пази на тренутке када нисмо у стању покренути своје тело да се моли против њега. Тада тај зликовац највише и покушава да нам наметне борбу. Онима који још нису стекли праву молитву срца, одго-

вара подвиг телесне молитве, тј. ширење руку, ударање у прса, упућивање умилних погледа ка небу, дубоко уздисање, често падање на колена, — а све то, међутим, они често не могу чинити у присуству других људи. Стога демони покушавају да их нападну управо тада. А они, будући неспособни да им се супротставе снагом ума и невидљивом силом молитве, подлежу, можда и против своје воље, наападима својим.

У тим случајевима, ако можеш, сместа се удаљи на неко скровито место. Погледај горе душевним оком, ако ти је могуће. Ако не, онда погледај према небу макар и телесним оком, држећи непомично руке у виду крста, како би и тим знаком посрамио и победио Амалика (в. 2 Мојс. 17, 11). Завапи ка Силноме да те спасе, завапи не одабраним речима, већ смиреним шапутањем, почињући најпре са овим: Помилуј ме, немоћан сам (Пс. 6, 3)! Тада ћеш на сопственом искуству осетити силу Вишњег, и својим вапајем ка Невидљивоме отераћеш на невидљив начин невидљиве непријатеље. Човек који је навикао да се тако бори, брзо ће почети да гони од себе своје непријатеље и самом мишљу. Јер овим другим даром Бог награђује подвижнике за њихов први подвиг. И право је!

(901) Нашавши се на једноме молитвеном скупу, приметио сам да су једнога честитог брата спопале нечисте мисли. Не нашавши згодног места за скривену молитву, он оде у нужник као ради природне потребе, и тамо се усрдно помоли Богу против нападача. И кад сам му ја замерио због непристојнога места на коме се молио, он ми одговори: „За прогнање нечистих помисли ја се и помолих на нечистом месту, да се очистим од нечисти“.

Сви демони се труде да помраче ум, како би онда могли да убаце у нашу душу што им је драго. Јер, ако ум не заклопи очи, ризница не може бити похарана. А демон блуда чини то много више од свих осталих. Запленивши ум као водећу способност човекову, он нас често наводи и подговара да и у присуству других чинимо оно што чине само људи који нису при чистој свести. И када се после извесног времена ум отрезни, ми се због својих бешчасних дела и речи, или поступака, стидимо не само од оних који су то гледали него и од нас самих, и ужасавачемо се над својим пређашњим слепилом. Услед тога су неки, размишљајући о томе, често и престајали да чине такве ствари.

Бежи од овог нападача када те после извршења таквог рђавог дела спречава да се молиш, да испољаваш побожност, да бдиш. Сети се онога који је казао: „Због тога што ми душа пати, мучена грехом као неким тираниним, осветићу се непријатељима њеним“ (в. Лк. 18, 5).

Ко је победио тело? Онај који је скрушио срце. А ко је скрушио срце? Онај који се одрекао себе. Јер, како да не буде скрушен онај човек у коме је сопствена воља умрла?!

Међу страсним људима, један је страснији од другог. Има и таквих који и саме своје прљавштине исповедају са сладострашћем и уживањем.

Нечисте и срамне мисли у срцу рађају се обично од обмањивача срца, од демона блуда. Њих лечи уздржање и савршено ниподаштавање.

На који начин и помоћу којег средства да вежем овога свог пријатеља, и како да му судим по угледу на остале страсти, ја не знам. Пре него што га вежем, оно се одвезује. И пре но што почнем да му судим, мирим се с њим. И пре но што почнем да га мучим, сажалим се на њега. Како да мрзим оно што по природи волим? Како да се избавим од онога с чиме сам везан за навек? Како да убијем оно што са мном треба да васкрсне? Како да начиним непропадљивим оно што је добило пропадљиву природу? Какав разлог да наведем онеме који ми може узвратити толиким природним разлозима?

Ако га свежем постом — кад осудим ближњег ја му се поново предајем. Ако га победим на тај начин што сам престао да осуђујем, када се погордим у срцу — оно ме поново обара. Оно ми је и сарадник и противник, и помоћник и супарник, и стражар и ухода. Када га мазим, оно ме напада. Ако га исцрпљујем — оно клоне. Ако га одмарам — оно се разузда. Ако га оптеретим — не подноси. Ако га злостављам — и сам се излажем опасности. Ако га упропастим — немам (904) с киме да стичем врлине. Гадим га се — и грлим га. Каква је то тајна са мном? Какав је смисао оваквог устројства мог? Како сам ја саме себи постао и непријатељ и пријатељ?!

Реци ми, реци ми, о, моја супруго, природо моја! Никога другог нећу да питам о ономе што је у вези с тобом. Како да останем неповређен од тебе? Како да избегнем природну опасност, када сам обећао Христу да ћу водити рат с тобом? Како да победим твоју тиранију, када сам добровољно решио да те силом савладам?

А тело, одговарајући својој души, рече: „Нећу ти рећи ништа што и ти сама не знаш, већ само оно што знамо обоје. Мој драги отац јесте самољубље. Узрок спољашњег распаљивања лежи у неговању тела, и уопште у одмарању, а узрок унутрашњих страсних осећаја налази се у претходном одмарању и успомени на почињена сладострасна дела. Зачета, рађам грехове. А када ове родим, они са своје стране рађају смрт, кроз очајање. Ако упознаш моју и твоју очевидну и дубоку немоћ, ти си ми везао руке. Ако грло своје мучиш постом, везао си ми и ноге, да не могу корачати. Ако свему томе додаш и послушност, ослободио си се од мене. Ако стекнеш смиреност, одсекао си ми главу“.

Петнаеста победа: онај који је у телу, па ју је задобио, — умро је и васкрснуо, и већ овде наслутио будућу бесмртност.

(924)

Поука XVI

О СРЕБРОЉУБЉУ

Већина мудрих учитеља обично иза описаног тиранина ставља овог стоглавог демона среброљубља. Да ми, тако неуди, не бисмо мењали ред мудрих, ићи ћемо по њиховом распореду и правилу. Стога, ако је по вољи, размотрићемо мало саму ту болест, а онда у неколико речи и начин њеног лечења.

Среброљубље је обожавање идола (в. Кол. 3, 5), кћер неверја, извињење слабости, весник старости, предсказивач глади, пророк суше.

Среброљубац исмева Еванђеље¹). Он је свесни преступник.

Ко је стекао љубав, расипа новац. А ко каже да има и једно и друго, обмањује самога себе.

Ко себе оплакује, одриче се и тела свог, те у случају потребе не штеди ни њега.

Немој рећи да скупљаш благо ради сиромаша. Царство се небеско могло купити и за само две лепте (в. Лк. 21, 1—4).

Једнога дана, среташе се гостољубив и среброљубив човек. И други назва првога неразборитим.

Ко је победио ову страст, ослободио се од брига. А ко је њом спутан, никада се неће молити чисто.

(925) Среброљубље почиње под изговором милостиње, а завршава се као мржња према сиромасима. Док не згомила новац, среброљубац је милосрдан; чим до новца дође, он стисне руке.

Виђао сам људе који су били сиромашни у новцу, како у друштву са сиромашнима духом обогатише свој дух и заборавање на своју пређашњу беду.

Монаху који воли новац, туђе је униције. Он се сваки час сећа апостолових речи: Нерадник нека и не једе (2 Сол. 3, 10), и Руке моје послужише мени, и онима који су са мном (Дела, 20, 34).

Шеснаеста битка: ко у њој победи, или је стекао љубав, или се ослободио брига.

¹ Среброљубац исмева Еванђеље: на који начин? Кад чује Еванђеље где каже: „Продај све што имаш” итд. (Мт. 6, 34), среброљубац исмева ту заповест као немогућу, говорећи: „Ако сви буду продали своје имање, ко ће онда куповати?!”

(928)

Поука XVII

О ДОБРОВОЉНОМ СИРОТОВАЊУ

Добровољно сиротовање јесте одбацавање земаљских брига, безбрижан живот, неометано путовање, вера у заповести Божје, одстрањење туге. Монах који добровољно сиротује јесте господар света, који је поверио Богу сву бригу о себи, и помоћу вере начинио све својим слугама. Он никоме неће говорити о својим потребама, а оно што му долази, прима као из руке Господње. Подвижник који добровољно сиротује јесте син непристрашћа, који све што има сматра као да нема. Напуштајући свет, он све држи за ђубре. А ако му је нечега још жао, није још ни постао добровољни сиромаш.

Човек који добровољно сиротује моли се чисто, а лаком човек се моли мислећи на земаљске ствари.

Онима који живе у послушности, туђе је среброљубље. Јер, када су и тело своје предали, шта још да сматрају својим? Такви људи су тиме само у једноме „оштећени“: што сад лако и спремно могу прелазити с места на место. Приметио сам да својина над извесним стварима може везати монаха за једно место. Али, ја сам ипак дошао до закључка да су блаже нији од њих они монаси који скитају ради Господа.

Ко је окусио небеско, лако презире земаљско. А ко није окусио небеско, радује се стицању земаљских ствари.

Неразборито сиромашан монах трпи двоструку штету: растаје се од садашњих добара, а лишава се и будућих.

О, монаси, не будимо у вери слабији од птица: оне нити брину за што, нити сабирају што (Мт. 6, 26).

Велики је онај човек који се побожно одриче своје имовине. А свет је онај човек који одриче сопствене воље. Први (929) ће стоструко примити, било у имању, било у благодатним даровима, а други ће наследити живот вечни.

Као што на мору увек има валова, тако и среброљупца не напуштају гнев и туга.

Ко је презрео материјална добра, избавио се од парничења и расправљања. А лаком човек се и за иглу прегони до смрти.

Непоколебљива вера чини крај бригама. А сећање на смрт доводи до тога да се и тела свога одрекнемо.

У Јову не бејаше ни трага од среброљубља: због тога он остаде спокојан и када се свега лишио (в. Јов, 1, 22).

Среброљубље се назива, и јесте, корен свих зала (в. 1 Тим. 6, 10). Оно доводи до мржње, до крађе и зависти, до раздвајања и непријатељства, до сукоба и злопамћења, до окрутности и убиства.

Неки су малим пламеном успевали да запале велику шуму. И помоћу мале врљине, многи су успевали да избегну све ове до сада споменуте страсти. Ова врлина назива се непристрашће, а њу рађа опитно богопознање и брига о томе шта ћемо рећи у своју одбрану у часу одласка у други свет.

Ко је с пажњом прочитао целу поуку о мајци зла (стомакоугађању), зна да је она у своје грозном и проклетом потомству, као друго своје дете, навела камен неосетљивости. Но, многоглава змија идолопоклонства (среброљубља) спречила ме је да томе камену дам одговарајуће место по реду. Не знам како, тек, среброљубљу су мудри оци дали треће место у ланцу осам страсти. Те сад, пошто смо завршили сразмерно излагање о среброљубљу, намера нам је да говоримо о неосетљивости, страсти по реду трећој, а по пореклу другој. После тога ћемо говорити и о сну и бдењу. Не само то, него ћемо казати неколико речи и о деињаствој и кукавичкој страљивости. Све су то болести почетника.

Ко је добио седамнаесту битку, путује својим духом ка небу, растерећен од свега материјалног.

(932)

Поука XVIII

О НЕОСЕТЉИВОСТИ,
ТО ЈЕСТ УМРТВЉЕЊУ ДУШЕ И СМРТИ УМА
ПРЕ СМРТИ ТЕЛА

Неосетљивост, без обзира да ли телесна или духовна, је сте умртвљено осећање, које је доспело до стања потпуне неосетљивости услед дуготрајне болести и нехата. Безосећајност је нехат који је прешао у навик у и успавао разум. То је пород лоше навике, замка за ревност, омча за храброст, непознавање умилења, врата очајања, мајка заборав (који, са своје стране, поново рађа своју сопствену мајку), искључење страха Божјег.

Безосећајни монах је безумни философ, учитељ који самога себе својим учењем осуђује, адвокат који заступа противну странку, слепац који учи гледању. Он говори о лечењу ране, а не престаје да је чеше. Говори против страсти, а не престаје да једе шкодљиву храну. Моли се против своје страсти, а хита да је задовољи; кад је задовољи, љути се на самога себе, и не стиди се својих речи, бедник! „Не радим добро“, виче, и усрдно наставља исти грех. Устима се моли против греха, а телом се за њега бори. Мудрује о смрти, а живи као да никада неће умрети. Уздише због расанка са овим светом, а дрема као да је вечан. Расправља о уздржању, а мисли само на то како да угоди стомаку. Чита о страшном суду, а почиње да се смеје; о таштини, а самим читањем храни своју таштину. Нашироко прича о бдењу, а сам одмах тоне у сан. Хвали молитву, а сам бежи од ње као од бича. Сматра послушност блаженом, а сам је први непослушан. Похваљује оне којима није стало ни до чега земаљског, а сам се не стиди да се свађа и свети због једне прђе. Када се наљути, постаје огорчен, па се због тога огорчења поново љути, и додајући поразу пораз — он и не осећа то. Када се наједне, каје се; а мало касније, опет једе. Прославља ћутање, али га хвали многоговорљивошћу. Учи о кротости, а у самоме том учењу често се гневи, па се онда поново гневи — на своје огорчење. Отрезни се, уздахне, климне главом и — опет се подаје страсти. Смех куди, а о плачу говори — смејућећи се. Жали се пред људима на своје славољубље, а самим тим прекоревањем жели да стекне славу. Страсно гледа у женско (933) лице, а прича о целомудрености. Хвали безмолвнике —

живећи у свету, и не опажа да тиме самога себе брука. Слави милостиве људе, а вређа просјаке. Све што чини, чини себи на осуду, а неће — да не кажем не може — да дође к себи.

Видео сам много таквих људи који су плакали, слушајући о смрти и страшном суду. И још док им се сузе нису осушила трчаху хитро за трезу. Зачудио сам се, како је та господарица — срамна страст — учвршћена дугом безосећајношћу, могла да победи и плач.

Према својим slabим силама, ја сам разголитио лукавства и ожиљке ове камене и жестоке, горопадне и луде страсти. Не намеравам, наиме, много распредати о њој. Ко има ту способност у Господу да на основу свог личног искуства стави на рану одговорајући лек, нека се не устручава да то учини. Ја се не стидим да признам своју немоћ у вези с тим, пошто сам и сам снажно обузет том страшћу. Својим сопственим снагама, ја не могадох ни схватити њене смицалице и лукавства, да је, не стигавши је, силом не задржах, и бацивши је на муке не принудих да исповеди све што смо горе рекли, бичујући је кнутом страха Господњег и непрекидне молитве. Стога и рече ова тиранка и златорка: „Људи који су са мном склопили уговор, гледају мртве и — смеју се. На молитви су потпуно скамењени, хладни, смрачени. Пред светом трпезом стоје без осећања, и причешћују се Даром тако као да обичан хлеб једу. Ја се ругам људима који се скрушено кају. Од оца који ме је родио, научила сам да убијам све оно добро што се рађа од храбрости и богочежње. Ја сам мајка смеха, ја сам хранитељ сна, ја сам пријатељ ситости, ја сам повезана са лажном побожношћу и не осећам никакав бол када ме коре“.

А ја, јадан, ужаснут речима ове горопадне страсти, у жељи да дознам нешто више о њеном пореклу, упитих је за име њеног родитеља. А она: „Рођење ми није само једно. Зачеће је моје некако измешано и нејасно. Ситост ми даје снаге, време ми омогућава ницање, лоша навика ме учвршћује. Ко има ту навик у, никада се од мене неће ослободити. Буди истрајан у размишљању о вечном суду, у дугоме бдењу; можда ћу те тада оставити мало на миру. Пази на узрок мојега настанка у теби, и бори се против њега, јер није ми један узрок у свих људи. Моли се често крај гробова, насликавши неизбрисиво њихову слику у своме срцу. Јер, ако писаљком поста то не насликаш, нећеш ме победити никада.

(937)

Поука XIX

О СНУ, О МОЛИТВИ И САБОРНОМ БОГОСЛУЖЕЊУ.

Сан је извесна особина природе, слика смрти, нерад чула. Сан је јединствена појава, но има многобројне узроке, као што је то случај и са похотом. То су: природа, храна, демони, а можда и претерани и дуготрајни пост, јер постом исцрпљено тело хоће да се утешу сном.

Као што се пијанство ствара навиком, тако и много спавање. Зато треба да се боримо против те лоше навике, нарочито у почетку подвига послушности. Дуготрајну навику је тешко излечити.

Обратимо пажњу, и видећемо да се невидљиви непријатељи окупљају онда када се на знак духовне трубе¹) почну скупљати браћа. Због тога, неки демони прилазе к постељи тек пошто смо устали, наговарајући нас да поново легнемо у њу, говорећи: „Причекај док се не заврше уводне песме, па ћеш тада у цркву“. Други демони погружавају у сан оне који су на молитви. Или подстрекавају на разговарање у цркви. Или одвлаче ум на срамне помисли. Или нас наслањају уза зид, као клонуле, или нас понекад и честим зевањем спадају. Неки демони често изазивају за време молитве смех, да би кроз то расрдили Бога на нас. Други нас присиљавају да од лености журимо, а неки нас подстичу да певамо спорије, из уживања. А понекад чуче крај уста и закључавају их тако да их једва можемо отворити.

Но ко у дубини душе осећа да стоји пред Богом, биће на молитви као непомични стуб, и ништа од овога што смо сад споменули неће га извргнути подсмеху. Прави послушник, кад стане на молитву, често постаје сав озарен и радостан. Искрено служење припремило је и оспособило подвижника за то.

Сви се могу молити у цркви заједно са осталима. Али, многим више одговара да се моле само са једним братом сродна духа. Сасвим је мало оних који се могу потпуно усамљено молити. Певајући заједно са осталима, нећеш бити у стању да се помолиш духовно, без икакве помисли на земаљско.

¹ Духовна труба: вероватно труба којом су се испрва, уместо каснијег звона или клепала, сазивала браћа на богослужење.

Нека ти ум буде заузет за време богослужења размишљањем о слушаним речима или пак одређеном молитвом у очекивању следећег стиха. За време молитве не треба радити ништа друго, без обзира да ли је у питању један од главних или неки од споредних послова. То је јасна поука анђела који је био дошао великоме Антонију²).

Квалитет злата испитује се у ватри. А ревност и љубав монаха према Богу познају се по томе како монах стоји на молитви.

(940) Ко је стекао похвалну врлину молитве, приближава се Богу и све више се одмиче од демона

² Поука анђела великом Антонију: Антоније Велики (250—356), рођен у Египту око Тиваиде, од родитеља коптских хришћана. Школе није имао. Извршавајући еванђелску заповест (Мт. 19, 21), раздао све своје наследство и одао се најстрожем подвигу. У томе доживео безбројна демонска искушења. Живео у египатској пустињи око реке Нила. К њему долазила маса људи ради савета и духовног окрепљења. Побуђен љубављу и ревношћу, одлази и у Александрију за време Максиминовог гоњења, 311, али му није дато да пострада за Христа мученичком смрћу, те се враћа у пустињу. Одатле се заузима за св. Атанасија Великог, оца православља, и пише чак и цару Константину. Да би сузбио лажну пропаганду аријанаца у вези са својим догматским погледима, одлази поново у Александрију (354). По повратку у пустињу, убрзо умире (356). Оставио за собом и списе, углавном беседе, писма и поуке монасима. Сматра се корифејем анахоретског (отшелничког) монаштва. Његову биографију написао св. Атанасије Велики (в. Житије 17. јануара).

Једном приликом, јави се анђео Антонију Великом и на очигледан начин му показа да монах никада не треба да се бави било каквим послом за време молитве. Јер преподобни отац није видео да се анђео у исто време и моли и занима рукодељем, него је видео да је анђео час седао и занимао се рукодељем, а час остављао рукодеље и устајао на молитву. Тај анђео је био послан од Бога св. Антонију, да га научи како и он треба да чини и на који начин треба да живи да би се спасао. Зато му и рече анђео: Чини тако, и спасићеш се! (Илија Критски, према руском преводу од 1891, прим. ч, стр. 20).

(940)

Поука XX

О ТЕЛЕСНОМ БДЕЊУ:
КАКО ПОМОЋУ ЊЕГА ПОСТИЖЕМО БДЕЊЕ ДУХОВНО,
И КАКО ГА ТРЕБА СПРОВОДИТИ

Пред земаљске владаре људи излазе или ненаоружани и без униформе, или са жезлом, са штитом или са мачем. Велика је и неупоредива разлика између првих и последњих: први су углавном сродници и пријатељи цареви.

Тако је код земаљских владара.

Хајде да и ми погледамо, како се појављујемо пред Богом и Царем небеским у вечерњим, дневним и ноћним службама и молитвама.

Неки на вечерњем бдењу пружају руке на молитву, као људи духовни и слободни од сваке брига земаљске. Други излазе тада пред Бога са појањем. Неки се више труде у читању. А други, по немоћи, јуначки се боре са сном помоћу ручног рада. Неки, најзад, размишљајући непрестано о смрти, хоће да тиме стекну умилење.

Од свих тих подвижника, само је бдење првих и последњих у пуном смислу речи богољубиво. Други чине оно што је монасима уопште прописано. Остали иду најгорим путем, али Бог прима и цени дарове према расположењу и способности човека који даје.

Будно око очишћује ум, а предуго спавање отупљује душу. Будан монах је непријатељ блуда, а поспан — друг тога демона. Бдење је слабљење похоте, избављење од нечистих снова, очи пуне суза, разнежено срце, чувар помисли, топионица хране, укротилиште злих духова, мучилиште језика, прогонство прљавих маштарија. Будан монах је ловац помисли, јер у ноћној тишини може без по муке да их опазе и ухвати. (941) Када се огласи труба за молитву, богољубиви монах вели „Дивно! Хвала Богу!“, а лењиви закука „Ух! Јао!“

Постављање трпезе открива поклонике стомака, а подвиг молитве — богољупце. Први скаче од радости када угледа трпезу, а други постаје тужан.

Узрок заборава је дуго спавање, а бдење одржава сећање.

Богатство земљорадника скупља се на гумну и точи из каце; богатство богопознања монаси скупљају на вечерњим и ноћним службама и подвизима ума.

Дуго спавање је рђав друг: леним људима оно отима пола живота, ако не и више.

Рђав монах је будан када се разговора, а када наступи време за молитву — очи му се саме склапају.

Лен монах је добар у многоговорљивости, а кад на њега дође ред да чита, не може од сна ни ока да отвори.

Када затруби последња труба, васкрсавају мртви. А када почне празнословље, расањују се поспани.

Тиранин спавања је рђав пријатељ: када смо сити, он одлази од нас, а када смо гладни и жедни од поста, он нас силно напада, и за време молитве нас подбада да се прихватимо ручног рада. Он друкчије није у стању да уништи молитву оних који бде.

Овај демон се први прикрада почетницима у борби, да их у самом почетку подвигачи леним, или да их припреми за долазак демона блуда.

Све док се не ослободимо од тога, не треба да се клонимо молитава у цркви. Ми често и због стида не дремамо. Пас је непријатељ зеца, а демон славољубља — сна.

Продавац израчунава своју добит када се заврши дан, а подвижник — када се заврши богослужење.

Буди опрезан после молитве, и видећеш тада побеђене гомили демона како покушавају да нас управо у томе тренутку прободу непристојним маштаријама. Зато седи и пази, па ћеш видети оне који су уобичајили да отимају првине душевне.

Дешава се да слушамо и у сну речи псалтира. Али, догађа се и да те стихове демони убацују у нашу машту, како би нас начинили гордима. Да говорим о трећем стању — нисам желео, али неко ме је приморао да говорим: душа која дању непрестано размишља о речи Господњој (в. Пс. 1, 2) обично и у сну ради то исто. Ово друго је награда за оно прво, ради одгнања злих духова и нечистих сањарија.

Двадесети ступањ: ко је до њега доспео, примио је светлост у срце своје.

Поука XXI

(945)

О ДЕТИЊАСТОЈ СТРАШЉИВОСТИ

Ако подвиг добродетељи проводиш у општежињу или у заједници; страшљивост те неће много нападати. А ако се подвизаваш на пустим местима, пази да тобом не овлада тај потомак таштине и кћер неверја.

Страшљивост је детињаста нарав у сујетној старој души. Страшљивост је одсуство вере у очекивању изненадне несреће. Страх је опасност на коју се мисли још пре но што је настала. Или, опет: страх је трепетно осећање срца, које дрхти и тугује због неизвесних а могућих догађаја.

Страх је лишење чврстог поуздања у Бога. Охола душа је роб страшљивости, јер се узда у саму себе; она се плаши од сваког шума, од сваке сенке.

Они који плачу и пате због својих грехова, нису страшљиви. А страшљиви често долазе ван себе од страха, што је сасвим природно: Господ праведно оставља горде на цедилу, да бисмо се и ми остали научили да не будемо горди.

Сви страшљиви људи су сујетни. Али, ни сви храбри људи нису смиреноумни, јер се дешава да ни разбојници, ни гробокрадице нису плашљиви.

Не оклевај да се у глуво доба појављујеш управо на оним местима на којима те обично хвата страх. Ако макар и малопустиш тој детињастој и смешној страсти, она ће и остарети с тобом. Кад кренеш, наоружај се молитвом. Кад стигнеш, рашири руке; Исусовим именом бичуј противнике: ни на небу ни на земљи нема јачег оружја. А кад се ослободиш од те болести, захвали од свег срца Избавитељу. Ако му будеш захвала, штитиће те до века.

Стомак не можеш напунити одједанпут. Исто тако ни страшљивост није могуће победити одједанпут. По мери у којој плач постаје све јачи у нама, и страшљивост од нас одлази. Са слабљењем плача, и ми постајемо плашљиви. Накострешише ми се длаке и кожа моја, рече Елифаз, објашњавајући препреденост демона (Јов, 4, 15).

Понекад се уплаши прво душа, а понекад тело. Онај који се први уплаши, преноси страх на другог. Ако се тело уплаши, а у душу није ушао неосновани страх, близу је избављење од болести.

А када се стварно ослободимо страшљивости, неће то мрачна и пуста места охрабрити демоне да нападну на нас,

већ само неплодност душе наше. А то може бити и по промислу Божјем.

Ко је постао слуга Господњи, боји се само свог Господара. А ко се Господа још не боји, често се плаши и од своје сопствене сенке.

Кад прилази невидљиви дух демона, плаши се тело. А када прилази анђео, смирено се весели душа. Зато, када по томе дејству препознамо долазак анђела, скочимо хитро на молитву, јер добри наш чувар дође да се помоли заједно с нама.

(948)

Поука XXII

О МНОГОЛИКОМ СЛАВОЉУБЉУ

Неки имају обичај да о славољубљу пишу у посебној глави, одвојено од гордости. Због тога и кажу да основних и (949) главних греховних помисли има осам. Међутим, Григорије Богослов и други набрајају седам¹). С њима се и ја више слажем, јер — ко може бити обузет гордошћу ако успе да савлада славољубље? Разлика између ових страсти је само толика колика је по природи разлика између детета и одрасла човека, између пшенице и хлеба. Славољубље је почетак, а гордост — крај.

Стога ћемо сада укратко рећи нешто о нечасној уображености, почетку и пуноћи страсти. Јер онај који би хтео да о томе философира на дугачко, лично би на човека који узалуд настоји да одреди мере ветра.

По изгледу своме, славољубље је промена природе, и извртање нарави, свесно превиђање укора. По квалитету, оно је растурач труда, уништитељ зноја, крадљивац ризнице, изрод неверства, претеча гордости, бродолом у луци, мрав на гумну (који, иако мајушан, разноси сав труд и плод). Мрав чека вршидбу пшенице, а славољубље — да се згомила богатство. Први се радује што ће красти, а ово — што ће расипати. Дух очајања се радује кад види како се нагомилава зло, а славољубље кад види како се увећава врлина. Јер су врата првог многе духовне ране, а врата другог — изобиље труда.

Пази, и видећеш да се грозно славољубље све до гроба кити хаљинама, мирисима, пратњом, ароматима и другим.

Свима без разлике сија сунце, и свима добрим делима весели се таштина. На пример, сујетан сам кад постим; када

¹ Један од првих црквених писаца који су разликовали славољубље од гордости јесте св. Јован Касијан (Col. V, 2. 18. MPL, 49, 635AB). Он набраја осам главних страсти, међу којима ставља на седмо место славољубље, а на осмо гордост. Тако чине и Евагрије Понтијски (De octo vitiosis cogitationibus, I—IX, Migne, P. G. 40, 1272), а између осталих и св. Нил Синајски (350—430), у свом посебном делу De octo spiritibus malitiae, Migne, P. G., 79, 1146. Св. Григорије Богослов, међутим, каже да има седам духова зла, каогод и седам духова врлине (Orat. 39, Migne, P. G. 36,345 A) (в. руски превод Лествице од 1891, прим. ч, стр. 21—22, као и дисертацију В. Фрадицког, Св. Нил Синајски, Београд, 1938, 28—30).

разрешавам себи пост, да људи не сазнају за моје уздржање, опет сам сујетан — јер сматрам себе мудрим. Сујета ме побеђује када се обучем у сјајну одећу, али и кад се оденем у дроње — и тада сам сујетан. Поражен сам кад проговорим, а заћутим ли — опет ме то сујета побеђује. Како год бацаш на земљу овај триболум (тророжац — прим. прев.), један врх остаје увек уперен горе.

Сујетан човек је хришћанин који обожава идоле. Он мисли да обожава Бога, а у ствари хоће да угоди људима, не Богу.

Сујетан је сваки човек који воли да се хвалише. Пост сујетног човека остаје без награде и молитва његова без плода, јер и једно и друго чини ради похвале људске.

Славољубиви подвижник наноси себи двоструку штету: прво, што изнурава тело, а друго, што не прима награду.

Ко да се не насмеје сујетноме подвижнику, кога страст за време богослужења покреће — понекад да се смеје, а понекад да пред свима плаче?

Господ од очију наших често сакрива и оне врлине које смо стекли. А човек који нас хвали (боље рећи — квару), отвара нам очи својом похвалом. Но, чим се очи отворе — ишчезава из нас и богатство наше. Ласкавац је служитељ демона, водич гордости, истребљивач умилења, рушилац врлина, заводник. Они који вас хвале, обмањују вас, вели пророк (Ис. 3, 12).

(952) Узвишеним људима је својствено да увреду подносе племенито и радосно, а светим и преподобним — да похвалу примају без штете.

Виђао сам људе који плачу, који су, похваљени, падали у јарост, и тако као на вашару трампили једну страст за другом.

Нико не зна шта је у човеку, осим духа човековог (в. 1 Кор. 2, 11). Зато, нека се постиде и занеме они који би хтели да нас хвале у лице.

Кад чујеш да је ближњи твој или пријатељ рекао о теби нешто лоше у твојем одсуству, тада покажи колико га волиш — и похвали га!

Велика је ствар стрести са себе похвалу људску. Још већа је ствар, отрести се похвале демонске.

Смиреноумље не показује онај који сам о себи говори рђаво (ко не би био у стању да поднесе самога себе?), већ онај који од другог човека подноси увреду тако да не умањи своју љубав њему.

Приметио сам да демон славољубља убацује помисли једноме брату, па их другоме потом открива, подстрекавајући овога да првоме каже шта му је на срцу, како би га онда демон прославио као прозорљивца.

Дешава се да се овај зликовац дотиче и телесних удова, производећи у њима дрхтање.

Не обраћај пажњу на њега кад изазива у теби жељу да постанеш епископ, или игуман, или учитељ. Тешко је отерати пса од тезге на којој се продаје месо.

Када види извесне људе да су дошли до неког малог спокојства, он их сместа наводи да пређу из пустиње у свет, говорећи: „Иди да спасеш душе које пропадају“.

Друкчије изгледа живи Етиопљанин, а друкчије кип његов. Друкчије је славољубље оних који живе у општежићу, него код оних који су по пустињама.

Славољубље побуђује лакомислене монахе да очекују посету мирских људи, те да изиђу у сусрет онима који долазе. Учи их да падају ничице пред ноге њихове, и тако се, препуно гордости, одева у смиреност. Подешава држање и глас, и гледа у руке посетилаца — не би ли добило нешто од њих. Назива их господом и заштитницима који им, после Бога, живот дају.

Док седе за трпезом, побуђује их да се уздржавају а да према потчињенима буду осииони. На богослужењу, оно лене чини ревносним; оне који немају гласа, добрим певачима; поспане, бодрима. Улагује се канонарху, називајући га оцем и учитељем, али само док гости не оду.

Славољубље прави цењене монахе гордима а понижаване злопамтљивима.

Славољубље често бива узроком срамоте уместо части. Јер оно својим разјареним ученицима наноси велику срамоту.

Славољубље пред људима чини гневљиве кроткима. Врло лако иде са природним даровима.

Видех једног монаха како под утицајем демона вређа и (953) прогања свог брата. Када се, тако, једном приликом био наљутио на њега, наиђоше неки светски људи. И бедник тај од гнева пређе на славољубље, јер не могаше робовати у исто време и једној и другој страсти.

Монах који је постао роб сујете, води двоструки живот: споља — монашки, а у души и мислима — светски.

Ако се усрдно трудимо да угодимо Богу, свакако ћемо и од небеске славе окусити. А онај који осети ту славу, презираће сваку земаљску славу. Чудио бих се, наиме, када би неко презрео другу пре него што окуси прву.

Покрадени од таштине, ми се често окрећемо и вешто крадемо њу саму. Виђао сам људе који су из таштине почињали духовни подвиг, па иако им је почетак био порочан, крај испадне похвалан, због тога што се дух у њима изменио.

Ко се хвали природним даровима (нпр. оштроумљем, бистрином, начитаношћу, речитошћу, и свим сличним што добисмо без труда), никада неће добити натприродна добра. Јер, ко је у маломе неверан, и у многومه је неверан и ташт (в. Лк. 16, 10).

Да би постигли крајње бестрашће и богатство дарова, силу чудотворства и моћ предвиђања, неки људи узалуд изнуравају своје тело. Јадници! Они не знају да мајка тих добара није труд, већ више од свега — смиреност. Ко сматра себе дужником, примиће неочекивано и ненадано богатство.

Немој слушати овог вејача, који ти саветује да објавиш своје врлине ради користи слушалаца. Каква је корист човеку ако сав свет добије а себи нашкоди (Мт. 16, 26)? Ништа тако није у стању да поучи оне који гледају, као смирено и искрено понашање и реч. Јер, то ће и другима послужити као пример како се ничим не треба поносити. А шта може бити корисније од тога?

Један прозорљивац ми је испричао шта је једном приликом видео: „Док сам са осталом браћом седео у манастирској зборници, дођоше демон славољубља и демон гордости, и седоше крај мене, један с десне а други с леве стране. И први ме поче боцкати у ребра својим славољубивим прстом, наговарајући ме да кажем нешто о извесним виђењима и подвизима које сам имао у пустињи. Но, тек што сам га се отресао, рекавши: Нека се одврате и застиде они који ми смишљају зло (Пс. 39, 15), — демон који је седео с леве стране рече ми на ухо: „Браво! Одлично си урадио! Постао си велик, јер си победио моју безобразну мајку“. Тада се ја окренух и к њему, и изговорих речи следећег стиха: Нека се сместа врате посрамљени, они који ми говоре „Одлично! Одлично“ си урадио!

На моје питање, како је таштина мајка гордости, он ми одговори:

(956) „Похвале узносе и надимају душу. А када се душа понесе, тада је обузима гордост, која узноси до неба и низводи до пакла. Има славе која од Господа долази: Прославићу оне који Мене прослављају, каже (1 Цар. 2, 30). А има славе која је последица ђавоље препредености: Тешко вама, вели, када сви људи стану о вама говорити добро (Лк. 6, 26)! Прву ћеш јасно препознати када на славу људску будеш гледао као на нешто што шкоди, када се клониш свакога лукавства њеног и кријеш свој богоугодни начин живота куд год кренуо. Другу ћеш препознати, када и сваку ситницу чиниш да те виде људи (Мт. 6, 5). Та прљави таштина учи нас да глумимо врлину коју немамо, наводећи нам речи: Тако да блиста светлост ваша пред људима, да виде добра ваша дела (Мт. 5, 16).

Господ често преображава славољубиве у неславољубиве помоћу неке срамоте која их задеси. Почетак неславољубља је ћутање и радо примање увреда. Средина: одстрањивање свих мисли које су прожете славољубљем. Крај (ако тај океан уопште има краја): трудити се да пред људима чиниш без

устручавања оно што нам наноси срамоту, а да те при томе није ни најмање стид.

Не скривај своју бруку, под изговором да не изазиваш саблазан. (Уосталом, можда овај лек треба употребљавати према томе о каквој се срамоти ради).

Када тражимо славу, и када нам се она (нетражено) указује од стране других људи, или када се из славољубља прихватамо неких подвига, сетимо се свог плача и помислимо одмах на онај страх и трепет са којим смо стајали пред Богом у нашој усамљеној молитви. Тако ћемо без сумње отерати бестидну таштину, тим пре ако се старамо да постигнемо истинску молитву. А ако ни то не помогне, подсетимо се одмах на своју смрт. У случају да ни то не можемо, онда се бар уплашимо од срамоте која прати таштину: Онај који се подиже, биће понижен (Лк. 14, 11), свакако и овде, још пре будућег века.

Када хвалитељи (боље рећи кваритељи) почну да нас хвале, тада се одмах треба сетити мноштва својих безакоња, па ћемо видети да смо недостојни онога што се говори о нама или чини за нас.

Међу славољубивим људима свакако има и таквих којима би Бог иначе требало да услиши неке молбе, али чије молитве и умољавања Бог обично спречава, како не би због услишене молитве своје постали још више уображени.

Простодушнији људи обично нису много подложни дејству овог отрова. Јер славољубље искључује простодушност и претпоставља лицемеран живот.

Често се дешава да црв, достигнувши одређени узраст, добије крила и узлеће у висину. Тако и таштина, када се потпуно развије, рађа гордост, та корен и плод свих зала.

(957) Ко је без ове болести, налази се близу спасења. А ко није без ње, још је далеко од славе светих.

Ступањ двадесет други. Кога таштина није уловила, тај неће упасти у безглаву гордост, толико мрску Богу.

(965)

Поука XXIII

О БЕЗГЛAVОЈ ГОРДОСТИ И О НЕЧИСТИМ ХУЛНИМ ПОМИСЛИМА

Гордост је одрицање Бога, проналазак демона, ниподаштавање људи¹), мајка осуђивања, потомак похвала, знак духовне јаловости, протеривање помоћи Божје, претеча лудила, виновник падова, подлога епилепсије²), извор гнева, врата лицемерства, подупирач демона, чувар грехова, узрочник немилосрђа, незнање за самилост, сурови иследник, нечовечни судија, противник Бога, корен хуле.

Почетак гордости је тамо где се завршава славољубље. Средина, то је ниподаштавање ближњег, бестидно разглашавање својих подвига, хвалисавост у срцу, мржња према прекору. А крај, то је одбацивање Божје помоћи, уздање у своје сопствене снаге, демонска нарав.

Сви који хоћемо да избегнемо пад у ову јаму, чујмо: ова страст се често и радо храни благодарношћу. (Она нас испочетка и не наводи сасвим отворено да одбацимо Бога). Видео сам људе који су на речима захваљивали Богу, а у мислима величали сами себе. То јасно сведочи онај фарисеј, рекавши: Боже, захваљујем ти (Лк. 18, 11)!

Где се догодио пад, тамо се претходно настанила гордост: друго објављује долазак првога.

Од једног часног старца чуо сам следеће: „Претпоставимо да има дванаест бестидних страсти. Ако једну од њих, то јест гордост, заволиш свесно, она ће заузети место свих осталих једанаест страсти“.

Гордоуман монах осорно одговара. А смиреноуман не одговара ни на који начин.

Кипарис се не савија и не вуче по земљи. Тако ни монах охола срца не може стећи послушност.

Човек гордога срца жели да влада. Зна се: он друкчије не може — боље рећи неће — коначно ни да пропадне. Господ се противи гордима (Јак. 4, 6). Ко их, онда, (968) може помиловати? Нечист је пред Господом

¹ Ниподаштавање људи: својство је гордости ниподаштавање људи и гнев на људе (Схол. 2, col. 972 В).

² Подлога епилепсије: Један философ (не наводи се који — прим. прев.) рекао је да је гордост — падавица (Схол. 4 all, col. 972 С).

сваки човек охоло срца (Приче, 16, 5). Ко, онда, таквога може да очисти?

Гордоме човеку је поука повод за пад, а подстрекач — демон; остављеност од Бога доводи до духовне обамрлости. У прва два случаја, људе су често опет људи успевали да излече. Али последње — човек не може да излечи.

Ко не трпи прекоре, испољава страст. А ко их прима, ослобађа се од ланаца којима је био окован.

Ако је неко пао с неба без икакве друге страсти, искључиво услед гордости, треба испитати: није ли могућно смирењем, без сваке друге врлине, попети се на небо?

Гордост значи губитак целокупног духовног богатства, свега оног што се са толико зноја постигло. Завапише — и не бејаше спасиоца (свакако због тога што су завапили са гордошћу); завапише ка Господу, и не услиши их (без сумње због тога што нису одсецали узрок онога против чега се мољаху) (Пс. 17, 42).

Један старац, веома посвећен у тајне духовног живота, саветовао је охолог брата. А овај, заслепљен, рече: „Опрости, оче: ја нисам горд!“ А свемудри старац ће на то рећи: „Какав би ми јаснији доказ могао пружити о својој гордости, дете моје, ако не тиме што кажеш: Ја нисам горд?“ Таквима веома одговара покоровање, што суровији и неугледнији начин живота и читање о натприродним подвизима светих отаца. Можда у томе има извесне мале наде да ће се ови болесници спасти.

Срамота је китити се туђим украсом, а крајње је безумље поносити се Божјим даровима. Понеси се искључиво оним врлинама које би извршио пре свог рођења: оне врлине које си стекао после свог рођења, Бог ти је даровао, као што ти је даровао и само рођење. Једино оне врлине које би извршио пре него што си дошао до свести, само би оне могле бити твоје: Бог ти је и сам ум даровао. Само оне победе које би постигао без свога тела, једино те би и могао приписати својем сопственом труду: тело није твоја већ Божја творевина.

Немој се осећати сигурним докле год не примиш пресуду, имајући на уму онога коме су везали руке и ноге, и кога су бацили у крајњу таму иако је већ седео за свадбеном трпезом. Не буди охол земљани створе! Многи су свргнути с неба, мада бејаху свети и бестелесни.

Када демон гордости чврсто заседне у својим служитељима, тада им он (у сну или на јави, у виду светог анђела или неког мученика) открива извесне тајне или даје привидну благодат, да би се ти бедници преварили и потпуно изгубили памет.

Када бисмо хиљаде смрти поднели за Христа, ни тада не бисмо одужили свој дуг: друго је крв Бога, а друго крв робова (по вредности, а не по суштини).

Никада да не престанемо испитивати и упоређивати себе (969) са оцима и светилницима који су живели пре нас. И наћи ћемо, да ми још нисмо ни крочили на пут правог подвижништва, нити смо испунили свој завет онако како треба, него да још живимо светски.

Прави монах је онај човек који има ненадмено око душе и непокретно телесно чуло. Монах је онај који своје невидљиве непријатеље дозива и дражи као звери, чак и када беже од њега. Монах је непрестано усхићење и живоносна туга. Монах је човек који извршује врлине онако како други задовољавају своје страсти. Монах је непрестана светлост у оку срца. Монах је океан смерности, у који је сурвао и утопио свакога злог духа.

Надменост доводи до заборављања грехова. А сећање на грехе је посредник смиренуумља.

Гордост је крајња беда душе која у својој помрачењу мисли да је богата. Та погана страст не само што нам не допушта да напредујемо, него нас и са постигнуте висине руши. Гордост је нар, унутра гњо, а споља гладак и леп.

Гордоме монаху демон није потребан: он је самоме себи постао демон и непријатељ.

Тама је туђа светлости. Тако је и гордељивац туђ свакој врлини.

У гордим срцима рађају се богохулне речи, а у смиреним душама — небеска виђења.

Лопов мрзи сунце, а гордељивац ниподаштава кротке.

Већина гордых људи (како, не знам) заваара се све до смрти уверењем да су бестрасни. Тек тада они увиде колика је њихова беда.

Човеку кога је гордост уловила, само Господ може помоћи. Свако људско средство за спасавање било би му некорисно.

Једном приликом, ухватио сам ову безглаву варалицу, која се увукла у моје срце на раменима своје матере. Свезавши и једну и другу ужетом послушности и изударавши их бичем скромности, притиснуо сам их да ми кажу како су ушле у мене. Најзад, под ударцима, проговорише: „Ми немамо ни почетка, ни рођења, јер смо ми саме и почетак и родитељ свих страсти. Скрушеност срца која се рађа у покорности — не мало ратује с нама. Ми не трпимо да било ко над нама влада. Стога смо и с неба отпале, јер смо и тамо хтеле да владамо. Укратко речено, ми смо родитељ свега онога што се противи смиренуумљу; све што смиренуумљу помаже — нама је супротно. Уосталом, и на небу се бејасмо осилиле: где, онда, да побегнеш од нас? Ми често идемо иза трплења увреде, иза послушности и безгневља, иза непамћења зла и преданог служења. Наше потомство чине: падови духовних људи, гнев, оговарање, самовоља, непокорност. Постоји само једна једина ствар на коју нисмо у стању да насрнемо. Рећи ћемо ти шта

је то, јер нас твоји ударци страшно боле: ако пред Господом искрено окривиш себе, сматраћеш нас за паучину“.

Као што видиш, коњ на коме јаши гордост јесте славољубље. А преподобна смиреност и самоосуђивање насмејаће (972) се коњу и јахачу његову, певајући са одушевљењем победничку песму: Запевајмо Господу, јер се славно прослави: коња и јахача бацио је у море (2 Мојс. 15, 1), и у бездан смерности.

Двадесет трећи ступањ: онај који се попео, ако је уопште био у стању да се попне, показао је огромну снагу.

(976) О неописивим хулним помислима

Горе смо чули да од злог корена и зле мајке произлази још гори плод: од погане гордости рађа се неописива хула. Стога је и њу потребно изнети на видело, јер то није нешто ситно. То је један непријатељ и противник, који је много опаснији од свих других. Што је још горе, ми нисмо у стању ни да те помисли без тешкоће кажемо своме духовном лекару, да их исповедимо и жигосемо. Зато су многи често падали у очајање и губили наду, јер им је тај опаки грех, као црв у дрвету, упропастио сву наду.

Овај свеокаљани демон често воли да и на самој литургији, и у сами страшни час освећења Тајни, хули на Господа и на свете дарове који се приносе. То нам најјасније и показује да те безаконе, непојмљиве и неизрециве речи, у ствари, не изговара у нама наша душа, већ богомрзац демон, који је збачен са неба због тога што је и тамо покушао да хули на Господа. Јер, да су те непристојне и недоличне речи заиста моје, како се онда, примивши дар, клањам? како бих могао у исто време да псујем и да благосиљам?

Многе је људе овај обмањивач и упропастител душа доводио често и до лудила. Ниједна друга помисао не исповеда се тако тешко као ова. Зато она често са многима дочека и старост. А демонима и хулним помислима ништа тако не даје снаге у нападима на нас, као то што их неисповеђене гајимо и скривамо у срцу.

Нико не треба да сматра себе виновником хулних помисли. Господ је срцезналац; Он разуме да такве речи нису наше, већ непријатеља наших.

Пијанство је узрок спотицања, а гордост је узрок недостојних помисли. И мада онај који се спотакнуо није крив за само спотицање, за пијанство ће свакако бити кажњен.

Кад станемо на молитву, онда и те нечисте и неизрециве (977) помисли устају на нас. Кад се молитва заврши, оне одмах одлазе. Оне се нерадо упуштају у борбу са онима који и не обраћају пажњу на њих.

Тај безбожни дух не само што хули на Божанство и на све што је Божје, већ изговара у нама и непристојне и најсрамније речи како бисмо оставили молитву или пали у очајање. Јер овај зли и сурови тиранин многе људе одвуче од молитве, многе од светих тајни одвоји, некима тело изнури тугом, а друге постом измучи, не дајући им ни часа одмора. Он то чини не само са мирјанима него и са људима који воде монашки живот, говорећи им стално да њима уопште нема спасења и да су беднији од било кога неверника и многобошца.

Човек кога дух хуле узнемирава а који хоће да се избави од тога, нека добро зна да за такве помисли није крива његова душа, већ сам нечисти демон, који је рекао Господу: Све ћу ти ово дати, ако паднеш и поклониш ми се (Мт. 4, 9). Зато и ми, презирући га и не придајући никакав значај помислима које он убацује у нас, рецимо: „Одлази од мене, сотоно! Господу Богу свом ћу се клањати и Њему јединоме служити (Мт. 4, 10). А мука твоја и реч твоја вратиће се на главу твоју, и на теме твоје пашће хула твоја у садашњем и у будућем веку (уп. Пс. 7, 17)“.

Ко би на неки други начин хтео да победи демона хуле, личи на човека који би покушао да рукама својим ухвати муњу. Јер како да се стигне, како да се расправља и бори са оним који одједном, као ветар улеће у срце, у магновењу изговара реч и одмах нестаје? Сви други противници стоје, прихватају борбу, оклевају и дају времена ономе који хоће да их нападне. А овај — не! Напротив, тек што се појави, одступа; тек што проговори, одлази.

Тај демон често има обичај да се врти око најпростодушних и најбезазленијих по уму, који се тиме узнемиравају и збуњују много више него други људи. За њих се поготову може рећи да се све то у њима збива не по гордости, него по зависти демона.

Престанимо судити и осуђивати ближњега па се нећемо плашити хулних помисли. Прво је узрок и корен другога.

Као што човек, закључан у кући, чује речи оних који напољу пролазе, мада сам с њима и не говори, тако и душа, боравећи у себи и слушајући хуле демона, осећа узнемирење због онога што говори онај који пролази кроз њу.

Ко презре овог демона, ослобађа се и од страсти. А ко мисли да води борбу с њим на неки други начин, подлећи ће (980) му коначно. Јер, ко хоће речима да савлада духове, личи на човека који хоће да закључа ветрове.

Један ревностни монах, злостављан од стране овог демона, исцрпљивао је око двадесет година своје тело постом и бдењем. Но, пошто не осети од тога никакве користи, написа на хартију своју страст, те оде једноме светом човеку и даде му ту хартију да прочита, бацивши се лицем на земљу тако да ни погледати није смео у светога. А када старац прочита то

што је на хартији било написано, осмехну се, подиже брата и рече му: „Стави своју руку, чедо, на мој врат!“ Пошто је брат то учинио, Велики му рече: „Нека тај грех буде на моме врату, брате, без обзира на то колико година он био и буде у теби. Само ти њему немој придавати никакав значај!“ Тај монах је после тврдио, да још из келије старчеве није био ни изашао а страст је већ била ишчезла. То ми је, са захвалношћу Христу, испричао баш тај монах који се налазио у искушењу.

Ко је однео победу над овом страшћу, протерао је гордост.

(980)

Поука XXIV

О КРОТОСТИ, ПРОСТОТИ И БЕЗАЗЛЕНОСТИ, КОЈИ СЕ НЕМАЈУ ПО ПРИРОДИ НЕГО СЕ СТИЧУ, И О ЗЛОЋИ

Изласку сунца претходи светлост зоре. Тако је и кротост претеча смиреноумља. Чујмо, стога, саму Светлост, којим редом говори о тим врлинама: Научите се од Мене, вели, јер сам кротак и смиран срцем (Мт. 11, 29). Према томе, природно је да морамо бити осветљени извесном слабијом светлошћу пре него што се сунце роди, како бисмо тад јасно могли погледати у само сунце. Немогуће је, немогуће је видети сунце, пре но што се појави светлост зоре, као што показује само својство поменутих врлина.

Кротост је непроменљиво стање духа, истоветно у понижењу као и у почасти. Кротост се састоји у томе, да се без узбуђења, искрено молимо за ближњега, чак и кад нас он вређа. Кротост је стена која се уздиже изнад мора јарости, о коју се разбијају сви валови што налећу на њу а сама остаје непоколебљива. Кротост је подупирач трпљења, врата, или боље — мајка љубави, подлога расуђивања: Научиће (981) Господ кротке путевима својим (Пс. 24, 9). Она је посредник опроштаја, смелост у молитви, обиталиште Духа Светог. На кога ћу погледати, ако не на кротког и тихог (Ис. 66, 2)?

Кротост је помоћник послушности, водич монашког братства, узда за јаросне људе, пресечење срдитости, дародавац радости, подражавање Христа, својство анђела, око за демоне и штит од огорчења. У срцима кротких људи почива Господ, а немирна душа је седиште ђавола. Кротки ће наследити земљу (Мт. 5, 5), штавише, завладаће земљом. А људи који се стално љуте, биће истребљени из земље своје.

Кротка душа је престо простоте, а гневљив ум — творац злоће.

Блага душа разуме речи мудрости: Господ ће водити кротке на суд (Пс. 24, 9), или боље — на расуђивање.

Права душа је друг смирености, а лукава — робинја гордости.

Душе кротких људи испуниће се знањем, а гневљив ум је укућанин мрака и незнања.

Једном се сретеше гневљивац и претворица: у разговору њихову не бејаше могућно наћи ни једне једине праве речи. Отвориш ли срце првome, наћи ћеш беснило; испиташ ли душу другome, угледаћеш злоћу.

Простота је једнообразно стање душе, у коме се она не може покренути никаквим злоумљем.

Злоћа је демонска вештина (боље рећи — наказност)¹), која је изгубила истину а мисли да то сакрије од многих.

Лицемерство је противречно стање тела и душе, испреплетено свакојаким мислима.

Безазленост је ведро расположење душе, слободно од сваке лукаве мисли.

Искреност је неизвештачени разум, искрено понашање и природна, неприпремљена реч.

Човек без лукавства је чиста душа, онаква каква је створена, душа која се искрено опходи са свима.

Лукавство је нешто супротно искрености; то је обманути разум, самозаваравање промислом Божјим, лажно заклинање, двосмислено изражавање, прикривање стварних осећања, бездан преваре, срачуната лаж, гордост која је постала саставни део природе, противник смирености, глумљење покајања, бежање од плача, непријатељ исповедања, упорна својеглавошћу, виновник падова, препрека подизању, притворни осмех при подношењу увреда, неразумна сета, притворна побожност, демонски живот. Лукав човек је ђаволов имењак и саговорник; зато нас је Господ и научио да називамо ђавола лукавим, кад говоримо: Избави нас од лукавога (Мт. 6, 13).

Побегнимо са литице лицемерства и од јаме покварености, слушајући онога који каже да ће се лукави истребити (984) и да ће као пољско цвеће увенути (Пс. 36, 9.2). Такви људи су идеална паша за демоне.

Као што се Бог назива Љубављу, тако и Правдом. Зато премудри Соломон у Песми над песмама каже чистоме срцу: Правда те заволе (Песма, 1, 3). А и отац његов: Благ је и прав Господ (Пс. 24, 8). О онима, пак, што носе исто име као Он, каже да се спасавају. Јер вели: Онога који спасава праве срцем (Пс. 7, 11). И опет: Лице Његово виде и посети правду душа људских (Пс. 10, 7).

Прво својство децјег узраста јесте проста једноставност; док је Адам њу имао, дотле ни наготу душе своје нити ругобу тела свог није видео.

Лепа је и блажена и та простота коју неки имају по природи, али не тако као она која је уз велики труд настала пре-

¹ Вештина (боље рећи наказност): неопреводива игра речи, не тако ретка у Лествици: episteme (mallon de aschomosyne) daimoniodes.

стварањем од лукавства. Прва нас чува од велике препредености и многих страсти. А друга постаје узрок најузвишенијег смиреноеумља и кротости. Због тога и награда за прву није велика, а за другу је преславна²).

Сви ми који бисмо хтели да привучемо Господа к себи, приђимо Му природно, као ученици учитељу, просто и неизвештачено, једноставно и искрено. Будући прост и несложен, Он хоће да и душе које Му прилазе буду просте и непокварене.

Нигде се не може срести једноставност у којој не би било смерности. Лукав човек је лажни пророк, који уображава да по речима може закључивати о мислима, и по спољашњим поступцима — о ономе што је у срцу.

Познавао сам праведне људе који су се од лукавих научили лукавству, и запрепастио сам се како су они могли тако брзо изгубити своје природно својство и првенство.

Колико лако искрени људи постају лукави, толико тешко лукави људи могу постати искрени. Истинско туђиновање, послушност и ћутање, често су испољавали велику моћ, и преко очекивања исцељивали и оно што је неизлечиво.

Ако знање надима многе (1 Кор. 8, 1), онда, напротив, незнање и неукост у извесној мери смиравају. Триблажени Павле Прости јесте очигледни пример, право и узор блажене простоте: нико, нико и нигде не виде, нити чу, нити може било кад видети такав напредак у тако кратком року³).

Простодушни монах, послушан попут неке ствари обдарене свешћу, потпуно пребацује своје бреме на плећа свог духовног оца. Животиња не противречи ономе који је везује: ни права душа не противречи своме наставнику. Иде за ониме који је води куда он хоће, и не уме да противречи ни када би је повели на клање.

Тешко је богатима ући у царство (Мт. 19, 23). Тешко ће и безумни мудраци ући у простоту.

² Првима је обећана земља, другима небо (Мт. 5, 5. 3). В. салезијанско издање, II, 87, nota 9).

³ Триблажени Павле Прости: живот преподобног Павла описан је укратко у Паладијевом Лавсаику (Hist. Laus. 28, Migne, P. G., 34, 1076—1084, или у преводу јеромонаха др Јустина, Битољ, 1933, I, 65—71). Према тим подацима, Павле је био сељак, земљорадник, „прекомерно безазлен и прост“; био је ожењен неком веома лепом али поквареном женом. Када једном затекне жену у прељуби, напусти кућу и крене у монахе. Имао је тада око 60 година. После краћег лутања од манастира до манастира, дође до св. Антонија Великог, и постане његов ученик. Обављао је са лакоћом све, па и најсуровије подвиге, које је вршио његов учитељ. Захваљујући крајњем смирењу и послушању, Павле за кратко време добије од Бога моћ да изгони демоне, па „иако веома прост и неучен, потпуно савршен душом“ достиже највиши ступањ врлине, тако да је и најстрашније, главне демоне изгонио из душа људских. Последње године земаљског живота провео је у пустињи потпуно сам.

Пад је често поправљао лукаве, дарујући им и против њихове воље спасење и безазленост.

Учини све како би изиграо своју памет⁴), и чинећи тако, наћи ћеш спасење и правду у Христу Исусу, Господу нашем. Амин.

(988) Ко се домогао овог ступња, нека буде спокојан: поставши подражавалац Христа, нашао је спас.

⁴ Како би изиграо своју памет: мисли се на одрицање од сваке самовоље; треба постати послушан, и не чинити ништа по своме нахођењу, без савета или потврде од стране свог духовног руководиоца (в. Схол. 12, col. 988 А).

(988)

Поука XXV

О УПРОПАСТИТЕЉУ СТРАСТИ, УЗВИШЕНОМ СМИРЕНОУМЉУ, КОЈЕ СЕ РАЗВИЈА У НЕВИДЉИВОМ ОСЕЋАЊУ

Ко би хтео да обичним језиком објасни осећање и дејство љубави Господње — на потпуно одговарајући начин; смиреноумља — онако како то смиреноумљу доликује; блажене чистоте — истинито; божанског озарења — сасвим јасно; страха Божјег — без икакве нетачности; потпуног уверења срца — очигледно; и ко мисли да само причањем о томе просвети оне који нису и сами окусили од тих врлина, — чини нешто слично човеку који би хтео да речима и примерима објасни шта је сласт меда онима који мед никада ни окусили нису. Но, као што овај други узалуд држи предавање (да не кажем — млати празну сламу), тако и први: или ни сам не познаје оно о чему говори, или му се таштина жестоко руга.

Ова поука ставља пред вас ризницу, начињену у земљаним сасудима, или боље — у телима, која по својој каквоћи остаје тајна за сваки разум. Један једини натпис има ова ризница, натпис непојмљив, који одозго долази, и они који се старају да га протумаче речима — преузимају на себе труд великог и бесконачног испитивања. Тај натпис јесте: СВЕТА СМирЕНОСТ.

Они које Дух Божји води, нека уђу с нама у ово мислено и свемудро сабориште, носећи у мисленим рукама богописане Таблице богопознања...

И сабрасмо се, и заједно истражисмо и испитасмо силу овога часног натписа.

Један рече да је смиреност потпуни заборав својих врлина. Други: сматрати себе последњим и грешнијим од свих. Трећи: познавање сопствених слабости и немоћи. Четврти: предухитрити ближњег у случају да се он наљути, и први прекинути свађу. Пети, опет: сазнање Божје благодати и самилости. Шести: осећање скрушене душе и одрицање сопствене воље.

А ја, пошто сам све то чуо, размотрио и брижљиво испитао у себи, ипак нисам био у стању да на основу тога осетим шта је то блажена смиреност. И зато, последњи од свих, скупивши као пас мрве које су падале са стола мудрих и блажених отаца, покушах да дефинишем смиреност на овај начин:

(989) Смиреноумље је безимена благодат душе, чије је име познато само онима који су је упознали на своје сопственом искуству. То је неисказано богатство, Божји назив и Божји дар. Научите се, вели, не од анђела, не од човека, не из књига, него од Мене, то јест од Мога усељења, озарења и делања међу вама, јер сам кротак и смеран срцем, и умом, и разумом, и наћи ћете мир душама вашим од рата и олакшања у борби са помислима (Мт. 11, 29).

Друкчије изгледа овај свети врт док је још зима страсти, друкчије у пролеће, које тек обећава плод, а друкчије у лето врлина. А све то води у ствари к једноме: весељу бербе. Због тога и свако годишње доба у појединим плодовима има свој симбол. Када, дакле, у нама почне сазревати грозд преподобне смерности, ми ћемо одмах (мада с муком) омрзнати сваку људску славу и добар глас, изгнавши из себе гнев и љутину. А када смиреност, та царица врлина, почне да напредује у души духовним узрастом, тада сва своја добра дела ми не сматрамо ни за што; штавише, држимо их за гадост, јер мислимо на то да сваки дан само увећавамо своје бреме а да тога нисмо ни свесни. Уз то се онда плашимо да ће нам изобиље благодатних дарова, које стално добијамо од Бога а којих смо недостојни, само умножити вечне муке. Стога ум тада и остаје безбедан од крађе, јер је самога себе закључао у ковчег умерености. Он чује око себе бат корака и разуздану игру демонских лопова, али га ниједан од њих не може навести на искушење, јер умереност је складиште у које лопови не могу да се увуку.

Ми смо се, ето, усудили да у неколико речи философирамо о цветању и првом сазревању плода који никад не престаје да цвета. А каква је коначна награда за ту свету врлину, о томе питајте Господа, пријатељи Господњи! Јер о мери ове врлине није могуће говорити; о каквоћи — још мање. Но ипак, ми ћемо покушати да бар о својству њеном нешто кажемо, према оним умним способностима с којима располажемо.

Између покајања (дакако, стварног покајања), плача (очишћеног од сваке нечистоте) и свепреподобног смирења почетника, постоји таква разлика и деоба каква је између квасца, брашна и хлеба. Правим покајањем душа се сатири и мршави, и некако спаја и тако рећи меша са Богом, уз помоћ воде искреног плача. А када се од њега (плача — прим. прев.) распали огањ Господњи, настаје и добија се хлеб блажене смирености, бесквасан и ненарастао. Стога и тај свепреподобни и троструки ланац (боље рећи — дуга), сводећи (992) се на једну силу и дејство, има своје посебне делатности и својства. И ако укажеш на било који знак једнога, видећеш да он у исто време служи и као обележје другога.

Зато ћемо покушати да то што смо рекли укратко потврдимо и доказима.

Прво и искључиво својство ове дивне и чудесне тријаде (тројице — прим. прев.), јесте потпуно радосно подношење понижавања, када га душа раширених руку прима и грли као лек који лечи и спаљује њене болести и велике грехе. Друго иза њега својство је уништење сваке љутине, а са тим — умереност. А трећи, и најлепши степен, јесте искрено неповерење у сопствена добра дела, и жудња за непрестаним учењем.

Крај закона и пророка је Христос, за оправдање свакоме који верује (Рм. 10, 4). А крај нечистих страсти је таштина и гордост, свакоме који не пази на себе. Њихов истребитељ је онај мислени јелен (смиреноумље — прим. прев.), који чува своју кошуту од дејства сваког смртоносног отрова¹). Јер, где би се у смиреноумљу могао појавити отров лицемерства? где — отров клевете? где — гуја у пећини скривена? Зар оно, штавише, не излучи ту гују из дубине свог срца, да је убије и уништи?

У томе сједињењу нема ни трага од мржње, ни сенке расправљања, ни најмање воље непокорности, осим када је реч о вери. Ко је са смиреношћу склопио брак, тај је благ, пријатан, нежан, саосетљив, а изнад свега тих, ведар, спреман да послуша, нетужан, будан, вредан и (зар је потребно много говорити?) бестрасан. Јер у смирењу нашем сети нас се Господ, и избави нас од непријатеља, од страсти и од прљавштине наших (Пс. 135, 23. 24).

Смиреноумни монах није превише радознао када се ради о несхватљивим стварима, а уображени хоће да испитује и тајне суда Божјег.

Једноме врло мудрому брату јавише се демони видљиво, и почеше да га хвале. Но свемудри подвижник им рече: „Када бисте престали да ме у души мојој хвалите, ја бих на основу вашег одласка закључио да сам велики човек. А ако не престанете да ме хвалите, онда ћу из саме те ваше похвале познати колико сам нечист. Јер, нечист је пред Господом сваки горд човек (Приче, 16, 5). Према томе, или одлазите — па да будем нешто велико, или ме хвалите — да помоћу вас дођем до смирености“. Збуњени овом доскочицом, демони одмах ишчезнуше.

¹ Јелени и змије: Поређење смирености са јеленом почива на тврђењу старих писаца, према коме јелен инстинктивно осећа место где се скрива змија, те стаје изнад улаза у змијску рупу и извлачи отуда змију својим снажним дахом, тако да му змије саме улазе у уста, после чега их он прождире. Но када их прождре, јелен осети силну жеђ и журно трчи на извор, како би се расхладио и утолио жеђ; иначе, ако за три часа по гутању змије не окуси воде, јелен умире. Зато је и Давид упоредио своју душу са жедним јеленом (в. прим. 3 у руском преводу од 1891, стр. 23—24).

Нека ти душа не буде такав извор животворне реке смирености, из којег ова понекад обилно истиче, а понекад, опет, пресуши под утицајем славе и гордости, већ нека буде извор бестрашћа, извор из кога стално истиче река сиромаштва. Знај, драги, да се јаруге пуне житом (в. Пс. 64, 14) и плодом духовним у себи. Јаруга, то је смирена душа, која по сред планина — мука и врлина — остаје ненадмена и непомична. Нисам постио, нисам бдио, нисам лежао на земљи, него сам се смирио, и одмах ме спасе Господ (Пс. 114, 6).

(993) Покајање васкрсава палог, а плач куца у небеске двери. Преподобна смиреност их, међутим, отвара. А ја исповедам и обожавам Тројицу у Јединици, и Јединицу у Тројици. Све што је видљиво, осветљено је сунцем. Све што се чини по духовном разуму, утврђује смиреност. Нема светлости — све је у мраку! Нема смиреноумља — све наше увене!

На целом створеном свету постоји само једно место на коме је сунце виђено само једанпут²); и једна је помисао често довољна да се роди смерност. Једног јединог дана се сав космос обрадовао³); тако је и смиреност једина врлина коју демони не могу подражавати.

Једна је ствар — узносити се, а друга — не узносити се; нешто треће је — смиравати се. Први суди по цео дан. Други не суди, али ни себе не осуђује. А трећи, мада невин, увек осуђује самога себе.

Једна је ствар бити смиреноуман, друга је — борити се за то да постанеш смиреноуман, а треће — хвалити смиреноумна човека. Прво је савршено. Друго, својствено послушницима. А треће, свима вернима.

Ко се у себи смирио, тога уста његова не могу покрасти: чега нема у ризници, не износе ни врата.

Коњу који је упрегнут сам, често се чини да трчи довољно брзо. Но када је упрегнут са другим коњем, тада по овоме другом упознаје своју спорост.

Почетак духовног здравља препознаје се у томе што се помисао наша више не хвали природним даровима. А докле год се осећа смрад сујете, дотле ни пријатни мирис мира не може да се осети.

Преподобна смиреност рече: „Љубитељ мој неће никог повредити, ни осуђивати неће никога, ни владати неће ни надким, нити ће се правити много паметним, докле год се не сје-

² Само једно место на коме је сунце виђено само једанпут: то је дно Црвеног мора, приликом чудесног проласка Израиљаца (2 Мојс. 14) (в. Схол. 10, col. 1005 В).

³ Једног јединог дана се сав космос обрадовао: то је дан васкрсења Христовог, дан у који је Богочовек васкрснуо и тиме ослободио људски род од вечних окова ада. Неки под тим даном подразумевају дан рођења Христовог, када су анђели певали Слава на висини Богу. Најзад, неки мисле да је то дан када је Ноје са својима изишао из ковчега (в. Схол. 10, col. 1005 В).

дини са мнош. А после сједињења са мнош, на њега се више никакав закон не односи“ (уп. 1 Тим. 1, 9).

Једноме подвижнику, који се нарочито трудио да стекне ту блажену врлину, зли дуси тајно посејаше у срце похвалу. Али је он, по божанском надахнућу, умео да победи неваљалство злих духова благочестивим лукавством: устаде и написа на зиду своје келије називе најузвишенијих врлина — савршене љубави, анђелског смиреноумља, чисте молитве, неупрљане чистоте и слично. И кад су га помисли започеле хвалити, он им рече: „Хајд’мо на суд!“ Дошавши пред зид, читао би називе, па би викнуо на самога себе: „Кад будеш и све ове врлине стекао, знај да си још далеко од Бога!“

У чему се, заправо, састоји сила и суштина овог сунца — ми нисмо способни рећи. Ипак, по његовим дејствима и својствима можемо учинити видљивом и његову суштину.

Смиреноумље је божански заклон од кога не видимо своја добра дела. Смиреноумље је бездан самопрезира, заштићен од свих могућих лопова. Смиреноумље је тврда кула која може одолети сваком непријатељу (Пс. 60, 4). Ништа му неће моћи непријатељ, ни син, тј. помисао безакоња неће ништа више моћи да му нахуди (Пс. 88, 23—24), и сасећи ће пред њим непријатеље његове, и оне који га мрзе победиће.

Осим ових наведених својстава, која су сва, осим једног, (996) видљива обележја овог богатства, постоје и друга својства, која његов велики сопственик може уочити у својој души. Ти ћеш знати да је ова преподобна врлина у теби, и нећеш се преварити, по томе што ћеш сав бити испуњен неопisivом светлошћу и неизмерно великом љубављу према молитви. Томе претходи срце које не грди туђе грехе. Претеча ове врлине је мржња према свим облицима славољубља, о коме је већ било речи.

Ко је упознао себе у сваком осећању душе, сеје у добру земљу. Смиреноумље не може процветати ако се засеје на други начин.

Ко је упознао себе, схватио је и шта је то страх Божји. Живећи у њему, стиже пред врата љубави.

Смиреност је капија царства, која уводи у царство оне који су му се приближили. Мислим да о ономе који кроз ту капију улази говори Господ, кад каже: Ући ће, и изићи ће из живота без страха, и пашу ће наћи и цвеће у рају. Сви који уђоше кроз друга врата у монаштво, лопови су и разбојници своје сопствене душе (в. Јн. 10, 9. 8).

Не треба да престанемо испитивати себе, ако хоћемо да постигнемо врлину смиреноумља. Па ако у дубини душе будемо мислили да је сваки наш ближњи бољи од нас, милост Божја је близу.

Немогуће је да из снега произађе пламен! Још је мање могуће да у јеретику има смиреноумља. То је врлина која

припада само верним и побожним људима, па и то — онима који су се већ очистили.

Многи од нас називају себе грешнима, а можда одиста и сматрају себе таквима. Но тек трпљење увреда показује какво је срце.

Ко хита тихоме пристаништу смиреноумља, нека не престаје да чини све што може, нека се присиљава на разне начине — речима, мислима, закључцима, испитивањем и истраживањем, целокупним подвигом и радом, творећи молбе и молитве, размишљајући и премишљајући, — докле год се уз Божју помоћ, и са најнижим и најпрезренијим подвизима, лађица његове душе не избави од вечно бурнога мора гордости. Ко се од гордости избави, лако се оправдава за све остале грехе, као што показује пример еванђелског цариника (Лк. 18, 9—14).

Неки људи, ради смиреноумља, до саме смрти држе пред очима своје некадашње грехе, иако су за њих добили опроштај, шамарајући том успоменом сујетну уображеност. Други, пак, размишљајући о страдању Христовом, сматрају себе вечним дужницима. Неки, опет, презиру себе због свакодневних недостатака. А други, по искушењима, болестима и падовима који им се догоде, усвојише мајку дарова (смиреноумље — прим. прев.). Има и таквих (да ли их и сада има, не знам рећи), који се утолико више смиравају уколико их Бог више дарива, сматрајући себе недостојним таквога богатства, и остају у таквом уверењу као да свакога дана само (997) увећавају свој дуг пред Богом. То је смерност, то је блаженство, то је савршена награда за победу! Кад некога видиш, или за некога чујеш, да је за свега неколико година достигао највиши ступањ бестрашћа, схвати да је такав човек ишао не неким другим, већ овим блаженим кратким путем.

Свети двопрег: љубав и смиреност. Љубав уздиже до неба, а смиреност оне који су се уздигли придржава да не падну.

Скрушеност, самопознање и смиреност су три различите ствари. Скрушеност је пород грехова: онај који пада, скрушава се, и мада без смелости, с похвалном бестидношћу стоји на молитви, ослањајући се, сав разбијен, на штап наде, и гонећи њиме од себе пса очајања. Самопознање је тачно разумевање својих способности и трајно памћење и својих најситнијих грехова. Смиреност је духовна поука самога Христа, коју удостојени људи мислено примају у ризницу своје душе, и која се обичним речима не да изразити.

Ко тврди да је испуњен мирисом овог мира, а кад га хвале осети макар и најмање задовољство у срцу или придаје велики значај речима похвале, нека се не вара: у заблуди је! Не нама, Господе, не нама — чуо сам некога где каже у дубини моје душе — већ само имену Твојем

дај славу (Пс. 113, 9). Човек који је то рекао добро је познавао природу људску; он је знао да похвала не може а да јој не нашкоди. Од Тебе је похвала моја у цркви великој (Пс. 21, 26), то јест у будућем веку. А пре тога, ја нисам у стању да без опасности примам похвалу.

Ако је врхунац, суштина и образац крајње гордости у томе, да се ради славе глуме и непостојеће врлине, зар није онда знак најдубљег смиреноумља у томе, што неки људи ради унижења свог узимају на себе и непостојеће кривице? Тако је урадио онај преподобни који је узео у руке хлеб и сир⁴). Тако је поступио и онај подвижник чистоте, који је свукао са себе сву одећу и прошао кроз град бестрасно⁵). Такви се више не брину да ће тиме саблазнити људе, зато што поседују моћ да невидљиво, путем молитве, свакоме открију спасоносни смисао свог поступка. Ко се брине о првоме, самим тим показује да му недостаје друго. Јер, тамо где је Бог спреман да испуни наше захтеве, ми све можемо учинити.

Боље ти је да ожалостиш људе него Бога. Он се радује кад нас види како се спремно излажемо понижавању да бисмо потиснули, повредили и убили своју сујету.

До таквих дарова доводи потпуно туђиновање. Заиста, само велики људи могу подносити ругање од стране своје околине. Немој се ужасавати над овим што рекох: нико никада није могао да се једним кораком вине на врх лествице.

По томе ће сви познати да смо Божји ученици, не што би нам се демони покоравали, већ што су имена наша записана (1000) на небу смирености (уп. Лк. 10, 20; Јн. 13, 35).

Природно својство лимуновог дрвета јесте, да се његове гране пружају у вис онда када је оно без плода. А када се савијају, то значи да ће ускоро бити и плода. Ко је разборит, разуме шта хоћу да кажем.

На своме успону ка Богу, ова врлина пролази кроз три ступња: тридесети, шездесети, стоти. На стотом су бестрасни; на средњем, јуначни; први ступањ могу сви постићи.

Ко је упознао себе, никада се, себи на поругу, не сеже за оним што не може да дохвати, него корача сигурно овом блаженом стазом.

Птице се боје и слике јастреба, а подвижници смерности — и најмањег призвука препирке.

⁴ Преподобни који је узео хлеб и сир: према податку који се наводи у руском преводу од 1891, на основу Достој. сказанија, 1855, стр. 313 (а који нисмо могли проверити), то је преподобни ава Симон.

⁵ Прошао наг кроз град: то је био св. Серапион Синдонит, о коме се најстарији и веродостојни подаци налазе у Лавсаику, 83 (Migne, P. G., 34, 1180—1186; срп. превод, Битољ, 1934, II, 45—51). Неки то повезују са преп. Симеоном Јуродивим (в. Житије 21. јула).

Многи су се спасли и без прорицања и озарења, без знамења и чудеса. Али без смирености нико неће ући на небеску свадбу. Јер, чувар дарова је смиреност. Но, површни људи због тих дарова често и смиреност губе.

Да би нас смирио и онда када то не желимо, Господ је уредио и ово: нико не може сам тако добро видети своје ране као што може ближњи; зато смо и обавезни да не приписујемо себи своје исцељење, већ ближњем, и захвалити Богу за то.

Смиреноуман човек се увек гнуша своје воље, као грешне, чак и у својим молитвама Господу, с несумњивом вером учи и прима оно што му је потребно, не обраћајући пажњу на то како његови учитељи живе, већ препушта сву бригу Богу, који је и преко магарнице научио Валаама шта треба да ради (в. 4 Мојс. 22, 28). И мада такав подвижник све чини, мисли и говори по Богу, он ипак ништа не приписује себи.

Жалац и терет за смиреног монаха је самопоуздање, као што је то за гордога — да усваја мишљења других људи.

Мени се чини да само анђелу не може да се поткраде никакав грех, јер чујем земаљског анђела где каже: Немам ничега на савести, али то још не значи да сам оправдан, пошто је Господ онај који ми суди (1 Кор. 4, 4)⁶. Стога смо дужни непрестано осуђивати себе и бити незадовољни са собом, да бисмо се добровољним ниподаштавањем себе оправдали за нехотичне грехе. Иначе, у часу смрти ћемо свакако морати да положимо рачуна о њима, и то у тешким мукама.

Ко тражи од Бога мање него што заслужује, свакако ће добити више него што тражи. То сведочи цариник: тражио је опроштај, добио оправдање (в. Лк. 17, 9—14). Разбојник је тражио да буде само опоменут у царству, а наследио је читав рај, и то — први (в. Лк. 23, 43)!

Као што се ни у чему створеном не може видети ни мали ни велики огањ као самостални елеменат, тако и у непатвореном смиреноумљу не остаје ни трунке страсти. И докле год ми грешимо хотимично, дотле у нас нема смирености. По томе се у нама може распознавати присуство смирености, кад не грешимо хотимично.

Знајући да се врлина душе саображава спољашњем понашању, Господ узете убрус и показа нам пут којим се долази (1001) до смирености (в. Јн. 13, 4). Душа се уподобљава телесним дејствима, саображава се ономе што тело ради и саглашава се с тим.

Власт постаде једноме од анђела узрок гордоумља, мада му она ради тога није била дата. Друго расположење има чо-

⁶ Постоји још један превод 1 Кор. 4, 4: Јер не знам ништа собом; но тиме нисам оправдан; али онај који мене суди, Господ је (према др Јустину Поповићу).

век који седи на престолу, а друго онај који седи на ђубришту. Можда је због тога онај велики праведник (Јов — прим. прев.) и седео на ђубришту ван града. Стекавши савршено смиреноумље, он тада рече са свом искреношћу: Презрех самога себе и увенух од туге. Сматрам се прахом и пепелом (Јов, 2, 8; 42, 6).

Налазим да је Манасија згрешио као нико други, оскрививши храм Божји и читаво богослужење идолима (в. 4 Цар. 20—24; 1 Дн. 3, 13; 2 Дн. 32—33; Мт. 1, 10), тако да ни пост читавог света не би био у стању да га потпуно искупи. Али, смиреност се показала способном да излечи у њему и оно што је неизлечиво. Јер да си хтео жртву⁷, дао бих, каже Давид Богу; свеспаленице тј. тело исцрпљено постом, не волиш. Жртва је Богу (Пс. 50, 18) итд., као што сви знају⁸. Сагреших Господу, завапи једном блажено смирење к Богу, поводом прељубе и убиства. И одмах чу: Господ опрости грех твој (2 Цар. 12, 13).

Незаборавни оци тврде да пут ка смирености и њен основ чине телесни напори. А ја мислим да су то послушност и правост срца, који се по самој природи ствари супротстављају гордости. Ако је гордост неке анђеле претворила у демоне, без сумње и смиреност може од демона начинити анђеле. Стога, нека се охрабре пали!

Постарајмо се свим силама да се попнемо на врх смиреноумља. Ако и не можемо да идемо, ипак, потрудимо се: можда ће нас сама смиреност изнети на својим раменима. Ако и поклекнемо, онда бар да не испаднемо из њеног загрљаја. Чудио бих се да неко ко би отпао од ње, добије било какав вечни дар.

Нерви и путеви смирености (али још не и јасни знаци) јесу: добровољно сиротовање, туђиновање, прикривање духовне мудрости, једноставно изражавање, искање милостиње, скривање племенитога порекла, изгнање дрскости, одстрањење многоговорљивости.

Ништа тако није у стању да смири душу, као сиротовање и исхрана само оним што се испроси. Јер тада, тек тада се показујемо као мудрољупци и богољупци, када бисмо имали разлога да будемо горди — а бежимо од гордости главом без обзира.

⁷ Илија Критски вели да смиреност може изгладити многе грехове и без неких других подвига. Напротив, подвизи без смирености не користе ништа, па не само то него нам и многа зла наносе (Схол. 39, col. 1012 С).

⁸ Као што сви знају: Лествичник понекад не заврши цитат из Светог писма, имајући у виду општу појаву међу монасима тога доба, да се скоро цело Св. писмо зна напамет. У овом случају, цитат гласи: Жртва је Богу дух скрушен, срца скрушена и смирена Бог неће понизити (Пс. 50, 18).

Ако се спремаш за борбу против неке страсти, узми у (1004) помоћ смиреноумље: На аспиду и змијског цара нагазиће, то јест на грех и на очајање; лава и змаја погазиће, то јест ђавола и своје тело (уп. Пс. 90, 13).

Смиреноумље је небески водоскок, који је у стању да душу из амбиса грехова уздигне до неба.

Једном приликом, неко је приметио у срцу своје лепоту ове врлине. Обузет дивљењем, упита је за име родитеља њеног. А она, смешећи му се ведро и благо, рече: „Како можеш желети да знаш име онога који ме родно, када Он нема имена? Нећу ти га рећи, све док не примиш Бога! Њему слава кроза све векове. Амин“.

Бездан је мајка извора. А извор расуђивања је смиреност.

(1013)

Поука XXVI

РАСУЂИВАЊЕ О ПОМИСЛИМА, СТРАСТИМА, ВРЛИНАМА

Расуђивање је код почетника тачно познавање самога себе. Код оних што су доспели до средине, расуђивање је духовно чуло којим се непогрешиво разликује право добро од добра природног и од оног што је добру супротно. Код савршених, расуђивање је знање, које у њих долази путем божанског озарења и које је способно да својим светилником осветли и оно што је у душама других људи тамно. Уопште, сматра се да је расуђивање тачно схватање божанске воље у сваком тренутку, месту и ствари, схватање које се налази само у људима чиста срца, чиста тела и чистих усана.

Ко је побожно свргнуо прве три страсти, свргнуо је с њима и осталих пет¹). А ко и не хаје за њих, ниједну другу страст неће победити.

Расуђивање је неупрљана савест и чисто осећање.

Нико не сме да у незнању своје падне у неверицу, када у монашком животу види или чује за нешто натприродно. Јер, тамо где се јавља Бог, који је изнад природе, дешавају се и многе натприродне ствари.

Све демонске борбе у нама настају на основу три главна узрока: било из нашег нехата, или из наше гордости, или из зависти демона. Бедан је први; свебедан други; а трећи — три пута блажен! У свим случајевима треба да се руководимо својом савешћу по Богу, да бисмо, дознавши одакле ветар дува, према томе развили и једра.

У свима нашим подвизима по Богу, демони нам копају три јаме: прво, боре се да спрече извршење нашег доброг дела; друго, кад при првом покушају претрпе пораз, они се старају да бар то што се чини не буде учињено по Богу; па када, лопови, и ту промаше, тада нам се тихо прикраду и хвале нас у души нашој као људе који у свему живе по Божјој вољи. Првome је непријатељ брига и размишљање о смрти; другome — послушност и ниподаштавање себе; трећем — непрестано прекоревanje самога себе.

¹ Св. Јован Раитски сматра да Лествичник мисли на стомакоугађање, среброљубље и славољубље, над којима је Христос у пустињи однео победу (Scholia in Climacum, cap. XX, Migne, P. G., 88, 1238 B).

То је труд пред нама, док не уђе у свети-лиште наше (Пс. 72, 16—17) — огањ Божји: тада већ неће бити у нама насиља укорених навика. Јер је Бог наш огањ који спаљује (5 Мојс. 4, 24; Јевр. 12, 29) сваку распаљеност и похоту, сваку лошу навику и окорелост, без обзира да ли се ради о нечем унутрашњем или спољашњем, видљивом или невидљивом.

Демони, опет, чине супротно ономе што смо сад рекли. Кад они победе душу, и светлост ума помраче, тада у нама, јаднима, нема више ни трезвености, ни расуђивања, ни сазнања, ни обзира, већ тупост, неосетљивост, нерасудност, за-слепљеност.

Све то што смо рекли врло добро знају они који су се отрезнили од блуда, или они који су се умерили у својој (1016) превеликој слободи, или пак људи који су од бестидних постали стидљиви. Они добро знају како су се после от-режњења ума и избављења од духовног слепила (боље рећи, од осакаћења ума), стидели самих себе пред собом због оно-га што су пре тогаговорили и чинили, живећи у слепилу.

Лопови се неће усудити да краду, нити ће се одважити на убиство, нити ће погубити душу нашу, пре но што у њој падне мрак. Крађа је неосетно заробљавање душе. Убиство душе је-сте усмрћење логичког ума палог у непристојна дела. Погуб-љење душе јесте очајање после извршеног безакоња.

Када се ради о извршењу еванђелских заповести, нико не треба да се извињава својом неспособношћу. Има душа које су учиниле и више од онога што тражи заповест. Нека те у то увери онај који је заволео ближњег више од самога себе и дао за њега душу мада за то није добио наредбу од Господ-а²). Нека се охрабре страсници који су стекли смирење. Јер,

² Илија Критски сматра да се то односи на аву Леона (Схол. 7, col. 1037). То мисли већ и св. Јован Раитски, који каже да Лествичник говори о ави Леону; Леон се спонтано изложио смрти да би спасао једног брата монаха. Но св. Јован Раитски додаје да би се то могло односити и на једнога официра у Коринту који је свесно изабрао мучеништво, само да спасе једну девојку (хришћанку?) од обешчашћења (Schol. in Climacum, cap. XX, col. 1238 C). О ави Леону иначе говори Јован Мосх, монах и аскетски писац из VI в., у своме делу Луг духовни.

За време царевања императора Тиберија (око 586. године). дођосмо у Оазис (западно од Тиваиде у Египту), где видесмо великог пустињака, по имену Леона, родом из Кападокије. Многи су нам причали о њему многе изванредне ствари. Из разговора с њим, ми смо видели да је он заиста свет човек, и имали смо много користи од његова смирења, безмолвија, добровољног сиротовања и љубави према свим људима. Тај поштовани старац нам говораше: Верујте, децо, ја ћу бити цар! А ми њему на то: Веруј ава, Леоне, из Кападокије нико никада није био цар, па и ти узалуд гајиш такве мисли. А он опет: Заиста, децо, ја ћу бити цар! И нико га није могао убедити да остави те мисли, јер би он опет говорио: Ја ћу бити цар! И после извесног времена, дођосмо варвари (Мазики), опустошише целу ту земљу, продреше и у

ако су и у сваку клопку упали и у све мреже се заплитали, и сваку болест одболовали, они су по своме оздрављењу поста-ли за све људе: звезде, лекари, светила, крманози, учећи људе својствима и изгледају сваке болести, и спасавјући сво-јим искуством оне који се налазе пред падом.

Ако има неких које тиранишу раније стечене навике, а способни су да уче друге макар и простом речју, нека уче. Можда ће се једном макар и својих речи застидети, и почети да их спроводе у дело. (Само да уз то немају и неки положај власти). И збиће се на њима оно што сам већ једном прили-ком видео да се дешава неким људима који се ваљају по бла-ту: искаљани, објашњавали су пролазницима ради њихова спаса како су упали у глиб, упозоравајући их да и они не кре-ну истим путем. И за спасење других, Свемоћни је и њих из-бавио од блата грехова. Но, ако они који пате од страсти хоти-мично подају себе уживањима, онда нека ћутањем покажу своју мудрост. Ради таквих поче Исус творити и учити (Дела, 1, 1).

Бурно, заиста бурно море прелазимо, о, моји смирени монаси, море препуно многих ветрова и стена, вирова и пи-рата, вртлога и понора, чудовишта и валова. Под стеном у ду-ши треба подразумевати дивљи и нагли гнев. Вир је незна-дежност која обузима ум и вуче га у дубину очајања. Понор је незнање, у коме се зло узима за добро. Чудовиште, то је ово досадно и дивље тело. А пирати — најопаснији службе-

Оазис и побише многе пустињаке, и неке одведоше у ропство. Међу заробљеницима бејаху: ава Јован (чтец Велике цркве ца-риградске), ава Евстатије из Рима и ава Теодор, који су били болесни. Кад их заробише, ава Јован рече варварима: Водите ме у град; измолићу од епископа да вам да за нас 24 златника. Један варварин га поведе у град, те ава Јован оде до епископа. У граду се нађоше и ава Леон и неки други оци, јер они не бејаху задр-жани. Ава Јован, дакле, дође к епископу, и поче да га моли да да за њих златнике варварину. Но епископ не имађаше више од 8 златника. Понудише их варварину, али он не узедо, говорећи: или 24 златника или монаха! Присиљени, дадоше варварину аву Јована, који плакаше и ридаше. Варварин га одведе у свој шатор. После три дана, ава Леон, узевши 8 златника, оде у пустињу к варварима, и мољаше их овако: Узмите мене и 8 златника, а њих пустите, јер они су болесни и не могу да вам служе; њих ћете ви убити, а ја сам, ето, здрав, па ћу вам служити. Варвари узедоше њега и 8 златника, и пустише три заробљеника. Ава Леон иђаше с варварима донекле, па када изнеможе, ови му од-рубише главу. На тај начин овај свети човек испуни реч Господ-њу: од ове љубави нико веће нема, да ко душу своју положи за пријатеље своје (Јн. 15, 13). Тек тада смо ми схватили шта су значиле његове речи: Ја ћу бити цар! Јер он заиста постаде цар, положивши душу за пријатеље своје.

(Према примедби аа, у руском преводу Лествице, стр. 26—27. Види такође руски превод Луга духовног, Троице-Серг. Лавра, 1896, стр. 137—138, као и оригинал на грчком: Pratum spirit., 112, Migne. P. G., 87, 2976—2977).

ници славољубља³⁾, који пљачкају наше благо и труд врлина. Вал је надуven и претоварен трбух, који нас својом (1017) пожудом предаје оној немани. Вртлог, то је гордост, свргнута с неба, која нас до неба узноси и до пакла обара.

Они који изучавају науке знају какво учење одговара почетницима, какво средњима, а какво самим учитељима. Обратимо сву своју пажњу, да нисмо још у реду почетника иако већ дуго времена учимо. Сви сматрају да је срамота видети старца да иде у основну школу.

Најбоља азбука⁴⁾ за све је следећа:

послушност
пост
кострет
пепео
сузе
исповедање
ћутање
смирење
бдење
храброст
мраз
рад
мука
понижења
скрушеност
непамћење зла
братољубље
благост
вера проста и нељубопитљива
немарење за свет
немрзења мржња према родитељима
непристрашће
простодушност са безазленошћу
добровољна скромност

Домет и плод напредних:

одсуство таштине
безгневље
нада
безмолвије
расуђивање
трајно сећање на Божји суд
милосрђе

³ Најопаснији службеници славољубља: демони и људи који нас хвале (в. руски превод Лествице од 1891, стр. 200 у примедби).

⁴ Најбоља азбука: према 24 слова грчког алфабета.

гостољубље
умерено поучавање
бестрасна молитва
несреброљубље

Крајња граница, правило и закон за духове и тела, који још у плоти достижу савршенство, јесте:

незаробљено срце
савршена љубав
извор смиреноумља
усхићење ума
усељење Христа
неукрадљивост светлости и молитве
изобиље озарења Божјег
чежња за смрћу
мржња према животу
бежање од тела
заступник света
принудитељ Бога
саслужитељ анђела
бездан знања
дом тајни
чувар неизрецивих откривења
спасилац људи
бог демона
господар страсти
владар тела
управитељ природе
туђин греху
дом бестрашћа
подражавалац Господа уз помоћ самог Господа.

Кад тело болује, потребна нам је не мала пажња. Демони, угледавши нас како лежимо на земљи, неспособни да им се одупремо телесним подвигом, покушавају да нас управо тада нападну с нарочитом жестином. На оне који живе у свету, за време болести напада демон гнева, а понекад и демон хуле. Оне који живе ван света муче у то време демони стомакоугађања и блуда, уколико имају свега довољно. А ако живе на местима неудобним и подвижничким, јуриша на њих тиранин унинија и незахвалности.

Приметио сам да курјак блуда повећава муке болесним људима, производећи и у самим боловима похотљиве осећаје и истечења. Бејаше ужасно видети како се тело усред жестоких болова надражује и бесни. Онда сам се окренуо на другу страну, и видео људе који леже болесни, и које у самој болесничкој постељи теши божанско дејство или умилење. Том утехом они су и болове стишавали. И били су тако расположени, да уопште нису више ни желели да се излече од

своје болести. Потом се опет осврнух, и видех тешке паћенике, који су се болешћу, као неком епитимијом, избавили од (1020) душевне страсти. И прославих Онога који блатом чисти од блата.

Сав духован по својој суштини, ум поседује и особито духовно чуло. Таква природа људског ума нагони сваког човека да трага за тим чулом у себи, без обзира да ли га већ има или не. Јер, када се то духовно чуло покаже у нама, престаје уобичајено дејство телесних чула. И то је управо оно што један мудрац, знајући за то, рече: И наћи ћеш божанско чуло⁵).

Монашки живот, у погледу делатности и речи, мисли и доживљаја душе, треба да тече у осећању срца. Иначе није монашки, да већ не говорим — анђелски!

Друго је промисао Божји, а друго — помоћ, друго — заштита, а друго — милост Божја, и друго — утеха. Промисао се односи на сву природу. Помоћ се даје вернима, и само њима. Заштита се пружа такође вернима, али онима који су прави верници. Милост Божја указује се онима који Му служе, а утеха — онима који Га воле.

Оно што је за једнога лек, за другога је отров. А понекад једна иста ствар једном те истом човеку, када се даје у прикладно време, служи као лек, а када се даје у неодговарајуће време, делује као отров. Видео сам једног невештог лекара, који је понизио једнога слабог болесника, и тиме му ништа друго није учинио осим што га је бацио у очајање. А видех и једног даровитог лекара, који је посредством понижења извршио операцију надменог срца и извукао из њега сав гној. Видео сам једног истог болесника, како једном приликом ради очишћења нечистоте пије лек послушности, креће се, хода, не спава. А другом приликом, разболевши се од ока своје душе, пребива непокретан, у безмолвију и ћутању. Ко има уши да чује, нека чује!

Извесни људи, не знам због чега (јер нисам научио да радознано истражујем својом главом оно што је Божји дар), јесу тако рећи по природи склони уздржању, или безмолвништву, или чистоти, или скромности, или кротости или умилењу. А код других људи се скоро сама природа противи овим врлинама, те силом приморавају себе да их чине. Па иако с времена на време доживе пораз, ја их, као људе који своју сопствену природу присиљавају на добро, похваљујем ипак више него прве.

Не хвали се много, човече, богатством које си без муке стекао. Предвидевши твоју велику штету, твоју немоћ и тво-

⁵ Божанско чуло: Духовно чуло је у нама, уколико је спојено са умом (духом) сваког човека; а није у нама, уколико је, у страсних људи, покривено страстима и услед тога непознато, без дејства (Илија Критски, Схол. 17, col. 1040 D).

ју пропаст, Дародавац је хтео да те својим, макар и незаслуженим даровима некако спасе.

Поуке и навике, и читаво васпитање које смо добили у детињству, помажу нам или нас ометају, као одрастемо, у постизању врлина и монашком животу.

Монасима су светлост анђели, а светлост свима људима је монашки живот. Због тога, нека се монаси подвизавају да у свему пружају добар пример, не дајући ни најмање повода за саблазан (в. 2 Кор. 6, 3), како у ономе што раде, тако и (1021) у ономе што говоре. Јер ако светлост постане тама, колико је тек мрачна она тама која то већ по себи јесте, то јест они који живе у свету (уп. Мт. 5, 14—16; 6, 22—23)?!

Ако ме, дакле, већ слушате, онда знајте, ви који хоћете да слушате: боље је за нас да не отежавамо живот самима себи, да не растржемо своју јадну душу борећи се с хиљадама хиљада и с милионима милиона непријатеља, јер нећемо стићи ни да упознамо, нити уопште да приметимо сва лукавства њихова.

Уз помоћ Свете Тројице, наоружајмо се за борбу против три страсти — трима врлинама⁶). Иначе ћемо навући на себе велике муке.

Стварно, ако и у нама буде Онај који претвара море у копно, без сумње ће и наш Израил, тј. ум који гледа Бога, прећи без буре то море страсти и видети Мисирце где се даве у води суза. Не буде ли Он са нама, ко ће издржати бес валола страсти у телу овоме?!

Ако Бог васкрсне у нама кроз дела наша, растуриће се непријатељи Његови, и ако се кроз созерцање приближимо Њему, побећи ће они који Га мрзе, од лица Његова (Пс. 67, 2) и од нас.

Постарајмо се да учинимо божанске ствари више својим сопственим знојем него голим речима. У часу смрти дужни смо показати дела, а не речи.

Људи који чују да је на неком месту закопано благо, траже га, и оно што у томе тражењу нађу — с муком чувају. Они који су се без муке обогатили, лако и расипају своје богатство.

Тешко је победити своје рђаве навике без великог напора. А они који тим навикама не престају додавати нове — или су пали у очајање над собом, или никакву корист нису имали од свога монашког живота. Уосталом, знам да Бог све може, јер Њему ништа није немогуће (в. Јов, 42, 2).

⁶ Против три страсти — трима врлинама: То су три главне страсти — сластољубље, среброљубље и славољубље. Против њих, супротне врлине — уздржање, љубав, смирење. Врлина уздржања уништава сластољубље; љубав уништава среброљубље, јер љубав је врлина која све своје дели са онима који немају; смирење разара славољубље, јер смирење мрзи људску славу и не воли да се показује (Илија Критски, Схол. 29, col. 1044 АВ).

Неки су ми поставили једно тешко питање, које превазилази умне способности свих људи са разумом попут мога, и које не нађох ни у једној књизи која је дошла до мене: које је, управо, потомство осам страсти? или: која од три главне страсти рађа коју од осталих пет? А ја, на то изванредно питање, признадох своје незнање, те добих овакав одговор од свепреподобних отаца: „Мајка блуда је стомакоугађање, унија — славољубље, а туга, као и гнев, јесу пород све ове три страсти. Мајка гордости је славољубље“.

А ја, опет, на објашњење тих чувених отаца, стадох да их молим да ме науче, који греси произлазе од осам главних страсти, и која је грех плод које страсти. На то бестрасни оци одговорише љубазно да међу безумним страстима нема ни реда ни смисла; све је ту неред и збрка. Потврђујући своју мисао уверљивим доказима, блажени оци говораху наводећи многе и веродостојне примере, од којих неке стављамо у ову поуку, да бисмо помоћу њих и остало учинили јаснијим.

На пример: неумесни смех рађа се понекад од демона (1024) блуда, а понекад од демона таштине — кад човек самога себе у себи нечасно хвали. А понекад се рађа и од уживања у јелу. Дуго спавање произлази понекад од преситости, понекад од поста — када се посници поносе својим постом, а понекад од унија, или чак и од природе. Многоговорљивост: понекад од угађања стомаку, понекад од таштине. Унија: понекад од преситости, а понекад од недостатка страха Божјег. Хула је управо плод гордости. А често долази и као последица тога што смо ближњега осуђивали за исти грех, или услед претеране зависти демона. Окорелост срца долази од ситости, од неосетљивости, од пристрашћа. То пристрашће долази, опет, или од блуда, или од среброљубља, од угађања стомаку или од таштине, или од многих других страсти. Злоћа проистиче из уображености и гнева. Лицемерство — од самозадовољства и својеглавости. Природно, врлине које су супротне овим страстима рађају се од супротних родитеља.

И да не бих много говорио (јер ми не би остало доста времена када бих хтео подробно испитати сваку појединачно), рећи ћу само то, да све горе споменуте страсти уклања смиреноумље. Они који су ту врлину стекли, победили су све страсти.

Родитељи свакога зла су чулно уживање и злоћа. Човек који је обузет овим страстима, неће видети Господа. Удаљење од првог, без удаљења од другог, међутим, не доноси нам никакву корист.

Страх од власти и од звериња нека нам послужи као пример страха Господњег. И нека ти телесна љубав буде слика жудње за Богом. Ништа се не противи томе, да за пример врлина узмемо оно што је њима супротно.

Страшно се искварило наше поколење: све је пуно гордости и лицемерства. Телесне подвиге, по угледу на древне оце наше, можда је још и могуће код нас срести, али се благодатних дарова њихових наше поколење не удостојава, иако Ђудској природи, чини ми се, никада ти дарови нису толико били потребни као сада. Праведно смо и кажњени: Бог се не показује у подвизима, већ у простодушности и смирењу. Па иако се сила Господња у немоћи показује (в. 2 Кор. 12, 9), ипак Господ неће стати на пут смиреноумноме подвижнику.

Кад видимо некога од наших подвижника где пати од неке телесне болести, не би требало да са злобом питамо за узрок његове болје. Боље да га примимо са простодушном и искреном љубављу, као да је део нашега тела, и као војника рањеног у борби. Има болести које се добију ради очишћења од грехова, а има и таквих болести које треба да сломију наш понос. Наш добри, сведобри Владика и Господ, кад види да је неко веома лен према подвигу, смирује његово тело болешћу као најпогоднијим подвигом, а понекад и душу очишћује од рђавих помисли и страсти.

(1025) Свако видљиво или невидљиво зло које нам се догоди, може се примити или онако како треба, то јест мирно, или са узбуђењем, или помало од свега — и овако и онако. Видео сам, на пример, три монаха, сва три кажњена: један је негодовао, други је остао миран, а трећи је примио казну с великом радошћу. Гледао сам како земљорадници бацају исто семе, али сваки са својим посебним циљем: један, да отплати свој дуг, а други, да напуни своју кесу; један, да поклонима укаже почаст господару, а други, да за свој добар рад добије похвалу од оних што пролазе путем живота; један, да напакости непријатељу који му завиди, а други, да га људи не би кудили као леног. А ево и назива тог семена: пост, бдење, милостиња, обављање дужности и слично.

Нека монаси брижљиво испитају шта управо хоће да постигну својим подвигом, као што људи који дођу на извор по воду пазе да са водом не захвате и по коју жабу. Јер, и онда када добра дела чинимо, ми често вршимо и оно зло што се тајно са њима сплело, а да тога нисмо ни свесни. На пример: са гостољубљем се преплиће стомакоугађање, са љубављу блуд, са расуђивањем превиспреност, са мудрошћу препреденост, са кротошћу подмуклост, млитавост, леност, одговарање, својеглавошћу, глухоћа за основани прекор, као што се и са ћутањем преплиће уображено достојанство учитељства, са радошћу понос, са надом немар, са љубављу (сем блуда) осуђивање, са безмолвијем унија и тромост, леност и млитавост, са чистотом огорчење, са смиреноумљем дрскост. А уза све то, као нека лепљива коломаст, боље рећи — отров, лепи се таштина.

Не будимо тужни ако наше молитве Господу за извесно време не буду услышене. Господ хоће да сви људи у једном

тренутку постану бестрасни. Сви који нешто моле од Бога и не добијају, не добијају свакако из једног од ових разлога: или због тога што пре времена траже, или због тога што траже недостојно или из сујете, или због тога што би се погордили или олењили ако добију то што траже.

Мислим да нико не сумња у то да демони и страсти напуштају душу, било за извесно време или за стално. Но, мало њих зна услед којих нас разлога они остављају на миру. Напуштају страсти не само вернике, већ и неке невернике, и одлазе све — осим једне⁷), коју остављају саму, као неко врховно зло које замењује собом све остале страсти, јер она је тако штетна, да је у стању збацивати и са неба. Гориво страсти троши се сагоревано божанским огњем⁸), који је искорењује из душе.

Демони се плански повлаче, да би нас начинили необазривима, те изненада уграбили бедну душу и навикли је на страсти до те мере, да душа од тада самој себи зло снује и саму себе напада.

Знам и за једно друго повлачење звери: до њега долази када се душа коначно навикне на грех; то је нешто слично као када деца, навикнута да доје и одбијена од сисе, сисају своје прсте.

(1028) Знам још и за пето бестрашће у души, које настаје услед велике простодушности и похвалне невиности. Бог таквима шаље праведно своју помоћ, Бог који спасава праве срцем (Пс. 7, 11), и неосетно их избавља од страсти, као што и мала деца, када их свуку, нису ни свесна своје наготе.

У човеку нема зла или страсти по природи. Бог није творац страсти. Насупрот томе, Бог је нашој природи даровао многе врлине, од којих су нарочито јасне: милосрђе — јер и пагани имају самилости; љубав — јер и животиње често засузе када их раздвајају; вера — јер њу сами од себе рађамо; нада — зато што ми и узајмљујемо, и тргујемо, и сејемо — надајући се да ћемо се обогатити.

Ако је љубав, дакле, као што смо показали, врлина коју можемо имати по самој природи, — а она је свеза и извршење закона (Кол. 3, 14; Рм. 13, 10), — значи да врлине уопште нису далеко од наше природе. Нека се, зато, застиде они који се позивају на своју тобожњу неспособност да чине добро.

Натприродне су, међутим, ове врлине: чистота, безгневље, смиреноумље, молитва, бдење, пост, непрестано умилење.

⁷ Одлазе све осим једне: та једна страст која остаје и замењује све остале страсти, јесте, свакако, гордост (в. Схол. 51, col. 1048 D).

⁸ Сагоревано божанским огњем: енергијом Духа Светог, или богочежњом у срцу (Илија Критски, Схол. 52, col. 1048 D).

Неким од њих научили су нас људи, другима — анђели, а неким је, опет, сам Бог Логос учитељ и дародавац⁹).

Кад бирамо између два зла, треба да изаберемо мање. На пример, чеето нас браћа посете баш онда када се молимо. Или — или: или прекинути молитву, или увредити брата, пуштивши га да оде а да му нисмо рекли ни речи. Љубав је већа од молитве; молитва је делимична врлина, а љубав је врлина свеобухватна.

Једном приликом, давно, док сам још био млад, дођох у неки град, и тамо ме, док сам седео за трпезом, у истом тренутку спопадоше две помисли: помисао стомакоугађања и помисао славољубља. Бојећи се последица попуштања беснилу стомака, дозволио сам пре да ме победи славољубље. Знао сам, на име, да код младих људи демон славољубља често побеђује демона стомакоугађања, што је сасвим природно: код мирских људи, корен свих зала је среброљубље (1 Тим. 6, 10), а код монаха — угађање стомаку.

Бог по своме промислу често оставља у духовним људима неке веома лаке страсти, да би они због тих својих у ствари лаких и безгрешних страсти били веома незадовољни са собом и тако стекли непропадљиво благо смиреноумља.

Почетник не може постићи смиреност ако не живи у послушности, јер се сваки самоук човек, који је без ичије помоћи савладао какву вештину, прави због тога важан.

Оци с правом тврде да се сва подвижничка делатност састоји из две главне врлине: из поста и послушности. Пост (1029) истребљује телесне пожуде, а послушност, развијајући смиреноумље, утврђује успех постигнут помоћу прве врлине. Стога и плач има двоструко дејство: као истребитељ греха и творац смиреноумља.

Побожним људима је својствено да даду свакоме који тражи; а побожнијим, да даду и ономе који не тражи. А не тражити назад ништа од оних који су узели, ни онда када су они у могућности да врате позајмљено, својствено је искључиво бестрасницима.

Никада не треба да престанемо испитивати где се налазимо у односу на све страсти и врлине: у почетку, у средини или на крају.

До свих напада демонских на нас долази на основу једног од три разлога: због сластољубља, због гордости или због зависти демонске. Блажени су ови последњи, свебедни они у средини, а први су до краја непотребни.

⁹ Учитељи врлина: према Илији Критском, учитељи чистоте су Илија, Јован Претеча и Јован Богослов; кротости — Мојсије и Давид; молитве — сам Божји Логос, као и анђео који се јавио Антонију и Пахомију, поста — опет Мојсије и сам Господ (Христос); бдења — многи, који су кроз то стекли и умилење; смиреноумља — Божји Логос који ради нас осироте, Спаситељ свих, који ради нас прими тело наше (Схол. 55, col. 1049 B).

Постоји извесно осећање, или можда навика, које се зове издржљивост у мукама. Човек, обузет овим осећањем, више се никада неће уплашити или побећи од мука. Душе мученика, прожете тим славним осећањем, с лакоћом су пркосиле и најстрашнијим мукама.

Друго је чување помисли, а друго — стражарење над умом. Колико је исток далеко од запада, толико је и друго узвишеније од првог, мада и теже.

Једна је ствар, молити се против помисли; друго је, опет, противречити им; сасвим нешто треће је ниподаштавати их и презирати. О првоме сведочи онај који је рекао: Боже, дођи ми у помоћ, и следеће (Пс. 69, 2). О другоме — онај који рече: Одговорићу онима који ме вређају, реч супротну (Пс. 118, 42). И опет: Ставио си нас као предмет распре суседима нашим (Пс. 38, 10). Сведок трећега је онај који је певао: Занемех, и не отворих уста своја (Пс. 38, 2), и Поставих стражу пред устима својим, кад устаде грешник против мене (тамо), и опет: Горди преступише закон преко сваке мере; али од гледања у Тебе не одустадох (Пс. 118, 51). Средњи међу овима често се служи првим начином, због своје неспремности; први још није у стању да одбија непријатеља другим начином; а трећи пљује на демоне.

По природи ствари, немогуће је да се нешто бестелесно ограничава телом. Али, све је могуће Богу Творцу.

Као што они који имају здраво чуло мириса могу да осете и сасвим притајен мирис, тако и чиста душа препознаје у другима како миомир што га и сама од Бога доби, тако и смрад од којег се сама савршено ослободила, иако други то и не осећају.

Не могу сви постати бестрасни. Али није немогуће да се сви спасу и помире са Богом.

Нека не овладају тобом они туђинци, демони, који хоће да се упустиш у испитивање несхватљивих тајни Божјег промисла или јављања Његових људима, и који ти потајно наштапавају да Бог ипак гледа ко је ко. Те помисли су, очигледно, пород гордости.

Постоји демон среброљубља који често глуми смиреност. (1032) А постоји и демон славољубља који подстиче на давање милостиње, исто онако као што то чини и демон сластољубља. Ако будемо чисти од последња два демона, онда не престајмо на сваком месту чинити дела милосрђа.

Неки рекоше да демони раде против демона; тек, ја видим да сви они сложено мисле на нашу пропаст.

Свакоме духовном подвигу, видљивом или мисленом, претходи посебна намера и племенита тежња, уз Божје садејство. Ако нема првога, ни друго не следи. Ако све под небом има своје време, како вели Еклесијаст (Екл. 3, 1 и д.), онда се то

односи и на оно што сачињава наш свети монашки живот. Зато, ако хоћете, испитаћемо које делатности коме времену највише одговарају.

Без сумње, за подвижнике постоји и време одмора (мислим на оне подвижнике који тек почињу борбу). Постоји време суза и време залеђености срца; време за покоравање и време заповедања; време за пост и време за јело; време за борбу против непријатељске чулности и време када чулност мирује; време душевне олује и време тишине ума; време за тугу срца и време радости духовне; време за причање и време за слушање; време за прљање (можда због гордости) и време очишћења (због смирености); време за рат и време сигурног мира; време за безмолвије и време за планско повлачење; време за непрестану молитву и време за свесрдно вршење других дужности.

Не тражимо, дакле, пре времена оно што ће доћи у своје време, преварени својом гордељивом ревношћу. Не тражимо лета у зиму, ни жетве у доба сетве, јер постоји време за сетву труда и време за жетву неизрецивих дарова благодати. Ако о томе не поведемо рачуна, нећемо после ни у одговарајуће време добити оно што том времену припада.

По несхватљивом промислу Божјем, извесни људи су добили од Бога свето уздарје пре но што су се и потрудили; други, у току самог труда; неки, по завршеном труду; а неки, најзад, у часу смрти. Треба испитати, ко је међу њима смиренији од осталих.

Постоји једна врста очајања која произлази од многобројности грехова, од оптерећења савести и несносне туге, када душа под теретом великог броја рана тоне и дави се у дубини очајања. А постоји и једна друга врста очајања, која нас обузима од гордости и високог мишљења о себи, кад они који су пали мисле да нису заслужили једно такво понижење.

Ко пажљиво испита и једну и другу врсту очајања, наћи ће да између њих постоје извесне разлике: у првом случају, човек се предаје равнодушности; у другом, он очајава, али наставља и са подвигом, што се једно са другим не може (1033) ускладити. Али, прву врсту очајања лечи, обично, уздржање и нада, а другу врсту, смирење, и још — никога не осуђивати.

Не би требало да се чудимо или саблажњавамо видећи како неки људи говоре добро а чине зло. И ону змију у рају, понела је и уништила гордост.

Нека ти у свим твојим потхватима и подвизима (без обзира да ли на основу послушања или не, да ли у видљивим или мисленим) буде образац и правило: да ли их заиста предузимаш по Богу.

Наиме, ако као почетници започнемо било какав подвиг да се од тога не повећава у нашој души до тада већ стечена смиреност, мени не изгледа да ми то дело чинимо по Богу, па

било оно мало или велико дело. Код нас, тако незрелих, сигурна потврда да је оно што чинимо у складу са вољом Господњом јесте баш та смиреност. Код средњих већ можда и обустављање унутрашње борбе. А код савршених, то је повећање и обиље божанске светлости.

Мале ствари за велике људе можда и нису мале. А оно што је за мале људе велико, нипошто не мора бити савршено.

Када се ваздух очисти од облака, сунце заблиста у пуном сјају. И душа која се удостојила опроштаја грехова, несумњиво види божанску светлост.

Друго је грех, а друго — нечињење добра, друго — нехат, а друго — страст, и друго — пад. Ко је у Господу способан да то испита, нека тачно испита¹⁰).

Неки изнад свега цене чудотворство и оне духовне дарове који се виде, не знајући да има и много узвишенијих дарова који су скривени, но баш зато и обезбеђени од пада.

Ко се савршено очистио, види чак и душу ближњег (мада не саму душу, као такву), управо оно стање у коме се душа ближњег налази. А онај који је тек на путу очишћења, закључује о стању душе свог ближњег само на основу спољних дејстава.

Мала ватра понекад збрише читаву шуму, као што се кроз малу пукотину може читав труд изгубити.

Понекад одмор тела, које је непријатељ души, оживљава силу ума а да не распири огањ похоте. А понекад, напротив, изнуравање тела доводи до оживљавања похоте, да се не бисмо уздали у себе него у Онога који на непознат начин умртвљује појуду нашега увек живог тела.

Кад видимо да нас извесни људи воле љубављу Божјом, пред њима нарочито треба да пазимо на своје понашање. Ништа тако не разара љубав, и ништа толико не изазива мржњу, као превелика слобода у опхођењу.

Око људске душе је нешто тако духовно и прекрасно, да, изузев онога што поседују бестелесна бића, надмаша све што се може замислити. Стога и они који су обузети страху често могу погодити мисли у душама других људи, захваљујући својој великој љубави према њима, нарочито кад сами нису огрезли у телесне прљавштине. Ако онемо што је нематеријално ништа није тако супротно као оно што је материјално, онда онај који ово чита — нека разуме!

Гатање¹¹) се код оних што живе у свету противи вери у Божји промисао, а код нас (монаха — прим. прев.) — духовној мудрости. Душевно немоћни људи треба да у телесним

¹⁰ Грех је преступ сваке, па и најмање заповести; нечињење добра — не чинити и не вршити дела Божја; нехат — чинити али немарно; страст — зла и тешко искорењива склоност душе ка ономе што души шкоди; пад — падање у неверје или у телесне грехе (в. Илија Критски, Схол. 73, col. 1053 CD).

¹¹ Гатање: у ствари, вера у судбину.

(1036) тегобама, опасностима и спољним искушењима виде бригу коју Господ води о њима. А савршени ће то видети у доласку Духа и умножавању благодатних дарова.

Постоји демон који нам прилази чим легнемо у постељу, и који нас обаспе злим и нечистим мислима, како бисмо, онако троми, не наоружавши се против њих молитвом, заспали са прљавим мислима, те сањали и прљаве снове.

Постоји један дух, звани „претеча“, који нас прима одмах по буђењу, и прља наше прве мисли. Посвети првине дана свога Господу: дан ће припасти ономе који га први добије. Један одличан подвижник саопштио ми је мисао, која заслужује да се спомене: „По раноме јутру ја већ унапред знам како ће ми читав дан протети“.

Много је путева побожности, као што је и много путева пропасти. Зато се често дешава да онај пут који је за једног човека добар, другоме не одговара, а намера и једног и другог човека је угодна Господу.

Када се нађемо у искушењу, демони се боре да кажемо или учинимо нешто безумно. А ако не могу да нас савладају, прикраву се тихо и неприметно нам убацују у душу фарисејску захвалност Богу (в. Лк. 18, 11).

Људи који мисле на оно што је горе, на небу, горе и одлазе својом душом по смрти својој. А они који мисле само на оно што је доле, доле и одлазе. За душе које се раздвајају од тела, не постоји неко треће, средње место.

Само је једна творевина Божја (душа — прим. прев.) добила биће у нечему другоме, а не у себи самој. Чудно је, онда, како оно може да постоји ван онога у чему је добило биће¹²)?

Побожне кћери рађају се од побожних мајки. А отац самих мајки је Господ. Не би било неосновано применити исто начело и на оно што је супротно реченоме.

Кукавица нека и не улази у борбу — наређује Мојсије (или тачније — Бог, в. 5 Мојс. 20, 8; Суд. 7, 3), — да не би последња прелест душе била гора од првога пада тела. И право је!

Светлост за све удове тела су телесне очи. А мислена светлост за све божанске врлине јесте расуђивање.

(1056) О превасходном расуђивању

Као што жедан јелен жуди за изворима шумским (Пс. 41, 2), тако и монаси жуде за тим да разумеју свету вољу Божју, и не само то, него да знају и када се са том вољом меша наша сопствена воља, а када, пак, дејствује воља противна вољи Божјој.

Пред нама је задатак да пишемо опширно о многобројним питањима која није лако решити: које смо подвиге

¹² в. Илија Критски, Схол. 81, col. 1056 CD).

(1057) дужни извршити без икаквог оклевања и опомене (према ономе који рече: Тешко ономе који одлаже из дана у дан и од времена до времена!), а које, опет, подвиге треба да обављамо с обзиром на околности и уз свестрано разматрање (као што саветује онај што је рекао: Ратоваћеш саветујући се (Приче, 24, 6), и још: Све нека буде поштено и уредно (1 Кор. 14, 40).

Јер, не могу сви, понављам: не могу сви брзо и здраво просудити ова тешка питања, пошто чак и онај богоносац, кроз кога је Дух говорио, често испољава то, молећи се понекад: Научи ме да вршим вољу Твоју, јер си Ти Бог мој (Пс. 142, 10), понекад опет: Води ме ка истини Твојој (Пс. 24, 5), и опет: Покажи ми, Господе, пут којим ћу ићи, јер Теби предајем душу своју (Пс. 142, 8) од сваке овоземаљске бриге и сваке страсти.

Сви који хоће да упознају вољу Господњу, треба најпре да умру у самој себи. Онда треба да се помоле Богу са вером и искреном простодушношћу, да са смиреним и недвоумним срцем упитају оца или браћу, и да приме њихове савете као да долазе из уста Божјих, чак и ако је то што они кажу супротно сопственом расуђивању, па чак и ако упитани нису толико духовни. Бог није неправедан па да допусти да се преваре душе које су се са вером и безазленошћу подвргле савету и суду ближњег, чак ако би и неразумни били они којима су се ови обратили с питањем. Кроз њих би у томе слушају говорио сам невештаствени и невидљиви Бог.

Пуни су великог смиреноумља људи који се без двоумљења придржавају горе споменутог правила. Јер ако је неко дошао до тога да повери своју муку струнама псалтира (в. Пс. 48, 5), онда замисли колика је разлика између логичког ума и мислене душе, с једне стране, и бездушних звукова једног музичког инструмента, с друге стране!

Многи људи који у намери да самостално дођу до познања воље Божје нису постигли горе наведено добро, тако савршено и лако (него су покушали да сами по себи и сами у себи схвате шта је угодно Господу), саопштили су нам врло многа и различита мишљења о томе питању. Неки од тих људи који су испитивали вољу Божју, одвраћали су своју мисао од сваке пристрасности према овом или оном савету душе (хоћу да кажем: и према ономе који побуђује на одређено дело и према ономе који се противи); и ум свој, обнажен од сопствене воље, представљали су Господу у ватреној молитви током неколико одређених дана, те су успевали да сазнају вољу Његову или на тај начин што је сам умни Ум са њиховим умом умно разговарао, или на тај начин што је из душе савршено ишчезавала помисао на једну од оних могућности опредељења. Други су закључивали да је дело које чине Божје — по оним мукама и тешкоћама на које би наишли пошто би се

прихватили тог дела, по речима апостола: Зажелесмо доћи к вама, и једанпут и други пут, али нас (1060) спречи сатана (1 Сол. 2, 18). Неки су, напротив, по неочекиваној помоћи Божјој у извршењу тог дела осећали да је ово богоугодно, сећајући се оних речи: Свакоме који реши да чини добро, помаже Бог (уп. Рм. 8, 28).

Ко је просветљењем стекао у себи Бога, долази до сазнања воље Божје на други начин (само без одређеног рока), како у оним случајевима када се ради о хитним стварима, тако и онда кад ствар није хитна.

Колебати се при доношењу одлуке, и остати дуго неодлучан, јесте знак непросвећене и славољубиве душе.

Није Бог неправедан, па да закључа двери милосрђа пред онима који са смерношћу куцају на њих.

У свим нашим делима, како хитним тако и оним које треба одлагати, Господ испитује нашу намеру. Све што је чисто од пристрашња и сваке прљавштине, а чини се искључиво ради Господа, а не ради било чега другог, урачунаће нам се у добро, макар и не било баш сасвим добро. Јер испитивање онога што је изнад нас нема тако сигуран исход. Суд Господњи о нама је несхватљив.

Господ често промислитељски хоће да сакрије Своју вољу од нас, знајући да бисмо се оглушили о њу и када бисмо је разумели, и тиме нанели самима себи још већу штету.

Право срце је слободно од шаренила ствари, и безопасно плови на броду безазлености.

Има јуначких душа које се прихватају подвига што превазилазе њихову моћ, покренуте љубављу и смиреношћу срца. А има и гордих срца, која то исто чине. Често то баш и хоће непријатељи наши, да предузимамо оно што је изнад наше моћи, како бисмо, не постигнувши никаког успеха у томе, оставили чак и она дела која одговарају нашим способностима, и тако се начинили предметом шале наших непријатеља.

Видео сам и људе, немоћне душом и телом, који су се због мноштва грехова подухватили подвига који су превазилазили њихове снаге, те нису издржавали. Ја сам им рекао да Бог процењује покајање по мери смирења, а не по мери труда.

Понекад је узрок крајњег зла васпитање. Понекад је то — дружење са рђавим људима. Но често је за пропаст душе довољна њена сопствена посувраћеност. Ко живи у пустињи, ко се одвојио од света, избавио се од прва два, а можда и од трећег зла. Ко је подложен трећем злу, рђав је на сваком месту, јер нема сигурнијег места од неба.

Када нас неверни или кривоверни људи злонамерно нападну, опоменимо их једанпут, двапут, па прекинемо. А када се ради о људима који хоће да науче шта је истина, не смемо се ни до века уморити излазећи у сусрет тој њиховој жељи.

Уосталом, и у једном и у другом случају треба да поступимо тако да срце наше буде учвршћено.

Веома је неразуман човек који диже руке од себе слушајући о натприродним врлинама светих. Напротив, оне те кроз трисвето смирење најбоље уче како да још боље упознаш самога себе, и како да у себи откријеш своје слабости.

Има нечистих који су гори од других. Они се не задовољавају тиме да само нас наведу на грех, већ нам саветују (1061) да и друге људе увучемо у то зло, како би нам и казна била тежа.

Знао сам једног човека који је своју рђаву навику пренео на другога. Потом је дошао к себи, почео се кајати и одвикнуо се од зла. Но, како је његов ђак у злу настављао да грешити, покајање његово остало је без икакве вредности.

Велико је, заиста велико и тешко схватљиво лукавство демона, и мало је људи који га могу видети. Мислим, чак, да га ни то мало људи не види у потпуности. Зашто да баш онда када смо сити и пресити — бдимо трезвено, а када постимо и мучимо се — сан нас на најжалоснији начин савлађује? Зашто да будемо тако хладни када се одајемо безмолвију, а да се испуњавамо умилењем — када живимо са другима? Зашто да будемо кушани у сну управо онда кад гладујемо, а када се наситимо — остајемо без искушења? Зашто да у оскудици будемо тако смрачени и без умилења, а када пијемо вино — весели и ганутљиви?

Ко то може да учини у Господу, објасниће непросвећенима. Ми ништа од свега тога не разумемо. Можемо рећи само то, да ова промена не долази увек од демона, већ и од сједињења душе са овом датом ми и не знам како спојеном са мном, прљавом и лакомом дебљином (телом — прим. прев.).

Да бисмо разумели све те горе поменуте непојмљиве обрте, помолимо се Господу искрено и смирено. Па ако и после молитве још дуго времена будемо осећали у себи исто дејство, знаћемо да то није од демона, већ од саме природе. А често и божански промисао хоће да нам учини добро управо кроз оно што је противно нашим тежњама, ломећи свим средствима наш понос.

Опасно је залазити у дубину суда Божјег. Такви радозналци плове на броду гордости.

Неко упита једнога човека који је имао дар посматрања, зашто је то Бог украсио извесне људе благодатним даровима и чудесима иако унапред зна њихов грех? А он рече: „Да и остале духовне људе учврсти, и да покаже слободу воље човека, као и да оне који и поред толиких дарова падну начини неодбрањивим на своје страшном суду“.

Закон, још несавршен, каже: Пази на себе (5 Мојс. 15, 9). А Господ, као више него савршен, препоручио нам је да водимо рачуна и о поправци брата, рекавши: Кад сагрешити брат твој, и тако даље (Мт. 18, 15 и д.). Ако

је укор твој чист и смирен, ако је то, боље рећи, добронамерна опомена, онда не избегавај да чиниш то што Господ заповеда, нарочито према онима који хоће да те послушају. Ако још ниси достигао тај ступањ, онда бар старозаветни закон испуњавај.

Не чуди се ако ти и пријатељи твоји постану непријатељи због тога што их опомињеш. Површни људи су оруђе демона, нарочито против оних који се демонима супротстављају.

(1064) Много ме чуди једна ствар у нама: зашто се ми лакше и брже приклонимо страстима, иако нам у остваривању врлина помажу и Бог свемогући, и анђели, и свети, а у супротном искључиво лукави демон? О томе нисам у стању, нити желим да говорим подробно.

Ако све што је створено остаје онаквим каквим је створено, како ја онда могу бити (како вели Григорије Велики) и лик Божји и помешан с блатом¹³)?! А ако је неко створено биће постало друкчије него што је било створено, онда оно свакако неутољиво жуди за својим првобитним стањем. Стога сваки човек треба да употреби сва средства како би уздигао и тако рећи устолочио овај прах на престолу божанском.

Нико, дакле, не сме да се одриче од овог пењања: пут је слободан и врата су отворена. Слушање о врлинама духовних отаца подстиче ум и душу на ревност. А слушање њихових поука јесте светиљка у тами, повратак заблуделих, прогледање слепих. Човек који има дар расуђивања, нашао је здравље и уништио болест.

Ко се год диви ситним, безначајним стварима, чини то са два разлога: или услед крајњег незнања, или ради смиреноумља, величајући и хвалећи оно што ближњи ради.

Треба да се боримо не само бранећи се од демона него и нападајући на демоне. Ко се само брани, понекад победи, а

¹³ Григорије Велики: свети, папа римски, савременик св. Јована Лествичника, живео од 540. до 604. године. Рођен у једној познатој патрицијској породици у Риму, он се посветио најпре политичком раду, па је био и граетор urbis (574). Међутим, већ идуће године, оставља све и оснива својим богатим средствима седам манастира, и сам се повлачи у један од их (Monte Celio у Риму), где живи по правилима бенедиктинског реда. Црквени живот му, међутим, не допушта да остане до краја живота у манастиру, те 590. год. буде изабран за папу. Изванредно побожан и молитвен, овај свети папа је саставио познату литургију пређеосвећених дарова (Sacramentarium Gregorianum), а поставио и темељ грегоријанском певању. Своју неугасиву богочежњу, која га је била одвела у манастир и која по промислу Божјем није могла остати до краја затворена у четири манастирска зида, св. Григорије сада изражава у безбројним делима милосрђа и еванђелске љубави према сиротињи и осталом народу у Италији. У свом беспримерном смирењу, као папа римски, назвао се „слугом слугу Божјих“ (servus servorum Dei). Оставио многобројне списе на латинском језику; познато је и једно његово писмо св. Јовану Лествичнику, у коме се изражава велика туга што не може у монашкој усамљености да заврши свој подвижнички живот (Scti Gregorii Magni Epistolarum lib. XI. Ep. 1, Migne, P. L., 77, 1117—1119).

понекад и сам буде побеђен. А ко напада, увек прогони непријатеља.

Ко је победио страсти, убио је демоне: претварајући се да има страсти које у ствари нема, он тиме доводи непријатеље своје у заблуду и остаје спокојан.

Претрпевши увреду, један брат остаде потпуно миран у срцу, и помоли се у себи. Потом започе плакати због тога што су га увредили, скривајући своје бестрашће привидном страшћу. Други један брат правио се да жуди за првенством, мада то уопште није желео. Како да ти представим чистоту оног човека који у јавну кућу уђе тобож ради греха, а блудницу приведе подвижништву¹⁴)? Једноме, пак, безмолвнику, неко рано изјутра донесе грозд; и он по одласку тога посеотица навали на грозд и поједе га без икаквог апетита, претварајући се пред демонима да пати од угађања стомаку. Други, опет, монах, изгубивши неколико гранчица за плетење корпи, целога дана се правио тужним због тога губитка. Таквим подвижницима потребна је велика предострожност, како не би, у намери да се наругају демонима, били и сами изложени њиховом подсмеху. Ови су људи заиста они за које неко рече: као варалице и истинити (2 Кор. 6, 8).

(1065) Ко жели да представи Господу чисто тело и чисто срце, нека се држи безгневља и уздржања. Без ове две врлине, сав наш труд је узалудан.

Као што очи различитих људи виде различито боје, тако су и озарења мисленог Сунца (Бога — прим. прев.) у души многобројна и различита. Једно долази од телесних суза, а друго од суза душевних, једно преко телесних очију, а друго преко очију умних, једно од слушања речи, а друго у радости која у нама настаје са радосним осећањем душе, једно од безмолвија, а друго од послушности. Уза све то, постоји и такво озарење, које на неизрецив и неописив начин представља ум у светлости Христу.

Постоје врлине, а постоје и мајке врлина. Разборит човек труди се највише да стекне оне врлине које су мајка осталих. Сам Бог, сопственим дејством, учи таквим врлинама; а учитељи оних врлина које се од тих рађају, многи су.

Треба да пазимо да пост не потремо дугим спавањем. То могу да учине само безумни, као и у супротном случају. Виђао сам одважне подвижнике који су по некој нужди морали мало попустити стомаку, али су зато одмах свеноћним стајањем мучили своје бедно тело, те су га на тај начин научили да се с радошћу клони ждерања.

Демон среброљубља се жестоко бори са онима који су се добровољно одрекли имања. Па када не успе да их савлада, указује им на тужан живот сиротиње, како би их то навело да

¹⁴ Блудницу приведе подвижништву: то је био ава Серапион (Схол. 12, col. 1077 С).

од незаинтересованих за материјална добра поново постану материјалисти.

Када клонемо духом, не треба да престанемо подсећати се на заповест Господа Петру, да се грешнику прашта седамдесет пута седам (в. Мт. 18, 21—22). Ко је другоме дао такву заповест, без сумње ће и сам несравњено више учинити. Када се, пак, почнемо поносити, не треба да престанемо размишљати о ономе што је речено: Ко сав духовни закон испуни а сагреши једном страшћу (то јест, гордоумљем), крив је за све (Јак. 2, 10).

Постоји и таква врста злих и завидљивих духова, који са умишљајем напуштају свете подвижнике, само да ови, лишени прилике да се боре и да победе, не могу због тога ни победнички венац заслужити.

Блажени миротворци (Мт. 5, 9). То нико не спори. Но ја сам видео и блажене ратотворце. Између неке две особе постојала је блудна веза. А један врло mudar и веома искусан човек посвађа их међу собом, оклеветавши свакога од њих пред другим како га тобоже јавно вређа пред људима. Тако је овај mudar човек успео да људском досетљивошћу сузбије злобу демона и изазове мржњу, која је раскинула ту блудну везу.

Може се једна заповест нарушити да би се друга извршила. Јер видех младе људе, предане један другоме по Богу; но да не би саблазнили друге и повредили савест њихову, они су се договорили да се за извесно неодређено време одвоје један од другог.

Као што је свадба супротна погребу, тако се не могу сложити ни гордост и очајање. Но ипак је, услед лукаве делатности демона, могућно видети у исто време и једно и друго у истом човеку.

Постоје извесни нечисти демони, који нам, док смо још (1068) почетници, тумаче Свето писмо. То највише воле да чине у славољубивим срцима, а поготову у људима који су учили светске науке, да би их, варајући их мало по мало, вргнули у јерес и богохулство. Ту теологију (богословље), боље рећи теомахију (богоборство) демона, препознаћемо по узнемирењу и некој збрканој и нечистој радости која се у тим тренуцима јавља.

Све што је створено, примило је од Творца ред и почетак, а извесна створења још и завршетак. Но врлина има безграничну границу. Јер, каже псалмопевац, Видех крај свему коначном; али Твоја заповест, Боже неизмерно је широка и безгранична (Пс. 118, 96). Ако неки добри делатељи пођу од силе делања у силу созерцања, и ако љубав никада не престаје (Пс. 120, 8; 1 Кор. 13, 18), и ако Господ чува улазак страха твог и излазак љубави твоје (Пс. 120, 8), онда је јасно да љубав нема граница и да ми никада нећемо преста-

ти да растемо у њој, и у садашњем и у будућем животу, при-
мајући у светлости Божјој светлост богопознања. И мада то
што кажемо многим људима може изгледати чудно, то ипак
логички произлази из свега што смо до сада, блажени оче,
говорили. Не бих се усудио тврдити да духовна бића не до-
живљавају никакав напредак; напротив, тврдим да она сваг-
да расту из славе у славу, из знања у знање.

Немој се чудити што демони често и добре мисли убацу-
ју у нас, да би им се потом они сами супротставили. Циљ је
наших непријатеља да нас тиме убеди како су им познате и
наше најскривеније мисли.

Немој бити одвише строг судија оним људима који на
речима проповедају велике ствари, кад их видиш да су на де-
лу лени. Корист коју доносе њихове речи често надокнађује
недостатак дела. Немамо ми сви све у сасвим истој мери: не-
ки су бољи на речима него на делу, а други, опет, бољи на де-
лу него на речима.

Бог није створио, ни начинио зло. Стога су у заблуди из-
весни људи који тврде да су неке страсти у људској души
природне. Они не знају да смо ми позитивна својства душе
претворили у страсти. На пример, ми по природи имамо се-
ме за рађање деце, али смо га искористили за блуд. По при-
роди је у нама и гнев — али против змије, а ми смо га упо-
ребили против ближњег. У нама је и ревност — да ревну-
јемо за врлине, а ми на зло ревнујемо. Природно је да душа
жуди за славом, али за оном на небу. Природно је и поно-
сити се, али у односу на демоне. Исто тако је природно и ра-
довати се, али Господу и срећи свог ближњег. Добили смо
по природи чак и злопамћење, али само према непријатељи-
ма душе. Добили смо и жељу за храном, али то не значи да
треба бити облапоран.

(1069) Одважна душа изазива против себе демоне: више бор-
бе — више небеске славе! Онај ратник који у борби не буде
рањен, свакако ни венцем славе неће бити увенчан. А онога
који не клоне због грехова у које пада, анђели ће похвалити
као правог ратника.

Неко, одлежавши у земљи три ноћи, устаде на свагда. Ни
човек који остане победник у три различита часа¹⁵), неће ум-
рети. Ако по промислу Божјем, после изласка свог у нама,
сунце позна залазак свој, без сумње постави таму да се са-
крије, и би ноћ. У ту ноћ доћи ће к нама дивље звери које су
нас пре тога биле оставиле, као и све звери шумске (трнови-
тих страсти), ричући, да зграбе у нама наду, тражећи од
Бога храну своју, то јест страсти. Но, било кроз размишљање

¹⁵ Три различита часа: према једноме светом оцу, то
би били — час растанка са овоземаљским животом, час јављања
пред Богом, и час пресуде на страшном суду. Према другима, то могу
бити и три врсте искушења: од стране савољубља, сластољубља и
среброљубља. Постоје и друга тумачења (в. Схол. 21, col. 1081 A).

или кроз дело, у нама се поново, из тамне дубине смирења,
рађа сунце. И звери се повлаче у своју шуму и скривају у
своја легала, то јест у сластољубива срца, а не у нас (алего-
ријска парафраза Пс. 103). Тада ће демони рећи један дру-
гome: Господ је баш запео да им опет учини
милост! А ми ћемо њима рећи: Велику ствар нам
учини Господ: весели смо због тога (Пс. 125,
2 и 3)!

А ви, прогањани, чујте: Гле, Господ седи на об-
лаку лаку (тј. на облаку душе која се уздигла изнад сва-
ке земне жеље), и доћи ће у Египат (у срце које је
гресима већ замрачено), и уздрмаће се идоли ру-
ком начињени (нечисте помисли ума) (Ис. 19, 1).

Када Христос, премда свемогућ, телесно бежи од Ирода,
нека се науче нагли људи да се без потребе на бацају у иску-
шења. Јер, каже, не дај да ти се нога оклизне —
па ни анђе који те чува неће задремати (Пс.
120, 3). Са јунаштвом се преплиће охолост, као са кипарисом
такозвани смилак¹⁶).

Наша стална дужност мора да буде: не помислити ни на
часак да поседујемо било какву врлину; напротив, брижљи-
во испитујући својства врлине, размотрити да ли је стварно
имамо. Тада ћемо без сумње доћи до закључка да те врлине
у нама и нема. Непрестано испитуј и обележја страсти, па
ћеш тада схватити да у себи имаш пуно страсти, које ми, на-
лазећи се у болести, не можемо ни распознати, било због не-
моћи наше, или због тога што се грешна навика у нама ду-
боко укоренила.

Бог цени човека према његовој намери. Али, када се ра-
ди о ономе што смо у стању чинити, Он човекољубиво тражи
и дела. Велики је онај човек који не пропушта да учини што-
год је у његовој моћи. Већи је онај човек који се у смирено-
сти својој прихвата и онога што превазилази његове моћи.

Демони нас често спречавају да чинимо оно што је лакше
(1072) и што је за нас најбоље, а подстичу нас да предузима-
мо оно што је теже.

Налазим да се Јосиф прославља због тога што је побегао
од греха, а не због тога што би испољио бестрашће (в. 1 Мојс.
39, 6—20). Ми, пак, треба да испитамо у којим и каквим
околностима бежање од греха доноси човеку венац. Друга је
ствар бежати од сенке; боље је трчати у сусрет сунцу.

Кад падне мрак, људи се спотичу. Спотаћи се, значи па-
сти. Пасти, значи умрети.

Опијени вином често се трезне водом. Опијени страсти-
ма, трезне се сузама.

¹⁶ Смилак: некаква бршљану слична пузавица с белим,
као љиљан мирисним цветовима, који су радо узимали за венце (в.
Senc, Grčko-hrvatski rječnik, Zagreb, 1910, str. 851, s. v.).

Друга је ствар узнемирење, друга — расејаност, а друга — слепило. Прву лечи уздржање, другу безмолвије, а трећу послушност и Бог који је постао послушан (уп. Флп. 2, 8).

Два места у којима се очишћавају земаљске ствари, могу нам послужити као одличан пример онога што очишћује оне који мисле на небеско. Вуновлачара — то је општежите по Господу, које скида са душе сваку прљавштину, неравнину и наказност. Отшелништво је нека врста бојацинице за оне који су се очистили од похоте, злопамћења и гнева па онда прешли у безмолвије.

Неки веле да је падање у исти грех последица недостатка одговарајућег и сразмерног покајања. Но, треба испитати: да ли се сваки човек који не пада у исти грех самим тим већ и достојно покајао? Неки падају у исте грехе због тога што су своје раније падове предали дубоком заборава, или због тога што у своме сластољубљу замишљају Бога човекољубивим (чак и када се ради о односу према греху и злу — прим. прев.), или због тога што су дигли руке од свога спасења. Не знам, неће ли ме неко прекорити ако кажем да они више нису ни способни да свежу непријатеља свог, пошто је велика моћ навике која их тиранише.

Требало би још испитати, зашто душа, будући бестелесна, не може да види духове који јој се јављају онакве какви су они по својој природи, иако су исто тако бестелесни као она. Није ли то, можда, последица спрезања душе с телом, спрезања које разуме само Онај који је душу с телом везао?

Један мудар човек, као да би хтео нечему од мене да се научи, упита ме једном приликом: „Реци, молим те, реци, који духови кроз грехе смирују, а који узносе ум?“ Пошто ја нисам знао шта да одговорим, и пошто сам заклетвом потврдио своје незнање, онај који је од мене хтео да се научи, сам поучи мене и рече: „У неколико речи даћу ти квасац за расуђивање, а онда ти препуштам да сам испиташ с трудом. Зли дуси блуда, гнева, прождрљивости, унинија и спавања немају ту особину да подижу нос нашега ума. А зли дуси среброљубља, властољубља и многоговорљивости, као и многи други, имају обичај да једноме злу додају и друго зло — гордост. Демон осуђивања је сличан овим последњим дусима“.

Ко оде у посету мирјанима, или прима мирјане к себи, па сат или дан после расанка с њима буде погођен стрелом жалости (уместо да се радује што се извукао из клопке), доживео је да буде исмејан или од стране таштине или од блуда. (1073) Пре свега треба да испитамо одакле ветар дува, да не бисмо развили једра у супротном смеру.

Са љубављу пазни на старе подвижнике, који су измождили тело своје подвигом, пружајући им могућност да се мало и одморе. Младе људе који су душу своју измождили греси-

ма, натерај да се уздржавају, учећи их да мисле на вечне муке.

Као што сам на другом месту већ рекао, немогућа је ствар да се у самом почетку подвига одједанпут очистимо од стомакоугађања и славољубља. Али, не треба се против славољубља борити — прождрљивошћу: победа над славољубљем, постигнута стомакоугађањем (мислим на почетнике), рађа поново славољубље. Напротив, против стомакоугађања се ваља борити постом. Јер, долази час, а за оне који хоће већ је и настао, да Господ и ту страст покори под ноге наше.

Младе и старе који ступају у општежите, не нападају исте страсти. Јер, они често имају сасвим супротне болести. Због тога блажена смиреност и јесте блажена, јер и код младих и код старих чини покајање чврстим и моћним.

Нека те не збуди ово што ћу сад рећи: ретке су, мада постоје, душе праведне и искрене, слободне од зла, лицемерства и подмуклости, душе којима је сасвим непријатно да живе заједно с људима, које из безмолвија, са својим духовним вођом, као из тихог пристаништа могу узаћи на небо, и којима није потребно да искусе немир и саблазни оштежића.

Блуднике могу излечити људи, покварене — анђели, а горде — само Бог.

Често је, можда, и то један вид љубави: препустити ближњем, кад долази к нама, да чини све што хоће, у свему показујући при том сасвим љубазно лице.

Треба испитати: како, и докле, и када, и да ли кајање у добром уништава то добро исто онако као што кајање у злу уништава зло.

Потребно нам је велико расуђивање: када, у којим случајевима и докле смо дужни да одолевамо и да се боримо са оним што сачињава страсти. Може се понекад, због слабости своје, претпоставити и бекство, да не би дошло до коначне погибије. Погледајмо добро и пазимо (можда ћемо у своје време, једном, моћи и горчином да истребимо жуч): који демони изазивају гордост, а који нас смирују, који нас чине хладнима, а који нас теше, који носе са собом мрак, а који само привидно светлост, који нас чине тромим, а који препреденим, који нас праве тужнима, а који радоснима.

Не треба се много чудити кад видимо да смо на почетку монашког живота много више подложни страстима него када смо живели у свету. Потребно је да се најпре испоље сви узроци наше болести, па да тек онда постанемо здрави. Можда су те звери биле сакривене негде у нама а да ми то нисмо ни приметили.

Када се догоди да они који се приближавају савршенству претрпе пораз од демона ма у чему ситноме, они треба сместа да предузму све мере како би се непријатељима својим стотруко наплатили за тај пораз.

Као што ветрови, када је тихо време, покрећу само површину мора, а другипут покрену и саму дубину морску, тако и ветрови страсти. Јер у страсних људи таласају они и најдубље осећање срца, а у оних што су већ напредовали — (1076) само површину ума. Стога ови последњи одмах и осете уобичајену тишину своју, јер је унутрашњост њихова остала нетакнута.

Једино савршени могу увек распознати у својој души — које су мисли од савести, које од Бога, а које од демона. Јер, демони нам спочетка не сугерирају само противне ствари. Због тога овај проблем и јесте нејасан.

Телесним очима гледа тело, а мисленим и невидљивим гледа срце.

(1084) Кратак преглед претходних поука

Чврста вера је мајка одрицања. Шта је супротно, јасно је!

Непоколебљива нада представља врата кроз која у човека улази непристрашће. Шта је супротно, јасно је!

Љубав Божја је узрок туђиновања. Шта је супротно, јасно је!

Покорност се рађа од самоосуђивања и чежње за духовним здрављем.

Уздражање је мајка здравља. Мајка уздржања је помишљао на смрт и трајна успомена на жуч и оцат Господа и Бога.

Помоћник и узрок целомудрености је безмолвије, а пост гаси огањ телесне пожуде.

Противник рђавих и срамних мисли јесте скрушеност срца. Вера и туђиновање су смрт среброљубља.

Самилост и љубав предају за ближњег и само тело.

Усрдна молитва је пропаст за униније.

Сећање на суд Божји рађа ревност.

Лек од гнева је љубав према понижењу. А појање, са-страдалност и добровољно сиротовање су задављење туге.

Непристрашће према чулноме значи созерцање умнога. (1085) Ћутање и безмолвије су непријатељи таштине: но, ако живиш у заједници, трпи понижење.

Видљиву гордост лече жалосне околности, а невидљиву Онај који је одвека невидљив.

Јелен је господар свих видљивих звери, а смирење — свих мислених.

Свака појава у природи може одлично да нас поучи духовноме. Као што змија не може да свуче са себе стару кошуљицу ако се не провуче кроз тесну рупу, тако ни ми не можемо одбацити старе навике, стару кошуљицу душе и плашт старог човека, ако не прођемо тесним и узаним путем поста и понижења.

Као што одвећ дебеле птице не могу летети високо, тако се ни човек који мази своје тело не може попети на небо¹⁷).

Исушено блато више не годи свињама. Ни увенуло тело више не привлачи демоне.

Као што превелика количина цепаница често загуши и угаси пламен, и производи много дима, тако често и прекомерна туга чини душу задимљеном и мрачном, и пресушује изворе суза.

Као какав неспособан стрелац, тако и ученик који воли да одговара — пропада.

Као што прекаљени челик може да изоштри некаљено гвозђе, тако и ревности брат често спасава леног.

Као што јаја, загревана под крилима птице, оживљују, тако и неисповеђене помисли прелазе у дело.

Као што се коњи утркују да престигну један другог, тако и у добром братству монаси подстичу један другог на усавршавање.

Као што облаци сакривају сунце, тако рђаве мисли помрачују и погубљују ум.

Као што осуђени на смрт кога воде на извршење казне не говори о позоришту; тако ни онај који искрено плаче никада неће угађати стомаку.

Као што сиромаси, кад виде царске ризнице, још више осећају своје сиромаштво, тако и душа која чита о великим врлинама отаца постаје свакако смиренија у својим мислима.

Као што се гвозђе и против своје воље покорава магнету, тако се и људи, огрезли у злу, покоравају својим тиранским навикама.

Као што уље стишава море и против воље мора, тако и пост гаси пожуде тела, чак и онда када се оне мимо наше воље распале.

Као што се притешњена вода пење у вис, тако често и (1088) душа, притиснута несрећом, кроз покајање улази к Богу и спасава се.

Као што се човек који носи аромате и нехотице открива мирисом, тако се и онај који Духа Господњег има у себи препознаје по речима и по смерности својој.

Као што ветрови усталасају океан, тако и гнев, више од свих осталих страсти, узбурка разум.

Као што човек на основу самог слушања баш много не жели да проба оно што није и својим очима видео, тако и људи чистог тела имају у својој неискусности велико олакшање.

¹⁷ Илија Критски додаје с правом: Срамота је да телољупци и стомакоугодници расправљају о духовним стварима, каогод што је срамота да блудници причају о целомудрености. Јер, у пуном стомаку нема познања Божјих тајни (Схол. 3, col. 1093 A).

Као што се лопови не усуђују лако да дођу на место где виде да лежи царско оружје, тако ни мислени разбојници не могу тако лако да покраду онога који је уз срце, као стражу, поставио молитву.

Као што ватра не производи снег, тако ни човек који иште земаљску славу неће примити небеску.

Као што једна варница често изазове велики шумски пожар, тако и једно једино добро дело може да изглади мноштво великих грехова.

Као што без оружја није могућно уништавати дивље звери, тако се ни без смирења не може стећи безгневље.

Као што се, по природи, не може живети без хране, тако се човек до краја живота не сме ни на часак предати нехату.

Као што зрак сунца, када кроз прозор уђе у кућу, све осветљава, тако да се може видети и најситнији трун прашине што лебди у ваздуху, тако и страх Господњи, кад уђе у срце, показује овоме све грехе његове.

Као што се ракови лако лове због тога што се крећу час напред час назад, тако и душа која се час смеје, час плаче, а час наслађује, не може никакве користи имати.

Као што људи на спавању лако могу бити покрадени, тако и они који се подвизавају у близини света.

Као што човек који се бори са лавом гине оног часа кад спусти поглед с њега, тако и онај који се бори са сопственим телом гине чим телу да одмора.

Као што се они који се пењу трулим лествама излажу опасности да падну и да се сломију, тако су и свака част, и слава, и власт, супротни смиренуљу.

Као што је немогуће да гладан човек не мисли на хлеб, тако се не може спасти ни онај који не помишља на смрт и Божји суд.

Као што вода може избрисати слова, тако и сузе могу избрисати грехе.

Као што слова у недостатку воде бришемо и другим средствима, тако и душе које немају суза изглађују и одстрањују своје грехе туговањем, уздасима и дубоком сетом.

Као што много ђубрета производи много црва, тако и велика количина хране изазива многе грехе, рђаве мисли и снове.

(1089) Као што човек коме су ноге оковане не може лако да хода, тако се ни они који гомилају паре не могу попети на небо.

Као год што се свежа рана лако да излечити, тако запустене ране у души, мада се могу излечити, тешко зацељују.

Као што мртавац не може да хода, тако ни очајника није могућно спасти.

Ко каже да има праву веру, а у исто време греша, подсећа на лице које нема очију.

Ко нема вере, а чини можда по неко добро дело, личи на човека који црпе воду и сипа је у разбијени суд.

Као што брод који има доброг крманоса, уз Божју помоћ, стиже безбедно у луку, тако и душа која има доброг пастира лако узлази на небо, макар и многа зла раније починила.

Као што човек који нема водича лако залута, ма колико био паметан, тако и онај који потпуно сам иде монашким путем лако пропада, макар поседовао и сву мудрост света.

Ко има слабо тело, а учинио је тешке грехе, нека иде путем смирења и онога што је овоме својствено. За њега не постоји други пут к спасењу.

Као што човек који болује од неке дуготрајне болести не може у једном тренутку постати здрав, тако се ни страсти, или макар и само једна страст, не могу одједанпут савладати.

Одмеравај јачину сваке страсти и сваке врлине у себи, па ћеш знати да ли напредујеш.

Као што трпе велики губитак они који мењају злато за блато, тако и они који би испољавали и изводили духовне подвиге ради материјалних добитака.

Многи су одмах примили опроштај грехова. Али, бестрашће нико није стекао одмах. За ово је потребно и много времена, и много труда, и милост Божја.

Испитајмо које нам зверке или птице наносе штету у доба сетве, које у доба рашћења, а које у доба жетве, да бисмо ставили и одговарајуће клопке.

Као што нема оправданог разлога да човек дигне на себе руку само зато што има врућицу, тако ни до последњег издицаја не треба очајавати.

Као што би било нечасно да неко ко је сахранио свог оца одмах по повратку са погребна оде на свадбу, тако ни онима који плачу због својих грехова не одговара да траже од људи било какву част, или спокојство, или славу у садашњем животу.

Као што се становни грађана разликују од обиталишта (1092) осуђеника, тако и живот покајника треба да буде различит од живота невиних.

Као што цар не отпушта из војске војника који у рату задобије тешке ране на лицу, већ га, штавише, унапређује, тако и монаха који трпи велике невоље од демона, небески цар увенчава славом.

Осећање душе је њено природно својство, а грех је мрцварење тог осећања.

То осећање доводи или до престанка или до смањивања зла. А саосећање је плод савести. А савест је глас и прекор нашег анђела чувара, који нам је још приликом крштења додељен. Због тога се некрштени и не муче толико у својој души због својих злих дела, већ само некако слабо.

Умањење зла има за последицу уздржавање од зла. Уздржавање од зла је почетак покајања. Почетак покајања — почетак спасења. А почетак спасења је добра воља.

Добра воља рађа труд. А почетак труда су врлине. Почетак врлина — цват. Цват врлине — делање.

Пород врлине је навика. Плод и пород упорне бриге о својој души је обичај. Од овога се рађа чињење добра. А чињење добра је мајка страха Божјег.

Страх Божји рађа држање заповести, како небеских тако и земаљских. Држање заповести је знак љубави. А почетак љубави је огромна смиреност.

Огромна смиреност је кћер бестрашћа. А стицање бестрашћа је пуноћа љубави, или коначно усељење Бога у оне који су кроз бестрашће постали чисти срцем, јер они ће Бога видети (Мт. 5, 8). Њему слава кроз све векове. Амин.

(1096)

Поука XXVII

О СВЕТОМ БЕЗМОЛВИЈУ ТЕЛА И ДУШЕ

Као неки вечити робови и уговором везане слуге нечистих страсти, ми по томе донекле и познајемо обмане, методе, заповести и лукавства злих духова који владају нашем бедном душом. А има и таквих монаха који дејством Духа Светога, избављени од ових тирана, одлично познају њихове сплетке. Једна је ствар, наслућивати о благодетима здравља — по мукама у болести, а друга је ствар, схватити и закључивати какве су тегобе болести — на основу радости здравља.

Ми се, стога, и плашимо да вам, овако немоћни, говоримо о пристаништу безмолвија у овој поуци, јер знамо да уз трпезу доброг братства вечито чучи по неки пас, који покушава да са ње уграби хлеб (то јест, душу), и да побегне, носећи тај хлеб у својим чељустима, како би га на миру (то (1097) јест, у безмолвију) прождерао. Стога, да својом поуком не бисмо направили места томе псу, те да не бисмо пружили повод онима који траже безмолвије (а да нису зрели за њега — прим. прев.), сматрамо да сада није тренутак расправљати о миру — са одважним ратницима Цара нашег, који се налазе у рату. Рећи ћемо само то, да су венци мира и тишине спремљени онима који се јуначки боре.

Уосталом, ако је по вољи, рећи ћемо сад нешто о безмолвију, колико је потребно за расуђивање, да некоме не би било криво, што, говорећи о другим питањима, ово питање мимоилазимо без и једне речи.

Безмолвије тела је познавање и уређење нарави и чула. А безмолвије душе — познавање помисли и неукрадљива мисао. Љубитељ безмолвија поседује некакву јуначку и строгу помисао, која будно стоји на вратима срца, и мисли што наваљују са стране — убија или одбија. Ко молитвено тихује у осећању срца, разуме то што смо рекли. А ко је још недорастао, то није окусио и не познаје. Мудар безмолвник нема потребе за поукама: њега сама дела уче.

Почетак безмолвија се састоји у одбијању од себе свих оних мисли које узнемиравају машту. Врхунац је безмолвија, не плашити се вреве демонске, па чак ни пажњу не обраћати на њу. Безмолвник који из келије излази телом, али не и духом, постаје кротак и сав је — дом љубави. Ко добро размисли пре него што проговори, никада се неће подати гневу. А оно што је супротно томе, јасно је само по себи.

Безмолвник је човек који се труди да у телу води једну врсту бестелесног живота, маколико то изгледало бесмислено.

Мачка вреба миша. Тако и мисленог миша¹⁾ вреба мисао безмолвника. Нека ти ово поређење не буде за одбацивање, иначе ти још ниси сазнао шта је то безмолвије.

Бити потпуно усамљени монах није исто што и живети са другим монахом. Усамљеник има потребе за великом трезвеношћу и прибраним умом. Првome често помогне други. Другome помаже анђео. Умне силе (анђели — прим. прев.) служе и радо пребивају са оним који свом душом молитвено тихује. О ономе што је томе супротно, нећу ти ништа рећи.

Понорна је дубина догмата. Ум безмолвника се не може без опасности спуштати у тај понор. Није безбедно пливати у оделу, као што није безопасно ни да се онај који је још обузет страстима прихвата теологије.

Келија безмолвника је ограда тела у којој се налази кућа знања.

Ко болује од душевне страсти, а упушта се у подвиг безмолвија, личи на човека који је на сред пучине скочио с брода, и мисли да на једној јединој даски без опасности доспе на копно.

Онима који се боре са блатом (телом — прим. прев.), у своје време одговара подвиг безмолвија, уколико само буду имали доброг духовног вођу. Јер усамљени живот захтева анђелску снагу. (Разуме се, ја говорим о правим безмолвницима, који су то и телом и духом).

Када се олећи, безмолвник почиње да измишља лажи, подстичући људе извесним загонетним изјавама да га наговоре да напусти подвиг безмолвија. Па када напусти келију, окривљује демоне, а није свестан да је самome себи био демон.

Познавао сам безмолвнике који су безмолвијем ненасито (1100) задовољавали своју пламену богожудњу, и рађали у огњу своме огањ, у чежњи чежњу.

Безмолвник је слика земаљског анђела, који је на хартији богочезње словима ревности ослободио своју молитву од лености и немара. Безмолвник је онај који из дубине срца свом снагом вапије: Спремно је срце моје, Боже (Пс. 56, 8)! Безмолвник је онај који је рекао: Ја спавам, а срце моје бди (Песма, 5, 2).

Закључај врата келије за тело, врата језика за речи, и унутрашње двери срца за зле духове.

Неочекивана тишина на мору и подневна припека испољавају трпљење морепловца²⁾, а недостатак животних на-

¹ Мисленог миша: демона.

² Трпљење морепловаца: мисао постаје јасна кад се сетимо да се у то доба бродови крећу на погон ветра (једрењаци): изненадна тишина (бонаца) на сред пучине може да доведе бродску посаду у врло тежак положај, тим пре ако потраје дуго.

мирница открива постојаност безмолвника. Кад први изгуби стрпљење, скаче у воду. А када другога обузме унија, враћа се међу људе.

Не бој се кад затутње и заиграју демони. Плач не зна за страх нити се плаши.

Они људи чији је ум научио да се истински моли, разговарају с Господом лице у лице, као на ухо с царем. Они који се моле устима, припадају Му као пред целим сенатом. Они који живе у свету, када се моле, изгледају као људи који се са молбом обраћају цару усред усталасане масе народа. Ако си добро савладао вештину молитве, неће ти бити непознато ни ово што сам сада рекао.

Кад седиш на висини, пази (ако уопште то знаш), и тада ћеш видети: када и одакле, колики и какви све лопови неће да уђу и да покраду твој виноград. Заморивши се, стражар устаје и моли се, па опет седне и храбро наставља да врши своју дужност.

Један човек³⁾, коме је све то познато из искуства, науми да говори о томе подробно и опширно. Али се уплаши да тиме код подвижника у општежићу не изазове немар и да шкрипањем својих речи не растера оне који би хтели да се посвете подвигу безмолвија.

Ко о безмолвију расправља подробно и зналачки, изазива против себе демоне, јер нико други није у стању да открије њихове бестидности.

Ко је схватио безмолвије, ушао је у дубину божанских тајни. Но, он не би ни зашао у те дубине, да пре тога није видео и чуо, а можда и на својој кожи осетио беснило демонских таласа и урлик демонског ветра. То потврђује Павле. Јер, да није био узет у рај, као у безмолвије, он не би ни могао чути неисказане речи (2 Кор. 12, 1 и д.). Ухо безмолвника чуће од Бога изванредне ствари. Због тога премудро безмолвије рече и у књизи о Јову: Неће ли чути ухо моје големе ствари од Њега (Јов, 4, 12)?

Безмолвник је онај човек који, не желећи да се лиши сладости Божје, бежи од људи без мржње према људима, онако како други трче у свет.

Одлазећи из света, раздај све што имаш одмах (јер реч „продај“ захтева извесно време), и дај сиромасима (Мт. 19, 21), да би ти помогли својом молитвом да (1101) кренеш на подвиг безмолвија (уп. Лк. 16, 9). Узми крст свој, носећи га послушношћу, и терет одсецања своје воље подносећи снажно. Па онда хајде за Мном (Мт. 19, 21), да се сјединиш са блаженим безмолвијем, и научићу те видљивом делању и живљењу умних сила (анђела — прим. прев.). Неће се оне ва век векова заситити славећи

³ Један човек: свакако, сам св. Јован Лествичник.

Творца; неће се ни онај који се попео на небо безмолвија зацитити певајући Саздатељу.

Невештаствена бића се не брину о вештаственом, нити се они који у телу живе као без тела — могу бринути о храни. Први не осећају потребу за храном, а ни другима није потребно да се око хране баве. Они први се не брину о новцу и имању, а ови о пакостима што им демони чине. Небеска бића не жуде ни за чим земаљским, нити пак у онима који живе на земљи жудећи са небеским — постоји жеља да гледају што телесно. Они никада неће престати да напредују у љубави, а ни ови неће престати да се свакодневно утркују с њима. Онима није непознато богатство њихова напретка, па ни овима није непозната љубав према успону. Они се неће зауставити докле год не достигну серафиме; ни ови неће престати да се пробијају напред, све док не постану анђели.

Блажен је који се нада. Три пута блажен, који је то и достигао, јер тиме постаје као анђео.

(1105) О различитим облицима безмолвија

Свима је познато, да у свим научним областима постоје разлике у мишљењима и закључцима. Не може све у свих бити савршено, било због недовољног изучавања, или због недостатка способности. Има људи који у пристаниште безмолвија (боље рећи, на ту пучину, или чак — океан) улазе због слабости свога језика или због рђаве навике. Други, неодољиво склони гневу, не могу међу људима савладати јарост, те зато, јадници, одлазе у пустињу. Неки због тога што у својој уображености сматрају да је за њих боље да плове потпуно самостално, него под нечијим руководством. Други, опет, зато што се не могу по сред материје удаљавати од материје. Неки, пак, у жељи да кроз осаму постану ревносни. Други, да у тајности кажњавају себе за грехе. А неки желе да тиме прибаве себи славу људску. Има, најзад, и таквих (ако, уосталом, Син човечји нађе такве људе кад дође на земљу), који се одају безмолвију да би утолили глад и угасили жеђ за светом љубављу Божјом, привучени њеним сластима. Али то они нису учинили пре но што су дали књигу разводну сваком унинију. Јер, спајање с унинијем, у односу на безмолвије, сматра се као блуд.

На основу онога ситног знања које ми је дато, ја сам, као невешт архитект, саградио лествицу духовног узлажења. Нека сваки читалац сам процени на коме се ступњу налази: да ли безмолвије тражи по самовољи, ради славе људске, због слабости језика, због несавладљивог гнева, због огромног пристрашћа, или да поднесе муке за грех, да постане ревносан, да огњем дода огањ. Биће последњи први, а први последњи (Мт. 19, 30).

Седам садашњих делања представљају седам дана седмице: једна су Богу пријатна а друга непријатна; а осми вид безмолвија, без сумње, носи на себи жиг будућег живота.

Пази на време кад звери излазе из својих легала, о усамљени монаше! Иначе нећеш моћи да поставиш одговарајуће клопке. Ако је униније, добивши отпусницу, коначно одступило од тебе, ручни рад би био сувишан. Ако те оно још напада, не видим како ћеш живети у молитвеном тиховању.

Зашто у преподобних тавенисиоћана није било толико светилника као у скићана⁴? Ко разуме, нека разуме, јер да о томе говорим ја нисам у стању, или тачније — не желим⁵).

Међу безмолвницима, једни умањују страсти, други поју псалме и проводе већи део времена у молитви, а неки, пак, живе у трајном созерцању. Проблем треба да буде решен по методу лествице. Ко схвата, нека у Господу схвати!

У општежићу се нађу и лени људи, који у њему налазе храну за своју леност и долазе кроз то до коначне пропасти. Но има и таквих који се, подстицани примером своје сбраће, (1108) излече од сопствене лености. Уосталом, то се не дешава само са немарнијим монасима, већ и са онима који су ревносни. Исто правило може се применити и на безмолвије: пустиња је примила многе људе као искусне, а потом их одбацила као неискусне, изобличивши их у њихову самочинству као сластољубиве. А друге је, опет, примила као не сасвим искусне, па их је начинила ревносним и ватреним, уливши им страх и бригу о осуди за грехе којима су оптеретили своју савест.

Ниједан човек који је подложен гневу и гордости, лицемерству и злопамћењу, не треба да се усуди да види ни трага од безмолвија, јер га не чека ништа друго до силазак с ума. Ко је чист од ових страсти, сам ће познати шта је корисно; но, мислим да ни он не може то достићи сам по себи.

Знаци, обележја и ознаке оних који разумно проходе подвиг безмолвија јесу: неусколебљиви ум, очишћена мисао, отимање ка Господу, замишљање вечних мука, ишчекивање блиске смрти, ненасита молитва, будно стражарење над собом, умртвљење блуда, непознавање пристрашћа, умртвљеност за свет, потпуно одсуство стомакоугађања, подлога теологије, извор расуђивања, дар суза, уништење многоговорљивости и све остало слично томе, што се противи пребивању у великом скупу људи. А обележја оних што безмолвије спроводе нера-

⁴ Тавенисиоћани су били организовани у општежићу (киновији), а Скићани су били усамљеници — безмолвници (Схол. 4, col. 1117 С).

⁵ Разлог тог ћутања покушава да објасни Илија Критски: Подвиг безмолвија је велики, и у њему се може достићи веће савршенство него у општежићу, али свети Јован не жели то да каже због слабијих да не би, незрели, отишли из киновije у пустињу и тамо духовно пропали (Схол. 5, col. 1117 С).

зумно, јесу: потпуно сиромаштво у горе побројаним добрима, повећање гнева, нагомилавање злопамћења, смањење љубави, повећање надмености, а да већ не говорим о другоме⁶).

Пошто смо тако завршили своје излагање о безмолвију, потребно је изложити овде и својства оних што живе у послушности, тим пре што је моја књига највише њима и намењена.

По учењу богоносних отаца, обележја оних што су се законито, непрељубно и чедно венчали са овом прекрасном и боголепном врлином, обележја од којих свако у своје време долази до изражаја (уколико само сваки дан духовно напредујемо), јесу: пораст почетничког смирења, смањивање гнева (како и да не дође до тога, када жучи у човеку нестаје!), одсуство помрачења, додавање љубави, отуђење страсти, ослобођење од мржње, слабљење похоте захваљујући прекореванју, непознавање унинија, додавање ревности, љубав према самилости, уклоњење од гордости. Ето врлина које сви треба траже, мада их мали број нађе. Ако у извору нема воде, он се не може ни звати извором. Остало ће разумети они који имају ума⁷).

Невеста која не сачува чистоту брачне постеље — испрља тело. Тако и душа која не сачува завет — испрља дух. За првим иде: прекор, мржња, туча, развод (као најжалосније од свега). А за другим: оскврњења, заборављање смрти, неситост трбуха, неуздржљивост очију, подвизавање из сујете, ненаситост спавања, окамењеност срца, неосетљивост, слагање нечистих помисли у души и све чешћа сагласност са њима, поробљење срца, оншта узнемиреност, свађа, пристрашће, неверје, несигурност, многоговорљивост, дрскост (од свега најгоре), и најжалосније од свега — срце у коме нема умилења, (1109) праћено у непажљивих потпуном безосећајношћу, мајком грехова.

Од осам главних злих духова, пет их се рве са безмолвницима, а три са онима што живе у заједници⁸). Безмолвник и онај што се бори са унинијем, често трпи штету: јер време молитве и созерцања троши на борбу с разним лукавствима његовим. Једном приликом, раније, док сам седео у својој келији, обузе ме таква тромост, да сам већ скоро помислио да је напустим. У тај час дођоше неки људи, и нахвалише ме као

⁶ Да већ не говорим о другоме: шта је то друго што Лествичник прећуткује, објашњава Илија Критски: то је или телесни пад (блуд) или силазак с ума, јер су телесни пад и лудило, као и богохулство, плод надмености (Схол. 11, col. 1120 С).

⁷ Смисао: као што се извор без воде не може звати извором, тако ни монах у коме нема горе споменутих врлина не заслужује назив послушника (в. Схол. 12, col. 1120 С).

⁸ Против безмолвника се боре: униније, славољубље, гордост, туга, гнев; против послушника: стомакоугађање, блуд, среброљубље (в. Схол. 14, col. 1120 С).

Бог зна каквог безмолвника. И помисао лености, потиснута сујетом, одмах ме напусти. И зачудих се како се овај тророги демон супротставља свим осталим злим дусима.

Непрестано пази на пирења и распиривања, на затезања и обртања твог сапутника (унинија — прим. прев.), и гледај: како и куда те гура на тај начин? Ко је Духом Светим стекао спокојство, неће бити неспособан да извуче правилну поуку.

Првенствено делање безмолвија састоји се у томе да се не води брига ни о чему земаљском, дозвољеном или недозвољеном. Јер ко отвара врата дозвољеним земаљским делима, неминовно ће пасти у недозвољена. Друго: ревнсна молитва. Треће: неукрадљива делатност срца. Природно је да човек који није научио слова не може ни књиге да чита; још мање је могућно да они који нису савладали први задатак, извршавају с разумом остала два.

... Извршавајући средњи задатак⁹), достигао сам средњи ступањ виђења. И (мене) жеднога, осветли (анђео). И гле, поново бејах у томе. Кнез (анђелски), наиме, није био у стању да ми покаже какав бејаше Господ пре но што узедо на себе видљиво обличје људско. Не би му дозвољено. Замолих га да ми каже, где се Господ сада налази. „У ономе што Му је својствено“, рече, „али не у овоме“. А ја ћу тек рећи: „Какво је то стајање и седење с десне стране Праузрока?“ А он одговори: „Немогуће је обичним речима објаснити те тајне“. Замолих га, онда, да ме одведе онамо куда ме гони чежња, мислећи да је већ дошло време за то. Но он ми рече да то време још није дошло, пошто је „још недовољно у теби огња бесмртности“. Да ли се све то са мном догодило у телу — ја не знам. Или без тела? Не, уопште не умем да кажем како је то било!¹⁰)

Тешко је отрести се подневног дремежа, нарочито у летње доба. Тада (и само тада) можда и није за одбацивање какав ручни рад.

Дознао сам да демон унинија претходи демону блуда и припрема му пут, да би јако измождивши тело и бацивши га у сан, пружио могућност демону блуда да доведе безмолвника до оскврњења. Ако им се снажно супротставиш, они ће те неизоставно свим снагама напасти, да би прекинуо са подвизима, зато што ти тобож нимало не користе. Но, ништа тако није у стању да покаже пораз демона, као баш ти страшни напади њихови на нас.

⁹ Средњи задатак: то јест, подвиг молитве (в. Схол. 16, col. 1120—1121).

¹⁰ Св. Јован Лествичник, очигледно, говори о некој својој великој екстази, коју он сам индиректно упоређује са познатом екстазом ап. Павла из 2 Кор. 12, 1—5. Усхићење у коме се свети отац налазио, изражава се и у узбуђеном, тајанственом стилу којим су ови редови написани.

Кад си на путу, чувај оно што си у својој келији сабрао: када су на крлетки врата отворена, птице излећу из ње, а тада нам већ неће бити никаква корист од безмолвија.

Мала длачица узнемирава око, и мала брига упропашћује безмолвије. Безмолвије је одбацавање свих помишљаја (на (1112) земаљско — прим. прев.) и одрицање чак и од оних брига које су саме по себи природне. Ко је одиста постигао безмолвије, не мисли више ни на сопствено тело. Јер, Онај који је обећао да ће се побринути о њему, не лаже (в. Мт. 6, 25). Ко хоће да има пред Богом чист ум, а узнемирава себе разним бригама, личи на човека који је на своје ноге ставио тешке окове, а покушава да брзо хода.

Ретки су људи који су светску философију изучили у највишем степену. А ја кажем: још мање је људи који савршено познају философију правог безмолвија.

Ко још није познао Бога, неспособан је за безмолвије, и великим опасностима је изложен на томе путу. Безмолвије задављује неискусне: не осетивши сладости Божје, они губе време у робовању разним страстима, поткрадани стално од ђавола, обузети унинијем, лутајући духом тамо-амо. А ко је доживео лепоту молитве, бежаће од људи као дивља звер. Јер, шта га друго чини сличним дивљој животињи, која избегава сваки додир с људима, ако не молитва? Ко је обузет страстима, живи и у пустињи с њима, као што ми рече и научи ме свети старац Георгије Арсилаит¹¹), кога и твоја пречасност врло добро познаје. Учећи једном приликом моју непотребну душу основним начелима тог подвига, и водећи ме ка безмолвију, он рече:

„Приметио сам да изјутра обично долазе к нама демони сујете и похоте; у подне, демони унинија, туге и гнева; у вече, смрадољубиви демони који тиранишу стомак.

„Више вреди сиромашан послушник од расејаног безмолвника. Ко је разумно ступио на пут безмолвија, а из дана у дан не осећа све више користи од њега, тај или не спроводи безмолвије онако како треба, или га поткрада гордост. Безмолвије је непрестана служба Богу и стајање пред Њим. Исусова молитва нека се сједини с дисањем твојим, па ћеш видети каква је корист од безмолвија.

„За послушника је пад — сопствена воља. За безмолвника, то је напуштање молитве. Ако се радујеш посетама у келији, знај да си предан искључиво унинију, а не Богу. Нека ти за пример молитве послужи удовица, којој је чинио неправду супарник њен (в. Лк. 18, 3—6). А образац безмолвија нека ти буде велики и равноанђелски безмолвник Арсеније¹²).

¹¹ Свети старац Георгије Арсилаит: нисмо могли доћи до података о животу овога светитеља.

¹² Велики и равноанђелски безмолвник Арсеније: египатски преподобни (345—450), из угледне римске породице, веома образован, васпитач синова цара Теодосија (Аркадија и Хонор

Сети се у својој усамљености како је живео тај равноанђелски човек, и запази како је он често враћао и оне што су му дослазили у посету, само да не изгуби оно што је веће.

„Приметио сам да демони уче извесне неразборите монахе-скитнице да почешће посећују праве безмолвнике, како би преко тих посетилаца макар и мало могли сметати овим подвижницима. Запази такве, драги мој, и не устручавај се да (1113) на благочестиви начин увредиш лене; можда ће, захваљујући тој увреди, престати и да скитају. Но пази, да у доброј намери не увредиш непромишљено жедну душу која је дошла да код тебе наточи воде. У свему ти је, уосталом, потребан светилник (расуђивања — прим. прев.).

„Безмолвници, а нарочито потпуни усамљеници, треба да живе по савести и осећању. Ко разумно иде овим путем, треба сва своја дела, изјаве, мисли, корак, и све своје кретње да чини по Господу и за Господа, у осећању душе, као пред лицем Господњим. Ако је и у томе поткрадан, он још не живи добродетељно. Поверићу, каже неко, звуцима псалтира муку моју (Пс. 48, 5) и жељу моју, пошто ми је расуђивање још несавршено. А ја ћу поверити своју добру вољу молитви, и кроз то ћу примити потврду.

„Вера је крило молитве. Нема ли тога крила, молитва ће се моја поново у недра моја вратити (Пс. 34, 13). Вера је стање душе у коме нема двоумљења, коју никаква тешкоћа не може збунити. Вере има не човек који мисли да Бог све може, већ који верује да ће све постићи уз Божју помоћ. Вером се постиже и оно чему се човек никада не би надао, као што то показује пример разбојника на Голготи (в. Лк. 23, 42). Мајка вере је труд и право срце: труд је чини недовољивом, а право срце је гради. Мајка безмолвника је вера: ако немаш вере — како ћеш уопште бити безмолвник?

„Ко лежи у тамници, плаши се мучитеља. Ко самује у келији, родио је у себи страх Господњи. Први се не плаши толико суда људског колико други суда Божјег. У безмолвију ти је потребан велики страх од Бога, драги мој оче: ништа тако није у стању да одагна униније, као страх Божји. Осуђеник непрестано ишчекује када ће судија стићи у там-

рија). Напушта двор, тајно одлази у Александрију 394. Још док је био у Цариграду, чуо је глас с неба: „Арсеније, бежи од људи и спашћеш се!“ Сада је по другипут чуо: „Арсеније, моли се, безмолствуй, смируј себе, и спашћеш се!“ И он одлази у пустињу, где у једном скиту, у усамљеној келији, борави четрдесет година у најстрожем подвигу. Он је обично говорио да не мрзи људе; напротив, воли их, али је „немогуће бити и са Богом и са људима, те не може да остави Бога и живи поново с људима“. Сав живот проводио је у непрестаном плачу. Дању је стално нешто радио, ноћу се молио, спавао у најмањој мери. Његово је чувено правило: Монаху је доста један сат спавања. У свом дубоком смиренуумљу, одбијао је да разговара о било каквим литерарним и сл. проблемима, сматрајући се „незналицом Христа ради“. (В. Православна богословска енциклопедија, I, 1052—54).

ницу, а прави подвижник — када ће доћи неодољна смрт. Првога притиште бремене страха, а други стално пролива бујицу суза.

„Чим примиш штап трпљења, пси одмах престају бити тако безочни пред тобом. Трпљење је несломљив бол душе, коју никакве незгоде, ма колико биле тешке, не могу уздрмати. Трпељив је човек нападајући подвижник, који и кроз пад односи победу. Трпљење је свакодневно очекивање мука. Трпљење је одсецање изговора, и мотрење на себе. Подвижнику безмолвија није толико потребна храна колико му треба трпљења: кроз трпљење прима он венац славе, а кроз храну пропаст. Трпељив човек умро је пре смрти, начинивши себи од келије гробницу. Нада и плач рађају трпљење. Ко је без обе ове врлине, роб је унија.

„Борац Христов треба да зна које непријатеље да гони (1116) од себе још издалека, а с којима да се упусти у борбу. Понекад упуштање у ту борбу доноси победнички венац, а избегавање те борбе чини нас сасвим беднима. Но, то није могуће научити само речима, јер немамо сви исте способности, нити сви све у истој мери.

„На једног злог духа обрати изузетну пажњу, јер он те напада без престанка, било да стојиш или ходаш, било да седиш или да се крећеш, било да лежиш, или да се молиш, или да спаваш“⁽¹³⁾.

Неки од оних који се налазе на путу безмолвија, стално понављају у себи стих: Гледао сам Господа пред собом стално (Пс. 15, 8). Други говоре: У трпљењу свом спасавајте душе своје (Лк. 21, 19). Неки: Бдите, и молите се (Мт. 26, 41). Други: Припреми за смрт дела своја (Приче, 24, 27). Неки: Смирисе, и спасе ме (Пс. 114, 6). Неки, опет: Страдања садашњег времена нису ништа према будућој слави (Рм. 8, 18). Други, пак, стално размишљају о речима: Да како не уграби и не буде избавитеља (Пс. 49, 22). Нису сви хлебови, начињени од небеске пшенице овог духовног подвига, истог облика. Сви трче, а један од њих прима награду (1 Кор. 9, 24).

Онај који је већ напредовао у безмолвију, подвизава се без напора не само у будном стању него и док спава. Стога се неки и у самом сну ругају демонима, и раскаланим женама што им долазе у сну — држе поуку о целомудрености.

Немој очекивати посету нити се спремати за њу унапред. Уређење безмолвија треба да буде сасвим просто и ненамештено.

Ниједан човек који намерава да сагради кулу и келију безмолвија, не лађа се тог посла док најпре не седне, не про-

¹³ На једног злог духа: према старим тумачима, то би могли бити демон булуда, или славољубља или унија (в. Схол. 34, col. 1125 С).

рачуна и не испита молитвом, да ли има свега што му је потребно за свршавање замишљеног посла, да не би, поставивши темељ а не могавши да заврши зграду, постао за своје непријатеље предмет поруге, а за остале духовне трудбенике камен спотицања.

Размотри сладост која ти долази у срце: да је нису справиле надрилекари, подмукле убице душа људских!

Већи део ноћи посвети молитви, а мањи део појању псалтира. Дању, пак, прикупљај снагу за своју борбу.

Читање Светог писма може не мало просветити и сабрати ум, јер речи Светог писма су речи Духа Светога; оне неизоставно утичу повољно на духовно сређивање читаоца. Пошто си подвижник, ти треба да претвориш у дело оно што читаш. Јер, опитно остваривање Светог писма чини сувишним читање осталих књига. Труди се да расветлиш речи здравља више сопственим делима него туђим књигама. Пре но што примиш силу Духа Светога, немој читати књиге које не излажу праву веру; њихове мрачне мисли помрачују немоћне.

Често је једна чаша довољна да се осети укус вина. Тако и једна једина реч може способним људима открити сав унутрашњи подвиг и стање безмолвника.

Не скидај душевног ока са гордости: међу свим лоповима духовним нема опаснијег од ове страсти. Штеди речи кад изађеш међу људе. Језик је у стању да у један мах растури оно што се са много напора стекло. Вежбај се да будеш нељубопитљив: љубопитљивост, као ништа друго, може да умрља безмолвије.

Онима који ти дођу у посету, подај шта треба за тело (1117) или за дух. Ако се покажу мудријим од нас, испољимо своје мудрољубље ћутањем. Ако су нам по духовном узрасту једнаки, онда можемо сразмерно и отворати уста. (Уосталом, боље је сматрати да су сви људи мудрији од нас).

Када сам хтео да онима што су још недорасли сасвим забраним телесни рад за време богослужења, задржа ме онај који је по сву ноћ носио песак у својој кабиници⁽¹⁴⁾. Као што постоји супротност између догматске науке о светој, несазданој и обожаваној Тројици, с једне стране, и догмата о домостроју спасења оваплоћењем Једнога од те свеопеване Јединице (јер оно што је у Тројици у множини, у Христу је у

¹⁴ Онај који је по сву ноћ носио песак: По неким, мисли се на св. Пахомија Великог и његовог старца преп. Паламона (IV в.), али је вероватније да се то односи на св. Макарија Александријског: кад овог светитеља демони почеше узнемиравати и ноћу, он устаде, узде кош и насу у њега 5 ока песка, па га метну себи на леђа и иђаше тако по пустињи. Срете га Теосевије Козмитор, Антиохијац, и рече му: „Шта носиш, ава? Дај мени свој товар, немој мучити себе!“ А Макарије му одговори: „Ја мучим онога који мене мучи . . .“ (в. Паладије, Лавсаик, 20, Migne, P. G., 34, 1060 В).

једнини, и оно што је тамо у једнини, овде је у множини¹⁵), — тако и између подвига безмолвија и подвига општежитељне послушности постоји извесна супротност.

Божанствени апостол каже: Ко позна ум Господњи (Рм. 11, 34)? А ја кажем: Ко позна ум човека, који је постао безмолвник и телом и духом?

Моћ цара састоји се у богатству и великом броју поданика. Моћ безмолвника састоји се у изобиљу молитве.

(1129)

Поука XXVIII

О МАЈЦИ ВРЛИНА, СВЕТОЈ И БЛАЖЕНОЈ МОЛИТВИ,
И О ДУХОВНОМ И ТЕЛЕСНОМ ПОНАШАЊУ ЗА ВРЕМЕ
МОЛИТВЕ

По својој каквоћи, молитва је сапостојање и јединство човека и Бога. По своме дејству, то је одржавање космоса, помирење са Богом, мајка суза — и њихова кћер у исти мах, умиловљивљење за грехе, мост којим се прелази преко искушења, грудобран који штити од сваке муке, разбијање демонских напада, служба анђела, храна свих бестелесних, будуће весеље, бесконачни подвиг, извор врлина, узрочник благодатних дарова, невидљиво напредовање, храна за душу, озарење ума, секира за очајање, потврда наде, ослобођење од туге, богатство монаха, ризница безмолвника, смањивање гнева, огледало духовног напретка, показатељ духовних мера, откривач духовног стања, предсказивач будућих добара, предзнак вечне славе. За онога који се истински моли, молитва је суд Господњи, суђење пред престолом Његовим пре страшног суда.

Устанимо, и чујмо шта нам ова света царица врлина говори високим гласом: Дођите к мени, сви уморни и натоварени, и ја ћу вас одморити! Ставите јарам мој на себе, и наћи ћете мир душама вашим, и исцелење ранама вашим. Јер, јарам је мој благ и лековит за велике грехе (Мт. 11. 28—30).

Ми који желимо да се представимо Цару и Богу, и да разговарамо с Њим, не смемо кренути на пут неприпремљени, да Он, угледавши нас издалека без прописаног оружја и дворске одоре, не нареди Својим слугама и помоћницима да нас вежу и баце далеко од лица Његова, а молбе наше да поцепају и баце нам натраг у лице. Кад идеш пред Господа, нека ти риза душе твоје буде сва изаткана нитима незлопамћења, иначе ти молитва ништа неће користити.

Нека ти молитва буде сасвим једноставна: цариник и расипни син су се једном речју помирили с Богом (в. Лк. 18, 10; 15, 11).

Стајање на молитви је на изглед увек исто, али у ствари има ту великих разлика и ступњева. Једни прилазе Богу као пријатељу и господару, и приносе му песму и мољење не за себе, него у помоћ другима. Други траже духовно богатство,

¹⁵ У Светој Тројици има три лица одн. ипостаси, а једна божанска природа. У Христу је једна ипостас, једно лице, а две природе и воље, божанска и човечанска (в. Схол. 43, соф. 1128—1129).

и славу, и већу смелост пред Богом. Неки траже да их Бог потпуно избави од њихових супарника. Неки, пак, умољавају за неко достојанство. Други моле да им се потпуно опросте (1132) дугови. Неки моле за пуштање из тамнице, а други за ослобођење од сваке кривице.

На хартију наше молбе ставимо пре свега искрену захвалност. На друго место нека дође исповедање и скрушеност у осећању душе. Потом износимо пред Свецара наше искање. Овај начин молитве је најбољи, као што је Господ преко анђела објаснио једноме брату.

Ако си било када одговарао пред земаљским судијом, не треба ти другог примера како да се држиш у својој молитви. Ако, пак, сам ниси никада излазио пред суд, нити си уопште видео како изгледа судско испитивање, онда се научи бар на примеру болесника који свог лекара, који се спрема да их реже и пече, преклињу да их поштеди.

У својој молитви немој употребљавати превиспрене речи; често је просто и једнолично тепање деце било најугодније Оцу њиховом који је на небесима. Немој настојати да говориш много, да ти се ум не растури у тражењу речи. Једна реч цариника умилостивила је Бога, и једна реч, пуна вере, спасла је разбојника. Многоговорљивост у молитви често разлива ум и предаје га маштању. Насупрот томе, скромност у речима најчешће је у стању да сабере ум.

Ако ти једна реч молитве изазове у души нарочиту слат или умилење, задржи се на тој речи. Тада се и наш анђео чувар моли заједно с нама.

Не буди превише слободан у својој молитви, макар и стекао чистоту. Напротив, приступи Богу с великим смиреноумљем, па ћеш тако доћи и до веће слободе пред Њим. Моли се за опроштај грехова чак и када се попнеш на врх лествице врлина, слушајући шта каже Павле о грешницима: од којих сам први ја (1 Тим. 1, 15).

Јело се обично справља на уљу и зачињује сољу, а целомудреност и сузе дају молитви крила. Ако се сав обучеш у кротост и безгневље, нећеш се још много помучити да би ослободно свој ум из ропства. Докле год не стекнемо праву молитву, дотле лично на оне који децу уче ходању¹).

Бори се да привежеш своју мисао уз речи молитве, или боље — да је закључаш у њих. И ако се деси да се услед своје детињске слабости твоја мисао умори и падне, уведи је поново у речи молитве. Непостојаност је својствена људском уму. Али, Онај који све може да учврсти, може и ум наш да начини постојаним. Ако се истрајно подвизаваш, доћи ће и к теби Онај који одређује границе мору људ-

¹ Као што онај који дечи дете ходању подиже дете и учи га и даље када се оно саплете и падне, тако смо и ми, кад ум наш у молитви отпада од Бога, дужни да га поново исправљамо и подижемо, све док се не учврсти (Схол. 3, col. 1141 A).

скога ума, и рећи ће му у молитви твојој: Доћи ћеш доведе, и даље нећеш прећи (Јов, 38, 11). Дух је немогуће везати; а где је Саздаатељ духа, тамо Му се све покорава.

Ако си икад могао гледати у сунце, моћи ћеш и с Богом разговарати онако како треба. Како би могао употребити праву реч у разговору са оним што ниси ни видео?

Почетак молитве састоји се у томе да се помисли које приступају одбију кратким речима оног тренутка када се појаве. Средина је у томе да разум буде само у ономе што се молитвом говори или мисли. Савршенство молитве је отимање ка Господу.

Радост коју у молитви доживи монах који се налази у општежићу, јесте нешто сасвим различито од радости оних што (1133) се моле у безмолвију. Јер, у првој, можда, има и мало поноса. А друга је сва препуна смиреноумља.

Ако стално вежбаш свој ум да се не удаљава, он ће чак и за трpezом, док једеш, бити у твојој близини. А ако несметано блуди, никада неће бити с тобом.

Велики подвижник велике и савршене молитве каже: Више волим казати пет речи умом својим, и тако даље (1 Кор. 14, 19). Но, људима који су у духовном погледу на ступњу детета, то не одговара. Због тога ми, као несавршени, треба да обраћамо пажњу не само на садржајност молитве већ и на то да она буде што дужа и што већа. Кроз ово друго се долази до првога. „Јер даје“, вели, „молитву чисту ономе који се усрдно моли, макар се и нечисто, и с муком молио“²).

Друго је прљање молитве, друго — истребљење, друго — поткрадање, а друго — порок молитве. Прљање се састоји у томе што се човек, стојећи пред Богом, бави одвратним мислима. Истребљење: када се робује непотребним бригама. Поткрадање: кад мисао почне да лута а да то човек и не осети. Порок је приступање било какве помисли, која нам се приближава баш за време молитве.

Ако за време молитве нисмо сами, помолимо се у себи. Ако нису присутни служитељи похвала, можемо се уз то молити и видним начином. Код несавршених, ум се најчешће прилагођава телесним дејствима.

Сви, а нарочито они који долазе да приме од Цара опроштај дуга, треба да имају у себи неисказано велику скрушеност. Док се још налазимо у тамници страсти, слушајмо онага који је рекао Петру: Опаши се убрусом послушности, свуци са себе жеље своје, и без њих, наг, у молитви својој приступи Господу. Његову, и само Његову вољу призивај, па ћеш примити Бога, који држи кормило твоје душе и управља тобом сигурно.

² Извор непознат.

Уставши од светољубља и сластољубља, одбаци бриге, свуци са себе мисли, одреци се тела. Јер, молитва није ништа друго до отуђење од видљивог и невидљивог света. Шта имам на небу? Ништа! И шта, мимо Тебе, зажелех на земљи? Ништа, сем тога да се у молитви никад не одвајам од Тебе! Једни воле богатство, други славу, трећи имање. А ја жудим само за тим да се приљубим уз Бога, и у Њега положим наду бестрашћа мог (Пс. 72, 25.28). Вера даје молитви крила; без вере, молитва не може узлетети на небо.

Молимо се истрајно Господу, о, грешни људи! Сви бестрашници, пре но што су доспели до бестрашћа, били су најпре страшници. Ако се ни Бога не боји судија (из еванђелске приче о удовици и неправедном судији — в. Лк. 18, 1—4, — прим. прев.), ипак, због тога што се душа, обудовела кроз грех и отпад од Бога толико труди пред њим, он ће је одбрани од супарника њеног — тела, и од злотора њених — злих духова. Бог, као неки добар трговац, привлачи к љубави Својој благоразумне душе брзим испуњењем њихове молитве. А неразумне душе паса, глађу и жеђу неиспуњеног (1136) искања васпитава да стално буду крај Њега у молитви. Јер незахвалан пас, чим добије комад хлеба, одлази од онога који му је то учинио.

Немој рећи да ниси ништа стекао, ако у молитви проводиш доста времена а не видиш никаквог плода. Добитак је већ то што се молиш. Какво би ти веће благо и требало — него да се припијаш уз Господа и живиш непрестано у јединству с Њим?

Осуђеник се толико не плаши изрицања своје пресуде колико се ревносни молитвеник боји оног тренутка кад треба да стане на молитву. Стога, ко је мудар и оштроуман, може самом помишљу на молитву сузбити сваку погрду, и гнев, и бригу, и немир, и муку, свако преједање, и искушење, и нечисту помисао. Непрестаном молитвом у души припремај се за стајање на молитви, па ћеш брзо напредовати.

Видео сам монахе који су заблисатили као звезда у послушности, и који, према својим силама, нису престајали да мисле на Бога, — како чим стану на молитву овладају својим умом и проливају праву бујицу суза. Преподобна послушност их је припремила за то.

Молитва у великом скупу праћена је поробљењем мисли и расејаношћу. У усамљености није тако. Али, овде је молитва ометана унијијем, а тамо потпомогнута ревношћу.

Тек у рату се види колико војник воли свог цара. А љубав монаха према Богу открива се за време молитве и богослужења. Молитва твоја откриће ти стање у коме се налазиш. Теолози управо кажу да је молитва огледало монаха.

Ко, заузет неким послом, наставља да га ради и када наступи време за молитву, извргава себе ругању од стране де-

мона. То и јесте циљ ових лопова, да нам непрекидно поткрадају време.

Не одбијај да се помолиш и за другог човека, ако те он замоли за то, без обзира што још ниси стекао дар молитве. Вера онога који тражи твоју молитву спасла је често и онога који се скрушено помоли за њега. Не узноси се ако ти молитва за друге буде услышена: то је вера њихова учинила.

Учитељ од свакога ђака свакодневно тражи без изузетка одговор о свему што је до тада учио. И од сваког ума Бог у свакој молитви тражи да покаже силу коју је добио од Њега. Зато треба пазити: чим почнеш трезвено да се молиш, одмах ће се јавити у теби гневљивост. То и јесте циљ наших непријатеља.

Сваку врлину, а највише молитву, треба увек да творимо са великим осећањем. Душа се моли у осећању када се уздигне изнад свакога гнева.

Оно што је задобијено многим молитвама у току многих година, остаје трајно.

Ко је Господа стекао, више се неће трудити да пронађе своју реч за молитву. Тада се Дух моли за њега у њему уздисањем неисказаним (Рим. 8, 26).

(1137) Не примај никакву чулну представу маште за време молитве, да не би сишао с ума.

Знак да смо услышани у молитви јесте ослобођење од сумњи.

Трудећи се ревносно око молитве, буди и милостив³). Кроз то ће монаси стотруко примити оно што им следује у животу који долази из овога. Огањ љубави васкрсава молитву која се уселила у наше срце. А кад ова васкрсне, и узнесе се на небо, долази до силаска Огња у одају душе.

Неки кажу да је молитва боља од сећања на смрт. А ја славим две суштине у једној ипостаси.

Добар коњ, што дуже трчи, тим више се загрева и убрзава трк. (Под трком подразумевам појање светих песама, а под коњем јуначан ум). Такав подвижник још издалека осети борбу, и спреман за њу остаје непобедив.

Страшно је отимати жедноме воду испред самих уста. Још страшније је за душу која се са умилношћу моли, да отргне себе од толико жуђене молитве пре њеног завршетка. Не прекидај молитву све док не видиш да су те огањ и вода (сузе — прим. прев.) по промислу Божјем напустили. Мо-

³ Буди и милостив: Што плачеш за време молитве? Ти ниси милостив кад видиш сузе сиромаша. Како ће се Бог смиловати на тебе? Милостиња — то су крила молитве: ако својој молитви не даш крила, она неће ни узлетети у вис; ако ли окрилатиш своју молитву, узнеће се на небо; као што се ватра у кандилу без уља гаси, тако пропада и молитва коју не прати милостиња (Схол. 16 all. col. 1144 CD).

жда ти се целог твог живота неће пружити таква прилика за опроштај грехова.

Ко је окусио од праве молитве, често може упрљати ум и једном једином неприкладном речју, и ставши потом на молитву, више не налази оно за чиме жуди.

Једна је ствар трајно надгледати срце, а друга — бити епископом (надзорником — прим. прев.) срца посредством ума, као кнеза и архијереја који приноси Христу разумне жртве. Свети и наднебесни огањ, како вели један од оних што добише назив Богослова⁴), улазећи у душу првих, спаљује сву нечистоту што је заостала у њој; а друге, опет, просвећује сразмерно постигнутом савршенству. Исти огањ назива се и огњем који спаљује (5 Мојс. 4, 24), и светлошћу која обасјава (Јн. 1, 9). Стога неки одлазе са молитве као да излазе из ужарене пећи, осећајући олакшање од неке прљавштине и вештаства, а други, као обасјани светлошћу и обучени у дво-струку одећу смирења и радости. Они који одлазе са молитве без и једнога од ова два дејства, молили су се у ствари телесно, да не кажем — јеврејски, а никако не духовно... Ако једно тело, ступајући у додир са другим телом, трпи његов утицај, и мења се, како да се не измени онај који се невиним рукама дотиче Тела Божјег?!

Код нашег сведоброг Цара може се видети понешто што се да видети и код каквог земаљског цара, који понекад сам, понекад преко пријатеља, или преко слуге, а покаткад и незнатим путем, даје награду своју војницима својим. (Тако чини и Бог наш) све према томе колико је смерности у нама.

Као што је земаљском цару мрзак онај који стојећи пред њим окреће од њега главу и с непријатељима господаревим (1140) разговара, тако је и Господару мрзак онај човек који стоји на молитви, а прима нечисте помисли. Када ти приђе тај пас, отерај га оружјем молитве. Ма колико био дрзак, не узмичи пред њим. Ишти сузама, тражи послушношћу, куцај дуготрпљењем. Јер, ко тако иште, добиће; и ко тражи, наћи ће; и ономе који куца, отвориће се (Мт. 7, 8).

Пази да се непромишљено не молиш за жене, да не би с десна био покраден.

Не треба да исповедаш телесне грехе онако како су учињени, у појединостима, да не би сам себе навео на искушење.

Нека ти време молитве не буде време за разматрање ни нужних, па чак ни духовних ствари, иначе ћеш изгубити оно што је боље.

Ко се непрестано ослања на штап молитве, неће се спотаћи. Ако би му се то и догодило, ипак неће сасвим пасти. Јер, молитва је побожно тиранисање Бога.

⁴ Један од оних што добише назив Теолога: вероватно св. Григорије Назијанзин (328—390), уколико није неки други непознати светитељ са тим надимком.

Корист од молитве препознаћемо по оним сметњама које нам демони праве за време богослужења. А плод молитве познаћемо у поразу непријатеља. По томе познах да ми желиш добра, што се непријатељ мој, кад дође час за борбу, неће обрадовати због мене (Пс. 40, 12). Повиках, каже псалмопевац, из свег срца мог (Пс. 118, 145), то јест, телом, и душом, и духом (уп. 1 Сол. 5, 23). Јер где су двоје последњих скупљени, тамо је Бог међу њима (Мт. 18, 20).

Ни телесни ни духовни дарови нису у свих људи једнаки: некима више одговара брзо, а другима спорије појање; први се боре са заплешивањем мисли, а други са незнањем.

Ако без прекида дозиваш у помоћ Цара кадгод ти се непријатељи твоји приближе, буди спокојан, нећеш се много намучити: они ће сами од себе сместа одступити од тебе. Јер, ти нечисти дуси не желе да виде како путем молитве добијаш победнички венац за борбу с њима. Уз то, они ће морати да побегну и зато што их молитва пече као огањ. Буди увек храбар, и сам ће те Бог учити како да се молиш.

Немогуће је путем речи научити се гледању, јер вид је природан дар. Тако се ни лепота молитве не може схватити само на основу онога што нам други о њој говоре. Јер, она у самој себи има учитеља, Бога који учи човека знању (Пс. 93, 10) и даје молитву ономе што моли, и који благосиља године праведника (1 Цар. 2, 9).

(1148)

Поука XXIX

О ЗЕМАЉСКОМ НЕБУ И ВАСКРСЕЊУ ДУШЕ ПРЕ
СВЕОПШТЕГ ВАСКРСЕЊА, БОГОПОДРАЖАВАЈУЋЕМ
БЕСТРАШЊУ И САВРШЕНСТВУ

Ето, и ми који лежимо на дну најдубље јаме незнања, у тами страсти и сенци смрти тела овога, по дрскости својој почињемо философирати о небу на земљи.

Звезде су лепота небеског свода, а украс бестрашња — то су врлине. Бестрашње, мислим, није ништа друго до једно небо ума у срцу његову, под којим сва лукавства демонска изгледају као шала. Бестрасним се, дакле, у правом смислу речи назива, и јесте, човек који је тело начинио непропадљивим, који је ум уздигао изнад свега створеног, који је сва чула покорио уму а душу своју представио Господу, пружајући се вечито к Њему, и преко својих моћи.

Неки, опет, дефинишу бестрашње као васкрсење душе пре васкрсења тела. А други, да је оно савршено богопознање, које по својој вредности заостаје само за оним богопознањем што га анђели имају. То савршено савршенство савршених, чијем усавршавању нема краја, (како ми рече један човек који га је доживео), тако освећује ум и отрже га из материјалног света, да га често, разуме се — после стицања у ово небеско пристаниште, — одваја од живота у телу и подиже на небеске висине, созерцању. О томе на једном месту и говори псалмопевац, који је, можда, то сам искусио: Божји моћници са земље узнесоше се веома (Пс. 46, 10). Такав је био и онај Египћанин, који у молитви није могао дуго пружати руке к небу, докле год би се молио у присуству других људи¹).

Има бестрасних људи, но има и од бестрасних бестрасних. На пример, један човек силно мрзи зло; други се, међутим, незаситно богати у добру.

И чистота се назива бестрашњем, и то с правом: она је почетак свеопштег васкрсења и обесмрћења смртних.

Бестрашње показа онај који рече: „Ум Господњи имам“ (в. 1 Кор. 2, 16). Бестрашње показа и онај Египћанин, рекав-

¹ св. Титеј (Tithees). Руси у своме преводу указују на преп. Титоја, из Дост. сказ. стр. 274, ст. 1. Нажалост, нисмо могли проверити.

ши: Не бојим се Господа²). Бестрашње показа и онај што је молио Бога да му се врате страсти³). Ко се, пре будуће рајске светлости, удостојио таквог бестрашња као тај Сиријан? (1149) Та, Давид, толико чувени пророк, каже Господу: Попусти, да се одморим (Пс. 38, 14)! А овај атлет Божји: „Престани да ме заплускујеш валовима благодати Твоје“⁴!

Бестрашње има она душа која се тако навикла на врлине, као што су страсни људи навикли на уживања.

Ако је крајња граница стомакоугађања у томе да се силом једе и онда када се не жели јести, онда је, свакако, крајња граница уздржања у томе да се непослушна природа наша уздржава и онда када гладује. Ако је врхунац блуда у томе да се човек помама од похоте и према животињама и мртвим стварима, онда је врхунац чистоте — односити се својим чулима према сваком бићу као према стварима без живота. Ако је граница среброљубља, никада не престајати са гомилањем пара и никада се не заситити њих, онда је врхунац добровољног сиротовања — не штетити ни своје сопствено тело. Ако је граница унија у томе да се чак ни у потпуном спокојству нема трпљења, онда је врхунац трпљења кад човек и посред највећих невоља сматра да га ништа не узнемирава. Ако је пучина гнева у томе да се човек разјари и када је потпуно сам, онда је дубина издржљивости кад човек остаје исто тако миран без обзира да ли су присутни или не они који га злостављају. Ако је то врхунац таштине, да се човек понаша сујетно и онда када никога нема ко би га похвалио, онда је без сумње знак савршеног неславољубља када се и приликом посете страних људи никад не поткраде ни најмања сујетна помисао. Ако је знак пропасти (то јест гордости), узносити се и безначајним делима, онда је спасоносна ознака смирености, мислити смирено о себи и поред великих подвига и успеха. И ако је обележје свецелог острашћења, да се човек хитро покорава скоро свему што демони тајно посеју у његову душу, сматрам да је обележје светог бестрашња кад

² св. Антоније Велики.

³ св. Јован Колов († око 430), један од највећих египатских подвижника, подвизавао се у Скитској пустињи, у северо-западном Египту, око 30 км од Нитријске Горе, и то као ученик св. Пимена (в. Житије 27. августа), а потом учитељ св. Арсенија Великог (в. Нап. 12 уз Поуку XXVII). Нарочито се истакао својом великом смиреносћу. Оставио за собом низ изрека које су записали монаси његове обитеље (в. Житије св. Јована Колова, 9. новембра).

⁴ св. Јефрем Сирин (306—373), родом из Месопотамије (Низибис), истакнути подвижник и хришћански писац. Песничка душа, он никада није улазио у философске спекулације. Сва његова дела зраче великом топлином и надахнућем, ненаситом богочежњом и благодатном љубављу Божјом. Учествовао на I Васељенском сабору, за ђакона га рукоположио св. Василије Велики. Писао је многобројна дела на сиријском језику, у прози и у стиху. Оставио и дивну молитву: Господе и Владико живота мог (в. Житије 28. јануара).

човек може искрено рећи с Давидом: Онога лукавога који се склонио од мене, не познах (Пс. 100, 4) ни како, ни ради чега дође, ни како оде, већ сам потпуно равнодушан према свему томе, пошто јесам, и бићу сав сједињен са Богом.

Ко се удостојио таквог духовног стања, има у себи настављена, још за живота у телу, самога Бога који га увек води у свим речима, и делима, и мислима. Стога такав човек кроз унутрашње озарење чује у себи као неки глас који му открива вољу Господњу, и постаје узвишенији у односу на свако учење људско. Кад ћу доћи и показати се лицу Божјем (Пс. 41, 3)? Не подносим више пламен ове чежње, већ иштем бесмртну лепоту, коју ми Ти, Господе, даде пре но што сам пао у ово блато!...

Но, зашто много говорити? Бестрасник више сам и не живи, живи у њему Христос, као што вели онај који је срећно изборио битку, завршио трку и одржао веру православну (в. Гал. 2, 20; 2 Тим. 4, 7).

Царска круна није састављена само из једног драгуља. Тако ни савршеног бестрашћа нема ако смо макар и једну једину врлину (без обзира како безначајна изгледала) пропустили да извршимо.

Замишљај бестрашће као небески дворца небеског Цара: (1152) многе су обитељи унутар тога града⁵); зид — Јерусалим, опроштај грехова. Брзо, браћо, да нађемо улаз у брачну собу тога дворца! Ако нас, (о, несрећел!) задржава брме грешних навика или време које смо провели у греху, онда се бар постарајмо да не будемо лишени макар какве обитељи у близини брачне собе! Ако још храмљемо, или смо посустали, потрудимо се на сваки начин макар да се нађемо унутар зидова градских. Јер ко не уђе тамо пре но што наступи крај, боље рећи — ко не пређе преко тог зида, мораће да се настани у пустињи. Због тога се неко и молио, говорећи: Уз Божју помоћ прећи ћу преко зида (Пс. 17, 30). И други, као од лица Божјег, вели: Нису ли то греси ваши, који су се испречили између вас и Мене (Ис. 59, 2)?

Развалимо, пријатељи, бедем ове преграде који смо непослушањем на своје зло подигли. Узмимо одавде опроштај дуга, јер у аду нема никога ко би нас могао излечити. Не бавимо се више ничим земаљским, браћо! Ми смо се уписали у људе који се ни о чему земаљском не брину. Нема греха, нема времена, нема бремена којим бисмо се могли изговарати. Који примише Господа крштењем поновног рођења, да о њим је Бог власт, деца Божја да буду. (Јн. 1, 12), рекавши: Опаметите се, и знајте да сам Ја

⁵ Под многим обитељима, Илија Критски подразумева различите ступњеве благодати Божје (в. Схол. 8, col. 1153 CD).

Бог (Пс. 45, 11) и бестрашће! Њему слава у све векове. Амин.

Блажено бестрашће узноси бедни ум људски са земље на небо, и са ђубришта страсти подиже га, сиротог! А свеопевана љубав чини му да седне са кнежевима, светим анђелима, са кнежевима народа Господњег.

(1153)

Поука XXX

О СВЕЗИ ДОБРОДЕТЕЉНЕ ТРИЈАДЕ ВРЛИНА

А сад, после свега што је речено, остаје ово троје, свеза (1156) која све повезује и држи: вера, нада, љубав. А љубав је већа од свега (1 Кор. 13, 13), јер њоме се Бог именује (в. 1 Јн. 4, 16). По моме мишљењу, вера је зрак, нада светлост, љубав котур сунчев. А све чине један блесак и један сјај.

Вера све може да учини, све да твори. Наду милост Божја ограђује и чини је непостидном. А љубав никад не пада, не заостаје и не да мира ономе који је занет њеним блаженим одушевљењем.

Ко хоће да говори о љубави Божјој, одважује се да говори о Богу. А расправљати о Богу клизаво је и опасно за људе који не пазе много. Истина љубави позната је анђелима, па и њима — по дејству озарења. Бог је љубав (1 Јн. 4, 16). А ко хоће речима да објасни шта је Бог, чини што и слепац који би сео на обалу океана и хтео да измери колико је песка на дну његову.

По својој каквоћи, љубав је уподобљење Богу, колико је то смртницима достижно. По своје дејству, она је извор вере, бездан дуготрпељивости, море смирености.

Љубав је у правом смислу речи напуштање било какве непријатне мисли у односу на другог човека, јер љубав не мисли зла (1 Кор. 13, 5).

Љубав, бестрашће и богоуиновање разликују се између себе само и једино по називу. Као што се светлост, огањ и пламен стичу у једном дејству, тако треба замишљати и те три врлине.

У сразмери са ишчезавањем љубави, јавља се у нама страх. Јер, човек у коме нема страха — или је пун љубави, или је душевно већ мртав.

Није ни најмање неприлично поредити чежњу и страх, ревност и преданост, служење и љубав према Богу с оним што се код људи обично да видети. Блажен је, дакле, човек који воли Бога тако као што занесен љубавник воли своју драгану. Блажен је човек који се тако боји Бога, како се осуђеници плаше судије. Блажен је човек који је постао толико усрдан у истинској преданости Богу, као што су благоразумне слуге усрдне према свом господару. Блажен је човек

који је у вршењу врлина постао ревностан онако како су ревностни мужеви, који ради својих супруга лишавају себе и сна. Блажен је човек који у молитви стоји пред Господом онако како служитељи стоје пред царем. Блажен је ко се подвизава да непрестано угађа Господу као што се неки труде да угађају људима.

Мати тако није привржена свом одојчету, како је син љубави свагда привржен Господу.

Кад неко заиста воли, он стално замишља лик вољенога, и са уживањем га грли у души својој. Од чежње му ни у сну нема одмора, већ и тад срце његово разговара са жуђеним. Тако је обично у телесној, али тако је и у бестелесној љубави. Неко, рађен том љубављу, рече о самоме себи (за мене је то одувек било једно чудо): Ја спавам по природној нужности, а срце моје бди по великој љубави мојој (Песма, 5, 2).

Запази, о, душо пуна вере: кад јелен истреби отровнице, тада душа жуди и гине за Господом, захваћена огњем љубави као омађијана.

(1157) Дејство глади је некако нејасно и неодређено. Дејство жеђи је, напротив, одређено и јасно, јер је свако може осетити по унутрашњем жару. Зато и вели богочежњиви песник: Једна је душа моја Бога, Бога јакога, живога (Пс. 41, 3)!

Ако нас присуство вољеног човека приметно мења и чини ведрим, радосним и веселим, какву ли тек промену неће изазвати присуство Господа Христа, када Он невидљиво дође у посету чистој души?!

Страх Божји, када се осети у дубини душе, обично истерује и прождире њену прљавштину. Прикуј, каже, тело моје за страх Твој (Пс. 118, 120)! А света љубав — неке душе прождире, по ономе који рече: Прогутао си ми срце, прогутао си га (Песма, 4, 9), а друге чини озареним и радосним, на шта се односе речи: Узда се срце моје у Њега, и поможе ми, и процвета тело моје (Пс. 27, 7).

Када је срце весело, и лице човеку засија. Када је сав човек тако прожет љубављу Божјом, тада се и споља, на телу његовом, као на неком огледалу, примећује сјај његове душе. Тако се прославио Мојсије, боговидац (в. 2 Мојс. 34, 28—35). Они који су достигли такав равноанђелски ступањ, често заборављају на телесну храну, а мислим да они најчешће не осећају ни потребу за њом. Није ни чудо: зато што и људи које телесна жудња мучи често одбијају да једу. Сматрам да ни тело ових бесмртника више није подложно болестима (противно свим природним законима). Јер, тело њихово је очишћено, и на извештан начин, дејством пламена чистоте који је пресекао у њима пламен страсти, начињено нетрулежним. Мислим, чак, да и оно што једу, једу без икакве

насладе. Јер као што подземна вода напаја корен биљке, тако и небески огањ храни душу ових светих људи.

Са порастом страха Божјег, јавља се у човеку и љубав. А врхунац чистоте је основни услов знања о Богу. Ко је осећања своја савршено сјединио с Богом, тога сам Бог на тајанствени начин уводи у истине Своје, јер доклегод не дође до сједињења свих наших осећања са Богом, тешко је говорити о Богу. Реч Божја, сјединивши се с човеком, усавршава чистоту, доласком својим умртвивши смрт. А када смрт буде умртвљена, ученик истинске теологије бива озарен Богом. Реч Господња, реч која од Господа долази, чиста реч Његова, пребива ва век века. Ко није познао Бога, говори о Њему са нагађањем. Чистота, пак, чини свог ученика теологом, који је сам собом утврдио догмате о Пресветој Тројици.

Ко воли Господа, најпре је брата свог заволео. Друго је доказ првога. Ко воли ближњега, никада не подноси људе који се баве оговарањем. Штавише, бежи од њих као од ватре. Ко каже да воли Господа, а на брата се свог љути, личи на човека који сања да трчи.

Моћ љубави је у нади. Надом очекујемо награду за љубав. Нада је обogaћење невидљивим благом; нада је сигурна ризница пре ризнице. Она је одмор од мука, она — капија (1160) љубави, она убија очајање, она је слика будућих добара. Недостатак наде — ишчезавање љубави. Са њом су везане наше муке, на њој се граде наши подвизи. Њу милост Божја окружава. Монах пун наде употребљава наду као нож којим коље униције. Наду рађа искуство дарова Господњих. Јер, ко дарове Божје није осетио, не може а да не сумња. Нада побеђује гнев: она неће посрамити (Рм. 5, 5). А човек срдит није пристојан.

Љубав је дародавац пророштва. Љубав је извор чудеса. Љубав је бездан озарења. Љубав је извор благодатног огња: уколико више пламти, он утолико више распаљује жеђ жеднога. Љубав је живот анђела. Љубав је вечито напредовање.

Објави нам, о, најлепша врлино, где напасаш овце своје, где почиваш у подне (Песма, 1, 6)? Осветли нас, напоји нас, води нас, руководи нас, јер, ето, желимо да достигнемо висине твоје. Ти владаш над свима. Ранила си ми душу, па сад не могу више да издржим силу твог пламтења. Одакле да почнем с песмом у твоју част? Ти владаш силом морском, таласање валова морских у бури Ти укроћујеш и умртвљујеш. Ти као рањена војника обараш на тле горду помисао. Мишицом силе своје разбила си непријатеље твоје и љубитеље твоје чиниш непобедивима (Пс. 88, 10, 11).

Горим од жеље да дознам како те је Јаков видео учвршћену на врху лествице (в. 1 Мојс. 28, 12)! Како је, дакле,

изгледао тај пут у висине, реци ми, молим те! Какав је начин и смисао ређања ступњева, оних стуба које постави у срцу своје љубитељ твој (в. Пс. 83, 6)? Колико их је, желим да знам? И колико је времена потребно да се сви они пређу? Онај што га је видео и борио се с тобом, известио нас је само о анђелима који воде уз лестве; ништа друго није хтео, или тачније — није ни могао да открије, ако баш треба сасвим тачно да кажем.

А љубав, та царица, јави ми се као са неба, и рече као да говори на ухо душе моје: „Докле год се, љубитељу мој, не ослободиш од дебљине тела свог, ти нећеш бити у стању да видиш лепоту моју, онакву каква она јесте. А лестве Јаковљеве нека те науче да састављаш духовну лествицу врлина, на чијем сам врху ја учвршћена, као што и велики посвећеник моје тајне рече: Сад остаје ово троје: вера, нада, љубав. Већа од свега је љубав (1 Кор. 13, 13)“.

**Кратка поука која у себи садржи
све што је у овој књизи опширно речено**

(1161) Пењите се, пењите, браћо! Храбро постављајте лестве у срце своје, слушајући онога који је говорио: Ходите, попнимо се на гору Господњу и у дом Бога нашега (Ис. 2, 3), који усавршава ноге наше да буду као у јелена, и који стоји на висинама (Пс. 17, 34), да постанемо победници на стази Његовој! Трчите, молим вас са оним који је говорио: Потрудимо се, док не стигнемо сви у јединство вере и богопознања, у човека савршена, у меру раста висине Христове (Еф. 4, 13), који је, крстивши се у тридесетој години видљивог узраста, достигао тридесети ступањ мислене лествице, јер љубав — то је Бог.

Њему песма, Њему власт, Њему сила, пошто Он јесте, и бејаше, и биће узрок свакога добра у бесконачне векове. Амин.

ПОУКА ПАСТИРУ

(1165) У овој земаљској књизи, ја сам ти, узвишени оче, дао последње место. Но, уверен сам да си ти у божанској књизи записан испред свих нас. Истинити је Онај који рече: Последњи по смирености, биће први по достојанству (Мт. 20, 16).

Глава I

Прави пастир је онај који може да изгубљене духовне овце пронађе и поправи помоћу незлобивости, сопствене бриге и молитве. Прави крманаш је онај који је од Бога и кроз сопствене подвиге примио такву духовну моћ, да је у стању извући брод не само из морске буре него и са самога дна океана. Прави лекар је онај који има тело и душу без болести, и коме никакав лек од других људи уопште није потребан. Прави учитељ је онај који је непосредно од самог Бога примио духовну књигу знања, написану Његовом руком, тј. дејством озарења, и коме друге књиге нису потребне.

Учитељима не одговара да предају по туђим делима, као што ни сликарима не приличи да пресликавају туђе слике.

Учећи оне који су нижи од тебе, учи се и сам од онога који је изнад тебе, и то од чулнога — духовноме. Не заборављај шта је рекао онај који каже да се науци еванђелској (1168) није научио ни од људи, ни преко људи. Земаљско не може излечити земне.

Добри ће крманаш спасти брод, а добар ће пастир вратити у живот и излечити умне овце. Уколико више овце иду за својим пастиром, напредујући без заустављања, утолико више ће и пастир одговарати за њих Домаћину. Речју својом као каменом нека гађа пастир овце које су из лености или прождрљивости заостале за стадом. Јер и то је обележје доброг пастира: када овце почну дремати од велике оморине, у ствари од пламена телесне пожуде, тада пастир највише и треба да пази на њих, гледајући у небо. Јер у часовима такве жеге оне најлакше постају плен вукова.

Уосталом, ако и ове разумне овце, по примеру правих оваца, за време велике врућине сагну главу душе своје к земљи, имамо оне речи: Срце скрушено и смирено Бог неће понизити (Пс. 50, 19).

Кад тама и ноћ страсти обузму стадо, одреди пса свог (ум — прим. прев.) на непомичну ноћну стражу к Богу. Није нимало неумесно да ум свој замишљаш прогонитељем звери.

Глава II

Природна је ствар да се болесник радује кад види лекара, иако можда никакве користи од њега неће имати. И ти, о дивни оче, прибави фластер, прашкове, маст за очи, напитке, сунђере, лек против повраћања, инструменте за пуштање крви, каутере (инструменте за спаљивање рана — прим. прев.), лековите масти, средства за спавање, нож, завоје. (1169) Ако нам сва та средства недостају, како ћемо показати своју лекарску вештину? Било би то немогуће. А награда се не даје за речи, него за дела.

Фластер је лек за видљиве страсти, то јест за страсти тела. Давање лека је лечење унутарњих страсти и очишћење од невидљиве прљавштине. Прашак је понижење које погађа човека и леци од трулежи гордости. Маст за очи јесте очишћење душевног ока ума, натруњеног узбуђењем гнева. Напитак је карање које изазива огорчење, али убрзо за тим доводи до исцељења. Пуштање крви јесте брзо чишћење невидљивог гноја; то је, управо, једна хитна и одлучна операција ради спасења болесника. Сунђер, то су нега и освежење болесника од стране лекара помоћу љубазних, кротких и нежних речи, после пуштања крви и операције. Каутер је казна и епитимија који се за извесно време човекољубиво одређују ради покајања. Лековита маст, то је утеха која се после паљења каутером указује болеснику речима или малим одмором тела. Средство за спавање, то значи узети на себе бремене послушника и путем покорности пружити му одмор, и сан бесани, и свето слепило да не види сопствена добра. Завоји, то значи трпљењем до смрти учвршћивати и везивати оне који су онемоћали и ослабљени таштином. Најзад, нож је налог и одлука да се одсече душевно умртвљени и иструлели уд, да не би своју заразу пренео и на друге.

Оно што је за лекаре благотворни лек против повраћања, то је за настојатеље бестрашће. Као што се лекари без икакве одвратности смело прихватају лечења сваке гнојне ране, тако и настојатељи могу васкрснути сваку умрлу душу. Настојатељ треба да се моли поред осталог и за то, да саосећа свачији бол и да уђе у свачије расположење према томе како ко заслужује, да не би и он, као што је било с Јаковом, нанео штете и своје љубимцу и његовој сабраћи. Предстојатељи то чине обично због тога што још нису стекли душевна чула савршено извежбања за разликовање доброга, злого и онога што није ни добро ни зло.

(1172)

Глава III

Велика је срамота, када се настојатељ моли да послушнику буде даровано оно што ни сам пре тога још није стекао. Као што људи који су представљени цару и којима је цар постао пријатељ, могу не само све служитеље његове већ и

непознате људе, па чак и непријатеље, ако хоће, приближити цару и начинити их учесницима у његовој слави, тако мисли и у вези са светима: пријатељи се стиде да одбију своје најбоље пријатеље у било чему и учине им по вољи можда и примрани од њих. Добро је стећи пријатеље, духовне пријатеље (светитеље и анђеле — прим. прев.); ништа нам друго не може тако помоћи у остваривању врлине. Један богољубац ми је причао да Бог награђује угоднике своје дарима увек, али нарочито у вези са годишњим и Господњим празницима.

(1173)

Глава IV

Лекар је дужан да потпуно свуче са себе и саме страсти, како би у одговарајућем тренутку могао одглумити неку од њих, нарочито гнев. Ако он није потпуно одбацио од себе страсти, неће му бити могуће да их бестрасно глуми.

Видео сам коња који још није био сасвим дресиран, како всђен уздом мирно хода. Но, чим је господар његов мало попустио дизгине, одмах га је, изненада, збацио са себе. Ова се прича односи највише на два демона. Они који хоће да јој пронађу смисао, нека се помуче да нађу.

(1177)

Глава V

Лекар ће тада препознати мудрост дату му од Бога, када буде у стању да излечи и оне страсти које многи нису могли излечити. Није достојан дивљења онај учитељ који бистре ђаке чини ученима, већ онај који тупаве и глупе умудри и оспособи. Вештина возара испољава се и хвали онда кад однесу победу са лошим коњима а уз то сачувају и коње.

Ако имаш од Бога очи да предвидиш буру, опомени унапред јасно и гласно оне који се налазе у лађи, иначе ћеш ти бити крив за бродолом, јер сви су теби поклонили поверење да безбедно управљаш крмом. Познавао сам лекаре који своје болеснику нису скренули пажњу на узроке обољења, те су тиме проузроковали и болесницима и самима себи велики труд и сатирање.

Уколико више настојатељ види да му послушници и посетници поклањају пуно поверење, утолико више он треба да будно пази на себе у свему што твори или збори, знајући да сви гледају на њега као на главни образац, и све што од њега долази сматрају за правило и закон. Истинског пастира показаше љубав: из љубави се разапне Пастир, Христос.

Глава VI

Кад говориш с браћом, усвајај оно што видиш у другима. Тако ћеш избећи сувишну стидљивост.

Нанеси бол болноме повремено, да његова болест не би постала хронична, и да се не би рђаво завршила захваљујући

кобном ћутању. Многи су ћутање крманоша схватили као знак добре пловидбе, све док се нису насукали на стене. Чујмо шта велики Павле пише Тимотију: *Настој, вели, благовремено и невремено (2 Тим. 4, 2). Благовремено, (1180) по моме мишљењу, значи кад укорени радо подносе укор; невремено, када их укор вређа. Вода не престаје тећи из извора ни онда када нема ниједнога жеднога.*

Неки су настојатељи тако рећи по природи стидљиви, па често ћуте и онда када не би смели да ћуте. У том случају, такви настојатељи нека се не устручавају да писмено изложе потребна упутства, као што чине учитељи својим ученицима.

Чујмо шта божански глас говори о некима: *Ишчупај је! Зашто земљи да смета (Лк. 13, 7)? Избаците злог између себе (1 Кор. 5, 13). Не моли се за народ овај (Јерем. 7, 16). И Саулу, слично (в. 1 Цар. 16, 1). Потребно је, најзад, да пастир све то зна, над киме, како и када примењивати такве мере. Јер, нико и ништа није истинитије од Бога. Ако се неко не застиди ни када га кориш на само, томе ће и јавни укор, учињен у присуству многих, бити само повод за још већу бестидност, у којој ће хотимично пререти своје спасење.*

(1181)

Глава VII

И ту запажам оно што сам виђао код многих паметних болесника: знајући своју плашљивост и слабост, молили су лекаре да их вежу чак и када то сами лекари нису намеравали да учине, и да их насилно по њиховој жељи лече. Јер, дух им бејаше бодар због наде у будућност, а тело слабо услед застарелих рђавих навика (уп. Мт. 26, 41). Видевши то, ја сам умолио лекаре да их послушају.

Духовни путовођа није дужан да свакоме ко дође у манастир говори да је пут узан и тесан (Мт. 7, 14), нити, пак, свакоме — да је јарам благ и бреме лако (Мт. 11, 29). Боље је посматрати свакога посебно и свакоме изабрати одговарајући лек. Онама који су оптерећени тешким гресима и услед тога склони очајању, одговара један лек. А онима, опет, који нагињу гордоумљу и ображености, више одговара други лек.

Извесни људи, у намери да крену на далеки пут, упиташе оне што то знају, и чуше од њих да је пут сасвим безбедан. Чувши то, кренуше олако на пут, одушевљени, па када (1184) пређоше пола пута, неки претрпеше несрећу, а други се вратише, показавши се неспремним за тегобе које су их на путу очекивале. Супротно томе, мислим да никакве страшне речи не могу изазвати страх тамо где се љубав божанска коснула срца. И где се појави страх од пакла, тамо се свакојака мука трпи. Где се примети нада на царство небеско, тамо је и презир према свему земаљском.

Добар војсковођа треба јасно да зна положај и место свакога потчињеног. Јер, можда има таквих који се боре у групи, неки се боре заједно с војсковођом испред осталих бораца, а неки издвојено, сами, који треба да буду одређени за борбу у безмолвију. Не може крманош сам, без сарадње морнара, спасти брод. Ни лекар не може излечити болесника, ако му се претходно сам болесник не обрати са пуним поверењем, показујући му ране и молећи га за лек. Они који су се стидели да своје ране покажу лекару, довели су те ране до труљења, а многи су, често, и умирали.

Глава VIII

Док овце пасу, пастир не треба да престане употребљавати свиралу поуке, нарочито кад крену на спавање. Курјак се ничега толико не боји као јеке пастирске фруле.

Пастир не треба увек да се неразумно смирава пред потчињеним, нити увек да се неразборито узноси. У оба случаја треба да се угледа на Павла (в. 2 Кор. 10, 10; 12, 10). Господ често затвара очи потчињенима да не виде мане настојатеља. А када им настојатељ сам почне откривати своје мане, рађа у њима неповерење. Знао сам настојатеља који се у најдубљем смирењу саветовао са децом о извесним стварима. Знао сам и једнога другог настојатеља, који је у својој уображености увек желео да им покаже своју памет, обраћајући се с њима подсмешљиво.

Видео сам, мада ретко, да у извесним околностима страстници управљају бестраснима и мало по мало, застидевши се својих потчињених, ослобађају се и сопствених страсти. Мислим да је то њима у ствари награда за спасавање потчињених. И тако им је управљање у страсном стању послужило као основ бестрашћа.

Глава IX

Треба пазити, да не изгубимо на пучини оно што смо скупили у луци. То ће разумети они који се отискују у вреву света мада још нису извежбани. Заиста је велика ствар храбро и јуначки подносити жегу, тишину и чаму безмолвија, и не тражити охрабрења и утехе ван брда своје келије — као што чине малодушни морнари који у тренуцима несносне врућине скачу у воду. Несравњено већа ствар јесте не бојати се вреве, већ посред те буке остати у срцу неустрашив и непомичан, пребивајући споља с људима, а изнутра с Богом.

Глава X

Нека ти, о, чудесни оче, поредак земаљских ствари послужи као пример за нас. Неко дође на овај наш заиста страховтни суд као осуђеник; неко, пак, будући невин, хита на делање и службу Богу. Долазак једних сасвим је различит

од доласка других, па тражи и сопствена правила: кривац треба, пре свега, да буде упитан (разуме се, на само), које грехе је учинио, тачно по врстама грехова. То треба чинити са два разлога: прво, да стално подстицан овом исповешћу остане скроман у речима; и друго, да се сећа с каквим смо га ранама примили, те да би га то побуђивало на љубав према нама. Ни то не треба да заборавиш, часни оче (као што ти није ни непознато, Боже сачувај!), да Бог узима у обзир места, успоне и навике криваца покајаних. У свему томе има много несличности и разлика. Често онај који је немоћнији, показује се као смиренији срцем, па су и духовне судије дужни да таквога лакше кажњавају. У супротном случају, јасно је шта треба радити.

Глава XI

Није згодно да лав чува овце, нити је безбедно да онај (1188) који је још роб страсти управља страснима. Језив је призор: лисица међу пилићима. А ништа језивије од гневљива пастира; лисица тамани пилиће, а овај уноси немир међу разумне душе и упропашћује их.

Пази да не будеш строг иследник ситница, иначе ниси Божји подражавалац.

Имај и ти сам, са своје стране, Бога за управитеља и вођу свакоме твом унутарњем и спољњем делању, као некога одличног крманоша. И Богом одсекавши сопствену вољу, постаћеш и ти као неки безумник кога сам Бог својим знацима води. Ти, као и сваки пастир, треба да испиташ, не чини ли милост Божја таква чудеса преко нас не због наше чистоте, већ због вере оних који долазе. Јер, и многи страсници су на тај начин почели чинити чуда. Ако ће ми, каже Спаситељ, многи рећи у онај дан: Господе, Господе, зар нисмо у Твоје име пророковали? итд. (Мт. 7, 22), онда ни ово што смо рекли није невероватно.

Ко је заиста нашао милост у Бога, тај може неприметно чинити добра и намученима, имајући од тога две највеће користи: себе штити од славе, као од рђе, а помиловане учи да буду захвални само Богу.

(1189)

Глава XII

Онима који са младићким одушевљењем трче стазом духовног подвига, предлажи јачу и бољу храну. Онима који заостају по духовној памети или по своме животу, подај млека, као деци. Свака храна у своје време. Често једна те иста храна једне људе чини усрдним, а друге безвољним. Приликом сејања духовног семена треба пазити на време и лице, на количину и каквоћу.

Извесни људи, не придајући никакав значај одговорности настојатељства, подухватише се неразборито да буду па-

стири душа људских; имајући раније велико богатство, отидоше из овог света празних руку, зато што су неразумно раздали то богатство другима.

Као што има праве и законите деце (из првог брака — прим. прев.), деце из другог брака, затим нахочади, и најзед деце рођене од блудница, тако су познати и многи видови духовног усвојења, који одговарају тим врстама деце. Постоји право духовно усвојење, предавање душе за душу ближњег у свему. Постоји и такво духовно усвојење, када пастир преузима на себе дотадашње грехове усвојеника, и ништа више, или само оне грехе који се у међувремену учине, и само толико. Неки, пак, услед недостатка духовне снаге и одсуства бестрашћа, примају на себе само терет сопствених наредаба. Па и у самом савршеном духовном усвајању, наша одговорност је сразмерна одесечењу своје воље онога који се усваја.

Прави син познаје се у одсуству оца.

Настојатељ треба да размотри и запази оне који му се противе и одговарају у присуству других, те да их пред извесним великим подвижницима казни тешким епитимијама, како би тиме и друге заплашио, макар их те епитимије и тешко погодиле. Важније је то што ће многи бити научени памети, него што ће један бити увређен у својој сујети.

Има људи, који покренути духовном љубављу узимају на себе бремена других и преко својих моћи, сећајући се Онога који рече: Од ове љубави нико веће нема, и тако даље (Јн. 15, 13). А има и других људи, који су, можда, од Бога добили и способност да приме на себе туђе бремене, али се тешко одлучују да преузму на себе терет спасења ближњег. Ове ја веома жалим, као људе који нису стекли љубав. А о првима нађох на једном месту: Ко одваја драгоцено од рђавога, биће као уста Моја (Јерем. 15, 19). И: Како си урадио, тако нека ти буде!

Имај у виду и то, молим те, да је грех настојатеља у мислима често пред Богом тежи од онога греха што га послушник на делу учини: погрешка војника је лакша од злоумишљаја војсковође.

Поучавај послушнике да телесне и блудне грехове не исповедају по њиховом изгледу. А свих осталих сагрешења треба се сећати по изгледу, ноћу и дању.

Вежбај их да буду без икаквих задњих мисли међу собом, (1192) а веома обазриви према демонима. Од тебе не сме бити сакривено какав циљ имају твоје овце у својим међусобним односима. Јер невидљиви вуци се старају да посредством лених упропасте ревносне. Не оклевај да иштеш и да се молиш и за потпуно немарне, не за то да буду помиловани (то је немогуће ако и они сами не раде на томе), него за то да их Господ подстакне на ревност.

Слаби у вери не треба да једу заједно са јеретичима, као што и канони прописују (уп. Рм. 14, 1). А јаки у вери, ако су замољени од неверника, и хоће да иду к њима, нека иду, али у право време.

Тамо где је у питању слава Божја, не извињавај незнање. Јер, ко у незнању почини нешто што заслужује батине, биће бијен зато што није научио (в. Лк. 12, 48).

(1192)

Глава XIII

Срамота је да се пастир плаши смрти, пошто се и сама (1193) послушност дефинише као незнање за страх од смрти. Истражуј, блажени, која је то врлина без које нико неће видети Господа, па ту врлину пре свих осталих прибави својој деци, чувајући их на сваки начин од лепих и женоликих лица. Сви који живе под нашим руководством у Господу, треба да имају одговарајуће занимање и боравиште, према својим годинама. Ниједнога човека који би да се смири у овом пристаништу, не би требало одбијати пре него што се добро испита, јер се тако чак и у свету чини.

Руке не стављај брзо ни на кога (в. 1 Тим. 5, 22), да неке овце, које у незнању дођоше к нама, дошавши до зрелости и не подневши тежину и жегу манастирских подвига не пребегну у свет, за шта ће пред Богом одговорати они који су их постригли пре времена.

Постоји ли такав домоуправитељ Божји, коме сузе и труд не би више били потребни, већ који би их непоштедно употребљавао пред Богом за очишћење других? Нарочито немој престати да чистиш испрљане душе и тела, да би смело могао затражити од доброга Судије победне венце не само за своју душу него и за душе других.

Видео сам болесника који је вером излечио болест другог болесника, помоливши се за њега Богу са похвалном бестидношћу и положивши душу за душу, наравно у смирењу. Тако је са исцељењем ближњега излечио и самога себе. А видех и човека који је нешто слично урадио из гордости, и чуо речи прекора: Лекару, излечи се сам (Лк. 4, 23)!

Може се једно добро оставити ради већег добра, као што је чинио онај који је избегавао мучеништво не из страха већ ради користи оних што су се под његовим руководством спасавали и просвећивали¹). Други ће се човек сам изложити

¹ Тако су бежали св. Григорије Чудотворац, св. Атанасије Велики и други. Св. Григорије Чудотворац је био ученик Оригенов и епископ у своме родном месту Неокесарији Понтијској средином III в. Велики подвижник и чудотворац, и изузетно надахнут мисионар: када је постао епископ неокесаријски, у граду је било само 17 хришћана; пред његову смрт, у граду је било само 17 многобожаца. За време Декијева гоњења 249. св. Григорије саветује својој пастви: Сваки који нема силе и дара Божјег да поднесе тешке муке — нека се сакрије, да не би ко, смело предавши себе мучитељима, но

срамоти, да би спасао част других људи; и када га многи држе за сластољупца, он се ипак понаша као варалица и истинити (2 Кор. 6, 8).

Ако онај који може да каже нешто корисно, па не каже то у довољној мери, неће остати некажњен, колико ће тек, пријатељу драги, бити одговорни они који би били у стању да делима својим помогну злопатницима, па не чине то? Избављај браћу, ти који си од Бога избављен! Спасевај, спасе-сени, оне које воде у смрт, и не буди тврдица кад треба искупити душе које демон убија. Јер је велика награда Божја за свако живо биће, за свако делање и созерцање смртника и бесмртника. Онај ко чистотом, датом му од Бога, отире прљавштину и са других људи, и од порочних приноси Богу непорочне дарове, показује се као сарадник бестелесних и духовних сила. Јер то је, само то је вечити подвиг слугу Божјих: Сви који Га окружују, донеће Му поклоне душе (Пс. 75, 12).

Ни у чему се другом не испољава човекољубље и доброта нашег Саздаатеља према нама, као у томе што Он оставља деведесет девет оваца, само да нађе залуталу (в. Мт. 18, 12; Лк. 15, 4). Зато пази, мили мој, и сву своју бригу и љубав, топлину, стајање и мољење Богу покажи према онима који су далеко залутали и који су се у томе лутању сатрли. Јер, (1196) где су велике болести и озледе, тамо лекар без сумње добија и велику награду. Размотримо, пазимо и радимо!...

Настојатељ није увек дужан да се строго придржава правила, јер мора да води рачуна и о људској слабости. Видео сам како свемудри судија расправља спор између двојице браће: онога који није био у праву оправда, јер тај бејаше слабијег духа, а онога који је био у праву осуди, јер тај бејаше јачег духа и храбрији. Учинио је то, да изрицањем правде њихов сукоб не би постао дубљи. Уосталом, свакоме је насамо рекао оно што му је требало рећи, нарочито онеме чија душа бејаше болесна.

Поље богато травом користи свим овцама. А учење о смрти и сећање на смрт још више одговара свим духовним овцама и може да излечи сваку болест. Обрати пажњу на храбре, и понижавај их без разлога у присуству слабих, да леком једнога излечиш болест другог, и да натоварене и клонуле научиш како се трпи.

Никад се није чуло да Бог открива оно што Му човек исповеди, јер би Он на тај начин одвратио човека од испове-

угледавши страшне муке, уплашио се, и не могући их поднети отпао од Бога. „Боље је сакрити се на кратко време и чекати од Бога позив и помоћ за мученички подвиг”, говорио је свети отац. Да би своју малобројну паству уверио да није грех сакрити се, те да би спасао оно мало хришћана колико је тада било у његовој епархији, св. Григорије и сам бежи у пустињу, где је, сакривен, преживео гоњење и читав се вратио у Неокесарију. Умро је у дубокој старости, око 270. године (в. Житије 17. новембра).

сти, и болест његову начинио неизлечивом. Стога, макар и мали и дар предзнања, никада не треба да предухитримо грешнике, откривајући им грехе, већ напротив, треба да их извесним загонетним изразима подстичемо на самостално исповедање. Јер, и за само исповедање заслужују не мали опроштај. А после исповести треба да их удостојимо већег старања и веће слободе у односу према нама него раније, јер захваљујући томе, њихово поверење и љубав према нама веома брзо расту. И дужни смо да им на самима себи покажемо пример крајњег смирења, и да их васпитамо да имају страхопоштовање према нама. Гледај, само, да сувишним смирењем не навучеш на главу деце своје живу жеравицу (в. Рм. 12, 20).

У свему треба да будеш трпељив, осим када се ради о непослушности. Обрати пажњу да се у твоме воћњаку не налази и такво дрво које само узалуд заузима место, док би на другом месту, могуће, могло донети плода. Никако се немој устручавати да такво дрво, уз љубазно одвраћање, саветом пресадиш. Понекад настојатељ може без опасности руководити своје братство ка врлини чак и на местима која нису врло пријатна, јер су пуна повода за сластољубље или веома насељена.

Према томе, пастир треба да буде обазрив код примања духовних оваца, јер Бог не забрањује свако одбијање и избегавање пријема. Ако лекар има великог успеха у подвигу душевног безмолвија, њему није толико ни потребно да се стара о телесном безмолвију болесника. А ако нема првога, уготребиће друго. Ниједан наш дар Богу не може бити тако угодан, као што су то разумне душе, које Му се приносе на жртву кроз покајање. Сав космос не вреди колико једна душа: космос пролази, а душа јесте и остаје бесмртна.

(1197)

Глава XIV

Зато, блажени, немој славити оне што жртвују Христу имање, већ оне који му приносе духовне овце. Свеспаљеница треба да ти буде без мане, иначе ти ништа неће користити.

Онако како треба разумети речи: Требало је да Син човечји буде издан, но тешко ономе који Га издаје (Мт. 25, 24; Лк. 22, 22), тако ми изгледа да треба разумети и обрнуто, да многи који хоће спасење треба да се спасу, али награда ће се дати онима преко којих су се, после Господа, спасли.

Пре свега, часни оче, потребна нам је духовна сила да (1200) бисмо могли повести за руку као децу и ослободити од руље помисли оне које настојимо увести у Светињу над светињама, и којима покушавамо показати Христа, како се ди за њиховом тајанственом и скривеном трпезом док се још налазе у предворју улаза и док их руља притиска и дави у намери да их на сваки начин спречи да уђу. А ако су неки

уз то и сасвим нејаки или слаби, треба их подићи на своја рамена, и понети их, све док не прођу кроз врата овога заиста тесног улаза; ту је обично највећа гужва и тискање, због чега и рече неко о тим вратима: Муке ми ове предстоје док не уђем у светиште Божје (Пс, 72, 16)!

Ми смо већ говорили, оче отаца, какав бејаше онај отац над оцима и учитељ над учитељима, сав обучен у небеску мудрост, нелицемеран, даровит, ведар. И што је од свега чудесније, монахе који би испољили веома јаку жељу да се спасу, он би држао у великој стези. А оне које би приметио да раде по својој вољи, или по пристрашћу, њих би лишио баш онога до чега им је највише стало, тако да су се, најзад, сви чували да изразе своју вољу у вези са оним што им је запало за око. Славни отац је и ово вечито говорио: боље је некога и прогнати из манастира, него дозволити да послушник ради што му се прохте. Онај игуман који изгони, често тиме чини изгнанога смернијим и способнијим да се одрекне од своје воље. А онај игуман који мисли да према својевољним послушницима треба бити човекољубив и снисходљив, чини да га они у часу своје смрти куну као човека који их је у ствари обмануо, а није им користио ништа.

Имало се шта и видети кад Велики, по завршетку вечерњих молитава, седне на столицу своју (на изглед — исплетену од прућа, али изнутра — исплетену духовним даровима) као цар на престо, окружен дивним братством као ројем мудрих пчела, које речи његове слуша као да су речи Божје, и прима од њега заповести. Једноме би наредио да пре спавања прочита напамет педесет псалама, другоме — тридесет, трећем — сто. Некоме би наредио да учини толико исто метанија, а другоме — да спава седећи. Једноме — да чита неко време, а другоме — да толико и толико стоји на молитви. Поставио је уз то и двојицу надзорника над браћом, који су дању надзирали и спречавали састанке и нерад, а ноћу безвремена бдења и оно о чему није ред ни писати.

Не само то. Велики је одређивао свакоме и посебно правило у погледу хране: нису сви имали једнаку, ни сличну храну, већ се храна одређивала свакоме према његовом духовном стању: добри домоуправитељ је одређивао једнима сухоједуње, а другима укуснију храну. И чудно, та наређења су примана без гунђања, као из уста Божјих.

² Л а в р а: првобитно значење јесте — насељена улица, градска четврт, а потом изврстан нарочити, полупустињски тип манастира. То је у ствари група испосница, келија, у којима подвижници живе потпуно одвојено; заједничко им је једино богослужење, и то у цркви која се обично налазила у средини простора по коме су биле размештене келије. Касније се тек под „лавром“ уопште подразумева велика монашка насеобина, велики манастир или главни манастир.

Славноме игуману бејаше потчињена и Лавра²), у коју је слао на безмолвије из манастира оне који би за то били способни.

Не навикавај, молим те, прстодушне монахе, да се баве (1201) замршеним мислима, већ (ако је могућно) боље претварај и оне у којих је духовни живот сложенији у прстодушне, ма колико ти то изгледало чудновато.

Ко је достигао највиши ступањ чистоте путем крајњег бестрашћа, моћи ће као божански Судија да примењује и оштре мере. Јер недостатак бестрашћа гризе савест судије и не допушта му да кажњава и отире зло онако како би требало.

Пре свега другог, остављај својим синовима наслеђе бестрасне вере и побожних догмата, како би не само синове него и унуче привео Господу путем православља. Немој да ти буде жао да исцрпљујеш и укроћујеш младиће у пуној снази, да те прославе у часу смрти. Нека ти у томе, свемудри оче, буде узор велики Мојсије, који није био у стању да своје послушне сународнике (ма колико га они спремно пратили) ослободи од фараона докле год нису почели јести бесквасни хлеб са горким зељем. (Бесквасни хлеб је душа која у себи нема квасца своје воље, јер сопствена воља надима и узноси душу, а бесквасни хлеб је увек смирава. Под горким зељем подразумевамо понекад ону горчину која се осети када се извршавају заповести, а понекад муку горког поста).

А ја, шаљући ово писмо теби, оче отаца, почињем да се плашим слушајући речи: Учећи другог, себе не учиш (Рм. 2, 21)? Зато ћу рећи само још две речи, и тиме завршити.

Глава XV

Души која се помоћу чистоте сјединила с Богом, није потребно да слуша другог како би се учила, јер она, блажена, у себи самој носи вечнога Логоса, Уводитеља у божанске тајне, Водича и Просветитеља. Таква је, сећам се, твоја најсветија и светла глава.

Позната ми је не само по причању, него и по самим делима, и из сопственог искуства, твоја свечиста душа, која блиста као звезда нарочито звероубиственом кротошћу и смиреносту, као и у онога великог законодавца (Мојсија — прим. прев.), чијим стопама и ти, најтрпељивији, заиста идеш.³)

Пењући се увек у висине, још мало па да и њега престигнеш, мислим, у слави чистоте и трофеју целомудрија, којим се врлинама, више но ичим другим, можемо приближити Бо-

³ Чијим стопама идеш: читав остатак Поуке пастиру представља оду св. Јовану, игуману раитском, изграђену на поређењу живота Мојсијевог са духовним животом и подвигом светог раитског игумана.

гу свечистоме, свакога бестрашћа дародавцу и потпори, који људе што се још на земљи налазе — преноси помоћу бестрашћа са земље на небо. На тим врлинама, као на неким огњеним колима, попео си се на небо марљивим ногама подвига, драги љубитељу чистоте, као Илија.

И не само да си Египћанина убио, и победни венац сакрио у песак смирења, него си се и на Гору попео, и у трновитом живљењу своје на месту до кога се и звери тешко могу (1204) успузати видео си Бога и уживао у Његову гласу и зрачењу Његове светлости. Одрешо си обућу, то јест сав мртвачки покров старог човека. И ухвативши за реп, то јест за крај, онога који од анђела постаде аждаја, бацио си га у његову сопствену пећину и најдубљу јаму, у Египат крајње тмине. Победио си фараона, гордог и дивљег, поразио си Египћане и побио њихове првенце, а то ти је и највећа победа.

Зато ти је, као непоколебљивоме, Господ и поверио да водиш браћу, коју си ти, вођо над вођама, без страха избавио од фараона и од прљавога посла прављења цигле, то јест од тела. И од свега свог искуства дао си им да виде огањ Божји и облак чистоте који гаси сваки пламен. И не само то, ти си и ово пламтеће Црвено море, на коме пропадају толики људи, раздвојио палицом својом пред њима. И својом пастирском вештином начинио си их тријумфалним победницима, украшене трофејима, потопивши иза њих коначно све који су их прогањали.

Не само то него си после тога победио и Амалика гордосту, (који обично пресеца пут победиоцима после победе на мору), ширењем руку, стојећи посред делања и созерцања. За народ твој који ти је од Бога поверен и Богом обасјаван, победио си туђинце. Оне који су с тобом, извео си на Гору бестрашћа, поставио си свештеника, завео обрезање, без чијег очишћења није могуће видети Бога.

Узашао си на висину, уклонивши сваку маглу, мрак и вихор, то јест тримрачну таму незнања, и приближио си се огњу несравњено часнијем, тајанственијем и узвишенијем од онога у купини; удостојио си се гласа, удостојио виђења и пророштва. Ти си, можда, још овде видео оно што је иза овога света, у будућем животу, то јест крајње озарење сазнања до кога ће доћи тамо. Затим си чуо глас: „Неће видети човек“, због чега си, као у најдубљу долину смирености, сишао са Хорива, са боговиђења, носећи са собом и таблице знања и узлажења, прослављен на лицу душе и тела.

Но, каквог ли призора: дружина моја прави златно теле! Каког ли, само, разбијања таблица! Шта онда? Узевши народ за руку, провео си га кроз пустињу. И кад су почели да пате од јаре свога сопственог огња, ти си извео из њих дрветом (распењем тела са страстима и жељама) извор воде суза.

Ратујеш са народима који ти стоје на путу, истребљујеш их огњем Господњим. Стижеш на Јордан (мене ништа не спречава да мало и одступим од историје), и као Исус (Навин — прим. прев.) речју раздељујеш воду, да прође народ, и низводни ток реке шаљеш у слано и мртво море, а узводни ток, ток љубави, шаљеш на више, на очи твојих духовних Израиљаца.

(1205) Онда заповедаш да се понесу дванаест каменова, симболишући тиме или апостолски збор или наговештавајући победу над осам народа, то јест над осам страсти, и уз то стицање четири главне врлине. Потом остављаш за собом мртво и бесплодно море, и стижеш пред непријатељски град; трубиш молитвом, кружећи око њега у томе вечном седмичном кругу. Разорио си град, победио си, тако да и ти можеш певати невештастvenом савезнику: Непријатељу мојему коначно недостаде оружја (Пс. 9, 7), и разорио си градове мојих страсти!

Ако хоћеш, дотаћи ћу се онога што је од свега важније и вредносније: узашао си до Јерусалима, то јест до виђења савршеног душевног мира. Христа гледаш, Бога мира. Злопатиш се с Њим, као добар војник, распињеш се с Њим телом, и страстима, и жељама. И право је, јер и ти постаде бог фараону и свој његовој богопротивној сили, уполаваш се са Христом и силазиш с Њим у ад, то јест у дубину теологије и тајни божанских, и биваш помазан мирисима од сродних и пријатељских жена, то јест врлина, и миришеш. (Шта ме спречава да тако изразим оно што мислим?).

Ти си на небу, седиш с десне стране (о, каквог успеха!), па ћеш и ускрснути у трећи дан, после победе над три тиранина, или да кажем јасније — после победе над телом, душом и духом, и после очишћења сва три дела душе (воље, осећања и разума) ти долазиш и на Маслинову Гору. (Треба већ и скратити и не мудровати сувише у једном писму које се упућује ономе који је пун мудрости и који по знању надмашује све који су изнад нас). О тој Гори, мислим, један дивни путник, пењући се уз њу, рече: Високе горе су за јелене (Пс. 103, 18), то јест за душе које истребљују мислене звери. Трчећи с њим заједно, ти си стигао на ту Гору и погледао на небо.

Поново се враћам преносном начину изражавања: Благословио си нас, ученике своје, и видео постављену и утврђену лествицу врлина, којој си ти, по даној ти благодати Божјој, као мудри неимар положио темељ, тачније — коју си сам и довршио, мада си по смиреноумљу своме натерао и нас недотупаве да отворимо уста своја нечиста на корист народа твог. Није ни чудо: како вели свештена историја, чак је и Мојсије назвао себе муцавим и лошим говорником (в. 2 Мојс. 4, 10). Али, он је са собом имао Арона, одличног, даровитог и духовитог говорника. А ти, посвећени, не знам зашто, обра-

тио си се мени, безводном извору, препуном египатских жаба, и то оних најодвратнијих, краставих.

Но, како не би био ред да оставим своје перо пре него што завршим повест о твојем животу, о, небески путниче, рећи **(1208)** ћемо овако, плетући поново венац красоте твоје: Приближио си се Гори светој, очи своје подигао си к небу, крочио си, потрчао и доспео, уздигао се и стигао до херувимских врлина, узлетео и узнео се кличући, победивши непријатеља, те си постао предводник и путовођа, који још и сад води. И корачаш тако испред свију нас, устрчавши на сам врх свете лествице, и сјединивши се с Љубављу.

Јер, љубав је Бог, коме приличи слава, моћ, част и обожавање, кроза све векове. Амин.

РЕЧНИК

Настојали смо да приликом превођења избегнемо стварање и употребу неологизама. Ипак, негде је то било неопходно. Српска богословска терминологија још није тако разрађена и богата да би се без стварања нових речи могли превести извесни сложени изрази грчког језика. Понекад је чак боље употребити одговарајућу стару словенску или црквенословенску реч, него преводити описно, у две три познате српске речи. У овом Речнику дато је значење само неколико најважнијих израза, који би, без објашњења, могли читаоца довести у недоумицу.

безмолвије

(hesychia, исихија) стање молитвеног тиховања; мировање, свођење телесних кретњи на најмању меру да би се постигла и одржала највећа концентрација духа. Под безмолвијем се подразумева уопште један начин, вид монашког подвига, чије су основне црте: усамљеност, одвајање и прекид скоро свих веза са спољашњим светом и другим људима, и молитва (нарочито тзв. умна молитва) као главна делатност подвижника. Монах који спроводи такав живот назива се **безмолвник** (hesychastes, исихастис), а водити такав начин живота каже се **безмолствовати** (hesychazein, исихазин). Стара словенска реч коју у овом случају предлагемо имала је, међутим, нешто уже значење: ћутање, те појму безмолвник одговара донекле и стара реч молчалник.

добровољно сиротоване

(aktemosyne, актимосини) на руском је то нестяжательность, тј. такав однос према материјалним вредностима, по коме се човек добровољно, свесно одриче свакога стицања било каквих материјалних добара, одлучује се да води живот без икаква власништва над стварима, да сиротује, да живи као сиромах без ичега.

истечење

(ekkrisis, еккрисис) реч која има строго одређено значење: то је исто што и полуција, излив семена (сперме) у сну или спонтано у будном стању.

непристрашће

(argrospatheia, апроспатија) то није непристрасност као одсуство субјективности, пристрасности у суђењу и оцењивању, већ одсуство афективне везаности за било коју ствар на земљи, за свет у целини. То је у извесном смислу равнодушност према свему што је земаљско: човек који поседује врлину непристрашћа може поднети свако лишавање у свету, јер му није ни до

чега овоземаљског, већ само до духовног, небеског, вечног. Наравно, **пристрашће** (prospatheia, проспатија) је супротан однос према свету, по коме је човек афективно, страшно везан за овоземаљски живот у свим његовим манифестацијама.

промислитељски

(oikonomikos, икономикос) то јест, по промислу, или још тачније — по плану Божјем, по бризи коју Бог показује за свет и сваког човека посебно. Икономија је, првобитно, уређење, управљање кућом, домаћинством; отуда уопште план по коме се нешто уређује, ради, организује.

самосудан

(automatokritos, автоматокритос) који самога себе подвргава суду своје савести, свог духовног разума, својих начела.

светољубље

(philokosmia, филокозмија) оригинална грчка реч значи и склоност ка гиздању, украшавању, кинђурењу, али на месту на коме је у Лествици употребљена (Поука XXVIII, col. 1133) значи љубав према свету, према овоземаљским, оосветским вредностима, love of the world (Liddel-Scott).

смиреноумље

(tapeinophrosyne, тапинофросини) израз се своди на појам: мислити о самоме себи скромно, чак више него скромно: ниско, крајње рђаво. Мислити о себи као о личности која — сама по себи — не поседује никакву вредност. Супротно томе је **гордоумље** (hypselophrosyne, ипсилофросини = високоумље), у коме човек о себи мисли као о нечему веома високом, вредносном, врлом, заслужном и пред Богом и пред људима.

созерцање

(theoria, теория) у ствари стара словенска реч која означава, првобитно, гледање или посматрање, али нарочито пажљиво, усредсређено посматрање. Због тога највише и одговара грчком изразу theoria, који у аскетској литератури средњег века има сасвим одређено значење нарочито упорног, јасног и непосредног размишљања, које прелази из сфере логичког у област надлогичког, те добија карактер једне мистичке очигледности. Созерцање је колико логички, рационални, толико и надлогички, надрационални акт душе. Онај који се налази у стању созерцања назива се **созерцатељ**, а глагол је **созерцавати**. У латинском највише одговара реч contemplatio.

стомакоугађање

(gastrimargia, гастримаргиа) кованица коју смо морали усвојити због потребе да се грчки израз на неким местима преведе баш једном речју а не са две речи (угађање стомаку). У ствари, ни та кованица не изражава грчки појам гастримаргије у потпуности, јер грчка реч означава не само угађање стомаку него беснило, лудило, помаму стомака, стање у коме стомак суверено господари човековим бићем.

туђиновање

(kseniteia ксенитија) етимолошки, грчка реч ксенитија значи живот у туђини, ван своје отаџбине, одлажење из свога завичаја, емигрирање у другу земљу. У аскетици, ксенитија значи и живот ван свога родног места и пребивалишта ради монашког подвига. Преносно, најзад, то може да буде и живот у једној сасвим друкчијој духовној средини или сфери него што је била дотадашња. Од исте основе изведене су и речи: **туђинovati** и **туђинователь**.

унизије

(akedia, акидија) старословенски израз који и етимолошки и по звучности најбоље изражава смисао изворне грчке речи. То је, наиме, нека врста чамотиње, клонулости, умора, тромости и мрзовоље духа, при чему се душа пасивно препушта једној сивој, суморној резигнацији; такво стање душе, у којем је парализована свака конструктивна делатност, бежање од правог, озбиљног живота, који тражи савлађивање онога што нам је непријатно, дакле активну духовну борбу са препрекама на путу ка остварењу личног духовног идеала.

целомудреност

(sophrosyne, софросини) овај израз има два значења, шире и уже. У ширем смислу, и етимолошки, целомудреност је стање духовног здравља, здравоумље; стање у коме се све душевне силе и способности налазе у складу и природном поретку, те су, на пример, нижи биолошки нагони (нагон исхране, полни нагон и др.) потчињени закону ума, духа. У ужем значењу, целомудреност је стање душевне чедности, чедан однос према полном нагону. То не мора обавезно бити и потпуна апстиненција, уздржање од полног сношаја (говори се и о целомудрености супруга), јер је целомудреност и у овом смислу пре свега правилан однос између духа и полног нагона, однос у коме дух влада а нагон се покорава духу, ограничен је и регулисан духом, савладан духом. У Лествици је овај израз употребљен у оба значења, но ипак више у овом другом, ужем значењу полне врлине. Ни у ком случају грчка реч софросини у аскетској литератури средњег века не може бити преведена са речју „скромност“, као што је то било могуће чинити у преводу пре класичне грчке литературе. Зато смо у овоме преводу предложили употребу старословенске речи целомудрије, у савременом облику целомудреност.

САДРЖАЈ

Предговор	5
Увод	7
Предговор књизи „Духовне таблице” (пролог)	17
Поука I, О одрицању од светског живота	18
Поука II, О непристрашћу, то јест о негуговању за светом	24
Поука III, О туђиновању	27
Поука III, (наставак), О сновиђењима која имају почетници	30
Поука IV, О блаженој и незаборавној послушности	32
Поука V, О брижљивом и стварном покајању, о животу светих осуђеника и о Тамници	58
Поука VI, О сећању на смрт	68
Поука VII, О плачу који доноси радост	72
Поука VIII, О безгневљу и кротости	81
Поука IX, О злопамћењу	86
Поука X, О оговарању	88
Поука XI, О многоговорљивости и ћутању	91
Поука XII, О лажи	93
Поука XIII, О унијију	95
Поука XIV, О стомаку, рђавом господару кога ипак сви воле	97
Поука XV, О чистоти и целомудрености, непролазним врлинама које смртници постижу трудом и знојем	102
Поука XVI, О среброљубљу	115
Поука XVII, О добровољном сиротовању	116
Поука XVIII, О неосетљивости, то јест умртвљењу душе и смр- ти ума пре смрти тела	118
Поука XIX, О сну, о молитви и саборном богослужењу	120
Поука XX, О телесном бдењу: како помоћу њега постижемо бдење духовно, и како га треба спроводити	122
Поука XXI, О детињастој страшљивости	124
Поука XXII, О многоликом славољубљу	126
Поука XXIII, О безглавој гордости и о нечистим хулним по- мислима	131
Поука XXIII (наставак), О неописивим хулним помислима	134
Поука XXIV, О кротости, простоти и безазлености, који се не- мају по природи него се стичу, и о злоћи	137
Поука XXV, О упропаститељу страсти, узвишеном смирено- умљу, које се развија у невидљивом осећању	141

Поука XXVI, Расуђивање о помислима, страстима, врлинама	151
Поука XXVI (наставак), О превасходном расуђивању	165
Поука XXVI (наставак), Кратак преглед претходних поука	176
Поука XXVII, О светом безмолвију тела и душе	181
Поука XXVII (наставак), О различитим облицима безмолвија	184
Поука XXVIII, О мајци врлина, светој и блаженој молитви, и о духовном и телесном понашању за време молитве	193
Поука XXIX, О земаљском небу и васкрсењу душе пре свеопштег васкрсења, богоподражавајућем бестрашћу и савршенству	200
Поука XXX, О свези добродетељне тријаде врлина	204
Поука XXX (наставак), Кратка поука која у себи садржи све што је у овој књизи опширно речено	208
Поука пастиру	211
Речник	227